

Studie- och yrkesvägledning i
grundskolan och gymnasieskolan
– en uppföljning

ISSN 1653-0942
ISBN 978-91-88607-58-4
Riksdagstryckeriet, Stockholm, 2018

Förord

Ungdomars studie- och yrkesval har stor betydelse för hur deras liv kommer att utvecklas. Det stora utbudet av både yrken och utbildningar gör att barn och ungdomar kan uppleva det som komplicerat att överblicka sina olika valmöjligheter. Syftet med skolans studie- och yrkesvägledning är därför att ge eleverna förutsättningar att hantera frågor som rör val av studier och yrken.

Med bättre kunskap ökar förutsättningarna för välgrundade politiska beslut. För att få kunskap om hur studie- och yrkesvägledningen fungerar beslutade riksdagens utbildningsutskott våren 2017 att följa upp studie- och yrkesvägledningen i grund- respektive gymnasieskolan.

Uppföljningen har genomförts av utbildningsutskottets styrgrupp för uppföljning och utvärdering med företrädare för samtliga partier. Rapporten har utarbetats av utvärderare Liv Hammargren vid utskottsavdelningens utvärderings- och forskningssekretariat i samarbete med föredraganden Roger Aule vid utbildningsutskottets kansli. Utbildningsutskottets styrgrupp för uppföljning och utvärdering redovisar härmed sin rapport med resultaten av uppföljningen och gruppens viktigaste iakttagelser.

Stockholm i juni 2018

Betty Malmberg (M)

Ordförande i utskottets styrgrupp
för uppföljning och utvärdering

Caroline Helmersson Olsson (S)

Ledamot i utskottets styrgrupp för
uppföljning och utvärdering

Cecilia Nordling

Kanslichef vid utbildningsutskottet

Innehållsförteckning

Sammanfattande iakttagelser	6
Uppföljningens bakgrund	6
Iakttagelser	8
1 Inledning	14
1.1 Utskottets arbete med uppföljning och utvärdering	14
1.2 Utbildningsutskottets beslut om uppföljningen av studie- och yrkesvägledning	14
1.3 Riksdagens tillkännagivanden och beslut	15
1.4 Syftet med uppföljningen	16
1.5 Avgränsningar	17
1.6 Metod	17
2 Varför är studie- och yrkesvägledning viktigt? – Vägledningen i ett individ- och samhällsperspektiv	19
2.1 Felval och ofullbordade studier medför stora sociala och ekonomiska kostnader	19
2.2 Studie- och yrkesvägledningen allt viktigare	21
2.3 Är studie- och yrkesvägledning verkligen effektivt?	28
2.4 Studie- och yrkesvägledningen i Sverige – en kort historik	29
3 Regleringen av studie- och yrkesvägledningen i skolan	33
3.1 Huvudmannens ansvar att eleverna får den studie- och yrkesvägledning de behöver	33
3.2 Huvudmän och skolor ska bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete	34
3.3 Nationella mål för studie- och yrkesvägledningen regleras i läroplanerna	35
3.4 Studie- och yrkesvägledningen ska ge eleverna valkompetens	37
3.5 Allas ansvar – men olika roller	37
3.6 Vägledningen ska vara både vid och snäv	39
3.7 Studie- och yrkesvägledningen ska vara likvärdig	40
3.8 Studie- och yrkesvägledningen ska vara opartisk	42
3.9 Skolverkets och Skolinspektionens roller i arbetet med studie- och yrkesvägledningen	42
4 Styrningen av studie- och yrkesvägledningen – brister och framgångsfaktorer	45
4.1 Många elever vill ha mer vägledning	45
4.2 Skolans kompensatoriska uppdrag och studie- och yrkesvägledningen	46
4.3 Mål- och resultatstyrningen kräver både beslutade mål och uppföljning av resultat	50
4.4 Stor lokal variation i graden av systematik i styrningen av studie- och yrkesvägledningen	51
4.5 Rollfördelningen i arbetet med studie- och yrkesvägledningen	57
4.6 Oklart nationellt uppdrag leder till låg prioritering av studie- och yrkesvägledningen lokalt	62
4.7 Kommunernas resursfördelning till vägledningen	64
4.8 Vägledningen ur ett arbetsmarknadsperspektiv	67

4.9 Framgångsfaktorer för en välfungerande studie- och yrkesvägledning	71
4.10 Resultatet av Skolinspektionens regelbundna tillsyn.....	74
5 Studie- och yrkesvägledarna och förutsättningarna för vägledningsarbetet	79
5.1 Antalet studie- och yrkesvägledare samt personaltäthet	79
5.2 Olika syn på betydelsen av personaltäthet för studie- och yrkesvägledare.....	83
5.3 Organiseringen av studie- och yrkesvägledningen	86
5.4 Studie- och yrkesvägledarnas arbete alltmer komplext	89
5.5 Studie- och yrkesvägledarnas utbildning och arbetsmarknad.....	95
6 Vägledningsbehovet för vissa grupper av unga	105
6.1 Nyanlända elever.....	105
6.2 Ungdomar 16–20 år som varken arbetar eller studerar.....	109
6.3 Information till dem som ska välja skola.....	110
7 Sammanfattning av resultatet av utskottets enkät till rektorer i grund- och gymnasieskolan	113
8 Insatser för att förbättra studie- och yrkesvägledningen	126
8.1 Statlig utredning om studie- och yrkesvägledning.....	126
8.2 Skolverkets pågående regeringsuppdrag	126
8.3 Skolinspektionen planerar flera tematiska granskningar	127
8.4 Nationellt forskarnätverk.....	128
8.5 EU-projekt mot studieavbrott	129
8.6 Privata initiativ	129
9 Nordisk utblick	130
9.1 Studie- och yrkesvägledningen i Finland	130
9.2 Studie- och yrkesvägledningen i Danmark.....	131
9.3 Studie- och yrkesvägledningen i Norge.....	131
9.4 Tydlig struktur i vägledningsarbetet i Finland.....	132
Källförteckning	133

Bilagor

SCB: Resultatrapport för utbildningsutskottets enkät till rektorer	142
Diagram: utbildningsutskottets enkät till rektorer.....	174

Sammanfattande iakttagelser

Uppföljningens bakgrund

Inom ramen för utskottets beredning av ärenden ingår uppgiften att följa upp och utvärdera riksdagsbeslut. Som en del av denna uppgift har riksdagens utbildningsutskott följt upp arbetet med studie- och yrkesvägledning i grund- respektive gymnasieskolan för att få kunskap om hur verksamheten fungerar. I arbetet med uppföljningen har en kombination av kvalitativ och kvantitativ metod tillämpats. Utskottet har med stöd av Statistiska centralbyrån (SCB) genomfört en enkätundersökning med ca 4 000 rektorer i grund- respektive gymnasieskolan om deras arbete med att styra och leda arbetet med studie- och yrkesvägledningen på de enskilda skolorna. En genomgång av aktuellt publicerat material om studie- och yrkesvägledning har vidare genomförts. Bland annat har riksdagstryck, utredningar och rapporter från relevanta myndigheter, organisationer och forskare gåtts igenom. Semistrukturerade intervjuer har också genomförts med representanter för ett 40-tal myndigheter och organisationer, forskare och ett urval studie- och yrkesvägledare.

Ökade behov bland eleverna medför ökade krav på skolans studie- och yrkesvägledning

Studie- och yrkesvägledningen är betydelsefull såväl ur ett individperspektiv som ur ett samhällsperspektiv. Ungdomars och samhällets kostnader för att byta gymnasieprogram eller avbryta en utbildning kan mätas i både tid och pengar. Även om det inte är obligatoriskt att gå i gymnasieskolan visar samstämmig forskning att det i princip krävs en gymnasieutbildning för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden, minska sin sårbarhet för arbetslöshet och kunna delta aktivt i samhällslivet och därmed undvika att hamna i socialt och ekonomiskt utanförskap. Att ungdomar väljer en utbildning eller gör val inom den utbildning de går som motsvarar deras förväntningar och förutsättningar är mot denna bakgrund viktigt för att de ska lyckas fullfölja sin utbildning.

För att kunna fatta välgrundade beslut om sin utbildning och framtida yrkesbana behöver barn och ungdomar ofta stöd, inte bara när det gäller enskilda val utan även i utvecklandet av sin s.k. valkompetens, dvs. förmågan att på ett strukturerat sätt kunna samla, analysera och sätta samman utbildnings- och yrkesinformation, ha färdigheter att fatta och genomföra beslut samt hantera övergångar och växlingar i livet.

Av uppföljningen framgår att svenska grundskole- och gymnasieelevers behov av studie- och yrkesvägledning har ökat och delvis förändrats de senaste decennierna. Orsakerna till de ökade behoven av vägledning är bl.a. utbildningssystemets ökade komplexitet och arbetsmarknadens ökade krav på formell utbildning. Samtidigt som arbetsmarknaden, utbildningssystemet och samhället i stort har blivit allt svårare för den enskilde att överblicka saknar en

allt större andel av eleverna, varav många nyanlända, behörighet till gymnasieskolans nationella program. Vidare är det ungefär en tredjedel av alla ungdomar som börjar i gymnasieskolan som inte lyckas få en gymnasieexamen på tre eller fyra år. För nyanlända elever, elever som inte är behöriga till gymnasieskolans nationella program och elever som har svårigheter att nå utbildningens mål är ofta studie- och yrkesvägledningen särskilt viktig.

Av uppföljningen framgår att förändringarna i utbildningssystemet, arbetslivet och samhället i stort tillsammans med de ökade och mer komplexa behoven bland eleverna medför högre krav och förväntningar än tidigare på skolans förmåga att erbjuda elever studie- och yrkesvägledning av god kvalitet och i tillräcklig omfattning.

Uppföljningen visar vidare att studie- och yrkesvägledningen är betydelsefull för arbetet med att avhjälpa de problem som finns i dag på delar av den svenska arbetsmarknaden med att ungdomar i alltför låg utsträckning utbildar sig inom områden där det finns en stor efterfrågan på arbetskraft.

Regleringen av arbetet med studie- och yrkesvägledning

Arbetet med studie- och yrkesvägledning styrs av bestämmelser i skollagen och i läroplanerna för respektive skolform. Enligt skollagen ska elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.¹ För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet. Den som inte uppfyller kravet får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.²

Studie- och yrkesvägledningen är enligt Skolverkets allmänna råd hela skolans ansvar även om olika personalkategorier har olika roller i arbetet. Vägledningen ska vidare vara både snäv och vid, vilket innebär att den dels ska vara individuellt inriktad, dels ska ingå som en del i undervisningen i olika ämnen.

I de allmänna råden lyfter Skolverket fram att studie- och yrkesvägledningen är en av de verksamheter i skolan som, utöver undervisning, ingår i begreppet *utbildning*. Skolans huvudman har enligt skollagen ansvar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i skollagen, föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen och de bestämmelser för utbildningen som kan finnas i andra författningar. Kommuner ska i sin tur fördela resurser till utbildning inom skolväsendet efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov.³ Utbildningen inom skolväsendet ska också vara likvärdig

¹ 2 kap. 29 § skollagen.

² 2 kap. 30 § skollagen.

³ 2 kap. 8 a § skollagen.

oavsett var i landet den anordnas.⁴ Kravet på likvärdighet innebär inte att utbildningen måste utformas på samma sätt överallt, men den ska ha en hög kvalitet oavsett var eleven bor och oavsett elevens sociala och ekonomiska hemförhållanden. Likvärdigheten innebär även att utbildningen ska kompensera för elevers olika bakgrund och andra skillnader i förutsättningar. Sammanfattningsvis innebär skollagens krav på likvärdighet när det gäller arbetet med studie- och yrkesvägledning att huvudmän, men även rektorer, i stor utsträckning kan avgöra hur vägledningen ska utformas och organiseras under förutsättning att verksamheten når upp till de nationella kraven i skollagen och läroplanerna och att eleverna får den studie- och yrkesvägledning de har behov av och rätt till.

Iakttagelser

Studie- och yrkesvägledningen styrs ofta inte på ett systematiskt sätt

Den genomgång av bl.a. granskningar och undersökningar från myndigheter, organisationer och forskare som genomförts inom ramen för uppföljningen visar att det finns en stor variation när det gäller omfattningen och kvaliteten på den studie- och yrkesvägledning som elever i grund- respektive gymnasieskolan får. *Såväl tidigare undersökningar som den här uppföljningen pekar på att en viktig förklaring till dessa skillnader är huvudmännens och rektorernas varierande kunskaper och engagemang i frågor som gäller studie- och yrkesvägledning, vilket påverkar sättet på vilket de styr verksamheten lokalt.*

Eftersom studie- och yrkesvägledningens omfattning och inriktning ska anpassas till elevernas behov krävs att dessa behov analyseras och att huvudmannen beslutar om mål för verksamheten med utgångspunkt i analysen och de nationella krav på studie- och yrkesvägledningen som finns. Resultaten av arbetet med studie- och yrkesvägledningen behöver sedan återkommande följas upp för att undersöka om de insatser som genomförts har fungerat på det sätt som man tänkt. Uppföljningen av resultaten behöver också ligga till grund för huvudmannens beslut om prioriteringar och förändringar i verksamheten.

Trots att lokala mål alltså är en viktig del av huvudmannens styrning av verksamheten uppger emellertid var tredje rektor i den enkät som utskottet genomfört att huvudmannen antingen inte beslutat om mål för studie- och yrkesvägledningen eller att man inte vet om huvudmannen gjort det. Mindre än hälften av rektorerna uppger vidare att huvudmannen begär att skolan ska följa upp och återrapportera resultatet av arbetet med studie- och yrkesvägledningen till huvudmannen. *Man kan därmed konstatera att många rektorer inte har eller upplever sig ha lokalt beslutade mål för studie- och yrkesvägledningen att utgå ifrån i sitt praktiska arbete med att utforma vägledningen på den enskilda skolan. Man kan också konstatera att många huvudmän inte uttrycker*

⁴ 1 kap. 9 § skollagen.

ett tydligt intresse för att få resultatet av arbetet med vägledningen på de enskilda skolorna redovisat för sig.

Som en del i verksamhetsutvecklingen och för att kunna identifiera brister ska studie- och yrkesvägledningen ingå i skolans systematiska kvalitetsarbete. Rektorn ansvarar för att detta arbete kommer till stånd. Resultatet av utskottets enkät visar dock att var tredje grundskolerektor uppger att studie- och yrkesvägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet på skolan eller att man inte vet om det gör det.

Sammantaget stärker resultatet av utskottets enkät intrycket som presenteras i rapporter från bl.a. Skolinspektionen, Skolverket och forskare av att grundläggande styrningsmekanismer som krävs för att kunna planera, organisera och dimensionera arbetet med studie- och yrkesvägledningen för att möta elevernas behov saknas hos många huvudmän och på många skolor.

Systematisk styrning förbättrar förutsättningarna för arbetet med studie- och yrkesvägledningen

Enligt läroplanerna och Skolverkets allmänna råd ska studie- och yrkesvägledningen vara ett uppdrag för hela skolan även om de olika personalkategorierna har olika roller i arbetet. Trots att ansvaret för studie- och yrkesvägledningen enligt de nationella styrdokumenterna ska vara en gemensam uppgift för hela skolan har Skolinspektionen i en kvalitetsgranskning konstaterat att studie- och yrkesvägledning framstår som ett uppdrag som ingen vill ta ansvar för. Huvudmannen lämnar över ansvaret till rektorn som i sin tur lämnar vidare till den enskilde vägledaren. Detta innebär att studie- och yrkesvägledaren många gånger lämnas ensam i vägledningsarbetet utan tydligt stöd från ledningen.

Uppföljningen visar att brist på styrning och ledning av arbetet med studie- och yrkesvägledning ofta leder till att samarbetet mellan olika personalkategorier på skolan, t.ex. vägledare och lärare, påverkas negativt, vilket kan få konsekvenser för arbetet med den vida vägledningen inom ramen för undervisningen. Intrycket av att det finns en stor variation när det gäller samarbetet om studie- och yrkesvägledningen mellan olika personalkategorier i skolan förstärks även av resultatet av den enkät som utskottet genomfört, i vilken hälften av rektorerna uppger att de inte arbetar med att få olika personalkategorier att aktivt samverka i arbetet med studie- och yrkesvägledningen.

Även hos skolhuvudmän som har höga ambitioner för arbetet med studie- och yrkesvägledningen visar undersökningar att det kan vara svårt att på alla skolor lyckas erbjuda eleverna vägledning i tillräcklig omfattning och av god kvalitet, upprätthålla likvärdigheten i vägledningen samt göra uppdraget till en angelägenhet för alla som arbetar i skolan. *Av uppföljningen framgår att en god systematik i arbetet med studie- och yrkesvägledningen förbättrar förutsättningarna för att vägledningen ska kunna fungera i enlighet med de nationella styrdokumentens intentioner.* Utskottets enkät till rektorer visar t.ex. att

de rektorer som uppger att studie- och yrkesvägledningen ingår i skolans systematiska kvalitetsarbete i betydligt högre grad bedömer att det statliga stödet helt eller delvis är ändamålsenligt och användbart. På dessa skolor uppger rektorerna också i högre utsträckning att de arbetar med att få till stånd en aktiv samverkan mellan personalkategorierna när det gäller studie- och yrkesvägledningen. Även rektorer som fått kompetensutveckling som en del i sitt arbete med att styra och leda arbetet med studie- och yrkesvägledningen uppger i högre utsträckning att de arbetar för att olika personalkategorier aktivt ska arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledningen. *Uppföljningen pekar sammanfattningsvis på att förutsättningarna för att eleverna ska kunna få den vägledning de har behov av förbättras om rektorerna arbetar aktivt och systematiskt med att styra och leda verksamheten.*

Den statliga regleringen av studie- och yrkesvägledningen ger inte tydlig vägledning för huvudmän och rektorer

Av uppföljningen framgår att de brister som finns hos en del huvudmän och på en del skolor när det gäller arbetet med studie- och yrkesvägledningen åtminstone till viss del kan förklaras av en svag och otydlig statlig styrning. Skollagens och läroplanernas formuleringar när det gäller studie- och yrkesvägledningen är övergripande och enligt vissa bedömare ger författningarna huvudmän och rektorer dålig vägledning i hur de bör arbeta för att eleverna ska få den vägledning de har behov av. Även om Skolverket publicerat allmänna råd för hur man kan arbeta med studie- och yrkesvägledningen för att tillgodose elevernas behov av vägledning saknar många huvudmän och rektorer detaljkunskaper om hur vägledningen är tänkt att fungera. Utskottets enkät till rektorer i grund- respektive gymnasieskolan visar också att en förhållandevis stor andel av rektorerna, mer än var tionde gymnasie Rektor och mer än var femte grundskolerektor, inte kan avgöra om det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor i form av t.ex. Skolverkets allmänna råd, stödmaterial och utbildningar om studie- och yrkesvägledning är användbart och ändamålsenligt eller inte. I detta sammanhang kan man konstatera att frågan om studie- och yrkesvägledning inte tas upp inom ramen för den statliga rektorsutbildningen. Detta innebär att rektorer inte heller i detta sammanhang får tillfälle att förbättra sina kunskaper om hur arbetet med studie- och yrkesvägledningen kan organiseras och ledas på den enskilda skolan.

Uppföljningen visar att man i flera av de nordiska grannländerna, särskilt i Finland, har en tydligare reglering av studie- och yrkesvägledningen än i Sverige och att tid finns avsatt på elevernas schema för vägledningsaktiviteter. Internationella jämförelser visar att finska ungdomarna i hög utsträckning deltagit i olika vägledningsaktiviteter som skolan annordnat och att de även tillgodogjort sig vägledningen i högre omfattning än ungdomarna i övriga undersökta länder.

Yngre elever drabbas av liten tillgång till vägledning

I uppföljningen konstateras att tidigare undersökningar visar att man i grundskolan prioriterar vägledningen av eleverna i årskurs 8–9 inför deras val till gymnasieskolan och att man i liten omfattning arbetar med de yngre eleverna. Detta är negativt eftersom vägledningen av yngre elever bl.a. är viktig för att eleverna redan tidigt ska kunna börja bygga upp sin valkompetens, som Skolverkets allmänna råd pekar ut som ett viktigt syfte med studie- och yrkesvägledningen. Dessutom är vägledningen av yngre elever bl.a. viktigt inför språkvalet i årskurs 6. Av uppföljningen framkommer även att det kan vara särskilt betydelsefullt ur ett likvärdighetsperspektiv att arbeta med studie- och yrkesvägledning för yngre elever då eleverna redan tidigt behöver få kunskaper om de möjligheter och alternativ som finns när det gäller studier och arbete. Detta kan vara särskilt betydelsefullt för elever vars föräldrar saknar eller endast har svag koppling till arbetsmarknaden.

Tillgången till studie- och yrkesvägledning – studie- och yrkesvägledarna har ofta en viktig roll i både den snäva och den vida vägledningen

Uppföljningen visar att det finns olika uppfattningar om hur elevernas tillgång till studie- och yrkesvägledning ska bedömas. Att enbart fokusera på personaltäthet när det gäller studie- och yrkesvägledare kan ge en felaktig bild av elevernas tillgång till vägledning eftersom sådana nyckeltal varken tar hänsyn till elevernas behov av vägledning eller beaktar vilken vägledning eleverna får vare sig individuellt eller inom ramen för den vida vägledningen som en del av undervisningen i olika ämnen.

Man kan samtidigt konstatera att den snäva vägledningen är mycket betydelsefull för att eleverna ska få det stöd de behöver och att studie- och yrkesvägledarna har en särskild kompetens och kunskap som är viktig både i vägledningen av enskilda elever och i arbetet med att bistå övrig skolpersonal i deras arbete inom ramen för den vida studie- och yrkesvägledningen. Uppföljningen visar att en stor andel av studie- och yrkesvägledarna delar sin arbetstid mellan flera skolor. För många medför denna situation stress och dåliga möjligheter att bli en del av arbetsgemenskapen på skolorna och för att på ett bra sätt kunna arbeta stödjande gentemot övrig skolpersonal, bl.a. lärarna, i arbetet med den vida studie- och yrkesvägledningen. Beroende på elevernas behov kan insatser från studie- och yrkesvägledaren behövas i olika omfattning, men även om elevernas behov bedöms vara begränsade menar bl.a. forskare som lämnat uppgifter inom ramen för uppföljningen att det finns en gräns för hur gles personaltätheten när det gäller studie- och yrkesvägledare kan vara utan att den studie- och yrkesvägledande verksamheten i sin helhet blir lidande.

Behov av fler utbildningsplatser och kompetensutveckling för dem utan examen från studie- och yrkesvägledarprogrammet

För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande enligt skollagen ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet. Den som inte uppfyller kravet får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.⁵ En förhållandevis stor andel av dem som är anställda som studie- och yrkesvägledare, 20 procent i gymnasieskolan och 30 procent i grundskolan, saknar examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram. Det förekommer också att studie- och yrkesvägledare anlitas på konsultbasis vid behov.

Uppföljningen visar att det finns ett behov av att erbjuda kompetensutveckling för dem som arbetar som vägledare utan att ha examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram så att de får en studie- och yrkesvägledarexamen. Att de som redan arbetar som vägledare erbjuds möjlighet att genomgå studie- och yrkesvägledarprogrammet är därför betydelsefullt för den enskilde som genom en sådan examen kan komma i fråga för en tillsvidareanställning.

Uppföljningen visar vidare att den som genomgått högskolans studie- och yrkesvägledarprogram har en god arbetsmarknad, och i takt med att även andra arbetsgivare än skolan har ökat sitt arbete på vägledningsområdet har konkurrensen om studie- och yrkesvägledarna ökat. Bland annat fackliga organisationer som organiserar studie- och yrkesvägledare har framfört krav på att det ska krävas en examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram för att få arbeta som studie- och yrkesvägledare. Man kan dock konstatera att många skolor redan i dag har svårt att rekrytera personer som genomgått utbildningen och att ett krav på examen därför skulle riskera att bli verkningslöst.

Uppföljningen visar att Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har bedömt att högskolans studie- och yrkesvägledarprogram håller hög kvalitet, och söktrycket till utbildningarna på de tre lärosäten där utbildningen anordnas (Stockholms universitet, Malmö universitet och Umeå universitet) är högt och genomströmningen god. Eftersom arbetsmarknadens efterfrågan på vägledare är stor har frågan om möjligheten att öka antalet utbildningsplatser på högskolans studie- och yrkesvägledarprogram aktualiserats. Av uppgifter från utbildningsanordnare som lämnats inom ramen för uppföljningen framgår att det åtminstone på kort sikt kan finnas praktiska svårigheter att öka antalet utbildningsplatser och samtidigt bibehålla utbildningens kvalitet då man menar att det krävs fler disputerade vägledare som kan undervisa på utbildningen än vad som finns att tillgå. Andra menar att det med ett tillskott av resurser skulle gå att öka antalet utbildningsplatser och att disputerade personer från angränsande utbildningsområden skulle kunna engageras som lärare i delar av undervisningen.

⁵ 2 kap. 30 § skollagen.

Nyanlända elever är ofta i stort behov av studie- och yrkesvägledning

Uppföljningen visar att vissa grupper, bl.a. nyanlända elever i grund- och gymnasieskolan och ungdomar som tillhör gymnasieskolans målgrupp men varken arbetar eller studerar (s.k. NEETs), ofta har särskilda behov av studie- och yrkesvägledning. Även om nyanlända elever i många avseenden har samma behov av vägledning som andra barn och unga behöver vägledningen vara mer omfattande och ofta också anlägga ett brett perspektiv både i den snäva och i den vida vägledningen för att både elever och i förekommande fall också vårdnadshavare ska förstå det svenska utbildningssystemet, den svenska arbetsmarknadens utformning och kompetenskrav, var i systemet den enskilde eleven själv befinner sig och vad som krävs för att komma vidare i fortsatta studier eller i arbete.

Av uppföljningen framgår att många studie- och yrkesvägledare som arbetar med nyanlända elever efterfrågar ett bättre nationellt stöd för arbetet med denna generellt sett resurskrävande grupp. Även om Skolverket i samarbete med lärosäten bl.a. anordnar utbildningar om vägledningen av nyanlända elever har huvudmän och enskilda vägledare i dag ett stort ansvar att själva ta fram vägledningsmaterial som är anpassade efter nyanlända elevers behov.

1 Inledning

Ungdomars studie- och yrkesval har stor betydelse för hur deras liv kommer att utvecklas. Det stora utbudet av både yrken och utbildningar gör att barn och ungdomar kan uppleva det som komplicerat att överblicka sina olika valmöjligheter. En ständigt pågående samhällsutveckling och snabba förändringar på arbetsmarknaden bidrar ytterligare till svårigheterna att förutse de framtida villkoren i arbetslivet. Syftet med skolans studie- och yrkesvägledning är därför att ge eleverna förutsättningar att hantera frågor som rör val av studier och yrken.⁶ Mot denna bakgrund och för att få kunskap om hur verksamheten fungerar har riksdagens utbildningsutskott följt upp studie- och yrkesvägledningen i grund- respektive gymnasieskolan. Resultatet av uppföljningen redovisas i den här rapporten.

1.1 Utskottets arbete med uppföljning och utvärdering

I utskottets beredning av ärenden ingår uppgiften att följa upp och utvärdera riksdagsbeslut. Av regeringsformen framgår att varje utskott ska följa upp och utvärdera riksdagsbeslut inom utskottets ämnesområde,⁷ och riksdagen har även beslutat om riktlinjer för verksamheten.⁸ Den här uppföljningsrapporten om studie- och yrkesvägledning i grund- respektive gymnasieskolan är en del av utbildningsutskottets arbete med denna uppgift.

1.2 Utbildningsutskottets beslut om uppföljningen av studie- och yrkesvägledning

Frågan om studie- och yrkesvägledning har aktualiserats i utbildningsutskottets arbete bl.a. som ett resultat av behovet av åtgärder för att öka genomströmningen i gymnasieskolan och arbetsmarknadens behov av arbetskraft med rätt kompetens för de arbeten som finns. Vägledningen har även tagits upp i diskussionen om hur nyanlända elevers behov kan tillgodoses, då nyanlända elever är en grupp som vuxit kraftigt de senaste åren i såväl grund- som gymnasieskolan. Mot denna bakgrund beslutade utbildningsutskottets styrgrupp för uppföljning och utvärdering hösten 2016 att genomföra en förstudie om studie- och yrkesvägledning med utgångspunkt i skollagens krav. Med förstudien som underlag beslutade utskottet den 4 april 2017 att gå vidare med en huvudstudie om studie- och yrkesvägledningen i grund- respektive gymnasieskolan.⁹

⁶ Skolverket: Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Arbete med studie- och yrkesvägledning. 2013.

⁷ 4 kap. 8 § regeringsformen.

⁸ Framst. 2005/06:RS3, bet. 2005/06:KU21.

⁹ Utbildningsutskottet: prot. 2016/17:32 4 §, 4 april 2017.

Utbildningsutskottets styrgrupp för uppföljning och utvärdering med företrädare för samtliga partier har ansvarat för genomförandet av uppföljningen. Utvärderare Liv Hammargren vid utvärderings- och forskningssekretariatet vid Riksdagsförvaltningens utskottsavdelning har i samarbete med föredraganden Roger Aule vid utbildningsutskottets kansli utarbetat rapporten.

1.3 Riksdagens tillkännagivanden och beslut

Riksdagen har vid flera tillfällen de senaste åren framhållit betydelsen av studie- och yrkesvägledningen i grundskolan och i gymnasieskolan.

Våren 2012 beslutade riksdagen¹⁰ om ett tillkännagivande till regeringen om att den borde vidta de åtgärder som behövdes för att förbättra studie- och yrkesvägledningen i gymnasieskolan. I betänkandet som låg till grund för tillkännagivandet understök utbildningsutskottet att studie- och yrkesvägledning är av stor betydelse för att underlätta den enskildes studie- och yrkesval och för att undvika felaktiga val som kan leda till onödiga kostnader för såväl individen som samhället. En väl fungerande studie- och yrkesvägledning kan bidra till att fler elever väljer en utbildning som motsvarar deras förväntningar och behov, vilket också kan bidra till en förbättrad genomströmning i gymnasieskolan. Utskottet ansåg vidare att det också var viktigt att förbättra kontakterna mellan utbildning och arbetsliv för både högskoleförberedande program och yrkesprogram.

Regeringen redovisade tillkännagivandet som slutbehandlat i en skrivelse till riksdagen i mars 2013.¹¹ I skrivelsen hänvisade regeringen till riksdagens beslut¹² om regeringens förslag i 2013 års budgetproposition (BP) vilket bl.a. innebar att medel skulle tilldelas Skolverket mellan 2013–2016 för att i samråd med Arbetsförmedlingen genomföra fortbildningsinsatser för främst studie- och yrkesvägledare för att förbättra kvaliteten inom vägledningen.¹³ Fortbildningsinsatserna skulle inriktas mot att utveckla studie- och yrkesvägledningen med särskilt fokus på ökade kunskaper om arbetsmarknaden. Fortbildningen skulle främst gälla studie- och yrkesvägledningen inom grundskolan men skulle också kunna omfatta studie- och yrkesvägledningen inom gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning. Därutöver tillfördes Skolverket medel för åren 2013–2014 för att efter samråd med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Hjälpmedelsinstitutet¹⁴ ta fram en fortbildningsinsats för studie- och yrkesvägledare i gymnasieskolan.¹⁵ Fortbildningsinsatsen skulle särskilt inriktas på hur man kan minska de etableringssvårigheter som unga med funktionsnedsättningar möter på arbetsmarknaden samt på det stöd från olika myn-

¹⁰ Bet. 2011/12:UbU15, rskr. 2011/12:235.

¹¹ Se skrivelse 2012/13:75, s. 109–110.

¹² Se prop. 2012/13:1 utg.omr. 16, avsnitt 4.2.9, bet. 2012/13:UbU1, rskr. 2012/13:113.

¹³ Skolverket tillfördes följande medel för uppdraget: 2013: 10 miljoner, 2014: 11 miljoner 2015: 10 miljoner och 2016: 5 miljoner.

¹⁴ Hjälpmedelsinstitutets verksamhet har upphört. Delar av verksamheten övergick till Myndigheten för delaktighet fr.o.m. den 1 maj 2016.

¹⁵ För detta uppdrag tillfördes Skolverket 2 miljoner kronor 2013 och 2 miljoner kronor 2014.

digheter som dessa ungdomar kan få. De berörda myndigheterna skulle gemensamt genomföra utbildningarna. I riksdagsbehandlingen av regeringens skrivelse hade riksdagen inga invändningar mot regeringens slutbehandling av tillkännagivandet.¹⁶

Riksdagen beslutade också våren 2017 om ett tillkännagivande med innebörden att regeringen skulle låta ta fram och uppdatera en digital studie- och yrkesvägledningsplattform. Studie- och yrkesvägledarnas roll i skolan måste enligt riksdagen även stärkas och i högre grad integreras i skolans verksamhet.¹⁷ I mars 2018 redovisade regeringen för riksdagen att tillkännagivandet ännu inte var slutbehandlat¹⁸ men att regeringen i november 2017 gett en särskild utredare i uppdrag att utreda och senast i oktober 2018 föreslå åtgärder för att ge alla elever inom skolväsendet möjlighet att göra väl övervägda utbildnings- och yrkesval fattade utifrån goda kunskaper om arbetsliv och utbildningsvägar (se vidare kap. 8).¹⁹

I slutet av 2017 beslutade riksdagen vidare i enlighet med regeringens förslag att prao, praktisk arbetslivsorientering, under minst tio dagar ska bli obligatorisk för skolelever från och med årskurs åtta i grundskolan respektive årskurs nio i specialskolan.²⁰ Huvudmännen ska ansvara för att ordna prao för eleverna. Lagändringen träder i kraft den 1 juli 2018.²¹

1.4 Syftet med uppföljningen

Studie- och yrkesvägledningen i skolan ska genomföras på ett professionellt sätt, vila på vetenskaplig grund²² och ge eleverna alla nödvändiga förutsättningar för att göra väl underbyggda val.²³ Studie- och yrkesvägledningen i skolan regleras såväl i skollagen som i läroplanerna för respektive skolform. Enligt skollagens bestämmelser ska elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.²⁴

Utskottets uppföljning tar sin utgångspunkt i skollagens krav och övriga författningar som följer av lagen. Syftet med uppföljningen är att undersöka och analysera om och hur huvudmän och skolor lever upp till de krav som finns i de författningar som finns för studie- och yrkesvägledningen i grund- respektive gymnasieskolan och hur verksamheten fungerar i praktiken. Ut-

¹⁶ Se bet. 2012/13:KU21.

¹⁷ Bet. 2016/17:UbU18 och rskr. 2016/17:251.

¹⁸ Skr. 2017/18:75 Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2017.

¹⁹ Dir. 2017:116.

²⁰ Prop. 2017/18:24, bet. 2017/18:UbU9 och rskr. 2017/18:155.

²¹ De nya bestämmelserna om att huvudmännen ska ansvara för att anordna prao ska emellertid inte tillämpas under läsåret 2018/19 för de elever som höstterminen 2018 påbörjar årskurs 9 i grundskolan respektive årskurs 10 i specialskolan.

²² 1 kap. 5 § skollagen (2010:800).

²³ Bet. 2016/17:UbU18 s. 30.

²⁴ 2 kap. 29 § skollagen (2010:800).

skottet vill därvid undersöka i vilken mån elever och blivande elever får tillgång till studie- och yrkesvägledning i tillräcklig omfattning och av god kvalitet. Utskottet vill i detta sammanhang särskilt undersöka situationen för nyanlända elever. Utskottet vill även följa upp hur vägledningen fungerar i praktiken med avseende på sättet på vilket huvudmän och skolor organiserar vägledningen samt studie- och yrkesvägledarnas utbildning och förutsättningar att bedriva sitt arbete.

1.5 Avgränsningar

Enligt skollagens bestämmelser ska elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Uppföljningen avgränsas dock till att enbart undersöka förhållandena i grund- respektive gymnasieskolan. Avgränsningen innebär att andra skolformer, t.ex. grundsärskolan, gymnasiesärskolan och den kommunala vuxenutbildningen (komvux), inte ingår i uppföljningen.

Grund- respektive gymnasiesärskolan är skolformer för barn och ungdomar med utvecklingsstörning. En kvalificerad studie- och yrkesvägledning för elever som går i dessa skolformer är mycket angelägen, inte minst då det finns särskilda svårigheter för personer med funktionsnedsättning att etablera sig på arbetsmarknaden. Eftersom förutsättningarna för studie- och yrkesvägledningen i vissa delar skiljer sig mellan grund- och gymnasiesärskolan å ena sidan och grund- och gymnasieskolan å den andra, omfattas inte vägledningen i grund- och gymnasiesärskolan av avgränsningsskäl av uppföljningen.²⁵

Liksom för barn och ungdomar är studie- och yrkesvägledningen mycket betydelsefull för vuxenstuderande, inte minst för nyanlända. Givet utskottets utgångspunkter (bl.a. genomströmningen i gymnasieskolan) ingår dock inte heller komvux i uppföljningen.

1.6 Metod

I arbetet med uppföljningen har en kombination av kvalitativ och kvantitativ metod tillämpats. Utskottet har med stöd av Statistiska centralbyrån (SCB) genomfört en enkätundersökning med ca 4 000 rektorer i grund- respektive gymnasieskolan om deras arbete med att styra och leda arbetet med studie- och yrkesvägledningen på de enskilda skolorna. Svarsfrekvensen för enkäten har varit 62 procent. Resultatet av enkätundersökningen redovisas tematiskt i den här rapporten under respektive kapitel där de olika frågor som tas upp i enkäten

²⁵ I detta sammanhang bör dock noteras att elever som gått i grundsärskolan numera har möjlighet att söka vissa av gymnasieskolans introduktionsprogram om de inte vill gå i gymnasiesärskolan. Det finns därmed elever i gymnasieskolan, i första hand ungdomar med lindrig utvecklingsstörning, som tillhör särskolans målgrupp. Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. SOU 2016:77.

behandlas. För den som önskar få en samlad bild av resultaten av enkätundersökningen finns en sammanfattning i kapitel 7. En mer detaljerad redovisning av resultaten återfinns i bilaga 1 och 2.

En genomgång av aktuellt publicerat material om studie- och yrkesvägledning har vidare genomförts. Bland annat har riksdagstryck, utredningar och rapporter från relevanta myndigheter, organisationer och forskare gått igenom. Semistrukturerade intervjuer har också genomförts med representanter för myndigheter och organisationer, forskare och ett urval studie- och yrkesvägledare. Offentlig statistik har även analyserats och en genomgång av Skolinspektionens beslut 2016 av tillsynsärenden har genomförts. En fullständig källförteckning återfinns i slutet av rapporten.

2 Varför är studie- och yrkesvägledning viktigt? – Vägledningen i ett individ- och samhällsperspektiv

Att ungdomar gör studieval som motsvarar deras intressen och förutsättningar är betydelsefullt både ur ett individperspektiv och ur ett samhällsperspektiv. Val som är väl underbyggda ökar barns och ungdomars motivation att fullfölja sin utbildning och minskar därmed både den enskildes och samhällets ekonomiska och sociala kostnader som uppstår vid byte av studieväg eller då eleven inte når målen för utbildningen eller i värsta fall avbryter studierna. En väl utformad studie- och yrkesvägledning av god kvalitet kan bidra till att fler unga kan gå vidare till arbete eller till fortsatta studier. Vägledningen är också viktig för att åstadkomma bättre balans mellan utbud och efterfrågan av kompetenser på arbetsmarknaden.²⁶

I det här kapitlet beskrivs betydelsen av studie- och yrkesvägledningen för den enskilde individen och för samhället. Vidare redogörs för aktuell forskning om studie- och yrkesvägledningens effekter. Kapitlet avslutas med en kort historisk beskrivning av studie- och yrkesvägledningens utveckling i Sverige.

2.1 Felval och ofullbordade studier medför stora sociala och ekonomiska kostnader

Arbetsmarknaden och samhället i stort har förändrats på ett betydande sätt det senaste halvsekllet. Kraven på formell utbildning för att få en anställning har ökat. Fullföljda gymnasiestudier är numera ett minimikrav för de flesta jobb i Sverige.²⁷ Även om det inte är formellt obligatoriskt att gå i gymnasieskolan visar samstämmig forskning att det i princip krävs en gymnasieutbildning för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden, minska sin sårbarhet för arbetslöshet och kunna delta aktivt i samhällslivet.²⁸

Ungdomarnas och samhällets kostnader för att byta gymnasieprogram eller avbryta sin gymnasieutbildning kan mätas i både tid och pengar. Att inte lyckas etablera sig på arbetsmarknaden kan leda till ett ekonomiskt och socialt utanförskap.²⁹ Utanförskapet innebär både svårigheter för den enskilde och

²⁶ Se bl.a. Skolverket: Redovisning av uppdrag om att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom studie- och yrkesvägledningen. Dnr 2013:00121. 2016-03-10.

²⁷ Hök L och Sanandaji N: Samhällsförlusten av skolmisslyckande och värdet av att rädda fler i varje årskull. 2017.

²⁸ Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. SOU 2016:77.

²⁹ SKL: Utbildning – nyckeln till arbete. 2015, Socialstyrelsen: Social rapport 2010, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) och Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) ESO 2015:3, SOU 2013:74: Unga som varken arbetar eller studerar – statistik, stöd och samverkan, SOU 2011:11: Långtidsutredningen, bilaga 2, Bäckman O: Att få fotfäste på arbetsmarknaden, i Alm, S m.fl. (red.) Utanförskap, Institutet för

medför också kostnader för samhället. Ungefär 13 procent av varje årskull, vilket motsvarar drygt 14 000 personer, riskerar att hamna i utanförskap. Valfärds-kostnaderna i form av bl.a. sjukvård, rehabilitering och insatser från rättsväsendet samt de produktionsförluster som utanförskapet för med sig beräknas uppgå till mellan 10 och 15 miljoner kronor per person i åldersgruppen 20–65 år i form av förlorade skatteintäkter och ökade sociala kostnader. För en individ som fastnar i kriminalitet eller missbruk kan kostnaden uppgå till närmare 50 miljoner kronor.³⁰ Samhällsförlusten för utanförskapet uppskattas enligt vissa beräkningar uppgå till totalt ca 53 miljarder kronor under en årskulls arbetsliv.³¹ Enligt OECD uppväger de samhälleliga och individuella vinsterna de offentliga utgifterna för att befolkningen fullföljer en gymnasieutbildning (*upper secondary education*).³²

Att ungdomar väljer en gymnasieutbildning vars innehåll motsvarar deras förväntningar och förutsättningar är viktigt för att upprätthålla elevernas studiemotivation som i sin tur är betydelsefull för att de ska lyckas fullfölja utbildningen.³³ För den som byter gymnasieprogram kan ett programbyte innebära ett eller flera extra studieår. Att avbryta sin utbildning helt för att återuppta den i vuxen ålder innebär kostnader för den enskilde i form av utebliven arbetsinkomst och studielån.³⁴

För kommunernas del medför felval och studieavbrott i gymnasieskolan också stora kostnader. En uppföljning från Skolverket visar att elever som byter program ofta ligger ett år efter med sina studier.³⁵ Av de knappt 110 000 ungdomar som började gymnasieskolan 2011 behövde ca 23 200 elever ett år extra för att få examen. Ungefär 1 540 elever behövde ytterligare ett år. Skolverket har beräknat att kostnaden för elever som behöver mer än tre år för att fullfölja sin gymnasieutbildning uppgår till knappt 2,8 miljarder kronor per år. Som framgår nedan finns flera skäl till att ungdomar inte lyckas få en gymnasieexamen på tre år utöver byte av nationellt program. Man kan dock konstatera att elevers förlängda studietid på aggregerad nivå som bl.a. beror på byte av studieväg medför stora kostnader för kommunerna.³⁶

Skolverket bedömer att det är så pass många elever som börjar om på ett nytt program i gymnasieskolan och får en förlängd studietid att det finns ekonomiska incitament för kommunerna att satsa på förebyggande insatser, som

framtidsstudier. 2011, Olofsson J och Panican A: Unga och utanförskap i Sverige, i Olsen T och Tägtström J (red.): För det som vokser, Unge, psykisk ohälsa och tidlig uförepensionering i Norden. 2013 och Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. SOU 2016:77.

³⁰ www.utanforskapetspris.se/, Nilsson I, Wadeskog A, Hök L och Sanandaji N: Utanförskapets pris. En bok om förebyggande sociala investeringar. 2014.

³¹ Hök L och Sanandaji N: Samhällsförlusten av skolmisslyckande och värdet av att rädda fler i varje årskull. 2017.

³² OECD: Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools. 2012.

³³ Se t.ex. Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro: Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera. SOU 2016:94.

³⁴ Se t.ex. SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

³⁵ Detta avser byten mellan nationella program.

³⁶ Uppgift från Skolverket.

t.ex. studie- och yrkesvägledning. En kommun som lyckas minska andelen elever som behöver ett eller två extra år för att fullfölja sin gymnasieutbildning, minska antalet elever som inte lyckas nå utbildningens mål eller hoppar av, kan alltså inte enbart göra långsiktiga besparingar genom att minska risken för ekonomiskt och socialt utanförskap utan även ekonomiska besparingar på kort sikt. Samtidigt understryker Skolverket att det är viktigt att omstart på ett nytt program inte alltid ska ses som misslyckanden för enskilda elever.³⁷

2.2 Studie- och yrkesvägledningen allt viktigare

Fler valmöjligheter, förändrade behörighetsregler till utbildningar, fler elever som inte är behöriga till gymnasieskolans nationella program, fler nyanlända elever, förändringar på arbetsmarknaden och den snabba tekniska utvecklingen i samhället innebär att barns och ungas behov av vägledning i skolan har ökat. Brist på vägledning i tillräcklig omfattning och av god kvalitet medför att elevernas bakgrund blir mer betydelsefull för de val eleverna gör. Även bristen på arbetskraft inom vissa yrken gör att arbetsmarknadens behov av att studie- och yrkesvägledning fungerar väl har ökat.

Fler valmöjligheter ökar kraven på elevernas förmåga att välja

Skolan har sedan 1990-talets början genomgått ett antal genomgripande reformer samtidigt som arbetsmarknaden och samhället förändrats. Komplexiteten i utbildningssystemet har ökat samtidigt som antalet yrkesområden har blivit fler. Detta ställer nya krav på barns och ungdomars förmåga att träffa väl avvägda och underbyggda val.

Förändringarna i skolan består bl.a. i att elever och deras vårdnadshavare har fått ökade möjligheter att välja skola redan från grundskolans årskurs 1. För att det fria skolvalet ska fungera på ett ändamålsenligt sätt krävs att elever och vårdnadshavare har tillgång till korrekt och saklig information om olika skolor. Det kan t.ex. handla om vilken pedagogisk inriktning en skola har och vilka resultat skolan uppvisar. Som en följd av den ökade valfriheten satsar många skolor på marknadsföring som vårdnadshavare och ungdomar även behöver förhålla sig till och kunna värdera.

Gymnasieskolan ska enligt skollagen ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet³⁸ och valet till gymnasieskolan upplevs som viktigt för de flesta ungdomar. Gymnasiereformen 2011 innebär nya behörighetskrav som skiljer sig mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program.³⁹ Valet av yrkesprogram eller högskoleförberedande program innebär att eleven måste ta

³⁷ Skolverket: Börja om på nytt program i gymnasieskolan. Statistik och elevröster. Rapport 376. 2012.

³⁸ 15 kap. 2 § skollagen.

³⁹ För att bli behörig till ett av gymnasieskolans 18 nationella program krävs att en elev har tillräckligt många godkända betyg från grundskolan. Behörighetskraven för att bli antagen till ett yrkesprogram respektive ett högskoleförberedande program är olika. För behörighet

ställning till framtiden efter gymnasieskolan redan vid gymnasievalet. Yrkesprogramsutredningen konstaterade i sitt slutbetänkande 2015 att gymnasievalet för många elever medför en känsla av stress och osäkerhet.⁴⁰ Osäkerheten beror ofta på att eleverna inte har tillräcklig kunskap om de olika utbildningsalternativen och vad de leder till efter avslutade studier, och att eleverna ofta är rädda för att välja fel.⁴¹ Även de val som eleverna gör inom den gymnasieutbildning där de går påverkar elevernas framtida möjligheter. Detta gäller t.ex. val av kurser inom yrkesprogrammen som ger behörighet till högskolan.

Men redan i grundskolan ska barn och vårdnadshavare göra val inom utbildningen som får konsekvenser för den unges fortsatta möjligheter. Systemet med meritpoäng⁴² som grund för urvalet till högskolan kan kräva att eleverna börjar planera sin framtida utbildning redan i grundskolan för att ha en chans att konkurrera om de mest attraktiva högskoleutbildningarna. Till exempel kan språkvalet i årskurs 6 påverka elevernas framtida valmöjligheter, och fördjupade studier i språk och matematik kan ge extra meritpoäng som kan bli avgörande i konkurrensen till gymnasieskolan och de utbildningar som krävs för att bli behörig till högskolan.⁴³

Bristen på vägledning i tillräcklig omfattning och av god kvalitet innebär enligt Skolverket att elevers bakgrund kan få stor betydelse för vilka utbildningsalternativ de uppfattar finns, men också vad de olika alternativen innebär.⁴⁴ Bristen på vägledning kan bl.a. leda till en social självsortering vid utbildningsvalet som reproducerar sociala, kulturella och könsmässiga förhållanden i det omgivande samhället.⁴⁵

Delvis förändrade behov bland eleverna: fler obehöriga till gymnasieskolans nationella program och fler nyanlända elever

Studie- och yrkesvägledningen är betydelsefull för alla elever i grund- och gymnasieskolan. För elever som saknar behörighet till något av gymnasieskolans nationella program är emellertid valmöjligheterna ofta mer begränsade. För elever som är obehöriga kan vägledningen vara särskilt viktig för att deras möjligheter att kunna gå vidare i fortsatta studier eller till arbete ska kunna förbättras. Detta gäller inte minst nyanlända elever som ofta saknar kunskap

till yrkesprogram krävs godkända betyg i 8 ämnen och för behörighet till de högskoleförberedande programmen krävs godkända betyg i 12 ämnen. Elever som inte har tillräckligt många godkända betyg för att antas till något av de nationella programmen är i stället behöriga till något av gymnasieskolans fem introduktionsprogram.

⁴⁰ Yrkesprogramsutredningen: Välja yrke. Slutbetänkande av Yrkesprogramsutredningen. SOU 2015:97.

⁴¹ Se bl.a. Skolverket 2012. Ungdomars uppfattning om gymnasievalet.

⁴² Tillträdesutredningen föreslår att systemet med meritpoäng ska avskaffas. SOU 2017:20. Förslagen i utredningens betänkande bereds nu i Regeringskansliet (se prop. 2017/18:204 s. 13).

⁴³ Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro: Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera, SOU 2016:94, s. 288 och Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

⁴⁴ Skolverket: Vad gör ungdomar efter gymnasieskolan? Rapport 411. 2014.

⁴⁵ Yrkesprogramsutredningen: Välja yrke. Slutbetänkande av Yrkesprogramsutredningen. SOU 2015:97.

om såväl det svenska utbildningssystemet som det svenska samhället och arbetsmarknaden.

Färre behöriga till gymnasieskolans nationella program

Även om nästan alla ungdomar som gått ut grundskolans årskurs 9 numera börjar i gymnasieskolan⁴⁶ har andelen som går ut grundskolan utan att vara behöriga till något av gymnasieskolans 18 nationella program ökat varje år sedan den nuvarande gymnasieskolan sätts 2011. De elever som inte är behöriga till ett nationellt program börjar sin gymnasietid på något av gymnasieskolans fem introduktionsprogram.⁴⁷ Andelen obehöriga elever har ökat med 5,3 procentenheter på sex år från 12,3 procent 2011 till 17,5 procent 2017.⁴⁸

Under 2015 sökte 163 000 personer asyl i Sverige. Av dem var knappt 40 000 i åldern 13–17 år.⁴⁹ En analys genomförd av Skolverket visar att försämringen av behörigheten till gymnasieskolans nationella program bland elever som gick ut årskurs 9 mellan 2015 och 2016⁵⁰ helt förklaras av att gruppen elever med okänd bakgrund, dvs. elever som varit mycket kort tid i Sverige och som inte har något personnummer, har ökat kraftigt.⁵¹

Samtidigt som behörigheten till gymnasieskolans nationella program minskar bland elever som går ut grundskolan ökar också antalet ungdomar som invandrar till Sverige när de redan uppnått gymnasieåldern. Dessa ungdomar har alltså inte gått i svensk grundskola och ingår inte i statistiken över obehöriga som refereras ovan. Ungdomarna som invandrar när de redan är i gymnasieåldern är i de allra flesta fall dock inte heller behöriga till gymnasieskolans nationella program. Eftersom de saknar kunskaper i det svenska språket börjar de flesta nyanlända ungdomar på introduktionsprogrammet språkinträdning.

Sammantaget innebär utvecklingen med en större andel ungdomar som inte är behöriga till ett nationellt program i gymnasieskolan efter att ha gått ut grundskolan tillsammans med en kraftig ökning av nyanlända ungdomar som

⁴⁶ Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. SOU 2016:77. År 2015 uppgick andelen som påbörjade studier i gymnasieskolan direkt efter grundskolan till 98 procent. Av dem som inte börjar i gymnasieskolan direkt efter grundskolan påbörjar dock studier i gymnasieskolan ett eller två år senare. Av de ungdomar som gick ut grundskolan 2013 hade endast 0,73 procent inte påbörjat en gymnasieutbildning efter två år vilket motsvarar 700 personer.

⁴⁷ Riksdagen behandlade under våren 2018 ett förslag om att ta bort introduktionsprogrammet preparandutbildning. Samtidigt ska introduktionsprogrammet programinriktat individuellt val byta namn till programinriktat val. Lagändringen träder i kraft den 1 juli 2018. Prop. 2017/18:183, bet. 2017/18:UbU23.

⁴⁸ Skillnaden mellan flickor och pojkar är stor vad gäller andelen obehöriga. 13,6 procent av flickorna som gick ut grundskolan 2017 var inte behöriga till något av gymnasieskolans nationella program. Motsvarande andel bland pojkarna var 20,8 procent. Det innebär att andelen obehöriga pojkar var mer än 7 procentenheter större än andelen obehöriga flickor och att mer än var femte pojke inte var behörig till ett nationellt program.

⁴⁹ Asylsökande barn har rätt att gå i skolan och ingår i begreppet nyanlända elever enligt 3 kap. 12 a § och 29 kap. 2 § andra stycket 1, skollagen (2010:800).

⁵⁰ Minskningen i behörighet ökade från 14,4 procent obehöriga 2015 till 16,9 procent 2016.

⁵¹ Pressmeddelande från Skolverket 2016-09-29 samt Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. SOU 2016:77.

redan uppnått gymnasieåldern och som inte heller är behöriga, att andelen elever på gymnasieskolans introduktionsprogram har ökat kraftigt. Av de elever som gick i gymnasieskolans år 1 hösten 2017 gick 73 procent på ett nationellt program (49 procent på de högskoleförberedande programmen och 24 procent på yrkesprogrammen) och 26,5 procent på något av introduktionsprogrammen. Detta innebär att fler elever påbörjade sin tid i gymnasieskolan på ett introduktionsprogram än på ett yrkesprogram. Det enskilt största av alla program i gymnasieskolans år 1 hösten 2017 var språkinträdning där 19 400 elever gick.⁵²

Få avhopp men många lyckas inte få gymnasieexamen

Som framgår ovan börjar nästan alla ungdomar som gått ut grundskolan i gymnasieskolan och många ungdomar som invandrar till Sverige i gymnasieåldern påbörjar också studier i gymnasieskolan. Avhoppet är också förhållandevis få – endast ca 5 procent lämnar helt gymnasieskolan efter två år eller mindre dvs. ”hoppar av”.⁵³ Trots att avhoppet är förhållandevis få lyckades emellertid endast 66 procent av dem som började gymnasieskolan 2014 få en examen på tre år, vilket är den tid elever förväntas klara utbildningen på.⁵⁴ Elever som börjar gymnasieskolan på ett introduktionsprogram, byter utbildning eller gör studieuppehåll kan behöva ett fjärde eller femte studieår för att få en gymnasieexamen. Följer man en elevkull över tid och tittar på hur många som tagit examen efter fem år är det drygt 70 procent som slutfört gymnasieskolan med examen.⁵⁵ Av eleverna som började på ett introduktionsprogram hade hälften efter fem år gått över till ett nationellt program. Omkring 20 procent av eleverna som började sin gymnasietid på ett introduktionsprogram hade tagit examen efter fem år.⁵⁶

Olika skäl till byte av studieväg

Färre elever byter mellan nationella program

Som framgår ovan är felval till gymnasieskolan ett problem och ett programbyte kan förlänga utbildningen och medföra ökade kostnader för elevens hemkommun.⁵⁷ *Andelen elever som byter från ett nationellt program till ett annat*

⁵² Skolverkets databas Siris.

⁵³ För en diskussion om definitionen av begreppet *studieavbrott* och frågan om genomströmning, se Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. SOU 2016:77, s. 177–184.

⁵⁴ Andelen elever som får examen på tre år har ökat något de senaste åren. Om man endast ser till elever som börjar sin tid i gymnasieskolan direkt på ett nationellt program uppgick andelen som nådde en gymnasieexamen på tre år till drygt 75 procent läsåret 2016/2017. Detta är en förbättring med nästan 4 procentenheter i jämförelse med de elever som började gymnasieskolan 2011.

⁵⁵ Skolverket: Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2017. PM171221.

⁵⁶ Introduktionsprogrammen kan också ha som syfte att och ska leda till etablering på arbetsmarknaden eller så god grund till fortsatt utbildning som möjligt. Skolverket: Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2017. PM171221 och Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2016. PM 161220.

⁵⁷ Samtidigt understryker Skolverket att det är viktigt att omstarter inte ses som misslyckanden för enskilda elever. Ett programbyte kan för många innebära en nystart och en möjlighet

under sin studietid har dock minskat över tid. För eleverna som tog examen 2014 var det 10 procent som hade gjort ett byte mellan nationella program mellan år 1 och år 3. Motsvarande andel för eleverna som tog examen 2017 var 8,2 procent, en minskning med nästan 2 procentenheter.⁵⁸

Byte av studieväg är ofta målet för utbildningen på introduktionsprogrammen

Till skillnad från de elever som byter från ett nationellt program till ett annat är ett byte av studieväg för elever på introduktionsprogrammen emellertid ofta inte ett resultat av felval utan tvärtom en konsekvens av studieframgång. Syftet med studierna på introduktionsprogrammen är nämligen oftast⁵⁹ att eleverna ska byta till ett annat introduktionsprogram eller uppnå behörighet och byta till ett nationellt program. Detta gäller inte minst för nyanlända elever som börjar sin gymnasietid på introduktionsprogrammet språkinträdning. Målet med denna utbildning är att eleverna ska byta program när de inte längre behöver en utbildning där tonvikten ligger på att förvärva kunskaper i det svenska språket. *För elever på introduktionsprogrammen är därmed ett byte av studieväg i de flesta fall något eftersträfvansvärt. Detta är viktigt att ha i åtanke i diskussionen om omval, programbyte och förlängd studietid.*

Fler val och förändrade behov ställer högre krav på skolan

Som ett resultat av att fler elever börjar sin gymnasietid på ett introduktionsprogram och många elever är nyanlända har behoven av studie- och yrkesvägledning förändrats och ökat. Detta tillsammans med förändringarna i utbildningssystemet och utvecklingen på arbetsmarknaden innebär ökade krav och förväntningar på skolans studie- och yrkesvägledning.

För studie- och yrkesvägledarnas del innebär fler och mer komplexa val att de behöver större kunskap om arbetsmarknaden, olika studievägar och de behörighetsregler som gäller. Behovet för studie- och yrkesvägledarna att fortlöpande hålla sig informerade om gällande regler och arbetsmarknadens utveckling har därmed ökat liksom behovet av kompetens att vägleda elever som inte är behöriga till gymnasieskolans nationella program och att möta elever från andra kulturer. Även kraven på lärarna att förstå elevernas behov och att hålla sig informerade om bl.a. utvecklingen på arbetsmarknaden i förhållande till

att studera vid en utbildning som man är motiverad att fullfölja. Skolverket: Börja om på nytt program i gymnasieskolan. Statistik och elevröster. Rapport 376. 2012.

⁵⁸ Andelen elever som får examen på tre år har ökat något de senaste åren. Om man endast ser till elever som börjar sin tid i gymnasieskolan direkt på ett nationellt program uppgick andelen som nådde en gymnasieexamen på tre år till drygt 75 procent läsåret 2016/2017. Detta är en förbättring med nästan 4 procentenheter i jämförelse med de elever som började gymnasieskolan 2011. Den minskade andelen elever som byter mellan nationella program är en del av förklaringen till att fler elever tar examen inom tre år då färre får en förlängd studietid. Skolverket: Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2017. PM171221.

⁵⁹ Benämningen introduktionsprogram signalerar att utbildningen inom dessa program syftar till förberedelser, eller introduktion, till annan gymnasial utbildning eller till arbetsmarknaden.

det egna ämnesområdet har ökat för att de ska kunna föra in relevanta vägledningsinslag i undervisningen. Vad gäller kraven på huvudmän som ansvarar för att ge förutsättningar för vägledningen och på rektorer som ansvarar för att leda verksamheten på den enskilda skolan handlar de ökade kraven bl.a. om att höja medvetenheten om behoven och att vägledningen behöver få de resurser som krävs för att skolan ska kunna tillhandahålla en ändamålsenlig studie- och yrkesvägledning som svarar mot elevernas delvis ökade och förändrade behov.

Studie- och yrkesvägledningens betydelse för kompetensförsörjning och regional utveckling

Vägledningen viktig för kompetensförsörjningen och förbättrad matchning på arbetsmarknaden

Utbildningen i gymnasieskolan ska enligt skollagen utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet och en bas för rekrytering till högskolesektorn.⁶⁰ Hur studie- och yrkesvägledningen fungerar kan få konsekvenser för såväl matchningen på arbetsmarknaden som den regionala utvecklingen. Att skolan som en del av studie- och yrkesvägledningen och arbetslivskunskapen redovisar utsikterna till anställning och företagande i olika branscher och yrken för eleverna är i förlängningen viktigt för arbetsgivares möjligheter att rekrytera personal med rätt kompetens och för utvecklingen i olika delar av landet.

I en studie från Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) lyfter flera kommuner fram studie- och yrkesvägledningens betydelse för den regionala utvecklingen. Kommunerna pekar bl.a. på behovet av utbildade invånare som kan ta initiativ och bidra till utvecklingen på orten. SKL pekar också på vägledningens möjligheter att bidra till att öka effektiviteten på arbetsmarknaden genom att den kan leda till en förbättrad matchning mellan elevernas utbildningsval och arbetsmarknaden. Arbetslivskontakter under studietiden kan ge eleverna en bredare insikt om alla de yrken som finns och elevernas kunskaper och förståelse för hur arbetsmarknaden fungerar och vilka förväntningar som arbetsgivare har på sin personal kan också stärkas.⁶¹

I flera sammanhang har dock brister i matchningen på arbetsmarknaden både på nationell och på regional nivå kunnat konstateras. Yrkesprogramsutredningen pekade i sitt slutbetänkande 2015 på att många ungdomar saknar arbete samtidigt som flera branscher uttrycker oro för den framtida kompetensförsörjningen. Utmaningarna när det gäller kompetensförsörjning återfinns inom flera stora yrkesområden. Detta kan enligt utredningen bl.a. vara

⁶⁰ 15 kap. 10 och 11 §§ skollagen. Enligt Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökning har runt hälften av den svenska arbetskraften högst gymnasial utbildning. Yrkesprogramsutredningen: Välja yrke. SOU 2015:97.

⁶¹ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

ett tecken på matchningsproblem mellan utbildningsutbud och arbetsmarknadens efterfrågan eller mellan ungdomars val av utbildning och arbetsmarknadens efterfrågan.⁶² OECD har vid flera tillfällen rapporterat om diskrepansen mellan arbetskraftens utbildning och arbetsgivarnas behov av kompetens på den svenska arbetsmarknaden⁶³ och organisationen Svenskt näringsliv har återkommande uppmärksammat svårigheten för företagen att rekrytera medarbetare med relevant kompetens.⁶⁴ Såväl Svenskt näringsliv som OECD pekar på studie- och yrkesvägledningens roll för att komma till rätta med dessa problem (se vidare kap. 4).

Vägledningen viktigare i ett alltmer komplext arbetsliv

Den tekniska utvecklingen har medfört och kommer även i framtiden sannolikt att medföra ytterligare stora omvälvningar av arbetslivet. Givet den snabba utvecklingen kan det vara svårt att kunna bedöma vilken kompetens som arbetsmarknaden kommer att efterfråga inte bara på lång utan även medellång sikt. De senaste åren har bl.a. utvecklingen inom området artificiell intelligens (AI) och dess möjlighet men även risker och konsekvenser för arbetslivet diskuterats. Vissa yrken kommer sannolikt att försvinna medan andra kommer att uppstå. Enligt en studie från Stiftelsen för strategisk forskning från 2014 beräknas drygt hälften av dagens anställda i Sverige kunna ersättas av digital teknik under de kommande två decennierna. Det innebär att 2,5 miljoner jobb i Sverige kan komma att påverkas. En framtidsprognos som presenteras i rapporten är att en ny teknikvåg kan leda till betydande press på löner och sysselsättning i yrken som är i farozonen, men att en sådan utveckling kan motverkas eller mildras med kontinuerliga strukturreformer som leder till bättre och mer flexibla utbildningar, som stöder de nya växande företagen, främjar rörligheten på arbetsmarknaden och underlättar för arbetsgivare som anställer.⁶⁵

Utvecklingen ställer krav på människor att i ännu högre grad än i dag under sitt yrkesliv återkommande fortbilda sig för att möta de nya kraven. För att återkommande kunna göra väl underbyggda val krävs att människor äger valkompetens, dvs. en förmåga att på ett strukturerat sätt kunna samla, analysera och sätta samman utbildnings- och yrkesinformation, ha färdigheter att fatta och genomföra beslut samt hantera övergångar och växlingar i livet. Skolans studie- och yrkesvägledning spelar här en viktig roll för att rusta barn och ungdomar för ett alltmer föränderligt och komplext arbetsliv.

⁶² Enligt Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökning har runt hälften av den svenska arbetskraften högst gymnasial utbildning. Yrkesprogramsutredningen: Välja yrke. SOU 2015:97.

⁶³ OECD: Investing in Youth. 2016 och OECD: Getting Skills Right. 2016.

⁶⁴ Svenskt näringsliv: Bra att OECD granskar svenska matchningsproblem 2015-05-15.

⁶⁵ Stiftelsen för strategisk forskning: Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – utmaningar för Sverige. 2014.

2.3 Är studie- och yrkesvägledning verkligen effektivt?

Som framgår ovan lyfts studie- och yrkesvägledningen ofta fram som ett viktigt verktyg för att höja skolresultaten, minska studieavbrotten från gymnasieskolan, öka genomströmningen i utbildningssystemet, förbättra matchningen på arbetsmarknaden samt minska arbetslösheten. Den svenska forskningen om tydliga kausala effekter av studie- och yrkesvägledning är emellertid begränsad. Däremot finns det belägg för vägledningens positiva effekter i internationella forskningsstudier.

Få svenska effektstudier av studie- och yrkesvägledning

Studie- och yrkesvägledning är ett relativt litet forskningsfält i Sverige och inriktningen på den forskning som finns berör ofta andra perspektiv än det kausala sambandet mellan vägledningen och dess eventuella effekter på t.ex. arbetsmarknad eller frekvensen av omval och studieavbrott. Visserligen finns ett antal undersökningar från t.ex. myndigheter och organisationer som pekar på att vägledningen är betydelsefull i olika avseenden (se vidare kap. 4–6), men systematiska effektutvärderingar är ovanliga. Det innebär att kunskap som är belagd i forskning om vilka effekter studie- och yrkesvägledningen har till stor del saknas i den svenska kontexten.⁶⁶

Internationell forskning visar på positiva effekter av vägledning

Även om systematiska effektstudier om förhållandena i Sverige till stor del saknas finns belägg i den internationella forskningslitteraturen för studie- och yrkesvägledningens positiva effekter.⁶⁷ Resultatet av forskning som visar på studie- och yrkesvägledningens positiva effekter redovisas bl.a. i den forskningsöversikt som gjorts av EU:s policynätverk för livslång vägledning (ELGPN) om vägledning inom EU och ett antal OECD-länder.⁶⁸ I forskningsöversikten konstateras att studie- och yrkesvägledning har positiva effekter inte enbart för individen utan även för samhället i stort och för den ekonomiska utvecklingen. Detta gäller inte minst inför och under yrkesutbildning, där vägledning kan bidra till att stärka både utbildningens och elevernas koppling till arbetsmarknaden. I den aktuella forskningen betonas att vägledningen på ett naturligt sätt bör finnas med i läroplaner och andra styrdokument samt att skolledningen behöver stödja och vara delaktig i vägledningen så att den blir en självklar del av skolans värdegrund.⁶⁹

⁶⁶ Bimrose & Brown: Forskning om studie- och yrkesvägledning. 2015 och Lärarnas riksförbund: Effekter av vägledning. 2012 och SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013 samt uppgift från Skolverket och professor Lisbeth Lundahl.

⁶⁷ Bimrose, J.: Effective guidance one year on: Evidende from longitudinal case studies in England. 2005.

⁶⁸ ELGPN 2013–14. The Evidence Base on Lifelong Guidance.

⁶⁹ ELGPN 2013–14. The Evidence Base on Lifelong Guidance.

De socialpolitiska och samhällsekonomiska vinster som kan göras genom en god och systematisk vägledning redovisas även i en forskningsstudie som fokuserar på förhållandena i Storbritannien, i första hand i England.⁷⁰ I en metaanalys om effekten av program för att förhindra studieavbrott pekar författarna på att flera typer av insatser behövs för att minska studieavbrotten, däribland ”mentoring and counseling”, dvs. vägledning i vid bemärkelse. Analysen pekar även på att insatserna behöver få ta tid för att få avsedd effekt.⁷¹

I en annan internationell forskningsöversikt genomförd av Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning redovisas vilka typer av vägledningsinsatser som har dokumenterat bäst effekter i samband med övergångar mellan olika utbildningsnivåer. Individuella vägledningssamtal lyfts fram som särskilt effektiva då dessa, till skillnad från vägledning i grupp, kan anpassas efter den enskilda individens behov. Även praktisk arbetslivsorientering och studiebesök stärker elevernas förmåga att göra väl underbyggda val, förutsatt att sådana insatser planeras och följs upp på ett grundligt sätt. Den främsta framgångsfaktor som lyfts fram i översikten är dock att det finns en helhetssyn i de olika vägledningsinsatser som genomförs. Den enskilda vägledarens utbildning och kunskapsnivå är också en viktig faktor för en effektiv studie- och yrkesvägledning, enligt forskningsöversikten.⁷²

Av forskningsöversikten från Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning framgår vidare att studie- och yrkesvägledningen har som störst betydelse för elever som kommer från en studieovan miljö.⁷³ Denna bild bekräftas av ett svenskt forskningsprojekt om elevernas upplevelser av studie- och yrkesvägledning och av den ökade valfriheten i skolan. Den svenska forskningsstudien pekar på att den ökade valfriheten i skolsystemet gynnar elever som har ett eget nätverk där de kan diskutera sina framtida studie- och yrkesval. Detta är ofta elever som har goda skolresultat och möjligheter att utnyttja valfriheten. Elever som kommer från familjer som saknar studietradition har inte alltid ett sådant eget nätverk och riskerar därför att göra mer slumpmässiga studie- och yrkesval, enligt undersökningen.⁷⁴

2.4 Studie- och yrkesvägledningen i Sverige – en kort historik

Frågan om hur skolan bäst ska möta elevernas behov av vägledning och stödja dem i deras val av studier och yrken är inte ny. Redan i början av 1900-talet

⁷⁰ Hooley, T och Dodd, V: *The Economic Benefits of Career Guidance*. 2015.

⁷¹ Sandra Jo Wilson, Mark Lipsey, Emily Tanner-Smith, Chiungjung Huang, Katarzyna T. Steinka-Fry: Dropout prevention and intervention programs: effects on school completion and dropout among school-aged children and youth. *Campbell Systematic Reviews* 2011:8.

⁷² Christensen & Sogaard Larsen: *Evidence on Guidance and Counseling*. 2011.

⁷³ Christensen & Sogaard Larsen: *Evidence on Guidance and Counseling*. 2011.

⁷⁴ Forskningsprojektet *Individen, vägarna, valen. Karriärval och vägledning i socialt, mångkulturellt och könsperspektiv*, vid Umeå universitet. Projektets sammanfattande resultat redovisas i artikeln Sammanfattande artikel från projektet *Individen, vägarna, valen. Karriärval och vägledning i socialt, mångkulturellt och könsperspektiv*, Vetenskapsrådets rapportserie 12:2008.

väcktes tankarna på vägledning i offentlig regi i Sverige. År 1906 uppmärksammade riksdagen ungdomars övergång från skolan till arbetslivet. Riksdagen menade att den kommunala arbetsförmedlingen borde kunna bidra till ”avhjälpandet av de allt större svårigheter som möta det uppväxande släktet vid valet av levnadsbana”.⁷⁵ Ett drygt decennium senare slogs det i fortsättnings-skolestadgan fast att det ”åt lärjungarna [borde] givas behövlig ledning för val av yrke, varjämte lämpliga åtgärder böra vidtagas, för att skolan i samförstånd med den offentliga arbetsförmedlingens organ må kunna medverka till lärjungarnas anställande inom arbetsområden, för vilka de kunna antagas äga de bästa förutsättningar”.⁷⁶

Genom förslagen från 1940 års skolutredning lades grunden till den professionella vägledningen i skolan.⁷⁷ Under 1950- och 1960-talen utvecklades en mer kontinuerlig studie- och yrkesorientering (syö) i skolan och särskilda yrkesvalslärare fick ansvar för yrkesorienteringen. Ämnet fick också egen tid avsatt i timplanen. När den första läroplanen för grundskolan, Lgr 62, infördes fick vägledningen en ännu mer framskjuten plats och mål för verksamheten formulerades. Målen berörde bl.a. områdena studieorientering, teoretisk yrkesorientering, enskild vägledning och anlagsorientering. Yrkesvalslärarna var ansvariga för att målen i läroplanen skulle uppnås.⁷⁸

Under slutet av 1960-talet börjar diskussionen om matchningen mellan arbetsmarknadens behov och individens fria val att bli alltmer framträdande. Regeringen lade 1971 fram en proposition om studie- och yrkesorientering där både individens och samhällets perspektiv lyftes fram och problematiserades.⁷⁹ Genom riksdagens beslut med anledning av propositionen inrättades särskilda syö-funktionärer i skolan som senare kom att kallas syokonsulenter. Studie- och yrkesorientering i skolan formulerades som en viktig uppgift för alla i skolan och skolledningens ansvar förtydligades. Ämnet syö fick ingen egen kurs- eller ämnesplan men skulle integreras i alla skolans ämnen. Mål formulerades i de övergripande läroplanstexterna och i viss utsträckning som integrerade områden i kursplanerna för en del ämnen. Syokonsulenten skulle samordna och leda verksamheten och yrkesvalslärarsystemet avvecklades stegvis.⁸⁰

Under 1970- och 1980-talen betonades vikten av samarbete mellan skola och arbetsliv, bl.a. i läroplanen för grundskolan (Lgr 80). Arbetslivsorientering och praktisk arbetslivsorientering (prao) fick därigenom större utrymme samtidigt som yrkesorienteringen tonades ned. Kontakterna med arbetslivet skulle

⁷⁵ Vestin, Margareta: Femtio år med syö. 1940/41–1990/91. Skolöverstyrelsen. 1991 samt SOU 2001:45 Karriärvägledning.se.nu

⁷⁶ Fortsättningsskolestadgan, 10 § från år 1918.

⁷⁷ 1940 års skolutredning: Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke. SOU 1945:43.

⁷⁸ SOU 2001:45: Karriärvägledning.se.nu

⁷⁹ Prop. 1971:34 Kungl. Maj:ts proposition om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola och Lindblad, Michael: Studie- och yrkesvägledning som kunskapsområde. En nordisk jämförelse. Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap, Umeå universitet. 2011.

⁸⁰ SOU 2001:45: Karriärvägledning.se.nu

ge pojkar insyn i kvinnodominerade yrken och flickor i mansdominerade. Syftet med detta var att ge flickor och pojkar möjlighet att vidga sina perspektiv.

Under 1980-talet debatterades frågan om syokonsulentens arbete skulle kunna kombineras med ämnesundervisning eller inte. Diskussionerna mynnade ut i beslut om att syofunktionen i huvudsak skulle omfatta vägledande uppgifter men undervisning liksom andra skoladministrativa uppgifter skulle kunna ingå.⁸¹ Studie- och yrkesvägledarexamen inrättades 1993 och yrkesbe-teckningen ändrades därmed från syokonsulent till studie- och yrkesvägle-dare.⁸²

De stora reformerna på skolområdet under 1990-talet med bl.a. införandet kommunalt huvudmannaskap för skolan, införandet av mål- och resultatstyrning och påföljande avreglering samt genomförandet av friskolereformen innebar att de nationella styrdokumenterna för studie- och yrkesorienteringen som tidigare funnits upphörde att gälla och ersattes av en mer övergripande regle-ring. Frågor om verksamhetens omfattning och organisering, liksom formulere-randet av lokala mål och hur dessa skulle förverkligas, skulle beslutas och han-teras av varje skolhuvudman. Även kravet på prao togs bort i läroplanen för grundskolan 1994 (Lpo 94).

*Under 1990-talet utvärderades studie- och yrkesvägledningen vid flera till-fällen. Utvärderingarna visade sammanfattningsvis på att lärare och rektorer, och även huvudmän hade brister i sina kunskaper om mål och riktlinjer för verksamheten. Undersökningarna pekade även på att det fanns stora skillna-der i tillgång på studie- och yrkesvägledare för elever vid olika skolor. Mot bakgrund av de konstaterade problemen genomfördes därför en statlig utred-ning som skulle komma med förslag på åtgärder. I sitt slutbetänkande, som publicerades 2015, pekade utredningen på att kunskapsområdet studie- och yr-kesvägledning blivit liktydigt med det arbete som studie- och yrkesvägledarna utförde. Utredningen betonade att vägledning måste ses i ett större samman-hang än bara skolperspektivet och kopplas till hela det livslånga lärandet samt till internationaliseringen och en ökande mobilitet. Utredningens förslag ledde emellertid inte till några formella förändringar i styrningen av studie- och yr-kesvägledningen.*⁸³

I slutet av 2017 beslutade riksdagen i enlighet med regeringens förslag att åter göra prao, praktisk arbetslivsorientering, obligatorisk i grundskolan.⁸⁴ I november samma år beslutade regeringen att tillsätta en utredning om en ut-vecklad studie- och yrkesvägledning.⁸⁵ (För en beskrivning av utredningens uppdrag, se kap. 8.)

⁸¹ Lindblad, Michael: Studie- och yrkesvägledning som kunskapsområde. En nordisk jämfö-relse. Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap, Umeå universitet. 2011.

⁸² Skolverket: Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – hela skolans ansvar. 2008.

⁸³ Karriärvägledning.se.nu, slutbetänkande, SOU 2001:45 och SKL: Framtidsval och arbets-liv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

⁸⁴ Prop. 2017/18:24, bet. 2017/18:UbU9.

⁸⁵ Dir. 2017:116.

Sammanfattningsvis har alltså frågan om studie- och yrkesvägledning för barn och ungdomar varit aktuell i Sverige i över hundra år även om sättet på hur man har försökt att möta individens och samhällets behov har varierat över tid.

3 Regleringen av studie- och yrkesvägledningen i skolan

Studie- och yrkesvägledningen i skolan regleras i skollagen, läroplanen för respektive skolform och i kurs- och ämnesplaner.⁸⁶ Skolverket har även utarbetat allmänna råd för studie- och yrkesvägledningen. I författningarna och de allmänna råden formuleras elevernas rätt till studie- och yrkesvägledning, huvudmannens och skolans ansvar för verksamheten samt vad vägledningen syftar till. Därutöver har riksdagen beslutat om att göra FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) till svensk lag.⁸⁷ Enligt barnkonventionen ska studierådgivning och yrkesorientering göras tillgänglig och åtkomlig för alla barn.⁸⁸ I det här kapitlet görs en översiktlig genomgång av gällande bestämmelser och vad de innebär.

3.1 Huvudmannens ansvar att eleverna får den studie- och yrkesvägledning de behöver

Enligt skollagen ska elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.⁸⁹ För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet. Den som inte uppfyller kravet får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.⁹⁰

Skolans huvudman har enligt skollagen ansvar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i skollagen, föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen och de bestämmelser för utbildningen som kan finnas i andra författningar.⁹¹ Skollagens bestämmelser innebär att skolans huvudman ska ge sina skolor tillräckliga förutsättningar att bedriva verksamheten. *Vad gäller studie- och yrkesvägledningen innebär detta att huvudmannen ska ge sådana förutsättningar att verksamheten kan fylla sitt syfte.* Huvudmannen har

⁸⁶ Till skillnad från vad som är fallet för den kommunala vuxenutbildningen (Förordningen [2011:1108] om vuxenutbildning) regleras inte studie- och yrkesvägledningen i de förordningar som finns för grundskolan (skolförordningen [2011:185]) respektive gymnasieskolan (gymnasieförordningen [2010:2039]).

⁸⁷ Prop. 2017/18:186, bet. 2017/18:SoU25 och rskr. 2017/18:389.

⁸⁸ Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) erkänner konventionsstaterna barnets rätt till utbildning. I syfte att gradvis förverkliga denna rätt ska konventionsstaterna bl.a. göra studierådgivning och yrkesorientering tillgänglig och åtkomlig för alla barn. Vidare ska konventionsstaterna även vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott. Sverige ratificerade FN:s barnkonvention 1990 och har därigenom förbundit sig att följa den. FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 28.

⁸⁹ 2 kap. 29 § skollagen.

⁹⁰ 2 kap. 30 § skollagen.

⁹¹ 2 kap. 8 § skollagen.

därmed det övergripande ansvaret för att skolans studie- och yrkesvägledning fungerar och lever upp till de nationella målen för verksamheten.

Kommunerna ska i sin tur fördela resurser till utbildning inom skolväsendet efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov.⁹² Kommunen har alltså detta ansvar både i förhållande till de skolor där man själv är huvudman och för skolor med enskild huvudman.

*Skollagens bestämmelser om studie- och yrkesvägledning tar sin utgångspunkt i elevernas behov. Eftersom elevers behov varierar innebär detta att omfattningen och inriktningen på den studie- och yrkesvägledning som huvudmannen och skolan är skyldiga att erbjuda inte finns närmare preciserade i styrdokumentet. Huvudmannen måste själv identifiera elevernas behov för att sedan anpassa studie- och yrkesvägledningen efter dessa. Elevernas behov är alltså det avgörande för i vilken mån insatser och resurser är att betrakta som tillräckliga.*⁹³

Praktiskt innebär bestämmelserna i skollagen om studie- och yrkesvägledning att skolans huvudman för att säkerställa att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning tillgodoses behöver analysera vilka behov eleverna har. Med utgångspunkt i denna analys ska huvudmannen sedan sätta upp mål och planera för studie- och yrkesvägledningen vid den eller de skolor man ansvarar för.⁹⁴ Behovsanalysen ska också ligga till grund för bedömningen av vilka resurser som krävs och vilka frågor som ska prioriteras och utvecklas i arbetet med studie- och yrkesvägledningen. Rektorn ansvarar i sin tur för att studie- och yrkesvägledningen på den skolenhet han eller hon ansvarar för organiseras så att eleverna får den vägledning de behöver inför de val som skolan erbjuder och inför fortsatt utbildning och yrkesval.

3.2 Huvudmän och skolor ska bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete

För att försäkra sig om att man uppfyller kraven på utbildningen och upprätthåller dess kvalitet behöver huvudmannen enligt skollagen arbeta systematiskt och kontinuerligt med att planera, följa upp och utveckla utbildningen.⁹⁵ Skolverket lyfter fram studie- och yrkesvägledningen som en av de verksamheter i skolan som, utöver undervisning, ingår i begreppet *utbildning* och som bör ingå i skolans systematiska kvalitetsarbete.⁹⁶

Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet ska enligt skollagen vara att de mål som finns för utbildningen i skollagen och i andra nationella föreskrifter uppfylls.⁹⁷ Syftet med kvalitetsarbetet är enligt Skolverket att identifiera utvecklingsområden som behöver prioriteras för att öka verksamhetens

⁹² 2 kap. 8 a § skollagen.

⁹³ Uppgifter från Skolinspektionen.

⁹⁴ Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

⁹⁵ 4 kap. 3 § skollagen.

⁹⁶ Skolverket: Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet. 2012.

⁹⁷ 4 kap. 5 § skollagen.

måluppfyllelse i förhållande till de nationella målen och för att säkerställa att alla barn och elever erbjuds en likvärdig utbildning av god kvalitet oberoende av bostadsort, kön och social eller ekonomisk bakgrund. Enligt Skolverket finns det inget som hindrar att huvudmannen även formulerar och följer upp lokalt uppsatta mål inom ramen för kvalitetsarbetet, så länge dessa inte strider mot de nationella målen. Som stöd för det systematiska kvalitetsarbetet har Skolverket tagit fram allmänna råd om systematiskt kvalitetsarbete⁹⁸ samt självskattningsverktyget BRUK.⁹⁹

Enligt skollagen ska det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ledas och samordnas av en rektor som också särskilt ska verka för att utbildningen utvecklas.¹⁰⁰ Enligt skollagen är det därmed rektorn som har ansvaret för att kvalitetsarbetet vid den enskilda skolenheten genomförs.¹⁰¹ Kvalitetsarbetet på skolenhetsnivå ska enligt skollagen genomföras under medverkan av lärare, övrig personal och elever, och deras vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet. Det systematiska kvalitetsarbetet ska dokumenteras.¹⁰²

3.3 Nationella mål för studie- och yrkesvägledningen regleras i läroplanerna

Som framgår ovan finns inte omfattningen på den studie- och yrkesvägledning som elever har rätt till preciserad i författningarna eftersom vägledningen för att anses som tillräcklig ska motsvara elevernas behov, vilka varierar och behöver avgöras lokalt. Däremot finns i läroplanerna översiktliga beskrivningar av vägledningens innehåll och de förmågor som eleverna ska förvärva genom vägledningen.

Enligt läroplanerna för grundskolan respektive gymnasieskolan ska eleverna få information och vägledning om utbildningar, yrkesinriktningar, studievägar och arbetsmarknad. Skolan ska också motverka sådana begränsningar i elevernas val som grundar sig på föreställningar om kön och på social eller kulturell bakgrund. Eftersom utbildningen i de två skolformerna har olika syften finns vissa skillnader i bestämmelserna som ska styra studie- och yrkesvägledningen i grund- respektive gymnasieskolan.

Utbildningen i *grundskolan* ska enligt skollagen bl.a. utformas så att den bidrar till personlig utveckling samt förbereder eleverna för aktiva livsval och ligger till grund för fortsatt utbildning.¹⁰³ Enligt läroplanen är grundskolans mål när det gäller studie- och yrkesvägledning att varje elev ska kunna granska olika valmöjligheter och ta ställning till frågor som rör den egna framtiden, ha inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv samt ha kännedom om möjligheter till fortsatt utbildning i Sverige och i andra länder.

⁹⁸ Skolverket: Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet. Allmänna råd med kommentarer. 2015.

⁹⁹ Skolverket <https://www.skolverket.se/skolutveckling/kvalitetsarbete> hämtat 170425.

¹⁰⁰ 2 kap. 9 § skollagen.

¹⁰¹ 4 kap. 4 § skollagen.

¹⁰² 4 kap. 2–6 §§ skollagen.

¹⁰³ 10 kap. 2 § skollagen.

Detta förutsätter att den obligatoriska skolan (grundskolan) samverkar nära med gymnasieskolan och med arbetslivet och närsamhället i övrigt.

För att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning ska tillgodoses krävs enligt grundskolans läroplan att skolan arbetar aktivt över tid för att eleverna ska kunna göra väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning. Alla som arbetar i grundskolan ska även verka för att utveckla kontakter med kultur- och arbetsliv, föreningsliv samt andra verksamheter utanför skolan som kan berika den som en lärande miljö och bidra till att elevens studie- och yrkesval inte begränsas av kön eller av social eller kulturell bakgrund.¹⁰⁴

Gymnasieskolan ska enligt skollagen bl.a. ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen i gymnasieskolan ska också utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet och en bas för rekrytering till högskolesektorn.¹⁰⁵ Vad gäller studie- och yrkesvägledningen slås det fast i läroplanen för gymnasieskolan¹⁰⁶ att gymnasieskolan ska samverka nära med de obligatoriska skolformerna, arbetslivet, universiteten och högskolorna samt med samhället i övrigt. Detta krävs för att eleverna ska få en utbildning av hög kvalitet och få underlag för val av kurser inom utbildningen och för vidare studier eller yrkesverksamhet. Enligt läroplanen är det särskilt viktigt att skolan samarbetar med arbetslivet om yrkesutbildningen.

Genom att arbetslivet fortlöpande förändras när det gäller behovet av kompetens och rekrytering av arbetskraft inom olika områden har studie- och yrkesvägledning i vid mening stor betydelse i gymnasieskolan. Universitet och högskolor, arbetsförmedling, näringsliv samt arbetsmarknadens parter och branschorganisationer har därför viktiga roller i informationen till skolan och eleverna, enligt läroplanen.

Gymnasieskolans mål för studie- och yrkesvägledningen är enligt läroplanen att varje elev ska utveckla sin självkännet och förmåga till studieplanering, medvetet kunna ta ställning till fortsatt studie- och yrkesinriktning på grundval av samlade erfarenheter och kunskaper, öka sin förmåga att analysera olika valmöjligheter och bedöma vilka konsekvenser dessa kan ha. Vidare ska varje elev ha kännedom om arbetslivets villkor, särskilt inom sitt studieområde, samt om möjligheter till fortsatt utbildning, praktik och arbete i Sverige och i andra länder. Eleverna ska enligt läroplanen även bli medvetna om att alla yrkesområden förändras i takt med teknisk utveckling, förändringar i samhälls- och yrkesliv samt ökad internationell samverkan och därmed förstå behovet av personlig utveckling i yrket. Personalen ska, efter en av rektorn gjord arbetsfördelning, informera och vägleda eleverna inför deras val av kurser, fortsatt utbildning och yrkesverksamhet och motverka sådana begränsningar i

¹⁰⁴ Skolverket: Läroplan för grundskolan, förskoleklassen, och fritidshemmet 2011. Reviderad 2015. Avsnitt 2.6 Skolan och omvärld.

¹⁰⁵ 15 kap. 10 och 11 §§ skollagen.

¹⁰⁶ Förordning (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan.

valet som grundar sig på föreställningar om kön och på social eller kulturell bakgrund.

3.4 Studie- och yrkesvägledningen ska ge eleverna valkompetens

I Skolverkets allmänna råd utvecklar myndigheten de mål med skolans arbete med studie- och yrkesvägledningen som ställs upp i läroplanerna för respektive skolförhållande. Ett övergripande syfte med studie- och yrkesvägledningen både i grund- och gymnasieskolan är enligt de allmänna råden att eleverna ska förvärva s.k. *valkompetens*. Valkompetensen innebär att eleverna på ett strukturerat sätt ska kunna samla, analysera och sätta samman utbildnings- och yrkesinformation samt ha färdigheter att fatta och genomföra beslut samt hantera övergångar och växlingar i livet.¹⁰⁷

För att förvärva valkompetens behöver eleverna, enligt Skolverket, under sin skoltid utveckla kunskaper både om sig själva och om olika valalternativ. Eleverna behöver också utveckla förmågan att väga samman personliga faktorer med valalternativen för att kunna göra väl underbyggda studie- och yrkesval. Eleverna behöver också ges möjlighet att utveckla färdigheter i att genomföra sina beslut. *Sammanfattningsvis innebär den valkompetens som eleverna ska uppnå genom studie- och yrkesvägledningen att eleven, utifrån sina förutsättningar, ska bli medveten om sig själv, olika valalternativ, såsom olika utbildningar och yrken, relationen mellan sig själv och valalternativen, lära sig att fatta beslut samt att genomföra dem.*¹⁰⁸

Eleverna ställs inför valsituationer redan tidigt under sin skolgång och att ringa in intresseområden för framtiden kan vara en lång process. Enligt Skolverkets allmänna råd är det därför viktigt att eleverna kontinuerligt ges stöd i att utveckla sin valkompetens under hela skoltiden. Men studie- och yrkesvägledningen behöver också finnas tillgänglig som stöd vid specifika valsituationer. Samtidigt framhåller Skolverket att studie- och yrkesvägledningen ska vara ett stöd i elevernas val- och beslutsprocess men att det är viktigt att de beslut som fattas om studier och yrken är elevens egna.^{109, 110}

3.5 Allas ansvar – men olika roller

Studie- och yrkesvägledningen är enligt Skolverkets allmänna råd hela skolans ansvar. De olika personalkategorierna har dock enligt läroplanerna olika roller i detta arbete.

¹⁰⁷ Sultana R G: Learning Career Management Skills in Europe. 2010.

¹⁰⁸ Skolverket: Allmänna råd. Arbete med studie- och yrkesvägledning. 2013.

¹⁰⁹ Jfr. 29 kap. 12 § skollagen.

¹¹⁰ Skolverket: Allmänna råd med kommentarer. Arbete med studie- och yrkesvägledning. s. 18. 2013.

De olika personalkategoriernas ansvar för vägledningen i grundskolan

Samtidigt som studie- och yrkesvägledningen ska vara ett ansvar för alla som arbetar i skolan definierar *läroplanen för grundskolan* olika roller och uppgifter för studie- och yrkesvägledare, lärare och rektorer.

Rektorn ansvarar för att ge riktlinjer och förutsättningar så att studie- och yrkesvägledningen blir ett uppdrag för hela skolan där all personal på skolan tillsammans ger eleven goda förutsättningar för att kunna göra väl underbyggda studie- och yrkesval.¹¹¹ Rektorn ansvarar vidare för att skola och arbetsliv samverkar så att eleverna får konkreta erfarenheter av betydelse för sina val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning. Det är också rektorns ansvar att arbetet organiseras så att eleverna får vägledning inför de val som skolan erbjuder och inför fortsatt utbildning och även för att skolans personal får den kompetensutveckling som krävs för vägledningssuppletet.¹¹²

Lärarens ansvar för studie- och yrkesvägledningen i grundskolan består i att i undervisningen koppla samman skolämnen med vägledningen. I kursplanerna, som är en del av läroplanen, beskrivs vad som ska ingå i de olika ämnena. För vissa skolämnen finns inslag med särskild bäring på studie- och yrkesvägledning. Till exempel ska undervisningen i samhällskunskap i årskurs 7–9 behandla arbetsmarknadens och arbetslivets förändringar och villkor, t.ex. arbetsmiljö och arbetsrätt. Undervisningen ska vidare ta upp frågan om utbildningsvägar, yrkesval och entreprenörskap i ett globalt samhälle samt några orsaker till individens val av yrke och till löneskillnader. Läraren ska vidare medverka till att utveckla kontakter med gymnasieskolor samt med organisationer, företag och andra som kan bidra till att berika skolans verksamhet och förankra den i det omgivande samhället.¹¹³

Studie- och yrkesvägledaren, eller den personal som fullgör motsvarande uppgifter, ska enligt grundskolans läroplan informera och vägleda eleverna inför den fortsatta utbildningen och yrkesinriktningen och särskilt uppmärksamma möjligheterna för elever med funktionsnedsättning samt vara till stöd för den övriga personalens studie- och yrkesorienterande insatser.¹¹⁴ Skolverket understryker i sina allmänna råd att det inte är den enskilda studie- och yrkesvägledarens uppgift att axla hela ansvaret för skolans vägledning även om studie- och yrkesvägledaren har särskild kompetens inom området.

¹¹¹ Skolverket: Arbete med studie- och yrkesvägledning. SKOLFS 2013:180.

¹¹² Skolverket: Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Reviderad 2015. Avsnitt 2.8 Rektorns ansvar.

¹¹³ Skolverket: Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Reviderad 2015. Avsnitt 2.6 Skolan och omvärld.

¹¹⁴ Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnitt 2.6.

Rektorn beslutar om arbetsfördelningen för arbetet med studie- och yrkesvägledningen i gymnasieskolan

Liksom i grundskolan har alla som arbetar i gymnasieskolan ett gemensamt ansvar för vägledningen, men till skillnad från grundskolans läroplan finns i läroplanen för gymnasieskolan inte specifika uppgifter för de olika personalkategorierna uppställda. I stället betonas rektorns ansvar för att besluta om arbetsfördelningen mellan skolans olika personalkategorier.

Enligt läroplanen ska personalen i gymnasieskolan efter en av rektorn gjord arbetsfördelning bidra med underlag för elevernas val av utbildning och yrke, informera och vägleda eleverna inför deras val av kurser och fortsatta utbildning och yrkesverksamhet. Personalen ska i detta arbete motverka sådana begränsningar i valet som grundar sig på föreställningar om kön och på social eller kulturell bakgrund. I informationen och vägledningen ska även de kunskaper som finns hos eleverna, hos skolans personal och i samhället utanför skolan utnyttjas. Personalen ska också utveckla kontakter med universitet och högskolor samt med praktikhandledare och andra inom arbetslivet som kan bidra till att målen för utbildningen nås, utnyttja kontakter med det omgivande samhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv samt bidra till att presumtiva elever får information om skolans utbildningar.¹¹⁵

3.6 Vägledningen ska vara både vid och snäv

I sina allmänna råd utvecklar Skolverket begreppet *studie- och yrkesvägledning* med utgångspunkt i skollagens och läroplanernas bestämmelser. Insatserna som studie- och yrkesvägledningen ska omfatta kan beskrivas som vida/breda eller snäva/smala.

Vägledning i *vid bemärkelse* är all den verksamhet som bidrar till att ge elever kunskaper och färdigheter som underlag för att fatta beslut om framtida studie- och yrkesval. Det handlar t.ex. om praktiska arbetslivserfarenheter, undervisning som rör arbetslivet, studiebesök och aktiviteter för att utveckla elevens självkänedom. Lärare kan i undervisningen t.ex. koppla delar av kursplaners och ämnesplaners centrala innehåll till elevens framtida studie- och yrkesval. Denna typ av inslag behöver tydliggöras som en del av studie- och yrkesvägledningen så att eleven kan koppla kunskaperna till sin egen studie- och yrkesvalsprocess.¹¹⁶ För att åstadkomma en sådan helhet behöver rektorn enligt Skolverket se till att det i undervisningen finns förutsättningar för samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledare.¹¹⁷

¹¹⁵ SKOLFS 2011:144 avsnitt 2.4.

¹¹⁶ Skolverket: Stödmaterial för studie- och yrkesvägledning i undervisningen för grundskola och gymnasieskola. 2014 respektive 2017.

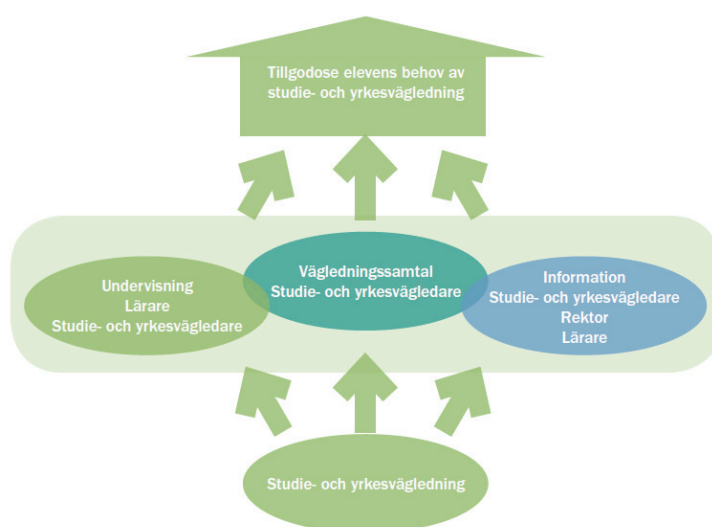
¹¹⁷ Skolverket: Allmänna råd. Arbete med studie- och yrkesvägledning. 2013. Enligt Skolinspektionen är många av de generella förmågor som undervisningen i skolan ska ge eleverna, t.ex. förmågan att söka och kritiskt granska information också av betydelse för elevens möjlighet att fatta välgrundade beslut när det gäller fortsatt studie- och yrkesinriktning. Uppgift från Skolinspektionen.

Studie- och yrkesvägledning i *snäv bemärkelse* är den individuella vägledning som studie- och yrkesvägledaren ger i form av vägledningssamtal, individuellt och i grupp. Här ges den enskilde eleven möjlighet att reflektera över sig själv i relation till olika framtidsvägar.¹¹⁸ I den snäva vägledningen ingår även att informera om olika yrken och utbildningsvägar, behörighets- och antagningsregler m.m.

Enligt Skolverket har studie- och yrkesvägledarna ofta en nyckelroll i arbetet med både den snäva och den vida vägledningen. Vägledarna har den specialkompetens som krävs för snäv vägledning, och i den vida vägledningen spelar vägledaren ofta en central roll för den övergripande strategi som rektorn lägger upp för skolans samlade arbete med studie- och yrkesvägledningen. Studie- och yrkesvägledaren kan t.ex. ha en samordnande funktion och fungera som ett stöd i lärarnas arbete med den vida vägledningen i undervisningen.

Hur den samlade studie- och yrkesvägledningen i skolan är tänkt att tillgodose elevernas behov av vägledning illustreras i figur 3.1 nedan.

Figur 3.1 Skolans sätt att tillgodose elevernas behov av vägledning.

Källa: Skolverket.

3.7 Studie- och yrkesvägledningen ska vara likvärdig

Skollagen slår fast att *utbildningen* i skolväsendet ska vara *likvärdig*¹¹⁹. Som framgår ovan lyfter Skolverket fram studie- och yrkesvägledningen som en av

¹¹⁸ Skolverket: Allmänna råd med kommentarer. Arbeta med studie- och yrkesvägledning. s. 8. 2013.

¹¹⁹ 1 kap. 9 § skollagen.

de verksamheter i skolan som, utöver undervisning, ingår i begreppet *utbildning*¹²⁰ och därmed omfattas av kravet på likvärdighet.

Enligt skollagen ska alla, oberoende av geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i skolväsendet om inte annat följer av särskilda bestämmelser i skollagen.¹²¹ Utbildningen inom skolväsendet ska också vara likvärdig oavsett var i landet den anordnas.¹²² Kravet på likvärdighet innebär att utbildningen ska ha en hög kvalitet var eleven än bor och oavsett elevens sociala och ekonomiska hemförhållanden. Utbildningen ska också kompensera för elevers olika bakgrund och andra skillnader i förutsättningar.¹²³

Att utbildningen ska vara likvärdig innebär därmed inte att undervisningen måste utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Tvärtom innebär kravet på likvärdighet enligt den proposition som låg till grund för riksdagens beslut om 2010 års skollag att hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Likvärdighet innebär enligt regeringen att de fastställda målen kan nås på olika sätt beroende på lokala behov och förutsättningar. Kvaliteten i verksamheten ska dock ha lika hög nivå oavsett var i landet verksamheten bedrivs. Alla huvudmän måste erbjuda utbildning av sådan kvalitet att barn, ungdomar och vuxna får likvärdiga förutsättningar för att nå utbildningens mål och alla barn och elever ska få möjlighet att utvecklas så långt som möjligt utifrån sina egna förutsättningar.¹²⁴ Mot denna bakgrund ska alla barn och elever enligt skollagen ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Elever som till följd av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika kunskapskrav som finns ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser. Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling, enligt skollagen.¹²⁵

Skollagens krav på likvärdighet vad gäller arbetet med studie- och yrkesvägledningen innebär att huvudmän, men även rektorer, i stor utsträckning kan avgöra hur vägledningen ska utformas och organiseras under förutsättning att verksamheten når upp till de nationella kraven i skollagen och läroplanerna och att eleverna får den studie- och yrkesvägledning de har behov av och rätt till. Som stöd för huvudmän och skolor i deras arbete med studie- och yrkesvägledning finns Skolverkets allmänna råd som bör följas om inte

¹²⁰ Skolverket: Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet. 2012.

¹²¹ 1 kap. 8 § skollagen.

¹²² 1 kap. 9 § skollagen.

¹²³ Skolverket <https://www.skolverket.se/regelverk/mer-om-skolans-ansvar/likvardig-utbildning-i-grundskolan-1.218790> hämtat 170425.

¹²⁴ Enligt den proposition som föregick riksdagens beslut om 2010-års skollag menade regeringen att likvärdigheten upprätthålls av mål i skollag och läroplaner, betygskriterier, bestämmelser om minsta garanterad undervisningstid, ämnen, lärarbehörighet, särskilt stöd, överklagande samt tillsyn och kvalitetsgranskning. Prop. 2009/10:165.

¹²⁵ 3 kap. 3 § skollagen.

huvudmannen och skolan kan visa att man genomför utbildningen på andra sätt som leder till att kraven i bestämmelserna uppnås.

3.8 Studie- och yrkesvägledningen ska vara opartisk

Skolverket slår i sina allmänna råd fast att studie- och yrkesvägledningen ska genomföras på ett professionellt sätt och vila på vetenskaplig grund.¹²⁶ Av de allmänna råden framgår också att studie- och yrkesvägledningen ska vara opartisk. Eleven behöver kunna lita på att informationen inte styrs av olika särintressen, t.ex. att en föreslagen utbildning har organisatoriska kopplingar till den skola eleven går på eller till företag och organisationer som skolan samarbetar med.¹²⁷ Sveriges vägledarförening, som är en intresseförening som verkar för att stärka och utveckla studie- och yrkes-/karriärvägledningen som verksamhet och profession, har även antagit etiska riktlinjer av vilka det bl.a. framgår att vägledningen ska stå fri från särintressen och bygga på vetenskaplig teori och metod. Vägledaren ska också anpassa vägledningsinsatserna efter den sökandes behov och situation.¹²⁸

3.9 Skolverkets och Skolinspektionens roller i arbetet med studie- och yrkesvägledningen

Skolverket och Skolinspektionen är båda statliga myndigheter på skolområdet.¹²⁹ Medan Skolverket bl.a. har en främjande och stödjande roll ska Skolinspektionen kontrollera och granska att huvudmän och skolor efterlever de bestämmelser som finns och uppfyller de nationella kraven på verksamheten.

Skolverket ska stödja huvudmän och skolor

Statens skolverk (Skolverket) är förvaltningsmyndighet för skolväsendet. I enlighet med sin instruktion ska Skolverket genom sin verksamhet främja att alla barn och elever får tillgång till en likvärdig utbildning och annan verksamhet av god kvalitet i en trygg miljö samt bidra till goda förutsättningar för barns utveckling och lärande och till förbättrade kunskapsresultat för eleverna.

Skolverket ska vidare följa utvecklingen inom sitt verksamhetsområde och kontinuerligt göra en analys av behov av åtgärder inom området samt utarbeta och genomföra insatser som tillgodoser dessa behov och kontinuerligt informera regeringen om analysen och arbetet. Skolverket ska även föra officiell

¹²⁶ Skolverket: Allmänna råd. Arbeta med studie- och yrkesvägledning. 2013; Skolverket: Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – Hela skolans ansvar. 2008.

¹²⁷ Skolverket: Allmänna råd. Arbeta med studie- och yrkesvägledning. 2013.

¹²⁸ Sveriges vägledarförening: Etiska riktlinjer. 2017.

¹²⁹ I ett nyligen avlämnat betänkande av 2017 års Skolmyndighetsutredning: Statliga skolmyndigheter – för elever och barn i en bättre skola, SOU 2018:41, föreslås en ny myndighetsstruktur på skolområdet. Utredningen föreslår bl.a. att Skolmyndigheten och Institutet för professioner i skolväsendet ska bli nya myndigheter och att Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten läggs ner. Betänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet.

statistik över skolområdet och genomföra nationella uppföljningar och utvärderingar. Myndigheten ska också bidra till och redovisa sitt arbete med att trygga den nationella kompetensförsörjningen och underlätta elevers etablering på arbetsmarknaden samt följa upp och analysera kvinnors och mäns etablering på arbetsmarknaden eller i fortsatta studier, efter avslutad utbildning. Myndigheten ska vidare stödja utvecklingen när det gäller samverkan mellan skola och arbetsliv. Därutöver ska Skolverket främja utvecklingen av yrkesutbildningens kvalitet och attraktionskraft.¹³⁰

Som en del i att främja en positiv utveckling ska Skolverket utforma och kontinuerligt utveckla de styrdokument som myndigheten har bemyndigande att meddela föreskrifter om. I uppdraget ligger bl.a. att utforma föreskrifter och allmänna råd. Allmänna råd är rekommendationer om hur författningar (dvs. lagar, förordningar och föreskrifter) kan tillämpas och syftar till att påverka utvecklingen i en viss riktning och att främja en enhetlig rättstillämpning. Råden bör följas om inte huvudmannen och skolan kan visa att man genomför utbildningen på andra sätt som leder till att kraven i de nationella bestämmelserna uppnås. Inom ramen för sitt uppdrag har Skolverket upprättat allmänna råd för huvudmäns och skolors arbete med studie- och yrkesvägledning. Dessa ska fungera som ett stöd i skolhuvudmännens och skolornas arbete med att planera, organisera och genomföra studie- och yrkesvägledningen för eleverna i de olika skolformerna i enlighet med skollagen och läroplanerna.¹³¹

Myndigheten ska även i nära samarbete med kommuner och andra huvudmän stödja dem i deras utbildningsverksamhet och andra pedagogiska verksamheter samt bidra till att förbättra huvudmännens förutsättningar att arbeta med utveckling av verksamheten.¹³² Bland annat anordnar Skolverket i samarbete med lärosäten utbildningar som riktar sig till olika yrkeskategorier i skolväsendet. Bland utbildningarna märks t.ex. rektorsutbildningen. Vidare ansvarar myndigheten för olika utvecklingsprogram för skolor i behov av stöd. Exempel på Skolverkets insatser när det gäller studie- och yrkesvägledningen redovisas i kapitel 8.

Skolverket har sammanfattningsvis genom utvecklingen av styrdokument, sin analysverksamhet och de stödjande insatser som riktar sig till skolor och huvudmän huvudsakligen en främjande roll.

Skolinspektionen utövar tillsyn av huvudmän och skolor

Den svenska skolan är i stor omfattning decentraliserad.¹³³ För att kontrollera att huvudmän och skolor uppfyller de nationella krav som finns i bl.a. skolla-

¹³⁰ Förordningen (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk.

¹³¹ Skolverkets webbplats: <https://www.skolverket.se/regelverk> hämtat 170421.

¹³² Förordningen (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk.

¹³³ Se bl.a. Betänkande från Kommunaliseringsutredningen: Staten får inte abdikera! – om kommunaliseringen av den svenska skolan. SÖU 2014:5.

gen och läroplanerna finns statlig tillsyn. Skolinspektionen är statlig tillsynsmyndighet för skolväsendet.¹³⁴ Skolinspektionens övergripande tillsynsansvar slås fast i skollagen.¹³⁵ Enligt Skolinspektionens instruktion syftar myndighetens granskning av huvudmän och verksamheter till att verka för att alla barn, elever och vuxenstuderande får tillgång till en likvärdig utbildning och annan verksamhet av god kvalitet i en trygg miljö. Myndigheten ska även bidra till goda förutsättningar för barnens utveckling och lärande samt förbättrade kunskapsresultat för eleverna.¹³⁶

Skolinspektionen granskar återkommande skolor och huvudmän inom ramen för den s.k. *regelbundna tillsynen*. Den regelbundna tillsynen består av *huvudmannatillsyn* och *prioriterad tillsyn* av skolor. I de fall inspektionen kan konstatera brister kan myndigheten fatta beslut om åtgärder som kan behövas för att den huvudman som bedriver verksamheten ska rätta fel som upptäckts vid granskningen.¹³⁷

Skolinspektionen genomför även tematiska kvalitetsgranskningar. I kvalitetsgranskningarna behandlas avgränsade områden, t.ex. ett särskilt ämne eller problemområde inom skolan. I samband med tillsyn och kvalitetsgranskning ger Skolinspektionen också råd och vägledning om vad skolan behöver rätta till utifrån de krav som finns i lagstiftningen.

Myndigheten har uppmärksammat huvudmännens och skolornas arbete med studie- och yrkesvägledning i både den regelbundna tillsynen och i kvalitetsgranskningen. En genomgång av Skolinspektionens beslut 2016 när det gäller huvudmäns och skolors arbete med studie- och yrkesvägledning i grund- respektive gymnasieskolan har genomförts inom ramen för den här uppföljningen. Resultatet av genomgången redovisas i kapitel 4.

¹³⁴ 1 § förordningen (2011:556) med instruktion för Statens skolinspektion. I Skolinspektionens uppdrag ingår även att behandla ansökningar om att driva skolor med enskild huvudman (friskolor).

¹³⁵ 26 kap. 2 § skollagen.

¹³⁶ 1 § förordningen (2011:556) med instruktion för Statens skolinspektion.

¹³⁷ 26 kap. skollagen. Efter det att Skolinspektionen genomfört en tillsyn mot en huvudman eller en skola fattar myndigheten ett beslut. I de fall inspektionen funnit brister i verksamheten kan kritiken formuleras antingen som en *anmärkning*, ett *föreläggande* eller ett *föreläggande med vite*. För att kontrollera att huvudmannen åtgärdar de brister som Skolinspektionen konstaterat gör Skolinspektionen ett uppföljningsbesök. Huvudmannen har rätt att överklaga om Skolinspektionen beslutar om vitesföreläggande eller om myndigheten beslutar att vidta tvångsåtgärder mot huvudmannen. I sådana fall ska huvudmannen överklaga beslutet hos den allmänna förvaltningsdomstolen.

4 Styrningen av studie- och yrkesvägledningen – brister och framgångsfaktorer

Som framgår av kapitel 3 har huvudmän och rektorer med utgångspunkt i skolagens och läroplanernas bestämmelser stor frihet att själva avgöra hur de ska lägga upp och organisera verksamheten för att kunna erbjuda eleverna den studie- och yrkesvägledning de har rätt till enligt författningarna. Kravet på att utbildningen ska vara likvärdig oavsett var i landet den bedrivs innebär inte att verksamheten behöver vara utformad likadant överallt, men den måste hålla hög kvalitet på alla skolor. Flera undersökningar har det senaste decenniet emellertid visat att studie- och yrkesvägledningens resurser och kvalitet varierar på ett betydande sätt mellan huvudmän och mellan skolor. I det här avsnittet redogörs översiktligt för de brister i arbetet med studie- och yrkesvägledningen som har kunnat konstateras bl.a. med avseende på styrningen av verksamheten samt de avgörande faktorer som identifierats för att vägledningen ska fungera på ett tillfredsställande sätt.

4.1 Många elever vill ha mer vägledning

I kapitel 2 diskuteras elevernas förändrade och ökade behov av studie- och yrkesvägledning. Flera svenska undersökningar pekar på att många elever efterfrågar mer vägledning än de erbjuds. Bland annat har Skolverket i flera rapporter redovisat uppgifter om elever som önskar mer och bättre studie- och yrkesvägledning. I en studie publicerad 2012 som byggde på intervjuer med elever som bytt studieväg i gymnasieskolan beskrev Skolverket elever som uppgav att de efter en tid upplevt att deras första val av gymnasieprogram ”inte var deras grej”. Det var enligt Skolverket inte ovanligt att eleverna uppgav att de inte fått tillräckligt med information eller vägledning inför valet till gymnasieskolan, vilket fått som konsekvens att de mer råkat hamna på programmet snarare än att de aktivt sökt sig till det.¹³⁸ I en annan undersökning som Skolverket publicerade 2014 uppgav de intervjuade eleverna att de inte fått tillfälle att fördjupa sin kunskap om olika utbildningars kopplingar till arbetslivet och att de saknat möjlighet att få information om olika utbildningar. Skolverket bedömde mot denna bakgrund att elevernas kunskaper om arbetsmarknaden behövde stärkas liksom integreringen av studie- och yrkesvägledningen i undervisningen.¹³⁹

Också andra undersökningar har lyft fram elevernas upplevelse av att inte ha fått tillräcklig studie- och yrkesvägledning. I en enkätundersökning från

¹³⁸ Skolverket: Gymnasial lärlingsutbildning de tre första åren 2008–2011. Deltagande, elevernas erfarenheter och studieresultat. Rapport 373. 2012 och Skolverket: Börja om på nytt program i gymnasieskolan. Statistik och elevröster. Rapport 376. 2012.

¹³⁹ Skolverket: Vad gör ungdomar efter gymnasieskolan? Rapport 411. 2014.

Sveriges elevkårer och Lärarnas Riksförbund (LR) från 2015 uppgav 40 procent av de gymnasieelever som svarade att de fått för lite eller ingen vägledning i grundskolan. Samtidigt ansåg 76 procent att möjligheten till kontinuerlig studie- och yrkesvägledning spelade en viktig roll för deras studiemotivation.¹⁴⁰

Enligt flera forskarrapporter upplever många ungdomar i Sverige att gymnasievalet är ett mycket viktigt val men ett val som många känner en stor oro inför.¹⁴¹ Samtidigt saknar många ungdomar vuxna att tala med om sin framtid och för dem kan studie- och yrkesvägledaren spela en särskilt viktig roll. Nästan hälften, 45 procent, av ungdomarna i årskurs 9 som Skolinspektionen tillfrågade i sin kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen i grundskolan 2013 uppgav dock att de inte hade någon vuxen att prata om sina framtidsplaner med. Av granskningen framgick också att många elever efterlyste längre samtalstid, fler samtal och ett mer aktivt stöd från studie- och yrkesvägledaren.¹⁴²

Sammanfattningsvis visar ovan refererade undersökningar att många elever bedömer att studie- och yrkesvägledningen är viktig men att många elever upplever att de inte fått del av vägledning i den omfattning eller av den kvalitet de hade önskat.

4.2 Skolans kompensatoriska uppdrag och studie- och yrkesvägledningen

Som framgår av kapitel 3 ska undervisningen, i vilken studie- och yrkesvägledningen ingår, enligt skollagen vara likvärdig och skolan kan behöva kompensera för elevers olika förutsättningar. Som ett resultat av att elevernas behov blivit större har även behovet av kompensatoriska insatser i skolans arbete med studie- och yrkesvägledningen ökat.

Vägledningen är en viktig del i skolans kompensatoriska uppdrag

Ett stort antal undersökningar visar att elevernas socioekonomiska bakgrund har stor betydelse för deras skolresultat. Skolverket publicerade 2018 en undersökning som visar att elevernas socioekonomiska bakgrund det senaste decenniet har fått större betydelse för betygsresultaten i årskurs 9. Den ökade betydelsen av elevernas socioekonomiska bakgrund förklaras främst av att antalet invandrade elever ökat och att dessa elever har en svagare socioekonomiska

¹⁴⁰ Sveriges Elevkårer & Lärarnas Riksförbund: Från avhopp till examen. Så vill skolan utveckla skolan. 2015.

¹⁴¹ Lovén, Anders: Kvalet inför valet. Om elevers förväntningar och möten med vägledare i grundskolan. Malmö högskola, Institutionen för pedagogik. 2000. Dresch, James och Lovén, Anders: "Vägen efter grundskolan" i Lundahl, Lisbeth. (red). Att bana vägen mot framtiden. Karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv. 2010.

¹⁴² Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5. Bland de 40 procent som svarade att de hade någon att prata med uppgav flera elever att de pratade med sina föräldrar eller med äldre syskon och kompisar.

misk bakgrund än de personer som tidigare invandrat till Sverige. Genomsnittsåldern för de barn och ungdomar som under senare år invandrat till Sverige är högre än tidigare och deras föräldrar har sämre socioekonomisk status. Samtidigt som de invandrade elevernas förutsättningar försämrats har gruppen också vuxit som ett resultat av ökad invandring. Även för elever födda i Sverige, både elever med svensk bakgrund och elever med utländsk bakgrund, har den socioekonomiska bakgrunden fått en ökad betydelse, men ökningen är betydligt mindre än för utlandsfödda elever.¹⁴³ Skolverket menar att man vid en analys tydligt ser tecken på att orsaken till den ökade betydelsen av elevernas socioekonomiska bakgrund för betygsresultaten inte i första hand står att finna i att skolan skulle ha blivit sämre på sitt kompensatoriska uppdrag än tidigare utan att det är mer troligt att elevernas förutsättningar har blivit mer olikartade och gjort det kompensatoriska uppdraget svårare för skolan.¹⁴⁴

Betydelsen av elevernas bakgrund för deras skolresultat speglas även i en rapport från OECD. Rapporten omfattade en analys av data från Pisa-undersökningen som genomfördes 2015 och visar att invandrade elever, dvs. både nyanlända elever och elever som varit längre tid i Sverige, presterar sämre i svensk skola än invandrade elever i andra länder. Omkring 60 procent av de invandrade eleverna i Sverige bedömdes vara lågpresterande i jämförelse med ca 40 procent i genomsnitt i OECD-länderna. Av eleverna som var födda i Sverige bedömdes ca 20 procent vara lågpresterande.¹⁴⁵

Representanter för flera arbetstagarorganisationer som organiserar rektorer, studie- och yrkesvägledare samt lärare och som lämnat uppgifter inom ramen för den här uppföljningen pekar också på vikten av studie- och yrkesvägledningens roll i skolans kompensatoriska uppdrag. Att skolan ger eleverna perspektiv på arbetslivet och de möjligheter som finns till utbildning och arbete kan enligt Sveriges Skolledarförbund och Lärarförbundet vara särskilt viktigt för elever vars föräldrar saknar eller endast har svag koppling till arbetsmarknaden. Vägledningen i grundskolan är därför viktig också för yngre elever.¹⁴⁶ Sveriges Skolledarförbund menar vidare att skolans kompensatoriska arbete som utgår från ett individcentrerat arbetssätt är mycket viktigt. För elever som är nyanlända eller kommer från familjer som lever på försörjningsstöd har de enskilda studie- och yrkesvägledarna en nyckelroll för att med utgångspunkt i elevernas individuella behov systematiskt och återkommande stödja elevernas

¹⁴³ Den kraftigt ökade betydelsen av socioekonomisk bakgrund för betygsresultaten för invandrade elever är enligt Skolverket en viktig förklaring till att den socioekonomiska betydelsen för elevernas betyg i genomsnitt ökat för samtliga elever.

¹⁴⁴ Av de socioekonomiska bakgrundsfaktorerna är det föräldrarnas *utbildningsnivå* som har den största betydelsen för elevernas betygsresultat, men utbildningsnivåns betydelse har inte ökat över tid. Däremot har föräldrarnas *inkomst* blivit allt viktigare, och framstår som den centrala förklaringen till den ökade betydelsen av socioekonomisk bakgrund för betygsresultaten. För utlandsfödda elever har även föräldrarnas utbildningsnivå och grad av bidragstagande bidragit till den ökande betydelsen av socioekonomisk bakgrund för skolresultaten. Skolverket: Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor. En kvantitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan. Rapport 467. 2018.

¹⁴⁵ OECD: The Resilience of Students with an Immigrant Background. Factors that Shape Well-being. March 2018.

¹⁴⁶ Uppgifter från Sveriges Skolledarförbund och Lärarförbundet.

utveckling och vidga deras perspektiv när det gäller studier och framtida arbetsliv.¹⁴⁷

Sammanfattningsvis har alltså elevernas bakgrund fått större betydelse för skolresultaten än tidigare och kraven på skolans kompensatoriska arbete har därmed ökat. Detta gäller alla delar av skolans uppdrag, också studie- och yrkesvägledningen som forskning visar är särskilt betydelsefull för elever som kommer från en studieovan miljö.

Skolornas prioriteringar av vissa elevgrupper

Av de rektorer som svarat på den enkät som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen uppger 47 procent av grundskolerektorerna att de prioriterade arbetet med studie- och yrkesvägledning för vissa elevgrupper. Motsvarande andel för rektorer i gymnasieskolan var 50 procent. *Detta innebär att ungefär hälften av rektorerna i såväl grund- som gymnasieskolan uppgav att de prioriterade vissa elevgrupper i arbetet med studie- och yrkesvägledningen.*

I grundskolan fanns i enkätresultaten dock stora skillnader mellan skolor som endast hade klasser med årskurs 1–6 och de skolor som hade högstadium. Av rektorerna för skolor med endast årskurs 1–6 uppgav 28 procent att de prioriterar arbetet med studie- och yrkesvägledning för vissa elevgrupper medan motsvarande andel för rektorer för skolor med högstadium var 67 procent. Det var alltså betydligt vanligare att grundskolerektorer på skolor med högstadiel elever prioriterade vissa elevgrupper i arbetet med studie- och yrkesvägledningen i jämförelse med rektorer på skolor med yngre barn i låg- och mellanstadiet.

De rektorer som i svaren på utskottets enkät uppgivit att vissa elevgrupper prioriterades på deras skola ombads även att uppge vilka dessa grupper var. Rektorerna kunde välja flera svarsalternativ. 73 procent av *grundskolerektorerna* som svarat att vissa elevgrupper prioriterades uppgav att elever i årskurs 8–9 prioriterades inför gymnasievalet, 69 procent uppgav att elever i grundskolans senare årskurser som riskerade att inte bli behöriga till något av gymnasieskolans nationella program prioriterades och 67 procent uppgav att elever i behov av särskilt stöd prioriterades. 48 procent av grundskolerektorerna uppgav att nyanlända elever prioriterades.

Av de *gymnasierektorer* som uppgett att vissa elevgrupper prioriterades i arbetet med studie- och yrkesvägledningen uppgav 65 procent att elever som riskerade att inte nå kraven för en gymnasieexamen prioriterades. 59 procent uppgav att elever på introduktionsprogrammen prioriterades och 55 procent att elever i behov av särskilt stöd prioriterades. 50 procent uppgav att nyanlända elever prioriterades och en nästan lika stor andel, 49 procent, uppgav att elever som skulle göra val inom ramen för sin utbildning prioriterades.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Uppgift från Sveriges Skolledarförbund.

¹⁴⁸ Bilaga 1 och 2.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att utskottets enkät till rektorer visar att de elevgrupper som prioriterades i arbetet med studie- och yrkesvägledning, utöver elever i grundskolans senare årskurser inför gymnasievalet och elever som skulle göra val inom ramen för sin utbildning i gymnasieskolan, var elevgrupper som på olika sätt var i behov av någon form av stödinsatser. Det var vidare betydligt vanligare att skolor prioriterade vägledningen för vissa elevgrupper i grundskolans senare årskurser och i gymnasieskolan än att vägledningen prioriterades för vissa elevgrupper i låg- och mellanstadiet.

Konstaterade brister i det kompensatoriska arbetet med studie- och yrkesvägledningen

Som framgår ovan bedömer många att kompensatoriska insatser när det gäller studie- och yrkesvägledningen är av stor betydelse för vissa elever. Trots detta har bl.a. Skolinspektionen i sin kvalitetsgranskning från 2013 visat att det finns brister i det kompensatoriska arbetet på många skolor och hos många huvudmän. Skolinspektionen bedömde att man på många skolor som ingick i granskningen inte arbetade aktivt för att motverka begränsningar i elevernas studie- och yrkesval utifrån kön, social eller kulturell bakgrund, trots att läroplanen för grundskolan föreskriver att skolan ska göra detta. Vägledningen genomfördes inte heller kontinuerligt under utbildningen utan begränsades i stället till avgränsade satsningar inför gymnasievalet.¹⁴⁹ Även den statliga Yrkesprogramsutredningen menar att den varierande tillgången på studie- och yrkesvägledning är problematisk ur ett likvärdighetsperspektiv.¹⁵⁰

Sommaren 2017 presenterade Lärarnas Riksförbund (LR) resultatet av en enkätundersökning ställd till gymnasieelever om den studie- och yrkesvägledning de fått i grundskolan. Undersökningen visade att elever som ansåg att de inte fått tillräcklig individuell studie- och yrkesvägledning i genomsnitt löpte 50 procent högre risk att ha hoppat av, övervägt att hoppa av, bytt eller övervägt att byta program än de elever som ansåg att de fått tillräcklig vägledning. LR menade att enkätsvaren visade att det endast förekom små kompensatoriska inslag i vägledningen. Det fanns visserligen en svag tendens att elever med lägre betyg fått fler individuella samtal med vägledaren, men samtidigt var elever med utlandsfödda föräldrar mer missnöjda med den individuella vägledning de fått.¹⁵¹

Ovan refererade undersökningar visar att det kompensatoriska uppdraget i arbetet med studie- och yrkesvägledningen inte prioriteras av alla huvudmän och på alla skolor.

¹⁴⁹ Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

¹⁵⁰ Yrkesprogramsutredningen: Välja yrke. Slutbetänkande av Yrkesprogramsutredningen. SOU 2015:97.

¹⁵¹ Lärarnas riksförbund: Vägledning: En förutsättning för att lyckas i skolan och livet.

I 500 gymnasieelever om studie- och yrkesvägledningen de fick i grundskolan. Juni 2017.

4.3 Mål- och resultatstyrningen kräver både beslutade mål och uppföljning av resultat

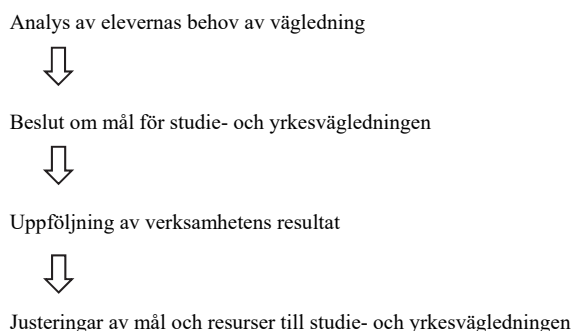
Ungefär samtidigt som ansvaret för skolan decentraliserades till kommunerna i början av 1990-talet infördes ett nytt sätt att styra offentligt finansierad verksamhet i Sverige. Systemet benämndes mål- och resultatstyrning och innebar en minskad detaljreglering och syftade till en mer ändamålsenlig och lokalt anpassad verksamhet samt till en mer effektiv resursanvändning. Systemet kom även att omfatta styrningen av skolan.

Mål- och resultatstyrningen bygger på att mål för verksamheten ställs upp. Resultaten som uppnås följs sedan upp i förhållande till målen, och analysen av resultaten kan sedan ligga till grund för prioriteringar och justeringar i verksamhet och mål. Eftersom den nationella regleringen när det gäller studie- och yrkesvägledningen är formulerad på ett övergripande sätt (se kap. 3) har huvudmännen stor frihet att bestämma om hur de krav som finns i den nationella regleringen för studie- och yrkesvägledningen ska nås genom beslut om resursfördelning, organisation och lokala mål.

Eftersom elevernas behov av studie- och yrkesvägledning ska styra inriktningen och omfattningen av verksamheten krävs att huvudmannen kartlägger och analyserar elevernas behov. Med utgångspunkt i de nationella kraven behöver sedan analysen ligga till grund för beslut som rör omfattningen av och inriktningen på studie- och yrkesvägledningen samt för prioriteringar som kan formuleras som lokala mål. Insatserna som genomförs inom ramen för studie- och yrkesvägledningen behöver sedan återkommande följas upp för att nödvändiga förändringar ska kunna göras så att verksamheten utvecklas och förbättras. Uppföljningen och utvärderingen av verksamhetens resultat är därmed nödvändig för att välgrundade beslut ska kunna fattas om eventuella förändringar i syfte att åstadkomma en förbättrad måluppfyllelse. Uppföljning och utvärdering blir utöver att kontrollera att de mål som satts upp för verksamheten nås på detta sätt även ett viktigt verktyg för att identifiera vilka behov av utvecklingsinsatser som finns och en del i en ändamålsenlig verksamhetsutveckling.¹⁵² Modellen för styrningen av studie- och yrkesvägledningen illustreras nedan i figur 4.1.

¹⁵² Utredningen om skolans kommunalisering: Staten får inte abdikera – om kommunaliseringen av den svenska skolan. SOU 2014:5.

Figur 4.1: Modell för huvudmännens styrning av studie- och yrkesvägledningen.

För att mål- och resultatstyrningen ska fungera för studie- och yrkesvägledningen krävs sammanfattningsvis att huvudmannen analyserar elevernas behov av vägledning och sedan beslutar om mål för verksamheten. Målen behöver ta sin utgångspunkt i de behov av vägledning som identifierats och de nationella krav på studie- och yrkesvägledning som finns. Utfallet av de vägledningsinsatser som genomförs måste sedan återkommande följas upp. Resultatet av uppföljningen behöver ligga till grund för eventuella justeringar och prioriteringar i verksamheten.

4.4 Stor lokal variation i graden av systematik i styrningen av studie- och yrkesvägledningen

Systematiken i huvudmäns och rektorers styrning av studie- och yrkesvägledningen varierar på ett betydande sätt. Det har visat sig i flera undersökningar att tillämpningen av modellen med mål- och resultatstyrning vad gäller studie- och yrkesvägledningen inte har fungera hos många huvudmän och på många skolor.

Styrningen av studie- och yrkesvägledningen är ofta svag

Såväl Skolverket och Skolinspektionen som flera forskare har kunnat konstatera brister i en stor andel huvudmäns och skolors arbete med studie- och yrkesvägledningen. *Grundorsaken till bristerna står i många fall att finna i huvudmännens och rektorernas svaga styrning av verksamheten.*¹⁵³ Detta visar

¹⁵³ Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5. 34 grundskolor i hela landet ingick i undersökningen. Skolinspektionens granskning gör inte anspråk på att ge en nationell bild av förhållandena inom studie- och yrkesvägledningen i grundskolan. Samtidigt konstaterar myndigheten att de granskade skolorna i hög utsträckning uppvisar liknande brister och att dessa brister överensstämmer med tidigare utvärderingar och uppföljningar. Det finns därmed anledning att anta att även andra skolor har behov av att utvecklas på de områden som pekas ut.

bl.a. den tematiska kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen i 34 grundskolor i hela landet som Skolinspektionen genomförde 2013. I granskningen framkom bl.a. att det fanns omfattande brister i arbetet med studie- och yrkesvägledningen och att dessa i de flesta fall hade sin grund i en svag styrning av verksamheten. Den vanligaste brist som myndigheten identifierade handlade om rektorns ansvar för att styra och leda verksamheten. Nästan ingen av rektorerna i undersökningen hade sett till att det fanns system och rutiner för planering, uppföljning och utvärdering av målen för studie- och yrkesvägledningen vid den egna skolan.¹⁵⁴ Även Skolverket bedömer att styrningen av studie- och yrkesvägledningsuppdraget varierar på ett betydande sätt mellan huvudmän och mellan skolor och att styrningen är svag på många håll.¹⁵⁵

Inte ovanligt att lokala mål för studie- och yrkesvägledningen saknas eller är otydliga

Att det finns stora variationer i systematiken för hur huvudmän och rektorer styr studie- och yrkesvägledningen lokalt bekräftas av resultaten av den enkätundersökning till rektorer i grund- och gymnasieskolan som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen. Som framgår ovan behöver huvudmannen besluta om mål för studie- och yrkesvägledningen som tar sin utgångspunkt i de nationella krav som finns samt elevernas behov av vägledning för att skolorna ska kunna arbeta fokuserat och målinriktat med vägledningsuppdraget.

I utskottets enkät till rektorer i grund- respektive gymnasieskolan uppgav två av tre rektorer (66 procent) att huvudmannen hade beslutat om mål för verksamheten. 16 procent uppgav att huvudmannen inte hade beslutat om sådana mål medan något fler, 17 procent, uppgav att de inte visste om beslutade mål för studie- och yrkesvägledningen fanns. *Detta innebär sammantaget att var tredje rektor i grund- och gymnasieskolan (33 procent) uppgav att huvudmannen antingen inte beslutat om mål för studie- och yrkesvägledningen eller att de inte visste om huvudmannen gjort det.*

Det föreligger dock skillnader i svaren från rektorerna beroende på om de arbetade på en kommunal skola eller på en skola med enskild huvudman (friskola). Bland rektorer för kommunala skolor svarade 68 procent att huvudmannen hade beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledningen. Motsvarande andel för skolor med enskild huvudman var 57 procent.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Endast en av 34 rektorer hade sett till att det fanns system och rutiner för planering, uppföljning och utvärdering av målen för studie- och yrkesvägledningen vid den egna skolan. Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

¹⁵⁵ Uppgift från Skolverket.

¹⁵⁶ Skillnaden var störst mellan grundskolor som endast bedrev undervisning för årskurs 1–6 där 67 procent av rektorerna för kommunala skolor svarade att huvudmannen hade beslutat om mål för studie- och yrkesvägledning, jämfört med 48 procent av rektorerna för motsvarande skolor med enskild huvudman. Utifrån enkätsvaren från rektorerna går det inte att säkerställa eventuella skillnader mellan grundskolor och gymnasieskolor med enskild huvudman med avseende på utsträckningen som huvudmannen har beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledning. Bland de kommunala skolorna märks dock en tydligare skillnad mellan grundskola och gymnasieskola. Av rektorerna för kommunala grundskolor med

Förekomsten av lokala mål för studie- och yrkesvägledningen har även undersökts i enkäter som riktats till gruppen studie- och yrkesvägledare. I svaren på en enkät från Lärarnas Riksförbund (LR) 2017 uppgav 44 procent av studie- och yrkesvägledarna att det inte fanns tydliga mål för studie- och yrkesvägledningen på skolan, och 7 procent uppgav att de inte visste om det gjorde det. Detta innebär alltså att drygt hälften av de svarande uppgav att det inte fanns tydliga mål för vägledningen eller att de inte visste om sådana fanns.¹⁵⁷ En annan enkätundersökning ställd till studie- och yrkesvägledare från 2016¹⁵⁸ visar liknande resultat. På frågan om det fanns tydliga mål för studie- och yrkesvägledningen på skolan/verksamheten svarade 35 procent att det inte fanns sådana mål medan 16 procent inte visste om det gjorde det. Detta innebär att drygt hälften av de vägledarna också i denna undersökning antingen uppgav att det saknades tydliga mål eller att de inte visste i vilken mån det gjorde det.¹⁵⁹

Även om de refererade undersökningarnas urvalsmetoder skiljer sig åt kan man konstatera att det både bland rektorer och bland vägledare är många som uppger att huvudmannen antingen inte har beslutat om mål för verksamheten eller att man inte vet om huvudmannen har gjort det. För rektorernas del kan avsaknaden av lokala mål, eller att man uppfattar att inga mål finns, försvåra arbetet med att planera och göra prioriteringar i verksamheten. Detta får också konsekvenser för övrig skolpersonals möjligheter att arbeta målmedvetet med vägledningen.

Mindre än hälften av huvudmännen efterfrågar uppföljning av resultatet av studie- och yrkesvägledningen

Även om två av tre av de rektorer som besvarade utskottets enkät uppgav att huvudmannen hade beslutat om mål för studie- och yrkesvägledningen var det betydligt färre, 45 procent, som svarade att huvudmannen begärde att skolan skulle följa upp och återrapportera resultatet av sitt arbete med studie- och yrkesvägledning till huvudmannen. I grundskolor som enbart hade årskurs 1–6 var andelen lägre, 41 procent, än i övriga grundskolor som hade högstadium och gymnasieskolor där 47 procent av rektorerna svarade att huvudmannen begärde att skolorna skulle följa upp och återrapportera verksamhetens resultat till huvudmannen.

Sammantaget innebar detta att mindre än hälften av rektorerna i både grundskolan och gymnasieskolan svarar att huvudmannen begärde att skolan skulle följa upp och återrapportera resultatet av sitt arbete med studie- och

undervisning i årskurs 7–9 svarar 74 procent att huvudmännen hade beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledningen, jämfört med 63 procent av rektorerna för kommunala gymnasieskolor.

¹⁵⁷ Lärarnas riksförbund: Vägledning måste bli hela skolans ansvar. Så tycker vägledarna att studie- och yrkesvägledningen fungerar i praktiken. Juni 2017.

¹⁵⁸ Syv-barometern riktar sig till studie- och yrkesvägledare och genomförs vart tredje år av företagen Ungdomsbarometern och Skolsamverkan.

¹⁵⁹ År 2013 uppgav 39 procent att det fanns sådana mål medan knappt hälften uppgav detta 2016. Ungdomsbarometern och Skolsamverkan: Syv-barometern 2016.

*yrkesvägledning till huvudmannen. Huvudmännens intresse för resultatet av arbetet med studie- och yrkesvägledningen förefaller också vara lägre för verksamheten i låg- och mellanstadiet jämfört med vägledningen för äldre elever.*¹⁶⁰

Omfattningen av det systematiska kvalitetsarbetet varierar

Som beskrivs i kapitel 3 ansvarar rektorn enligt skollagen för att ett systematiskt kvalitetsarbete som bl.a. ska omfatta studie- och yrkesvägledningen genomförs på skolan. Att vägledningen ingår i det systematiska kvalitetsarbetet är viktigt för att verksamhetens resultat ska kunna följas upp och relevanta förbättringar göras. Mot denna bakgrund ställdes frågor om det systematiska kvalitetsarbetet i utskottets enkät om studie- och yrkesvägledning till rektorer i grund- respektive gymnasieskolan.

Av rektorerna för gymnasieskolor uppgav 84 procent att studie- och yrkesvägledning var en del i det systematiska kvalitetsarbetet på skolan. Motsvarande andel för rektorerna i grundskolan var 65 procent. Skillnaden var dock stor mellan grundskolerektorer som ansvarade för äldre och yngre elever. 79 procent av rektorerna på skolor med elever i årskurs 7–9 uppgav att vägledningen ingick i skolans systematiska kvalitetsarbete medan bara 52 procent av rektorer i grundskolor som endast bedrev undervisning i årskurs 1–6 uppgav att den gjorde det.¹⁶¹

*Resultatet av utskottets enkät visade vidare att mer än var tredje grundskolerektor antingen uppgav att vägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet eller att de inte visste om det gjorde det.*¹⁶² *Bland gymnasierectorerna var det 15 procent som antingen uppgav att vägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet eller att de inte visste om det gjorde det.*¹⁶³

Det har även gjorts undersökningar av studie- och yrkesvägledarnas uppfattning om i vilken mån vägledningen ingår i skolans systematiska kvalitetsarbete. Av de studie- och yrkesvägledare som 2016 svarade på en sådan enkät uppgav drygt hälften antingen att studie- och yrkesvägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet eller att de inte visste om den gjorde det.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Här fanns inga tydliga skillnader mellan enskilda och kommunala huvudmän. Bilaga 1.

¹⁶¹ När det gäller frågan om huruvida studie- och yrkesvägledningen är en del av det systematiska kvalitetsarbetet så går det vidare att urskilja en tydlig skillnad med avseende på huvudmannatyp mellan gymnasieskolor där 88 procent av rektorer för gymnasieskolor med enskild huvudman uppgav att studie- och yrkesvägledning ingick i det systematiska kvalitetsarbetet medan motsvarande andel för kommunala gymnasieskolor var 82 procent.

¹⁶² 29 procent av grundskolerektorerna uppgav att vägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet och 5 procent visste inte om det gjorde det. Se vidare bilaga 1 och 2.

¹⁶³ 11 procent av gymnasierectorerna uppgav att vägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet och 4 procent uppgav att de inte visste om det gjorde det. Se vidare bilaga 1 och 2.

¹⁶⁴ Av vägledarna i undersökningen uppgav 23 procent att studie- och yrkesvägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet och 28 procent uppgav att de inte visste om den gjorde det. Ungdomsbarometern och Skolsamverkan: Syv-barometern 2016.

Frågan togs även upp i en enkät från Lärarnas Riksförbund (LR) 2017. Av de studie- och yrkesvägledare som svarade uppgav nästan 60 procent att vägledningen antingen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet på skolan eller att de inte visste i vilken mån den ingick.¹⁶⁵

Även om de refererade undersökningarnas urvalsmetoder skiljer sig åt kan man konstatera att det både är många rektorer och många vägledare som uppger att vägledningen inte ingår i skolans systematiska kvalitetsarbete eller att man inte vet om det gör det. Givet att rektorn enligt skollagen ansvarar för att det systematiska kvalitetsarbetet kommer till stånd är det en förhållandevis stor andel som uppger att studie- och yrkesvägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet eller att man inte vet om det gör det (15 procent av gymnasierektorererna respektive 21 procent av grundskolerektorererna).

Många rektorer tycker att statens stöd är bra men en stor andel vet inte om det är bra eller dåligt

I utskottets enkät efterfrågades rektorernas bedömning av om det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor i form av t.ex. Skolverkets allmänna råd, stödmaterial och utbildningar om studie- och yrkesvägledning var användbart och ändamålsenligt.

77 procent av grundskolerektorererna bedömde att statens stöd helt eller delvis var användbart och ändamålsenligt.¹⁶⁶ Endast 1 procent uppgav att stödet inte var användbart och ändamålsenligt. 22 procent uppgav att de inte visste om det var det. Av gymnasierektorererna var det 84 procent som bedömde att statens stöd helt eller delvis var användbart och ändamålsenligt¹⁶⁷ medan endast 1 procent inte tyckte det och 14 procent inte visste i vilken mån stödet var användbart och ändamålsenligt.

Sammantaget innebär enkätresultatet att ungefär fyra av fem rektorer helt eller delvis tyckte att det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor i form av t.ex. Skolverkets allmänna råd, stödmaterial och utbildningar om studie- och yrkesvägledning helt eller delvis var användbart och ändamålsenligt. Få, bara 1 av hundra, tyckte inte alls att material var bra. En förhållandevis stor andel av rektorerna, mer än var tionde gymnasie Rektor och mer än var femte grundskolerektor, visste dock inte om materialet var användbart och ändamålsenligt eller inte. En tolkning av resultatet kan vara att dessa rektorer har begränsad kunskap om innehållet i det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor när det gäller studie- och yrkesvägledning.

¹⁶⁵ Av de svarande studie- och yrkesvägledare uppgav 38 procent att studie- och yrkesvägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet på skolan och 21 procent att de inte visste i vilken mån den ingick. Lärarnas riksförbund: Vägledning måste bli hela skolans ansvar. Så tycker vägledarna att studie- och yrkesvägledningen fungerar i praktiken. Juni 2017.

¹⁶⁶ 47 procent av grundskolerektorererna instämde i påståendet att statens stöd helt var användbart och ändamålsenligt medan 30 procent instämde i påståendet att stödet delvis var användbart och ändamålsenligt.

¹⁶⁷ Av gymnasierektorererna var det 52 procent som instämde i påståendet att statens stöd helt var användbart och ändamålsenligt medan 32 procent instämde i påståendet att stödet delvis var användbart och ändamålsenligt.

I utskottets enkät fick även de rektorer som bedömde att det statliga stödet endast delvis eller inte alls var användbart eller ändamålsenligt svara på vari bristerna bestod. *De mest frekvent förekommande brister som rektorerna pekade ut var att personalen inte hann sätta sig in i stödmaterialet eller delta i utbildningar om studie- och yrkesvägledning samt att stödmaterialet upplevdes som alltför allmänt formulerat.*¹⁶⁸

Frågor om det statliga stödet när det gäller studie- och yrkesvägledningen har i andra undersökningar ställts till studie- och yrkesvägledare. I en enkät 2016 uppgav mer än hälften, 58 procent, av de svarande vägledarna att Skolverkets allmänna råd, som ska vara ett stöd för huvudmän och skolor för hur de kan arbeta systematiskt med studie- och yrkesvägledningen för att de nationella kraven i skollagen och läroplaner ska uppfyllas, inte haft något eller litet genomslag. *Endast 8 procent av vägledarna uppgav att de allmänna råden hade stort eller mycket stort genomslag.*¹⁶⁹

Rektorer som inkluderar vägledningen i det systematiska kvalitetsarbetet har en mer positiv syn på statens stöd

Av utskottets enkät till rektorer framgår att det föreligger ett tydligt samband mellan om studie- och yrkesvägledningen ingår i det systematiska kvalitetsarbetet eller inte och huruvida rektorerna bedömer att det stöd som staten erbjuder är användbart och ändamålsenligt. Av rektorerna för skolor där vägledningen ingick i det systematiska kvalitetsarbetet instämde 87 procent helt eller delvis i påståendet att det statliga stödet var användbart och ändamålsenligt. Det kan jämföras med ca 60 procent både av rektorer för skolor där studie- och yrkesvägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet och rektorer som svarat att de inte visste om vägledningen ingick.

En tolkning av resultatet kan vara att rektorer som inte arbetar med studie- och yrkesvägledning i det systematiska kvalitetsarbetet har svårare att bedöma det statliga stödets användbarhet. Det är en förhållandevis hög andel, ca 40 procent, av rektorer för skolor där studie- och yrkesvägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet som inte kan bedöma om det statliga stödet är användbart eller inte och har svarat ”vet inte” på enkätfrågan. Motsvarande andel rektorer för skolor där studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet är drygt 10 procent.¹⁷⁰

Sammantaget visar enkätsvaren att betydligt fler av de rektorer som uppger att studie- och yrkesvägledningen ingår i skolans systematiska kvalitetsarbete också bedömer att det statliga stödet när det gäller vägledningen helt eller

¹⁶⁸ Det var ca 50 procent av rektorerna som bedömde att det statliga stödet endast delvis eller inte alls var användbart eller ändamålsenligt som pekar på personalens tidsbrist respektive 33 procent som ansåg att stödmaterialet var för allmänt formulerat. Bilaga 1 s. 11–12 och bilaga 2.

¹⁶⁹ Ungdomsbarometern och Skolsamverkan: Syv-barometern 2016.

¹⁷⁰ Bilaga 1 och 2.

delvis är ändamålsenligt och användbart än rektorer som uppger att vägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet eller inte vet om det gör det.

4.5 Rollfördelningen i arbetet med studie- och yrkesvägledningen

Allas ansvar har på många skolor inte blivit någons ansvar

Som framgår av läroplanerna för grund- respektive gymnasieskolan och som beskrivs i kapitel 3 är studie- och yrkesvägledningen ett ansvar för hela skolan, även om de olika yrkeskategorierna har olika roller i arbetet. Många gånger lämnas dock studie- och yrkesvägledaren ensam i vägledningsarbetet utan tydligt stöd från ledningen. Det rör sig emellertid enligt Skolinspektionen inte om ett formellt överlämnande av ledningsuppgifter (delegering) – två tredjedelar av skolorna som ingick i inspektionens kvalitetsgranskning 2013 saknade en tydlig ansvarsfördelning för arbetet med studie- och yrkesvägledningen.¹⁷¹

Studie- och yrkesvägledning framstår enligt Skolinspektionen sammanfattningsvis som ett uppdrag som ingen vill ta ansvar för. Huvudmannen lämnar över ansvaret till rektorn som i sin tur lämnar vidare till den enskilde vägledaren. Detta görs trots att det enligt läroplanerna och Skolverkets allmänna råd ska vara en gemensam uppgift för hela skolan. Skolinspektionen bedömde med utgångspunkt i resultaten av myndighetens kvalitetsgranskning att ansvaret för studie- och yrkesvägledningen, som enligt de nationella styrdokumenten skulle vara allas ansvar, inte hade blivit någons ansvar på de enskilda skolorna.¹⁷²

En forskningsöversikt från 2015 bekräftar bilden av att studie- och yrkesvägledarna ofta lämnas ensamma i arbetet med skolans vägledningsuppdrag. Av forskningsöversikten framgår bl.a. att ett antal utredningar och utvärderingar beskriver en situation där studie- och yrkesvägledningen sällan upplevs som hela skolans ansvar utan förblir ett uppdrag för enskilda studie- och yrkesvägledare.¹⁷³ Enligt universitetslektor Anders Lovén vid Malmö universitet har det under de senaste dryga femtio åren funnits ambitioner att göra studie- och yrkesvägledningen till ett uppdrag för hela skolan och att kunskapsområdet skola–arbetsliv ska ingå i undervisningen. Att studie- och yrkesvägledning är hela skolans ansvar har dock i praktiken inneburit att uppdraget lätt fallit mellan stolarna.

¹⁷¹ Skolinspektionen bedömde även att rektorn inte heller hade sett till att eleverna fått kontinuerlig vägledning under sin utbildning eller att studie- och yrkesvägledningen hade blivit ett uppdrag för hela skolan. Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

¹⁷² Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

¹⁷³ Lovén, A: Karriärvägledning. En forskningsöversikt, s. 23. 2015 samt uppgift från universitetslektor Anders Lovén.

Att studie- och yrkesvägledarna ofta ensamma får ta ansvar för skolans vägledningsuppdrag illustreras även i en enkät från 2016 i vilken en tredjedel av de tillfrågade studie- och yrkesvägledare som svarade uppgav att de inte fick det stöd och den hjälp av skollädaressen som de behövde i sitt arbete.¹⁷⁴ I enkäten från Lärarnas Riksförbund (LR) till studie- och yrkesvägledare 2017 bedömde 60 procent av studie- och yrkesvägledarna i grundskolan att påståendet att rektorn aktivt tog ansvar och gav förutsättningar för att studie- och yrkesvägledningen skulle vara hela skolans ansvar stämde ganska dåligt eller inte alls. Motsvarande andel för vägledare i gymnasieskolan var 62 procent. *Detta innebär att en majoritet av de tillfrågade studie- och yrkesvägledarna inte tyckte att rektorerna tog ansvar för att vägledningsuppdraget skulle vara hela skolans ansvar.* I undersökningen uppgav också flera studie- och yrkesvägledare att de kände sig ensamma i sin yrkesroll och saknade samhörighet med skolans övriga personal. De upplevde också att det saknades förståelse för studie- och yrkesvägledarens uppdrag.¹⁷⁵

Hälften av rektorerna arbetar inte för att få till stånd ett aktivt samarbete om vägledningen

Brist på styrning och ledning av arbetet med studie- och yrkesvägledningen leder som framgår ovan ofta till att vägledarna lämnas ensamma i arbetet med skolans vägledningsuppdrag. Bristerna i styrningen får därmed negativa konsekvenser för samarbetet mellan olika personalkategorier på skolan, t.ex. vägledare och lärare.

Hälften av rektorerna arbetar inte för aktiv samverkan mellan olika personalkategorier om vägledningen

I utskottets enkätundersökning till rektorer i grund- och gymnasieskolan som genomförts inom ramen för den här uppföljningen uppgav 47 procent av rektorerna att de i ganska eller mycket stor utsträckning arbetade för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt skulle arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning. Samtidigt uppgav 50 procent av rektorerna att de i ganska eller mycket liten utsträckning arbetade för att få till stånd ett sådant aktivt samarbete. *Detta innebar sammanfattningsvis att hälften av rektorerna uppgav att de i ganska eller mycket liten utsträckning arbetade med att få olika personalkategorier att aktivt samverka i arbetet med studie- och yrkesvägledningen.*

Det fanns dock en betydande skillnad mellan rektorer för gymnasieskolor och rektorer för grundskolor. Medan 60 procent av gymnasiektorererna uppgav att de arbetade med aktiv samverkan kring studie- och yrkesvägledning på skolan i ganska eller mycket stor utsträckning var det betydligt färre av grundskolerektorerna, 43 procent, som sade sig göra det. Rektorer för skolor med

¹⁷⁴ Ungdomsbarometern och Skolsamverkan: Syv-barometern 2016.

¹⁷⁵ Lärarnas riksförbund: Vägledning måste bli hela skolans ansvar. Så tycker vägledarna att studie- och yrkesvägledningen fungerar i praktiken. Juni 2017.

enskild huvudman uppgav vidare att de i högre utsträckning arbetade för att personalen skulle arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledning än rektorer för kommunala skolor. Medan 55 procent av rektorerna för skolor med enskild huvudman svarade att de arbetade med frågan i ganska eller mycket stor utsträckning var motsvarande andel 44 procent bland rektorerna för kommunala skolor.¹⁷⁶

Sammanfattningsvis visar utskottets enkät att det var vanligare att gymnasierektorer arbetade för att olika personalkategorier på skolan aktivt skulle arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning än att rektorer i grundskolan gjorde det. Det var också vanligare att rektorer för skolor med enskild huvudman arbetade för att personalen aktivt skulle samverka om studie- och yrkesvägledningen.

Orsakerna till att en del rektorer inte arbetade för att få till stånd samarbete och en aktiv samverkan mellan skolans personalgrupper varierar, och utifrån enkätsvaren är det svårt att dra någon tydlig slutsats om vad det främst beror på eftersom det finns stora skillnader mellan de olika skolformerna. Medan rektorer för grundskolor med endast årskurs 1–6 i högre grad än övriga rektorer bedömde att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning var begränsade och även uppgav att andra frågor behövde prioriteras ansåg rektorer för grundskolor där även årskurs 7–9 ingick att det främst var studie- och yrkesvägledaren som skötte skolans arbete med vägledningen. Detta ansåg även gymnasierektorerna, men dessa uppgav också att skolan redan hade etablerade och fungerande arbetssätt och rutiner när det gäller studie- och yrkesvägledningen.¹⁷⁷

Även vägledare uppger att det på många skolor saknas aktiv samverkan mellan olika personalkategorier

Även studie- och yrkesvägledare som tillfrågats i olika enkäter uppger att det på många skolor inte förekommer ett aktivt samverkansarbete om studie- och yrkesvägledning mellan olika personalkategorier. På frågan om i vilken utsträckning studie- och yrkesvägledaren var involverad i att integrera studie- och yrkesvägledningen i undervisningen tillsammans med lärarna och övrig personal uppgav 43 procent av de vägledare som svarade på en enkät 2016 att de i liten eller i ingen utsträckning alls var det.¹⁷⁸

I en enkät från Lärarnas Riksförbund (LR) till studie- och yrkesvägledare 2017 bedömde knappt hälften av vägledarna i grundskolan att lärarnas arbete med att ta upp frågor om utbildning och arbetsliv i undervisningen fungerade bra. Motsvarande andel för vägledare i gymnasieskolan var drygt 60 procent. Vägledarna i grundskolan bedömde vidare att lärarnas arbete med uppgifter som var relaterade till praon var begränsat. 61 procent bedömde att påståendet att lärarna arbetade aktivt med uppgifter som var relaterade till praon stämde

¹⁷⁶ Bilaga 1 och 2.

¹⁷⁷ Bilaga 1 och 2.

¹⁷⁸ Ungdomsbarometern och Skolsamverkan: Syv-barometern 2016.

ganska dåligt eller inte alls. Här kan man erinra om den danska översikten och analysen av internationell forskning som pekar på att det är viktigt att följa upp sådana praktiska erfarenheter som prao i undervisningen för att de ska få den avsedda effekten på elevernas utveckling av valkompetens som den syftar till (se kap. 3).¹⁷⁹ Vägledarnas enkätsvar tyder på att en stor andel av skolorna inte arbetar med prao på detta sätt.

Lärarna behöver mer kunskap och tid

Den stora andelen svar från studie- och yrkesvägledare om att lärarnas bidrag till studie- och yrkesvägledningen i vid bemärkelse inte fungerar på ett enligt vägledarnas bedömning tillfredsställande sätt kan enligt Lärarnas Riksförbund (LR) kopplas dels till att studie- och yrkesvägledarna upplever att det saknas tydliga mål för verksamheten, dels till att huvudmän och rektorer inte ger tillräckliga förutsättningar för den. Men resultatet kan enligt LR även kopplas till lärarnas arbetssituation. Många lärare upplever att de har för många arbetsuppgifter som de inte hinner med under den ordinarie arbetstiden. Mot denna bakgrund behöver huvudmän och skolledningar skapa både tidsmässiga och organisatoriska förutsättningar för att lärarna bättre ska kunna bidra till studie- och yrkesvägledning i vid bemärkelse, enligt LR. I detta ingår att lärarna behöver ges möjlighet att kompetensutveckla sig för att ha förutsättningar att kunna genomföra arbetet. Det kan också finnas behov av att synliggöra inslag i lärarnas arbete som redan görs och som är att betrakta som en del av skolans breda vägledningssupdrag, menar LR.¹⁸⁰

Universitetslektor Anders Lovén menar att en viktig förklaring till att studie- och yrkesvägledningen inte får tillräckligt utrymme i undervisningen är att många lärare saknar den kunskap som behövs för att koppla sitt ämne till vägledningssupdraget. Han menar även att studie- och yrkesvägledarna också många gånger har svårt att få tillfälle att bidra med sin kompetens i den vida vägledningen både eftersom många studie- och yrkesvägledare har en pressad arbetssituation, men även då det saknas rutiner för samarbete mellan vägledaren och lärarna.¹⁸¹

Sammanfattningsvis kan man konstatera att både resultaten från de ovan refererade enkäterna till studie- och yrkesvägledare, svaren på utskottets enkät till rektorer och uppgifter från forskare pekar på att omfattningen på samverkan mellan olika personalkategorier när det gäller skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning varierar på ett betydande sätt mellan huvudmän och mellan skolor och att samverkan på många håll fungerar dåligt. Även or-

¹⁷⁹ Den större andelen positiva vägledare i gymnasieskolan i jämförelse med grundskolan kan enligt LR hänga samman med att yrkeslärarna på yrkesprogrammen ofta är mer direkt involverade i arbetslivskunskapen genom sitt ansvar för bl.a. apl, arbetsplatsförlagt lärande. Lärarnas riksförbund: Vägledning måste bli hela skolans ansvar. Så tycker vägledarna att studie- och yrkesvägledningen fungerar i praktiken. Juni 2017.

¹⁸⁰ Lärarnas riksförbund: Vägledning måste bli hela skolans ansvar. Så tycker vägledarna att studie- och yrkesvägledningen fungerar i praktiken. Juni 2017.

¹⁸¹ Uppgift från universitetslektor Anders Lovén.

sakerna till att man på en del skolor inte arbetar för att olika delar av personalen ska samarbeta om vägledningsfrågor varierar, men det förefaller ofta handla om att verksamheten inte styrs på ett sådant sätt att ett samarbete mellan olika personalkategorier kommer till stånd, en omedvetenhet bland lärare om hur man ska få in vägledningen i undervisningen samt tidsbrist bland både lärare och studie- och yrkesvägledare.

Rektorernas kunskap och systematiska arbete förbättrar samarbetet

Även om svaren på utskottets enkät alltså visar att ungefär hälften av rektorerna inte arbetade för att olika personalkategorier aktivt skulle samarbeta kring studie- och yrkesvägledningen fanns skillnader mellan rektorer som fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda skolans arbete med studie- och yrkesvägledning och de som inte fått det.

Ungefär hälften av rektorerna svarade att de hade fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda studie- och yrkesvägledningen på skolan de senaste tre åren, varav 15 procent uppgav att de fått det en gång per år eller oftare. Av de rektorer som fått kompetensutveckling minst en gång per år svarade 68 procent att de arbetade för att de olika personalkategorierna aktivt skulle arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledningen i ganska eller mycket stor utsträckning. Detta kan jämföras med 34 procent av de rektorer som inte fått kompetensutveckling de senaste tre åren.

Även rektorer som uppgett att studie- och yrkesvägledningen ingick i skolans systematiska kvalitetsarbete svarade i högre utsträckning att de arbetade med att de olika personalkategorierna aktivt skulle arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledningen. 59 procent av rektorerna för skolor där studie- och yrkesvägledning ingick i det systematiska kvalitetsarbetet svarade att de arbetade med detta i ganska eller mycket stor utsträckning. Det kan jämföras med 16 procent av rektorerna för skolor där studie- och yrkesvägledning inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet.¹⁸²

Sammanfattningsvis visar utskottets enkät att rektorer som fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda skolans arbete med studie- och yrkesvägledning i högre utsträckning än de som inte fått kompetensutveckling arbetade för att de olika personalkategorierna aktivt skulle arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledningen. Även rektorer som uppgav att vägledningen ingick i skolans systematiska kvalitetsarbete arbetade i högre utsträckning med att få till stånd samverkan mellan personalkategorierna än rektorer på skolor där vägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet. Enkätsvaren visar alltså att rektorernas deltagande i kompetensutveckling och en systematisk styrning av verksamheten ökade rektorernas benägenhet att arbeta för att få till stånd ett mer aktivt samarbete mellan olika

¹⁸² Bilaga 1 och 2.

personalkategorier på skolan, t.ex. mellan lärare och studie- och yrkesvägledare.

4.6 Oklart nationellt uppdrag leder till låg prioritering av studie- och yrkesvägledningen lokalt

Som framgår ovan bedömer Skolinspektionen att styrningen av studie- och yrkesvägledningen hos många huvudmän och på många skolor är svag, och den enkätundersökning till rektorer som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen visar också att systematiken i styrningen av studie- och yrkesvägledningen varierar på ett betydande sätt. En förklaring till detta kan vara kunskapen om och utformningen av de nationella styrdokumentet.¹⁸³

Stor variation i kunskapen om nationella bestämmelser

Som ett resultat av de brister i styrningen av verksamheten som Skolinspektionen konstaterat bedömer myndigheten att studie- och yrkesvägledningen hos många huvudmän och på många skolor är lågt prioriterad.¹⁸⁴ Även representanter för arbetstagarorganisationer som organiserar rektorer, studie- och yrkesvägledare och lärare som har lämnat uppgifter inom ramen för den här uppföljningen bekräftar att deras medlemmar upplever att variationen när det gäller ambition och kvalitet i arbetet med studie- och yrkesvägledning mellan huvudmän och mellan skolor är stor.¹⁸⁵ *Orsaken till att verksamheten inte prioriteras av en del huvudmän och skolor är enligt Skolverket att kunskapen om betydelsen av studie- och yrkesvägledningen och de formella krav som finns på verksamheten varierar och inte sällan är låg bland huvudmän och rektorer som ska organisera, dimensionera och fördela resurser till verksamheten.*¹⁸⁶

Av rektorerna som svarade på den enkätundersökning som utskottet genomfört uppgav en stor andel, 50 procent, att de inte visste om de statliga regelverken borde ändras eller inte. 14 procent av rektorerna ansåg att de statliga regelverken för studie- och yrkesvägledningen borde förändras, medan 36 procent inte ansåg det. *Detta innebär att hälften av rektorerna inte hade någon tydlig uppfattning om i vilken mån de befintliga statliga regelverken för studie- och yrkesvägledning borde förändras eller om de borde behållas oförändrade. En tolkning av resultatet kan vara att många rektorer saknar mer detaljerad kunskap om de statliga regelverken för verksamheten.*

¹⁸³ Nilsson, G: "I backspegeln" i Lundahl, red. Att bana vägen mot framtiden. 2010.

¹⁸⁴ Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

¹⁸⁵ Uppgifter från Sveriges Skolledarförbund, Lärarförbundet och Lärarnas riksförbund.

¹⁸⁶ Skolverket: Vad gör ungdomar efter gymnasieskolan? Rapport 411. 2014 samt underhandsuppgift från Skolverket.

Många upplever att regleringen av studie- och yrkesvägledningen är otydlig

Enligt forskare och representanter för myndigheter och flera organisationer, däribland Skolverket, Sveriges Skolledarförbund, Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund som har lämnat uppgifter inom ramen för den här uppföljningen, *uppfattas regleringen av studie- och yrkesvägledningen av många huvudmän och rektorer som diffus och otydlig*. Detta leder i sin tur till en osäkerhet om vad som krävs av huvudman och skola för att skolans vägledningsuppdrag ska kunna anses vara genomfört på ett tillfredsställande sätt.¹⁸⁷ I detta sammanhang kan man även konstatera att frågan om studie- och yrkesvägledning inte ingår som ett inslag i den statliga rektorsutbildningen, vilket innebär att rektorerna inte heller där bereds tillfälle att höja sin kunskapsnivå om studie- och yrkesvägledningen, dess betydelse och skolans ansvar.¹⁸⁸

Också Sveriges Skolledarförbund menar att huvudorsaken till att omfattningen och kvaliteten på studie- och yrkesvägledningen varierar kraftigt mellan huvudmän och mellan skolor är att den nationella styrningen är svag och att skollagen och läroplanerna är mycket övergripande i sina formuleringar och därför ger dålig vägledning för huvudmannens arbete. För att kunna tolka styrdokumentet och förstå vad som krävs för att ge alla elever den vägledning de har behov av krävs det stor detaljkunskap om studie- och yrkesvägledningen, en detaljkunskap som kan vara svår för huvudmän att ha. För att alla huvudmän ska förstå sitt uppdrag, betydelsen av studie- och yrkesvägledningen samt säkra objektiviteten i vägledningen behöver styrdokumentet enligt Sveriges Skolledarförbund förtydligas. Förbundet menar även att vägledningen skulle behöva schemaläggas, vilket man gör i t.ex. Finland¹⁸⁹ (se vidare kap. 9).

Av de 14 procent av samtliga rektorer i utskottets enkät som uppgav att de statliga regelverken för studie- och yrkesvägledning borde förändras menade 42 procent att huvudmannens ansvar borde förtydligas¹⁹⁰ och 40 procent menade att ett krav borde införas på att de som arbetar som studie- och yrkesvägledare ska ha en examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram. 34 procent ansåg att det borde införas tydliga bestämmelser för den tid som ska avsättas för studie- och yrkesvägledningen i befintliga kurs- och ämnesplaner och en lika stor andel bedömde att det borde införas kunskapskriterier för vad eleverna ska lära sig inom ramen för studie- och yrkesvägledningen.¹⁹¹

¹⁸⁷ Uppgift från bl.a. Skolverket, Sveriges Skolledarförbund, Lärarförbundet, Lärarnas riksförbund, fil. dr Anna Liljeström, professor Lisbeth Lundahl m.fl.

¹⁸⁸ Uppgift från Skolverket.

¹⁸⁹ Uppgift från Sveriges Skolledarförbund.

¹⁹⁰ Rektorena kunde välja flera svarsalternativ.

¹⁹¹ Bilaga 1 och 2.

Vägledarföreningen bedömer att det saknas tydliga incitament för skolor att satsa på studie- och yrkesvägledningen

Utöver att regleringen av studie- och yrkesvägledningen av många uppfattas som alltför övergripande och diffus pekar intresseorganisationen Sveriges vägledarförening på att det saknas tydliga incitament för att prioritera vägledningen. Även om kommunerna, staten och samhället i stort på en övergripande nivå har mycket att vinna på en förbättrad vägledning saknas ofta detta perspektiv lokalt hos huvudmän och på enskilda skolor. Sveriges vägledarförening konstaterar att det för andra av skolans uppdrag oftare finns tydliga mått beslutade av huvudmannen, t.ex. när det gäller att elever ska nå godkända betyg, bli behöriga till gymnasieskolan och att eleverna ska lyckas få gymnasieexamen på tre år. För resultatet av studie- och yrkesvägledningen saknas sådana tydliga mål, vilket innebär att de förväntade resultaten blir otydliga och därför inte prioriteras. Dessutom visar sig ofta inte de problem som kan bli följden av för lite eller för dålig vägledning förrän eleven har lämnat den aktuella skolan. Incitamenten att prioritera studie- och yrkesvägledningen blir därför svaga eftersom det ofta är någon annan skola eller samhällsfunktion som får hantera konsekvenserna av bristfällig studie- och yrkesvägledning, menar vägledarföreningen.¹⁹²

4.7 Kommunernas resursfördelning till vägledningen

Kommunerna ansvarar för att fördela medel till skolan.¹⁹³ Skolornas huvudmän kan också söka vissa specialdestinerade statsbidrag för olika specifika ändamål direkt från staten.¹⁹⁴

En del kommuner tillämpar socioekonomisk resursfördelning till skolan

Kommunen fördelar pengar både till skolor som man själv är huvudman för och till skolor i kommunen med enskild huvudman (friskolor). När en kommun fördelar pengar till skolorna ska den tillämpa den s.k. likabehandlingsprincipen, som innebär att kommunala och fristående skolor ska ha lika villkor. I skollagen anges att hemkommunen ska lämna bidrag till den enskilde huvudmannen för varje elev vid skolenheten.¹⁹⁵ Enligt skollagen ska kommunerna fördela resurser till utbildning inom skolväsendet efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov.¹⁹⁶ Rektorn ansvarar för att fördela resurser inom enheten efter elevernas förutsättningar och behov.¹⁹⁷

¹⁹² Uppgift från Sveriges vägledarförening.

¹⁹³ 2 kap. 8 a § skollagen.

¹⁹⁴ De specialdestinerade statsbidragen handläggs ofta av Skolverket.

¹⁹⁵ 10 kap. 38 och 39 §§ skollagen samt 14 kap. 4 § skolförordningen (2011:185).

¹⁹⁶ 2 kap. 8 a § skollagen.

¹⁹⁷ 2 kap. 10 § skollagen.

En del kommuner tillämpar s.k. socioekonomisk resursfördelning i medelsfördelningen till skolan, vilket innebär att kommunen fördelar pengar till skolorna utifrån deras elevsammansättning, t.ex. med avseende på vilken utbildningsnivå som elevernas föräldrar har och om eleverna är nyanlända. Syftet med en sådan fördelningsmodell är enligt SKL att skapa likvärdiga förutsättningar mellan skolorna. Det innebär att vissa skolor får mer pengar än andra. Omfördelningen kan vara olika stor beroende på hur stora skillnaderna mellan skolorna är.¹⁹⁸ När det gäller studie- och yrkesvägledningen uppger SKL att vissa kommuner beräknar kostnaderna för vägledarna i antalet timmar per elev och hänsyn tas till olika elevgruppers behov. Resurserna per elev kan enligt denna typ av modell innebära att större resurser per elev avsätts för eleverna på introduktionsprogrammen i gymnasieskolan än för eleverna på nationella program. Det finns också kommuner som fördelar mer resurser till särskolan och gymnasiesärskolan eller till skolor som har en stor andel elever som riskerar att inte nå målen för utbildningen. Avsikten med detta är att leva upp till kraven på en likvärdig vägledning.¹⁹⁹ Det förekommer också att vissa skolor i en kommun får mer pengar av andra skäl än elevsammansättningen. SKL uppger att t.ex. små skolor på landsbygden, som ofta är dyrare att driva än skolor i tätorter, kan få extra resurser.²⁰⁰

Sedan 2018 finns ett nytt statligt stöd för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling riktat till huvudmän för grundskolan och förskoleklass. Statsbidraget ska fördelas med hänsyn till elevernas socioekonomiska bakgrund.²⁰¹

Elevernas ökade behov och frågan om resurser

Som framgår av kapitel 2 och 6 har antalet nyanlända elever i både grund- och gymnasieskolan ökat kraftigt de senaste åren. Nyanlända elever behöver ofta mer vägledning som också är anpassad till de särskilda behov som finns bland personer som saknar referenser till det svenska utbildningssystemet, arbetsmarknaden och samhället i stort. Nyanlända elever är en grupp som generellt sett också behöver fler och längre vägledningssamtal på grund av att de saknar tillräckliga kunskaper i det svenska språket. Tolk behöver ofta anlitas. Inom ramen för den här uppföljningen har det framkommit att i en viss kommun där man tillämpar en socioekonomisk resursfördelningsmodell beräknar man att nyanlända elever i genomsnitt kräver fyra gånger så mycket resurser för studie- och yrkesvägledning som övriga elever.²⁰² Andra kommuner har inget fast fördelningssystem utan fördelar resurser efter det aktuella behovet på skolorna och omfördelar efter signaler från vägledarna.²⁰³

¹⁹⁸ Sveriges Kommuner och Landsting: Socioekonomisk resursfördelning till skolor. Så kan kommunerna göra. 2014.

¹⁹⁹ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

²⁰⁰ SKL:s webbplats.

²⁰¹ Förordning (2018:49) om statsbidrag för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling.

²⁰² Uppgift från Skolverkets nationella referensgrupp för studie- och yrkesvägledare.

²⁰³ Uppgift från SKL.

Den enkät till rektorer som genomförts inom ramen för den här uppföljningen visar att 26 procent av rektorerna uppger att resurserna till vägledningen har ökat de senaste två åren, vilket är den period då antalet nyanlända elever ökat snabbast. 6 procent av rektorerna uppger dock att resurserna minskat. Mer än hälften, 56 procent, uppger att resurserna är oförändrade.²⁰⁴

Av de grundskolerektorer som besvarat utskottets enkät som genomförts inom ramen för den här uppföljningen uppger 22 procent att resurserna till vägledningen ökat de senaste två åren, medan 5 procent bedömer att de minskat. 59 procent uppfattar att resurserna är oförändrade. I gymnasieskolan är det fler rektorer än i grundskolan som både bedömer att resurserna till studie- och yrkesvägledningen ökat, 36 procent, och som tycker att de minskat, 9 procent. 48 procent anser att resurserna är oförändrade.

Andelen rektorer i gymnasieskolan som bedömer att resurserna ökat är betydligt större på skolor där mer än 10 procent av eleverna är nyinvandrade. På dessa skolor uppger 46 procent att resurserna ökat under den aktuella tidsperioden. Grundskolerektorer på skolor med en stor andel nyinvandrade elever bedömer dock inte att resurserna ökat i större omfattning än kollegor på skolor med en mindre andel nyinvandrade.

I en enkätundersökning från Lärarnas Riksförbund (LR) 2017 framkommer att flera studie- och yrkesvägledare upplever att resurserna till studie- och yrkesvägledningen inte ökat trots större arbetsbörda och ett större antal elever. Över 60 procent av studie- och yrkesvägledarna uppgav i sina svar att deras tid inte räckte till för att möta behovet av vägledning hos de nyanlända eleverna. Bland vägledarna i grundskolan uppgav 67 procent att antalet nyanlända elever ökat men att man upplevde att vägledningsresursen var de samma. Motsvarande andel i gymnasieskolan var 54 procent. Många studie- och yrkesvägledare uppgav också i sina enkätsvar att andra elevers behov av vägledning måste prioriteras ned eftersom tiden inte räckte till.²⁰⁵

Sammanfattningsvis varierar rektorernas uppfattning om i vilken mån resurserna till studie- och yrkesvägledningen förändrats de senaste två åren. Ett tydligt resultat av utskottets enkät är dock att nästan hälften av gymnasierektorerna för skolor med mer än 10 procent nyinvandrade elever uppfattar att resurserna ökat. Man bör dock notera att resultaten från rektorsenkäten inte beaktar elevernas behov, varför det är svårt att jämföra rektorernas uppgifter om utvecklingen av resurser med studie- och yrkesvägledarnas upplevelse av en högre arbetsbelastning.²⁰⁶

²⁰⁴ Bilaga 1 och 2.

²⁰⁵ Lärarnas riksförbund: Vägledning måste bli hela skolans ansvar. Så tycker vägledarna att studie- och yrkesvägledningen fungerar i praktiken. Juni 2017.

²⁰⁶ Det är svårt att jämföra rektorernas och studie- och yrkesvägledarnas bedömning av hur resurserna till vägledningen utvecklats under senare tid. Att rektorer uppger att resurserna ökat behöver t.ex. inte betyda att de ökat i samma utsträckning som elevernas behov; det kan lika väl vara ett uttryck för att huvudmannen, trots oförändrade behov bland eleverna, valt att satsa på vägledningen. En uppgift om oförändrade resurser kan också både vara ett uttryck för att resursfördelningen i förhållande till elevernas behov bedöms som stabil eller att resurserna är oförändrade trots ökade behov bland eleverna. Bilaga 1.

4.8 Vägledningen ur ett arbetsmarknadsperspektiv

I kapitel 2 diskuteras vikten av studie- och yrkesvägledningen ur ett matchnings- och arbetsmarknadsperspektiv. Svenskt näringsliv menar att ett genomgående tema som kommit fram i olika undersökningar av studie- och yrkesvägledningen är kvalitetsbrister i kopplingen mellan utbildning och arbetsliv. Organisationen menar att de stora skillnaderna i arbetet med studie- och yrkesvägledningen i olika kommuner och på olika skolor ger elever vitt skilda förutsättningar att förbereda sig för studie- och yrkesval, vilket man menar är oacceptabelt.²⁰⁷

Skolors samverkan med arbetsliv och anordnare av eftergymnasial utbildning

Av samtliga rektorer som besvarade den enkät som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen uppgav 43 procent att skolan samverkar med arbetslivet i ganska eller mycket stor utsträckning. Andelen varierade dock mellan skolformer och huvudmannatyp.

33 procent av rektorerna i grundskolan uppgav att man i mycket eller ganska stor omfattning samverkade med arbetslivet medan mer än hälften, 65 procent, uppgav att man gjorde det i liten eller mycket liten omfattning. Av rektorerna för gymnasieskolor uppgav 74 procent att man i ganska eller mycket stor omfattning samverkade med arbetslivet medan en fjärdedel av rektorerna uppgav att man gjorde det i liten eller mycket liten omfattning.

Sammanfattningsvis var det alltså enligt rektorernas enkätsvar betydligt vanligare att gymnasieskolor samverkade med arbetslivet än att grundskolor gjorde det. En förklaring till att gymnasiektorererna i större omfattning uppgav att man samverkade med arbetslivet i ganska eller mycket stor omfattning kan bl.a. vara att det som en del av utbildningen på yrkesprogrammen förekommer arbetsplatsförlagt lärande (apl).

Nästan hälften av gymnasiektorererna uppgav även att de samverkade med anordnare av eftergymnasial utbildning, t.ex. yrkeshögskolor, universitet och högskolor i ganska (39 procent) eller mycket (10 procent) stor utsträckning medan drygt var fjärde gymnasiektorer uppgav att sådan samverkan endast förekom i ganska liten (32 procent) eller mycket liten (10 procent) omfattning.²⁰⁸

Vid en jämförelse som beaktar om skolan hade kommunal eller enskild huvudman framkommer att andelen rektorer för grundskolor med enskild huvudman och som endast hade årskurs 1–6 svarar att skolan samverkade med arbetslivet i högre grad än motsvarande rektorer för kommunala skolor. Medan

²⁰⁷ Svenskt näringsliv: Vikten av vägledning. Studie- och yrkesvägledningens utmaningar. 2016.

²⁰⁸ 10 procent av gymnasiektorererna uppgav att de i mycket stor utsträckning samverkade med anordnare av eftergymnasial utbildning medan 39 procent uppgav att de gjorde det i ganska stor utsträckning. 32 procent uppgav att de samverkade med anordnare av eftergymnasial utbildning i ganska liten omfattning och 10 procent att det förekom i mycket liten omfattning. Se vidare bilaga 1 och 2.

31 procent av rektorerna för skolor med enskild huvudman uppgav att man samverkade med arbetslivet i stor eller i ganska stor omfattning svarade endast 22 procent av deras motsvarigheter i kommunala skolor att man gjorde det. Bland övriga grundskolor, som även inkluderar årskurs 7–9, samverkade i stället de kommunala skolorna i högre utsträckning med arbetslivet. Här svarade 47 procent av rektorerna att skolan samverkade med arbetslivet i stor eller ganska stor omfattning jämfört med 35 procent av grundskolorna med enskild huvudman.

När det gäller omfattningen av samarbetet mellan gymnasieskolor och arbetsliv kunde inga signifikanta skillnader urskiljas mellan skolor med kommunal respektive enskild huvudman. För gymnasieskolorna kunde man i stället urskilja regionala skillnader i andelen som i ganska eller mycket stor utsträckning samverkar med arbetslivet. 64 procent av rektorerna för gymnasieskolor i storstäder och storstadsnära kommuner uppgav att de samarbetade i ganska eller mycket stor utsträckning med arbetslivet. Motsvarande andel för rektorer för gymnasieskolor i övriga riket var 78 procent.

Det fanns vidare skillnader i samverkan mellan skolan och arbetslivet beroende på elevernas bakgrund. Skolor med lägre andel elever med utländsk bakgrund samverkade med arbetslivet i högre utsträckning än skolor där andelen elever med utländsk bakgrund var högre. 82 procent av rektorerna för gymnasieskolor där mindre än 10 procent av eleverna hade utländsk bakgrund uppgav att skolan samverkade med arbetslivet i ganska eller mycket stor utsträckning. Motsvarande andel för gymnasieskolor där andelen elever som hade utländsk bakgrund var 40 procent eller större var 67 procent.

I enkätsvaren förelåg också ett tydligt positivt samband mellan om studie- och yrkesvägledning ingick i det systematiska kvalitetsarbetet och i vilken mån gymnasieskolorna samverkade med anordnare av eftergymnasiala utbildningar. Av rektorerna för gymnasieskolor där vägledningen ingick i det systematiska kvalitetsarbetet samverkade 52 procent med sådana utbildningsanordnare. Motsvarande andel för rektorerna för skolor där studie- och yrkesvägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet var 43 procent. Gymnasiektorer som i större utsträckning arbetade för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt skulle arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning svarade också i högre grad att skolan samverkade med anordnare av eftergymnasiala utbildningar. Till exempel svarar 59 procent av de gymnasiektorer som i mycket stor utsträckning arbetade med att få tillstånd en aktiv samverkan på skolan att skolan också samverkade med anordnare av eftergymnasiala utbildningar i ganska eller mycket stor utsträckning. Detta kan jämföras med 37 procent för de gymnasiektorer som uppgett att de arbetade i mycket liten utsträckning för att personalen skulle samverka om vägledningen.²⁰⁹

²⁰⁹ Bilaga 1 och 2.

Regionalt samarbete om studie- och yrkesvägledning

Enligt SKL har man på många platser i Sverige etablerat ett regionalt samarbete kring vägledningsfrågor, gymnasieval och arbetslivskontakter. Samarbetet kan t.ex. ske genom ett kommunalförbund²¹⁰ eller ett gymnasieförbund. Många kommuner i ett visst geografiskt område har t.ex. avtal om gemensamma ansökningar till gymnasieskolan. Det finns också exempel på mindre formella nätverk mellan grannkommuner kring studie- och yrkesvägledning. Enligt SKL finns flera fördelar med olika former av samarbeten, inte minst för att arbetsmarknaden ofta är regional. Genom ett regionalt samarbete kan flera kommuner gå samman för att organisera yrkesmässor, databaser för praktik- och praoplatser, kompetensutveckling för studie- och yrkesvägledare, branschdagar eller andra gemensamma insatser. Genom att lägga samman resurser för kompetensutveckling kan man också få möjlighet att ta fram särskilt riktade insatser, som exempelvis utbildningar om arbetsmarknadsläget i den egna regionen.²¹¹

Som en del av det regionala samarbetet kring kompetensförsörjning har på flera håll i landet s.k. kompetensplattformar inrättats med hjälp av statligt stöd som Tillväxtverket har fått i uppdrag av regeringen att fördela.²¹² En central del i arbetet med kompetensplattformarna är att stärka lokal och regional kompetensförsörjning avseende bl.a. gymnasieutbildningar och samverkan med arbetsmarknaden och näringslivet. Verksamheten syftar till att bidra till att aktörer med regionalt utvecklingsansvar ges bättre förutsättningar att bedriva sitt arbete bl.a. genom att stödja det regionala analysarbetet och bidra till att sprida erfarenheter, resultat och lärande som framkommer i arbetet och erbjuda regionalt utvecklingsansvariga aktörer en samlad dialog. Utöver Tillväxtverket, som ansvarar för regeringsuppdraget, ska Arbetsförmedlingen, Myndigheten för yrkeshögskolan, Skolverket samt andra berörda statliga myndigheter inom sina verksamhetsområden bistå Tillväxtverket i genomförandet av uppdraget.²¹³ Enligt Skolverket fungerar kompetensplattformarna, men även kommunerna, som en ingång i myndighetens satsningar på kompetensutveckling om studie- och yrkesvägledning.²¹⁴

OECD konstaterar brister i kopplingen mellan skola och arbetsliv i Sverige

Bristerna i studie- och yrkesvägledningen i den svenska skolan och konsekvenserna för arbetsmarknaden har uppmärksamats internationellt. OECD

²¹⁰ Ett kommunalförbund är en offentligrättslig form för samverkan för Sveriges kommuner och landsting, som är reglerad i kommunallagen (3 kap. 8–9 §§ kommunallagen (2017:725)). Genom att ingå i ett kommunalförbund överlämnar kommunen eller landstinget skötseln av uppgifter för de angelägenheter som kommunalförbundet avser till kommunalförbundet.

²¹¹ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013 och underhandsuppgift från SKL.

²¹² Regeringsbeslut N2012/6275//RT och N2015/02413/RTS. Regeringen har beslutat om en ny satsning på att stödja det regionala kompetensförsörjningsarbetet perioden 2018–2020.

²¹³ Regeringsbeslut N2017/07839/RTS.

²¹⁴ Uppgift från Skolverket.

(*The Organization for Economic Cooperation and Development*) har vid flera tillfällen undersökt situationen när det gäller svensk arbetsmarknad och utbildning kopplat till studie- och yrkesvägledningen och i bl.a. två studier från 2016 understrukit betydelsen av att förstärka studie- och yrkesvägledningen i Sverige.

I rapporten *Investing in Youth* betonar OECD vikten av att utveckla studie- och yrkesvägledningen i grundskolan så att elevernas val av gymnasieutbildning baseras mer på arbetsmarknadens efterfrågan än i dag. Detta ställer både krav på att skolan arbetar mer strategiskt med frågan om arbetslivkunskap och att studie- och yrkesvägledare har aktuell, relevant kompetens och löpande kontakt med arbetslivet. I rapporten pekar OECD på behovet av att förbättra vägledningen för ungdomar under 20 år som inte studerar eller arbetar (s.k. NEETs, youth not in employment, education or training) inom ramen för det kommunala aktivitetsansvaret.²¹⁵

I rapporten *Getting Skills Right* betonar OECD vikten av att stärka kvaliteten på den svenska studie- och yrkesvägledningen för att förbättra matchningen på arbetsmarknaden så att arbetskraftens utbildning bättre motsvarar arbetsgivarnas efterfrågan. Skolans samverkan med arbetsgivare behöver förbättras och det finns ett behov av att minska antalet elever som varje studie- och yrkesvägledare ska arbeta med (*counsellor-to-students ratio*), enligt OECD.²¹⁶ Den statistik som finns när det gäller arbetsgivarnas efterfrågan på arbetskraft behöver vidare tas till vara på ett bättre sätt. Ett exempel på detta är att ungdomar bör få mer information om utsikterna för arbete efter utbildningen. Detta skulle enligt OECD bl.a. kunna medföra en ökad popularitet bland ungdomar att söka sig till gymnasieskolans yrkesprogram som trots goda arbetsutsikter efter utbildningen över tid minskat i popularitet. Att elever på många skolor inte blir informerade om utsikterna till arbete inom olika yrken visar även resultatet av en enkätundersökning från 2016. I denna uppger en fjärdedel av de svarande studie- och yrkesvägledarna att eleverna sällan eller aldrig informeras om arbetsmarknadens framtida kompetensbehov.²¹⁷

När det gäller yrkesprogrammets popularitet visar samtidigt andra undersökningar att det också finns flera andra viktiga orsaker till att ungdomar i Sverige i lägre utsträckning än tidigare väljer yrkesprogrammen än att de inte har tillräcklig kunskap om arbetsmarknadens efterfrågan på arbetskraft. Sådana orsaker är t.ex. att eleverna upplever att det medför lägre social status att gå ett yrkesprogram i jämförelse med att gå ett högskoleförberedande program och en uppfattning om att färre vägar till bl.a. fortsatt utbildning står öppna efter avslutade studier på yrkesprogrammen.²¹⁸

²¹⁵ OECD: *Investing in Youth*. 2016.

²¹⁶ OECD: *Getting Skills Right*. 2016.

²¹⁷ Ungdomsbarometern och Skolsamverkan: Syv-barometern 2016.

²¹⁸ Se t.ex. Gymnasieutredningen: *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning*. SOU 2016:77.

4.9 Framgångsfaktorer för en välfungerande studie- och yrkesvägledning

Ovan redovisas undersökningar från forskare och olika myndigheter och organisationer som beskriver en stor variation mellan huvudmäns och mellan skolans arbete med studie- och yrkesvägledningen och att det på många håll förekommer brister i verksamheten. Samtidigt finns goda exempel på huvudmän som arbetar målmedvetet och systematiskt med studie- och yrkesvägledningen.

SKL har identifierat framgångsfaktorer för vägledningsarbetet

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) genomförde 2013 fallstudier i tio kommuner för att identifiera utmaningar och framgångsfaktorer för arbetet med studie- och yrkesvägledningen.²¹⁹

SKL konstaterade att det fanns svagheter i en del kommuners arbete med studie- och yrkesvägledningen i skolan men kunde samtidigt identifiera ett antal nyckelfaktorer som var kritiska för att verksamheten skulle fungera på ett tillfredsställande sätt. Bland annat pekade SKL på betydelsen av att skolan utgick från elevernas egna intressen och av att skolan hade höga förväntningar på alla elevers förmåga. Liksom bl.a. Skolinspektionen, Skolverket och flera forskare (se ovan) bedömde SKL att ledarskapet (styrningen) för arbetet med studie- och yrkesvägledningen var avgörande för skolpersonalens arbete och därmed verksamhetens resultat. *För att skapa förutsättningar för det lokala arbetet lyfte flera kommuner i SKL:s kartläggning fram behovet av tydliga, uppföljningsbara lokala mål och riktlinjer som konkretiserade och anpassade de nationella målen till den egna verksamheten.*

SKL sammanfattade framgångsfaktorerna för styrningen av studie- och yrkesvägledningen som identifierats på följande sätt:

- Det behöver finnas mål för studie- och yrkesvägledningen. Målen ska vara beslutade av huvudmannen. (I de fall huvudmannen är kommunal ska besluten fattas på politisk nivå.)
- Det finns rutiner för hur målen följs upp.
- Mål och riktlinjer drar åt samma håll och skapar möjligheter för samverkan mellan skolformer.
- Ansvarsfördelningen mellan verksamheter och personalgrupper är tydlig.
- Tid avsätts för att förankra och implementera mål och riktlinjer som gäller studie- och yrkesvägledningen i hela organisationen.²²⁰

²¹⁹ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

²²⁰ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013, s. 24.

Utmaningar trots att vägledningen prioriteras

Liksom SKL pekar forskare på betydelsen av en tydlig styrning av arbetet med studie- och yrkesvägledningen för att den ska fungera på ett tillfredsställande sätt. I en forskarrapport²²¹ från dåvarande Malmö högskola från 2017 bedömer författarna att styrningen är helt central om man ska kunna förverkliga intentionerna om en vid och likvärdig studie- och yrkesvägledning som integreras i undervisningen, som bärs upp av alla personalgrupper i skolorna, som länkar skolan till det omgivande samhället och som följer de normkritiska linjer som pekas ut i styrdokumentet. I forskarrapporten behandlas den vida vägledningen i skolan som undersökts genom fallstudier i tre kommuner samt med utgångspunkt i en historisk översikt om forskning, nordiska erfarenheter och praktiska utmaningar.

Fallstudierna illustrerar enligt forskarna hur viktigt det är att aktörer på olika nivåer finns på plats och tar sitt ansvar för att ambitionerna att utveckla en bred och likvärdig studie- och yrkesvägledning ska kunna infrias. Aktörerna som identifieras som centrala är

- den beslutande nivån (politik, förvaltning och skolledare)
- den verkställande nivån (skolledare, studie- och yrkesvägledare och lärare) samt
- resursnivån (företrädare för arbetslivet och myndigheter som t.ex. Arbetsförmedlingen).

Kommunerna i undersökningen hade valt olika vägar i utformningen av styrningen av studie- och yrkesvägledningen. Medan någon valt en centraliserad styrning hade en annan kommun arbetet med ett underifrånperspektiv. I alla tre kommuner ingick studie- och yrkesvägledningen dock i det systematiska kvalitetsarbetet. Oavsett styrningsmodell brottades samtliga kommuner med problem kopplade till likvärdigheten i studie- och yrkesvägledningen. Vissa skolenheter hade enligt forskarnas bedömning kommit långt och prioriterade studie- och yrkesvägledningen högt; på andra skolenheter var intresset och aktivitetsgraden betydligt lägre. Riktlinjer, handlingsplaner och kvalitetsdialoger föreföll inte räcka till för att sprida engagemanget på bredden. Det var också en utmaning att få till ett fungerande samarbete med arbetslivet i kommunerna. Orsaken till svårigheterna stod inte enbart att finna i skolans sätt att arbeta. Det lokala arbetslivet borde också utveckla ett större intresse för utbytet med skolorna, menade forskarna.

Tillgången till resurser – inte minst i termer av tid – var vidare en stötesten i kommunernas arbete med att utveckla studie- och yrkesvägledningen. Personalen behövde ha utrymme för kompetensutveckling och det behövde finnas tidsmässigt utrymme i vardagen för att hantera frågor kopplade till studie- och yrkesvägledningen, enligt forskarna. Personalomsättning var också en utmaning för kommunerna i undersökningen. Hög personalomsättning bidrog till

²²¹ Jonas Olofsson, Anders Lovén och Erik Deliér: Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen. En bakgrund och tre fallstudier. Malmö högskola/Skolverket. 2017.

ökade kostnader och gjorde att man tappade tempo i arbetet med att utveckla den vida vägledningen. De lärare som skulle introduceras i arbetet hade i allmänhet inga större kunskaper om studie- och yrkesvägledning som kunskapsområde när de kom till skolorna och måste läras upp. Eftersom den genomsnittliga anställningstiden ofta var kort blev kostnaderna för att lära upp personalen stora.

Studie- och yrkesvägledarnas relation till den breda studie- och yrkesvägledningen uppfattades vidare enligt forskarrapporten som oklar i de undersökta kommunerna. Intentionen att studie- och yrkesvägledarna skulle vara en resurs som utbildade och inspirerade andra personalgrupper i arbetet med den breda vägledningen fick inte genomslag. Studie- och yrkesvägledarnas arbetssituation hade inte påverkats särskilt mycket, varken till innehållet eller till formen trots satsningen på vägledningen och arbetsuppgifterna var ofta splittrade och ”snuttifierade”, enligt forskarna. I kommunerna återkom berättelser från vägledare som hade sin tjänst fördelad på ett stort antal skolenheter. Det kunde skapa förutsättningar för kompetensutveckling, men kunde också leda till att vägledaren i praktiken aldrig kom in i skolans arbete och därför inte blev en del av skolenheternas ordinarie personal.

Politikernas engagemang i uppföljningen och styrningen av frågor som rörde studie- och yrkesvägledning varierade vidare mellan kommunerna i undersökningen, men den genomgående bilden var enligt forskarna att politikerna inte spelade någon framträdande roll. Det fanns inte heller någon tydlig bild av vilken roll politikerna skulle ha. Forskarnas intryck var att det bland de lokala skolpolitikerna fanns en försiktighet eller närmast en rädsla för att lägga sig i frågor som uppfattas som exklusiva förvaltnings- och tjänstemannafrågor.

Forskarrapporten visade sammanfattningsvis att trots att ambitionsnivån i arbetet med studie- och yrkesvägledningen var hög i de tre undersökta kommunerna, var det i samtliga fall svårt att leva upp till ambitionerna om en bred (vid) och likvärdig studie- och yrkesvägledning. Med utgångspunkt i bl.a. den historiska översikt om forskning, nordiska erfarenheter och praktiska utmaningar som ingick i rapporten drog forskarna ett antal sammanfattande slutsatser:

- Tanken att arbetslivskunskap ska ingå i alla ämnen har visat sig leda till svag måluppfyllelse.
- Ett särskilt ämne med reglerat timantal ökar möjligheten att ge eleverna bättre valkompetens.
- Styrning via läroplanen är en nödvändig men inte alltid tillräcklig insats.
- Kompetensutveckling av lärare inom området skola–arbetsliv är en nyckelfaktor för högre måluppfyllelse.
- Samverkan med omgivande arbetsliv och arbetsförmedling är viktiga faktorer och bör regleras genom särskilda samverkansorgan.

- En god progression och en väl genomtänkt struktur kring undervisningen i frågor som rör arbetsliv och utbildning ger högre målpåfyllelse.²²²

4.10 Resultatet av Skolinspektionens regelbundna tillsyn

För att få en bild av vilka brister som Skolinspektionen uppmärksammar i enskilda fall och hur vanligt det är att huvudmän och skolor kritiserats för sitt arbete med studie- och yrkesvägledningen har utbildningsutskottet inom ramen för den här uppföljningen genomfört en genomgång av Skolinspektionens beslut 2016, där brister i huvudmäns och skolors arbete med studie- och yrkesvägledning har konstaterats. Genomgången omfattar inspektionens granskning av grundskolor och gymnasieskolor inom ramen för huvudmannatillsynen och den prioriterade tillsynen av enskilda skolor.²²³

Skolinspektionens huvudmannatillsyn

År 2016 granskade Skolinspektionen totalt 346 skolhuvudmän, varav 218 huvudmän för grundskolor och 128 för gymnasieskolor. I tillsynen av huvudmän för grundskolor fann Skolinspektionen brister i arbetet med studie- och yrkesvägledningen hos 22 av dem²²⁴, vilket motsvarande 10 procent av de granskade huvudmännen. I tillsynen av huvudmän för gymnasieskolor fann Skolinspektionen brister hos 5 av dem, vilket motsvarade 4 procent av de granskade huvudmännen. Andelen huvudmän med brister i arbetet med studie- och yrkesvägledningen var därmed större för grundskolor än gymnasieskolor. Resultatet av Skolinspektionens tillsyn av huvudmännen för grund- respektive gymnasieskolor sammanfattas i tabell 4.1 nedan.

Tabell 4.1 Antal granskade huvudmän för grund- respektive gymnasieskolor samt antal och andel huvudmän med brister i den studie- och yrkesvägledande verksamheten. Uppgifter för 2016.

Skolform	Antal granskade huvudmän	Antal huvudmän med brister	Andel huvudmän med brister
Grundskola	218	22	10 %
Gymnasieskola	128	5	4 %

Källa: Skolinspektionen.

²²² Jonas Olofsson, Anders Lovén och Erik Deliér: Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen. En bakgrund och tre fallstudier. Malmö högskola/Skolverket. 2017.

²²³ Beroende på hur allvarliga Skolinspektionen bedömer att de brister man finner är varierar konsekvenserna av kritiken. Den mildaste formen av kritik är att Skolinspektionen uttalar en anmärkning. Vid allvarligare brister kan inspektionen besluta om föreläggande eller om föreläggande med vite. I den här genomgången särskiljs inte de olika formerna av kritik. I genomgången redovisas endast översiktligt och sammanfattande de ärenden där myndigheten uttalat kritik avseende huvudmännens och skolornas arbete med studie- och yrkesvägledning oaktat i vilken form kritiken har formulerats av Skolinspektionen.

²²⁴ Av de 22 huvudmän för grundskolan där brister kunde konstateras var 16 enskilda (friskolor) och 6 offentliga (kommuner).

Konstaterade brister i tillsynen av huvudmän för grundskolor

Den vanligaste typen av brist som Skolinspektionen kunde konstatera i sin tillsyn av huvudmän för grundskolan var att studie- och yrkesvägledning saknades för elever i låg- och mellanstadiet (årskurs 1–6). I 16 av de 22 ärenden där Skolinspektionen uttalade kritik mot huvudmännens arbete med studie- och yrkesvägledningen, motsvarande 73 procent av de kritiserade huvudmännen, var detta grunden för kritiken. Viktig vägledning för de yngre eleverna inför t.ex. språkvalet i årskurs 6 saknades därmed. I två fall hade huvudmännen ingen systematisk och planerad studie- och yrkesvägledande verksamhet alls.²²⁵ Detta innebar enligt Skolinspektionen att inte någon elev hos huvudmannen fick sina behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet tillgodosedda. Det förekom vidare att huvudmän inte heller säkerställt att alla skolenheter som man ansvarade för hade tillgång till personal med studie- och yrkesvägledarkompetens.²²⁶ Skolinspektionen bedömde även att studie- och yrkesvägledningen hos en av de granskade huvudmännen i huvudsak vände sig till elever i årskurs 9 och var inriktad på vägledning inför gymnasievalet.²²⁷

Konstaterade brister i tillsynen av huvudmän för gymnasieskolor

I två av de fem fall där Skolinspektionen kritiserade huvudmän för gymnasieskolor bedömde Skolinspektionen att det saknades systematisk och planerad studie- och yrkesvägledande verksamhet. I dessa fall hyrde huvudmännen in konsulter med studie- och yrkesvägledarkompetens för eleverna i år 3 inför deras val till högre utbildning och framtida yrkesverksamhet, men elever i år 1 och 2 fick inte tillgång till denna kompetens. Vägledning inför viktiga val till gymnasieskolans år 2 och 3, som t.ex. inriktningsval, val av kurser för allmän eller särskild högskolebehörighet, hanterades i stället av rektorer och lärare, vilket Skolinspektionen bedömde som otillräckligt.²²⁸

I två andra ärenden bedömde Skolinspektionen att huvudmännen inte kunde tillgodose behoven av studie- och yrkesvägledning hos eleverna på introduktionsprogrammen. Orsaken till detta uppgav huvudmännen var att resurserna för studie- och yrkesvägledningen inte räckte till då antalet elever på introduktionsprogrammen ökat.²²⁹ Ökningen utgjordes till stor del av nyanlända elever. I ytterligare ett fall framkom att eleverna saknade möjlighet att diskutera framtida studie- och yrkesval med någon personal med studie- och yrkesvägledarkompetens. Eftersom ingen person med sådan kompetens anställdes eller anlätats hade rektorn fått fungera som studie- och yrkesvägledare, vilket Skolinspektionen inte bedömde som tillräckligt.²³⁰

²²⁵ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2016:5040 och 2015:9630.

²²⁶ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9730.

²²⁷ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9757.

²²⁸ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9664 och 2015:9759.

²²⁹ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9214 och 2015:9282.

²³⁰ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:4522.

Skolinspektionens prioriterade tillsyn av skolenheter

I den prioriterade tillsynen 2016, dvs. tillsynen av skolenheter, granskade Skolinspektionen totalt 427 skolenheter, varav 328 grundskolor och 99 gymnasieskolor. Hos 36 av grundskolorna, motsvarande 11 procent, och fem av gymnasieskolorna, motsvarande 5 procent kunde Skolinspektionen konstatera brister i arbetet med studie- och yrkesvägledningen. I tabell 4.2 nedan sammanfattas resultatet av Skolinspektionens prioriterade tillsyn.

Tabell 4.2 Antal granskade skolenheter i grund- respektive gymnasieskolan samt antal och andel med brister i den studie- och yrkesvägledande verksamheten. Uppgifter för 2016.

Skolform	Antal granskade skolenheter	Antal skolenheter med brist	Andel skolenheter med brist
Grundskola	328	36	11 %
Gymnasieskola	99	5	5 %

Källa: Skolinspektionen.

Konstaterade brister i den prioriterade tillsynen av grundskolan

På de 36 grundskoleenheter där Skolinspektionen kunde konstatera brister i arbetet med studie- och yrkesvägledningen var den vanligast förekommande grunden för kritik, liksom för huvudmännen för grundskolan, bristfällig studie- och yrkesvägledning i de lägre årskurserna. I 22 av de 36 ärendena motsvarande 61 procent, handlade bristerna i grundskolornas arbete om detta. På de grundskolor där högstadielklasser förekom var studie- och yrkesvägledningen främst, och i vissa fall t.o.m. uteslutande, inriktad mot årskurs 8–9.²³¹ I de fall där grundskolorna var F–6-skolor var bristen främst att eleverna inte hade fått någon studie- och yrkesvägledning inför språkvalet i årskurs 6.²³²

En annan brist som Skolinspektionen kunde konstatera i flera fall var avsaknaden av systematisk och planerad studie- och yrkesvägledande verksamhet. Bristen konstaterades på 9 av de 36 kritiserade grundskolorna.²³³ I tre av fallen hade tillgången till studie- och yrkesvägledning för eleverna inte säkerställts då skolorna varken hade haft någon person med studie- och yrkesvägledande kompetens anställd eller anlitat någon person med sådan kompetens för att ge eleverna kvalificerad vägledning.

Konstaterade brister i den prioriterade tillsynen av gymnasieskolor

Avsaknad av systematisk och planerad studie- och yrkesvägledande verksamhet var den vanligaste grunden för kritik när det gäller studie- och yrkesvägledning i Skolinspektionens prioriterade tillsyn av gymnasieskolor 2016. I tre

²³¹ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: se t.ex. ärendenummer 2016:4394, 2015:10004, 2015:9757, 2015:9681 och 2015:10032.

²³² Skolinspektionen. Beslut och rapporter: se t.ex. 2015:4602, 2015:4543, 2015:4315 och 2015:9077.

²³³ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: 2015:9536 och 2015:10050.

av de fem fall där inspektionen kritiserade arbetet med studie- och yrkesvägledningen bedömde Skolinspektionen att skolorna inte tillhandahöll studie- och yrkesvägledning på ett strukturerat sätt. Bland annat var studie- och yrkesvägledarnas uppdrag ottydligt, liksom studie- och yrkesvägledarnas samarbete med lärarna.²³⁴ En skola bedömdes helt sakna en organiserad studie- och yrkesvägledande verksamhet.²³⁵ I ytterligare ett fall framkom att elever från såväl nationella program som introduktionsprogram varken hade träffat en studie- och yrkesvägledare eller visste om det fanns en sådan resurs på skolan.²³⁶ I ett annat fall fick elever på introduktionsprogrammen inte någon studie- och yrkesvägledning i samband med upprättandet av sina individuella studieplaner.²³⁷

Skolinspektionen kritiserar jämförelsevis sällan arbetet med studie- och yrkesvägledning

Sammanfattningsvis visar genomgången av Skolinspektionens tillsyn 2016 att brister i studie- och yrkesvägledningen främst drabbade yngre elever, elever på introduktionsprogrammen samt systematiken i vägledningsarbetet. Andelen huvudmän och skolor som kritiserades av Skolinspektionens för sitt arbete med studie- och yrkesvägledningen var större i grundskolan än i gymnasieskolan. Detta gäller för såväl huvudmännens ansvar att ge tillräckliga förutsättningar för skolornas arbete med studie- och yrkesvägledningen som skolornas insatser för att erbjuda eleverna vägledning i den omfattning de behövde för att deras behov av vägledning skulle anses vara tillgodosedda. Skolverket bekräftar den bild som Skolinspektionens tillsyn visar och uppger att även verket i sitt arbete med studie- och yrkesvägledning generellt sett uppfattar att vägledningen fungerade sämre ju yngre eleverna är.²³⁸

Vid en jämförelse mellan studie- och yrkesvägledningen och andra av skolans arbetsområden som också ingår i Skolinspektionens tillsyn var andelen huvudmän och skolor där brister kunde konstateras emellertid förhållandevis låg. Medan 10 procent av grundskolans och 4 procent av gymnasieskolans huvudmän kritiserades av Skolinspektionen för någon aspekt av sitt arbete med studie- och yrkesvägledning kritiserades t.ex. 29 procent av huvudmännen för grundskolor och 28 procent av huvudmännen för gymnasieskolor för sitt arbete med området elevhälsa.²³⁹ I jämförelse med elevhälsan var alltså andelen

²³⁴ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:10062 och 2015:9610.

²³⁵ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9733.

²³⁶ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2016:3252.

²³⁷ Skolinspektionen. Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:4589.

²³⁸ Uppgift från Skolverket.

²³⁹ Enligt 2 kap. 25 § skollagen ska det för eleverna i bl.a. grundskolan, och gymnasieskolan finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

huvudmän som kritiserades för sitt arbete med studie- och yrkesvägledning förhållandevis låg.²⁴⁰

Det förefaller vidare finnas en diskrepans mellan Skolinspektionens förhållandevis få beslut om kritik mot huvudmän och skolor 2016 när det gäller arbetet med studie- och yrkesvägledningen och de brister som beskrivs i inspektionens kvalitetsgranskning av arbetet med studie- och yrkesvägledning i grundskolan från 2013. En förklaring skulle kunna vara att huvudmäns och skolors arbete med studie- och yrkesvägledningen förbättrats mellan de aktuella åren. Skolinspektionen bedömer dock att detta på en aggregerad nivå inte är sannolikt.²⁴¹ En annan, mer trolig förklaring kan i stället vara att Skolinspektionen i sin huvudmannatillsyn och prioriterade tillsyn utgår från i vilken mån huvudmän och skolor i strikt mening uppfyller de författningskrav som finns för studie- och yrkesvägledningen, som av bl.a. av forskare och representanter för Sveriges Skolledarförbund beskrivs som diffusa (se ovan) medan inspektionen i kvalitetsgranskningen i större omfattning fokuserar på verksamhetens kvalitet.

²⁴⁰ Skolinspektionens statistik 2016.

²⁴¹ Uppgift från Skolinspektionen.

5 Studie- och yrkesvägledarna och förutsättningarna för vägledningsarbetet

Även om studie- och yrkesvägledningen ska vara både snäv och vid och vara hela skolans ansvar har studie- och yrkesvägledaren ofta en nyckelroll för att i kraft av sin yrkeskompetens praktiskt samordna och driva utvecklingen av skolans vägledningsarbete. Den snäva vägledningen kräver också specifik kompetens inom samtalsmetodik och kunskap om vilka yrken och utbildningsalternativ som finns samt vilka regler som gäller för behörighet och antagning. I det här avsnittet beskrivs arbetssituationen för studie- och yrkesvägledarna i grund- respektive gymnasieskolan bl.a. med avseende på personaltäthet, organisering av vägledningen, innehållet i arbetet och vägledarnas utbildning.

5.1 Antalet studie- och yrkesvägledare samt personaltäthet

I det här avsnittet redovisas den nationella statistik som finns när det gäller studie- och yrkesvägledare med avseende på personaltäthet och andelen utbildade vägledare i grund- respektive gymnasieskolan.

Antalet vägledare i grundskolan

Antalet studie- och yrkesvägledare som tjänstgör i svensk grundskola har varierat något över tid. Som framgår av tabell 5.1 nedan har antalet vägledare i grundskolan räknat som heltidstjänster ökat från 598 läsåret 2011/12 till 674 läsåret 2017/18. Detta motsvarade en ökning med 76 heltidstjänster eller knappt 13 procent.²⁴²

Tabell 5.1 Antal tjänstgörande studie- och yrkesvägledare i grundskolan (omräknat till heltidstjänster). Utvecklingen mellan läsåren 2011/12–2017/18.

Läsår	Antal
2011/12	598
2012/13	597
2013/14	581
2014/15	589
2015/16	596
2016/17	626
2017/18	674

Källa: Skolverket.

²⁴² Uppgifter från Skolverkets databas Siris.

Betydligt fler kvinnor än män arbetar som studie- och yrkesvägledare i grundskolan. Läsåret 2016/17 var ca 80 procent av vägledarna kvinnor och 20 procent män. Personaltätheten för studie- och yrkesvägledarna påverkas givetvis inte enbart av antalet vägledare utan även av antalet elever som varje vägledare ska ansvara för. Även om antalet vägledare (räknat som heltidstjänster) har ökat de senaste åren har även elevantalet ökat.²⁴³ Läsåret 2017/18 var personaltätheten i hela grundskolan 1 558 elever per vägledare. I grundskolans årskurs 7–9 (högstadiet) uppgick antalet elever per vägledare till 499. Personaltätheten på högstadiet har ökat det senaste året, dvs. antalet elever per vägledare är nu något färre än de närmast föregående åren. Utvecklingen beskrivs i tabell 5.2 nedan.

Tabell 5.2 Antal elever per studie- och yrkesvägledare i grundskolans årskurs 7–9 (omräknat till heltidstjänster). Utvecklingen mellan läsåren 2011/12–2017/18.

Läsår	Antal elever i åk 7–9 per vägledare (heltidstjänster)
2011/12	500
2012/13	482
2013/14	501
2014/15	505
2015/16	524
2016/17	525
2017/18	499

Källa: Skolverket.

Antalet vägledare i gymnasieskolan

Liksom i grundskolan har antalet studie- och yrkesvägledare som tjänstgör i gymnasieskolan varierat något över tid. Som framgår av tabell 5.3 nedan har antalet vägledare i gymnasieskolan räknat som heltidstjänster ökat de senaste åren, från 664 läsåret 2014/15 till 739 läsåret 2017/18, vilket motsvarar en ökning med 11 procent. Flest heltidstjänster fanns dock läsåret 2011/12 då 763 heltidstjänster som studie- och yrkesvägledare fanns i gymnasieskolan.²⁴⁴

²⁴³ Läsåret 2011/12 gick knappt 889 000 elever i grundskolan. Fem år senare, läsåret 2015/16 var antalet grundskoleelever drygt 1 024 000, en ökning med ca 135 000 elever eller 15 procent. Uppgifter från Skolverkets databas Siris.

²⁴⁴ Uppgifter från Skolverkets databas Siris.

Tabell 5.3 Antal tjänstgörande studie- och yrkesvägledare i gymnasieskolan (omräknat till heltidstjänster). Utveckling mellan läsåren 2011/12–2017/18.

Läsår	Antal
2011/12	763
2012/13	739
2013/14	678
2014/15	664
2015/16	668
2016/17	708
2017/18	739

Källa: Skolverket.

Även om antalet heltidstjänster för studie- och yrkesvägledare har varierat något över tid har personaltätheten inte förändrats så mycket.²⁴⁵ Läsåret 2011/12 ansvarade varje vägledare i gymnasieskolan för i genomsnitt 484 elever och 2017/18 för 471 elever. Även om förändringarna över tid har varit små kan man konstatera att antalet elever som varje vägledare i gymnasieskolan ska ansvara för läsåret 2017/18 är det lägsta under den studerade perioden, dvs. personaltätheten är den högsta som kan noteras de senaste sju läsåren. Utvecklingen beskrivs i tabell 5.4 nedan.

Tabell 5.4 Antal elever i gymnasieskolan per tjänstgörande studie- och yrkesvägledare (omräknat till heltidstjänster). Utvecklingen mellan läsåren 2011/12–2017/18.

Läsår	Antal elever i gymnasieskolan per studie- och yrkesvägledare (heltidstjänster)
2011/12	484
2012/13	476
2013/14	487
2014/15	487
2015/16	484
2016/17	486
2017/18	471

Källa: Skolverket.

Liksom i grundskolan är det en betydligt större andel kvinnor än män som arbetar som studie- och yrkesvägledare i gymnasieskolan. Läsåret 2016/17 var 81 procent av vägledarna i gymnasieskolan kvinnor och 19 procent var män.

²⁴⁵ Efter ett antal år av krympande elevkullar i gymnasieskolan har antalet elever ökat. Mellan läsåren 2011/12 och 2015/16 minskade antalet elever i gymnasieskolan kontinuerligt från 369 000 elever till 323 000 elever, en minskning med 46 000 eller drygt 12 procent på fyra år. Läsåret 2016/17 ökade antalet elever till 343 000 elever, vilket innebar en ökning med 20 000 elever, motsvarande en ökning med 6 procent på ett år. Ökningen bestod till övervägande del av nyanlända elever. Uppgifter från Skolverket och myndighetens databas Siris.

Studie- och yrkesvägledare anlitade på konsultbasis ingår inte i den officiella statistiken

I den här uppföljningen har det framkommit att en del huvudmän och skolor anlitar personer som studie- och yrkesvägledare som konsulter genom bemanningsföretag. De som arbetar som vägledare på konsultbasis ingår inte i Skolverkets statistik över studie- och yrkesvägledare avseende antalet heltidstjänster eller personaltäthet.²⁴⁶

Lokal variation i personaltäthet och frågan om likvärdighet

Ovan beskrivs personaltätheten för studie- och yrkesvägledare i grund- respektive gymnasieskolan i genomsnitt i riket. Antalet elever per vägledare varierar dock på ett betydande sätt mellan huvudmän och skolor. Enligt en undersökning genomförd av Lärarnas Riksförbund (LR), som avser förhållandena hösten 2015, ansvarade i vissa fall en vägledare för flera tusen elever. I ungefär hälften av landets 290 kommuner ansvarade varje studie- och yrkesvägledare för mellan 79 och 422 elever. En del kommuner saknade dock nästan helt vägledare, enligt undersökningen.²⁴⁷

Många studie- och yrkesvägledare arbetar på flera skolor

Flera undersökningar visar att många studie- och yrkesvägledare arbetar på flera skolor. Resultaten av en enkätundersökning som Lärarnas Riksförbund (LR) publicerade 2017 visar att 31 procent av studie- och yrkesvägledarna i grundskolan som svarade på enkäten arbetade på två skolor och 23 procent av vägledarna på fler än två skolor. *Det innebär att mer än hälften av vägledarna i grundskolan arbetade på mer än en skola. I gymnasieskolan arbetade vägledarna enligt svaren i enkäten i mindre omfattning på mer än en skola.* 11 procent av vägledarna i gymnasieskolan uppgav att de arbetade på två skolor och 7 procent att de arbetade på mer än två skolor. Sammantaget innebär detta att 18 procent, dvs. *nästan var femte vägledare i gymnasieskolan, arbetade på mer än en skola.*²⁴⁸

Registerdata från Skolverket visar att det är en större andel av vägledarna i grundskolan i landsbygdskommuner som arbetar på mer än en skola, även om det antalsmässigt är fler som arbetar på flera skolor i storstäder och i pendlingskommuner.²⁴⁹

Enligt LR innebär delade tjänster där vägledaren arbetar på två eller flera skolor många gånger en ökad arbetsbörda och ansvar jämfört med att enbart ha en arbetsplats. Risken för arbetsmiljöproblem som t.ex. stress riskerar också att öka, bedömer LR.

²⁴⁶ Uppgift från Skolverket.

²⁴⁷ Lärarnas Riksförbund: Vad säger statistiken om skolan i din kommun? Elevresultat, likvärdighet, resursanvändning, lärarlöner och behörighet hösten 2015. 2015.

²⁴⁸ Lärarnas riksförbund: Vägledningen måste bli hela skolans ansvar. Så tycker studie- och yrkesvägledarna att vägledningen fungerar i praktiken. 2017.

²⁴⁹ Uppgifter från Skolverket.

En delad tjänst där studie- och yrkesvägledaren arbetar på två eller flera skolor kan innebära att vägledarna har flera rektorer som chefer. Hos huvudmän med en centraliserad vägledning där det finns en chef för vägledarna kan ansvars- och ledningsförhållandena å andra sidan bli komplicerade då vägledarna även måste vara lyhörda gentemot rektorerna på de skolor där de arbetar. Vidare innebär arbete på flera skolor eller enheter att vägledaren ska samarbeta med ett större antal kollegor.²⁵⁰ Detta kan enligt LR vara stimulerande och öka det professionella utbytet, men det riskerar samtidigt att minska studie- och yrkesvägledarens förutsättningar att bli en del av skolans arbetsgemenskap och att praktiskt kunna delta i t.ex. möten med lärare och annan personal. Uppgifter från yrkesaktiva studie- och yrkesvägledare pekar även på att förutsättningarna att arbeta på fler skolor skiljer sig mellan stad och land. I landsbygdskommuner kan exempelvis de geografiska avstånden vara stora och det tar lång tid för vägledaren att förflytta sig mellan sina arbetsplatser.²⁵¹

Bland annat Skolinspektionen har pekat på att vägledarna också ofta har begränsad arbetstid på respektive skola. På de skolor som ingick i inspektionens kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen i grundskolan 2013 fanns tillgång till vägledare i genomsnitt 20–40 procent av en heltidstjänst för ca 300 elever. Den tid som vägledarna befann sig på skolan användes oftast till information och vägledningssamtal inför gymnasievalet och till att administrera elevernas prao. I Skolinspektionens kvalitetsgranskning uppgav få elever att de hade en nära relation till studie- och yrkesvägledaren.²⁵²

5.2 Olika syn på betydelsen av personaltäthet för studie- och yrkesvägledare

I kapitel 3 redovisas skollagens krav på och förarbetenas definition av likvärdig utbildning. Sammanfattningsvis innebär likvärdighet inte likformighet eller att alla elever ska få lika mycket resurser. Tvärtom ska de elever som behöver mer resurser för att kunna tillgodogöra sig utbildningen få det. *För studie- och yrkesvägledningens vidkommande innebär det att det är elevernas behov och hur dessa möts som är avgörande för om skollagens krav på att elever ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av studie- och yrkesvägledning tillgodoses kan anses vara uppfyllt.*

²⁵⁰ Lärarnas riksförbund: Vägledningen måste bli hela skolans ansvar. Så tycker studie- och yrkesvägledarna att vägledningen fungerar i praktiken. 2017.

²⁵¹ Uppgifter från Skolverkets referensgrupp för studie- och yrkesvägledare.

²⁵² Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

Svårt att bedöma elevernas tillgång till vägledning genom nyckeltal om personaltäthet

Professor Lisbeth Lundahl och universitetslektor Göran Nilsson vid Umeå universitet har i sin forskning funnit att de stora skillnaderna i tillgänglig vägledning mätt som antalet elever per vägledare delvis kan relateras till kommuntyp, kommunens utbildnings- och inkomstnivå samt politiskt styre.²⁵³ SKL menar att antalet elever per studie- och yrkesvägledare kan vara intressant att följa över tid men riskerar samtidigt att göra att man ensidigt fokuserar på vägledarna och den snäva vägledningen, vilket kan göra det svårare att betrakta studie- och yrkesvägledningen som hela skolans ansvar. På de skolor där lärarnas engagemang i studie- och yrkesvägledningen är god får eleverna tillgång till vägledning i undervisningen, menar SKL. I en sådan situation riskerar de genomsnittliga nyckeltalen när det gäller personaltäthet för studie- och yrkesvägledare att underskatta elevernas tillgång till vägledning.²⁵⁴ Frågan om likvärdigheten i elevers tillgång till studie- och yrkesvägledning låter sig därför inte lätt besvaras genom att granska nyckeltal för personaltäthet utan kräver en kvalitativ analys av elevernas behov i förhållande till den vägledning de erbjuds, menar SKL.²⁵⁵ Lärarnas Riksförbund (LR) menar å sin sida att förutsättningarna för studie- och yrkesvägledarna att bedriva sitt arbete också måste ses utifrån hur många olika delar som tjänsten omfattar. LR menar mot denna bakgrund att även om personaltätheten är viktig behöver även komplexiteten i uppdraget beaktas.²⁵⁶

Studie- och yrkesvägledarna är viktiga för både den snäva och den vida vägledningen

Även om studie- och yrkesvägledningen ska vara hela skolans ansvar och antalet elever per studie- och yrkesvägledare är ett trubbigt mått för att bedöma i vilken mån elever får den vägledning de behöver är tillgången till snäv, individuell vägledning mycket betydelsefull för att eleverna ska få det stöd de behöver för att göra väl avvägda val. Enligt läroplanen för grundskolan ska studie- och yrkesvägledaren, eller den personal som fullgör motsvarande uppgifter, vara till stöd för den övriga personalens studie- och yrkesorienterande insatser (se vidare kap. 2). Bland annat Skolverket och Skolinspektionen har också pekat på att studie- och yrkesvägledarnas kompetens ofta är central för skolans samlade arbete med studie- och yrkesvägledning. I kraft av sin specifika kompetens är det ofta vägledarna som, utöver att vägleda de enskilda eleverna t.ex. när det gäller yrkesval och utbildningsalternativ samt antagnings-

²⁵³ Lundahl, Lisbeth och Nilsson, Göran: Vägledningen i en tid av decentralisering och avreglering i Att bana vägen mot framtiden. Karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv. Lisbeth Lundahl. (red.) 2010.

²⁵⁴ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

²⁵⁵ Uppgift från SKL.

²⁵⁶ Lärarnas riksförbund: Vägledningen måste bli hela skolans ansvar. Så tycker studie- och yrkesvägledarna att vägledningen fungerar i praktiken. 2017.

och behörighetsregler, även driver utvecklings- och samarbetet avseende studie- och yrkesvägledningen på skolan.

Bland annat professor Lisbeth Lundahl vid Umeå universitet menar att det finns en gräns för hur låg personaltätheten kan vara för studie- och yrkesvägledare utan att det samlade vägledningssuppletet blir lidande eftersom vägledaren genom sin kompetens är viktig både för att driva det arbetet med den vida studie- och yrkesvägledning på skolan och även i det snäva vägledningsarbetet med de enskilda eleverna.²⁵⁷ Denna uppfattning delas av LR som pekar på att enskilda samtal tar tid och är betydelsefulla både för t.ex. nyanlända elever, som behöver särskilt mycket vägledning men även för elever utan särskilt uttalade behov.²⁵⁸ En undersökning som förbundet publicerade 2012 pekar bl.a. på att elever som gått på en grundskola med låg studie- och yrkesvägledartäthet löpte 20 procents högre risk att göra studieavbrott i gymnasieskolan än andra.²⁵⁹

Omfattande internationell forskning visar vidare att ett relationellt förhållningssätt till eleverna – vilket innebär att eleverna känner sig sedda av skolans personal – är mycket betydelsefullt för många elever och deras möjligheter att klara av sin utbildning.²⁶⁰ Detta är särskilt betydelsefullt för elever som på olika sätt har skolmisslyckanden bakom sig eller möter svårigheter i sin skolsituation.²⁶¹ När det gäller studie- och yrkesvägledningen menar forskaren fil. dr Anna Liljeström²⁶² att det relationella förhållningssättet innebär att elever för att lyckas i skolan kan behöva en löpande och tät personlig kontakt med en studie- och yrkesvägledare som stöder eleven i hans eller hennes mer långsiktiga karriärmål samt med en mentor som följer upp elevens studiemässiga utveckling i förhållande till utbildningens mål.²⁶³

²⁵⁷ Uppgift från professor Lisbeth Lundahl.

²⁵⁸ Uppgift från Lärarnas riksförbund.

²⁵⁹ Studien omfattade åren 1994–2011 och andelen elever som hade gått på skolor som LR bedömde ha låg studie- och yrkesvägledartäthet varierade mellan åren. Risken ökade till 27 procent 2009. Störst var risken för flickor som 2009 löpte en förhöjd risk för studieavbrott om 40 procent. God tillgång till studie- och yrkesvägledare fick emellertid även oanade konsekvenser. LR:s undersökning visade att elever som gått på en grundskola med hög studie- och yrkesvägledartäthet hade 8–15 procent högre benägenhet att byta program i gymnasieskolan. Störst effekt tycks den höga studie- och yrkesvägledartätheten ha för pojkar som generellt under den undersökta perioden hade ca 12 procents högre benägenhet att byta program. Lärarnas riksförbund: Effekter av vägledning. 2012.

²⁶⁰ För en översiktlig beskrivning av forskningen, se Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. SOU 2016:77.

²⁶¹ Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. SOU 2016:77.

²⁶² Fil dr Anna Liljeström är tidigare forskningsansvarig vid Sveriges största projekt som fram till 2018 arbetat med att förhindra studieavbrott och som delvis finansierats med medel från EU:s ESF-fond.

²⁶³ Uppgift från Fil. dr Anna Liljeström. Se även Europeiska kommissionen: School Education Gateway, The European Toolkit for Schools and National Dropout Prevention Center/Network and Communities In Schools, Inc.: Dropout Risk Factors and Exemplary Programs: A Technical Report. 2007.

5.3 Organiseringen av studie- och yrkesvägledningen

Sättet på vilket skolhuvudmän väljer att organisera studie- och yrkesvägledningen varierar.

Tre huvudsakliga sätt att organisera vägledningen

Inom ramen för den här uppföljningen har det framkommit att det går att urskilja tre huvudsakliga sätt som huvudmännen väljer att organisera studie- och yrkesvägledarnas arbete på för att tillgodose skollagens krav på elevernas tillgång till personal som kan tillgodose deras behov av vägledning:

- Vägledaren är anställd på en eller flera skolor med skolans/skolornas rektor/rektorer som chef/chefer.²⁶⁴
- Huvudmannen samlar alla vägledare i en gemensam organisation med en egen chef, s.k. samlad eller central vägledning.²⁶⁵
- Huvudmannen eller skolan anlitar en studie- och yrkesvägledare som konsult, ofta från ett bemanningsföretag.

38 procent av rektorerna som besvarade den enkät som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen uppgav att studie- och yrkesvägledaren var anställd på skolan med rektorn som chef. *Detta innebär att nästan fyra av tio vägledare var anställda med rektor som närmsta chef, vilket gjorde organisationsformen till den vanligast förekommande.* 18 procent av rektorerna svarade att huvudmannen hade samlat vägledarna centralt och 3 procent att de anlitate studie- och yrkesvägledare via bemanningsföretag vid behov. 17 procent av rektorerna uppgav att studie- och yrkesvägledaren hade en annan anställningsform eller anlidades på något annat sätt. 22 procent av rektorerna svarade att de saknade studie- och yrkesvägledare helt på skolan och detta gällde främst grundskolor med endast årskurs 1–6.²⁶⁶

För- och nackdelar med olika organisationsmodeller

Det finns såväl för- som nackdelar med att organisera studie- och yrkesvägledarnas arbete på de olika sätt som beskrivs ovan.

För- och nackdelar med att vägledare arbetar med rektor som närmaste chef

Fördelen med att vägledarna arbetar på en eller flera skolor med rektorn som närmaste chef är att rektors styrning av studie- och yrkesvägledningen har förutsättningar att bli tydlig. Studie- och yrkesvägledaren kan lättare ingå i pla-

²⁶⁴ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013 samt uppgifter från Skolverket.

²⁶⁵ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013 samt uppgifter från Skolverket.

²⁶⁶ Bilaga 1 och 2.

neringen av verksamheten på den enskilda skolan, vilket är viktigt för att uppsätta mål för skolans samlade vägledningsarbete ska kunna nås. Lärarförbundet pekar samtidigt på de risker som finns för vägledare som arbetar lokalt utan en central organisation då de riskerar att bli ensamma med sitt uppdrag och saknar möjlighet till professionellt utbyte med andra vägledare i tillräcklig omfattning. Verksamheten riskerar även att bli sårbar om det inte är flera personer som har ett utpekat ansvar för vägledningen.²⁶⁷

För- och nackdelar med att vägledare arbetar i en central organisation

Principen för den samlade vägledningen är att vägledarnas arbete är centralt samordnat under en gemensam vägledningschef hos huvudmannen. Det finns dock olika varianter av samlad vägledning. Variationer finns t.ex. när det gäller vilken nämnd frågan sorterar under (gäller för kommunala huvudmän), vilka skolformer som berörs och hur resurserna fördelas. Hos vissa kommunala huvudmän har t.ex. alla vägledare en gemensam arbetsplats på en av kommunens skolor, men enligt en undersökning som SKL genomfört är det vanliga att vägledarna i kommuner med samlad vägledning har sina huvudsakliga arbetsplatser ute på olika skolor. Det förekommer även kommuner som tillämpar en organiseringsmodell där en central och lokal organisation kombineras. Det kan t.ex. innebära att vägledarna fortfarande är anställda på enskilda skolor i kommunen men att de arbetar tillsammans utifrån en sammanhållen arbetsplan och har avsatt tid för gemensam planering och kompetensutveckling.²⁶⁸

En fördel med en samlad vägledning är att det professionella utbytet kring vägledningsfrågan stärks genom att fler studie- och yrkesvägledare arbetar tillsammans. Dessutom kan sårbarheten i arbetet med vägledning minska när det finns en möjlighet att ersätta kollegor vid t.ex. sjukdom. Skälen bakom beslutet att ha en samlad vägledning kan enligt SKL också vara att renodla vägledarnas arbetsuppgifter och på så vis stärka professionens arbete, skapa bättre förutsättningar för likvärdig tillgång till vägledning för eleverna på huvudmannens skolor och att förbättra samordningen mellan skolformerna. Renodlingen av arbetsuppgifter innebär bl.a. att de administrativa uppgifter som tidigare legat på vägledarna ofta lyfts bort. Vägledarna får därigenom möjlighet att bli mer specialiserade och inriktade på vägledningssuppdraget. Enligt SKL går en högre grad av specialisering emellertid att uppnå även utan att organisera vägledningen centralt.²⁶⁹

Den huvudsakliga risken med att huvudmannen har en samlad vägledning i stället för att varje vägledare arbetar med rektorn som chef är att styrningen av vägledningen kan bli otydlig. Bland annat Skolinspektionen konstaterar att

²⁶⁷ Uppgift från Lärarförbundet.

²⁶⁸ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

²⁶⁹ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

styrningen av verksamheten kan vara särskilt problematisk om studie- och yrkesvägledaren inte är anställd på den enskilda skolenheten.²⁷⁰ Vägledaren ska i en sådan situation samtidigt vara lyhörd mot vägledningsschefen och rektorn som har det formella ansvaret för verksamheten. Skolans rektor är med i det dagliga arbetet på ett sätt som chefen för en samlad vägledning inte alltid har möjlighet att vara. I Skolinspektionens kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledning i grundskolan från 2013 konstaterades emellertid att det fanns problem med ansvarsfördelningen både i de fall studie- och yrkesvägledarna var anställda på skolorna direkt under rektorn och där vägledarna fanns samlade centralt hos huvudmannen.²⁷¹

En annan risk som brukar förknippas med samlad central vägledning hos huvudmannen är att studie- och yrkesvägledarna kan hamna utanför den ordinarie verksamheten på skolan när hon eller han tillhör en annan organisation än sina kollegor och att det kan finnas en risk att närheten till och kontakten med eleverna försämras. Denna risk finns dock även då vägledaren är anställd direkt under rektorn om studie- och yrkesvägledaren endast tjänstgör i begränsad omfattning på skolan och delar sin tid mellan olika skolor. SKL menar att en samlad vägledning inte behöver medföra att studie- och yrkesvägledarnas kontakt med eleverna på de enskilda skolorna försämras utan att den tvärtom kan förbättras. I flera kommuner som ingår i SKL:s undersökning av studie- och yrkesvägledningen 2013 och som samlat vägledarna centralt har vägledningstjänsterna renodlats och vägledarna kan helt fokusera på vägledning. Hos dessa huvudmän finns vägledarna i högre utsträckning tillgängliga för eleverna, menar SKL.²⁷²

Vägledare som arbetar på konsultbasis

På skolor där vägledare tas in som konsulter vid behov finns enligt Skolverket en risk för att arbetet med studie- och yrkesvägledningen inte blir långsiktigt.²⁷³ I dessa fall anlitas vägledaren ofta under perioder då eleverna t.ex. ska göra sina gymnasieval. Ibland kombineras detta sätt att organisera vägledningen med att lärare har ett särskilt ansvar för studie- och yrkesvägledningen som en del av sin tjänst. På en del skolor som saknar anställd vägledare (på hel- eller deltid) har dock lärare arbetstid avsatt för arbetet med vägledningsuppdraget i syfte att driva den vida vägledningen i undervisningen.²⁷⁴

²⁷⁰ Uppgift från Skolinspektionen.

²⁷¹ Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

²⁷² SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

²⁷³ Uppgift från Skolverket.

²⁷⁴ Uppgift från Kunskapsskolan.

Huvudmannen ansvarar för att eleverna får tillgång till tillräcklig vägledning oavsett organisationsform

Sammanfattningsvis kan man konstatera att huvudmännens och skolornas sätt att organisera studie- och yrkesvägledningen och sättet som vägledare anställs eller anlitas varierar. *Det saknas undersökningar som pekar mot att någon organisationsmodell skulle vara bättre än de andra modellerna. Oavsett hur verksamheten organiseras har huvudmannen och rektorn alltid ett ansvar för att eleverna får den studie- och yrkesvägledning som de har rätt till.*²⁷⁵

5.4 Studie- och yrkesvägledarnas arbete alltmer komplext

Utöver frågor om organisation och personaltäthet är givetvis innehållet i studie- och yrkesvägledarnas arbete betydelsefullt för att få en rättvisande bild av vägledarnas förutsättningar att utföra sitt arbete. Som ett resultat av politiska reformer och utvecklingen av utbudet av utbildningar och arbetsmarknaden har arbetet som studie- och yrkesvägledare blivit betydligt mer komplext över tid. Dagens studie- och yrkesvägledare måste ha kunskap om långt fler yrken, utbildningsvägar, behörighetsregler och antagningsformer än vad som var fallet för några decennier sedan. Det stora antalet nyanlända elever och elever som inte är behöriga till gymnasieskolans nationella program ställer också stora och delvis nya krav på vägledarna och deras förmåga att möta dessa elevers behov av vägledning.

Högre krav på vägledarnas kunskaper och förmåga att möta elever med större behov av vägledning

Förändringarna av utbildningsvägar och av arbetsmarknaden ställer stora krav på att vägledarna löpande håller sig uppdaterade om gällande bestämmelser, och behovet av återkommande kompetensutveckling är därför stort. Forskning visar att ökningen av utbildningsutbudet under 2000-talet och även införandet av frisökning 2008²⁷⁶, som innebär att elever kan söka gymnasieutbildningar över hela landet i mån av plats, har ökat arbetsbördan för studie- och yrkesvägledarna.²⁷⁷

Även arbetet med nyanlända elever kräver mer kunskap och ny kompetens för att kunna möta elevgruppens behov. Många studie- och yrkesvägledare som arbetar med nyanlända elever och som lämnat uppgifter till den här upp-

²⁷⁵ Enligt läroplanen för gymnasieskolan har rektorn inom givna ramar ett särskilt ansvar för att studie- och yrkesvägledning organiseras så att eleverna får information om och vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför val av framtida utbildning och yrken (se läroplanens avsnitt 2.6). Se även Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

²⁷⁶ Prop. 2006/07:71, bet. 2006/07:UbU15, rskr. 2006/07:163.

²⁷⁷ Lundahl, Lisbeth: Vägledning på gymnasiemarknaden. Kapitel i Karriärvägledning – En forskningsöversikt, Lovén, Anders (red.). 2015.

följningen uppger att deras arbete under de senaste åren förändrats på ett påtagligt sätt då antalet nyanlända elever har ökat. De nyanlända eleverna har ofta mycket stora behov av vägledning. De resurser som vissa huvudmän skjutit till räcker ofta inte för att kompensera för den ökade arbetsbörda som vägledningen av de nyanlända eleverna medför, menar de aktuella vägledarna²⁷⁸ (se vidare kap. 6 om nyanlända elevers behov av vägledning). Denna bild bekräftas i en enkät från Lärarnas Riksförbund (LR) där flera studie- och yrkesvägledare uppger att behovet av kompetensutveckling är stort. Det handlar om en större kunskap och förståelse att från nyanländas perspektiv observera, analysera och kritiskt reflektera över vägledningssamtalen, men det handlar också om kunskap om migration och nyanlända elevers rättigheter.²⁷⁹ För en beskrivning av resursfördelningen till studie- och yrkesvägledningen, se kapitel 4.

För att klara det alltmer komplexa arbetet som studie- och yrkesvägledare krävs både praktisk och formell kompetens. Enligt Skolinspektionens kvalitetsgranskning från 2013 tog emellertid flera av de huvudmän som ingick i undersökningen inte ansvar för att den personal som arbetade med studie- och yrkesvägledningen hade tillräcklig kompetens för uppdraget. I granskningen framkom t.ex. att de personer som arbetade som studie- och yrkesvägledare på nio av de granskade skolorna saknade utbildning för sådan verksamhet. Ingen av dessa anställda hade heller fått någon kompetensutveckling för att kunna genomföra uppdraget.²⁸⁰

Många vägledare har en pressad arbetssituation

Uppgifter från yrkesverksamma studie- och yrkesvägledare till den här uppföljningen pekar på bristen på styrning av vägledningen och bristen på tid för uppdraget. Studie- och yrkesvägledarnas ofta pressade arbetssituation kan få konsekvenser för både den snäva vägledningen (t.ex. vägledningssamtal med enskilda elever) och den vida vägledningen (t.ex. stöd till lärare för att integrera vägledning i undervisningen).²⁸¹ Vägledare beskriver en pressad arbetssituation som inte medger ett mer långsiktigt arbete och att ge stöd till lärarna i deras arbete med att integrera vägledningen i undervisningen. I stället måste studie- och yrkesvägledarna prioritera enskilda samtal med elever inför gymnasievalet. Tid krävs för att arbeta med de elever som inte själva är motiverade att söka sig till vägledningen eller förstår sitt eget behov av vägledning förrän valet är gjort. En del ungdomar dyker heller inte upp till avtalade enskilda vägledningssamtal. Även om vägledarna ofta i dessa fall försöker söka upp

²⁷⁸ Uppgifter som framkommit under den utbildning om studie- och yrkesvägledning av nyanlända som anordnades vid Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet på uppdrag av Skolverket 170315–180316 samt från Skolverkets nationella referensgrupp för studie- och yrkesvägledare.

²⁷⁹ Lärarnas riksförbund: Vägledningen måste bli hela skolans ansvar. Så tycker studie- och yrkesvägledarna att vägledningen fungerar i praktiken. 2017.

²⁸⁰ Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

²⁸¹ Uppgifter som framkommit i samtal med Skolverkets referensgrupp för studie- och yrkesvägledare. Jfr Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

eleven lyckas detta inte alltid. Eftersom många vägledare dessutom ansvarar för många elever och ofta arbeta med små tidsmarginaler är det svårt att erbjuda nya tillfällen för samtal.²⁸²

Av en intervjustudie från 2014 framgår att det fanns en diskrepans mellan studie- och yrkesvägledarnas ambitionsnivå och formella ansvar å ena sidan och deras upplevda möjligheter att faktiskt kunna genomföra sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt å den andra. De allt högre förväntningar som finns på studie- och yrkesvägledarna hade inte materialiserats i form av tid, nationella riktlinjer, arbetsbeskrivningar eller stöd på kommunal nivå, enligt undersökningen.²⁸³

Vad ägnar studie- och yrkesvägledarna sin arbetstid åt?

Studie- och yrkesvägledarnas praktiska arbetssituation är ofta diversifierad och består av många olika uppgifter som ska utföras. *Av utskottets enkät till rektorer framgår att studie- och yrkesvägledare som var anställda på skolan med rektorn som chef i större utsträckning fördelade sin arbetstid på flera arbetsområden än studie- och yrkesvägledare som var samlade centralt hos huvudmannen eller anlätades vid behov via bemanningsföretag.* Den största skillnaden mellan vägledare med olika anställningsform gällde arbetet med elevhälsa och/eller elevsociala frågor. Två av tre studie- och yrkesvägledare som var anställda på skolan med rektorn som chef ägnade sin arbetstid åt elevhälsa och/eller elevsociala frågor jämfört medan drygt en av tre studie- och yrkesvägledare som arbetade i en central organisation hos huvudmannen. Bland studie- och yrkesvägledare som anlätades vid behov var motsvarande andel 14 procent.²⁸⁴

Det förelåg även skillnader i studie- och yrkesvägledarnas arbetsuppgifter beroende på andelen nyinvandrade elever. Av rektorer för skolenheter där mindre än 1 procent av eleverna var nyinvandrade uppgav 37 procent att studie- och yrkesvägledarna ägnade arbetstiden åt elevhälsa och/eller elevsociala frågor jämfört med 56 procent av rektorerna för skolenheter där minst 5 procent av eleverna var nyinvandrade. Administration av prao var också ett område som studie- och yrkesvägledarna i högre utsträckning ägnade sin arbetstid åt på skolenheter med större andel nyinvandrade elever. *Sammanfattningsvis innebar detta att studie- och yrkesvägledarna i betydligt högre omfattning ägnade sin arbetstid åt elevhälsa och/eller elevsociala frågor samt administration av prao på skolor med många nyinvandrade elever än på andra skolor.*²⁸⁵

²⁸² I LR:s enkätundersökning till studie- och yrkesvägledare 2017 uppgav drygt 90 procent av studie- och yrkesvägledarna i grundskolan att alla elever kallades till minst ett personligt vägledningssamtal. När samtalet äger rum i tid framgår dock inte, även om tidigare studier visat att eleverna först i årskurs nio ges möjlighet till vägledningssamtal.

²⁸³ Panican, Hjort & Hjärpe: Rådgivare, vägledare och mäklare – om grundskolans roll och betydelse för gymnasievalet. 2014.

²⁸⁴ I analysen har ingen hänsyn tagits till tjänstgöringsgrad och en del av skillnaderna kan därför bero på det. Bilaga 1.

²⁸⁵ Bilaga 1 och 2.

Enligt en enkät från Lärarnas Riksförbund (LR) till studie- och yrkesvägledare 2017 ägnade vägledarna i grundskolan en stor del, 76 procent, av sin arbetstid åt snäv vägledning, t.ex. i form av enskilda samtal med eleverna. I gymnasieskolan var motsvarande andel knappt 50 procent. Studie- och yrkesvägledarna i gymnasieskolan skötte enligt LR även administration och kringuppgifter som i flera fall inte på ett tydligt sätt kunde kopplas till studie- och yrkesvägledning. Men det förefaller också samtidigt som att studie- och yrkesvägledarna i gymnasieskolan i högre utsträckning än vägledare i grundskolan arbetade med studie- och yrkesvägledning i vid bemärkelse, enligt LR.²⁸⁶

Liksom de vägledare som besvarade den aktuella enkäten från LR bedömde de rektorer som besvarade enkäten som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen att studie- och yrkesvägledarna främst ägnade sin arbetstid åt vägledningssamtal och informationsmöten med elever och föräldrar. Omfattningen av detta arbete skilde sig åt mellan skolformerna då strukturen på vägledarnas arbete varierade beroende på vilken skolform de arbetade i. Enligt nästan alla rektorer för gymnasieskolor och rektorer för grundskolor där årskurs 7–9 ingick arbetade vägledarna med vägledningssamtal med elever antingen enskilt eller i grupp. I grundskolor som endast bedrev undervisning i årskurs 1–6 var det dock endast ca hälften av studie- och yrkesvägledarna som arbetade med vägledningssamtal. Av svaren framgår även att mer än hälften av rektorerna för grundskolor som endast hade årskurs 1–6 svarar att de saknar studie- och yrkesvägledare.²⁸⁷

Resultaten av en annan enkätundersökning från 2016 illustrerar vidare studie- och yrkesvägledarnas arbetssituation och hur arbetet ofta omfattar många olika arbetsuppgifter. I de enkätsvar där vägledarna kunde ange flera olika svar på frågan om vilka arbetsuppgifter som ingick i tjänsten uppgav²⁸⁸ 98 procent av de svarande att individuell vägledning och grupp vägledning ingick i tjänsten, och nästan lika många, 95 procent, arbetade med information om utbildningssystemet och utbildningsvägar. 91 procent uppgav att de samverkade med andra vägledare och med lärare och 73 procent att de samverkade med arbetslivet på olika sätt. 71 procent uppgav att elevhälsa ingick i tjänsten som studie- och yrkesvägledare och 68 procent att de arbetade med administration kring intagning, antagning och omval.²⁸⁹ 56 procent arbetade med utbildning och stöttning av skolans lärare och av övrig personal. Knappt hälften av vägledarna, 47 procent, arbetade enligt enkätsvaren med nyanlända elever. 42 procent uppgav att de arbetade med prao (grundskolan) eller apl (arbetsförlagt lärande i gymnasieskolan). 33 procent deltog i marknadsföringen av skolan

²⁸⁶ Lärarnas riksförbund: Vägledningen måste bli hela skolans ansvar. Så tycker studie- och yrkesvägledarna att vägledningen fungerar i praktiken. 2017.

²⁸⁷ Bilaga 1 och 2.

²⁸⁸ Syv-barometern vänder sig till studie- och yrkesvägledare i grundskolan, gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Eftersom en förhållandevis liten andel av de svarande, 17 procent, arbetade på komvux görs här bedömningen att resultaten av enkäten är relevanta att redovisa i denna uppföljning eftersom 83 procent av de svarande arbetar i de skolformer som är av intresse här.

²⁸⁹ Både vägledare i grundskolan och gymnasieskolan arbetar även ofta med att hjälpa elever som valt fel gymnasieutbildning och vill göra omval. Uppgift från Lärarnas riksförbund.

och 13 procent arbetade med schemalagda lektioner. För de studie- och yrkesvägledare som arbetade på högstadieskolor där det förekom prao uppgav 83 procent av de som svarade på den aktuella enkäten att det var deras ansvar att arbeta med de praktiska frågorna kring prao, som anskaffandet av praoplatser och kontakten med företag samt uppföljning.²⁹⁰

Vägledningens opartiskhet

I kapitel 3 redogörs för den praxis för studie- och yrkesvägledningens opartiskhet som förmedlas i bl.a. intresseorganisationen Sveriges vägledarförbunds etiska riktlinjer och i Skolverkets allmänna råd för studie och yrkesvägledning. Eleven behöver kunna lita på att vägledningsinformationen inte styrs av olika särintressen, t.ex. att en föreslagen utbildning har organisatoriska kopplingar till den skola eleven går i eller till företag och organisationer som skolan samarbetar med.²⁹¹ Vägledningen ska bygga på vetenskaplig teori och metod. Vägledaren ska också anpassa vägledningsinsatserna efter den sökandes behov och situation.²⁹² I det här avsnittet redovisas uppgifter om hur möjligheterna för studie- och yrkesvägledarna att bibehålla sin opartiskhet ser ut i praktiken.

Hanteringen av motstridiga mål

Uppfattningen om i vilken mån studie- och yrkesvägledare kan arbeta på ett opartiskt sätt varierar. Forskning visar att många skolor och huvudmän, i synnerhet i städer och större tätorter, verkar på en skolmarknad, vilket innebär att man konkurrerar om elever då huvudmännen är beroende av att elever väljer deras skolor för att få ett tillräckligt elevunderlag för att kunna bedriva verksamheten. Som en konsekvens av detta kan det finnas en risk för att huvudmän och skolor har förväntningar på vägledarna att särskilt informera elever i den egna grundskolan om huvudmannens gymnasieskola.²⁹³ Samtidigt menar bl.a. elevorganisationen Sveriges elevkårer (SVEA) att vägledare kan ha särskilda kunskaper om huvudmannens egna skolor, vilket förklarar att elever ibland, t.ex. inför gymnasieval, upplever att de får mer information om huvudmannens skolor än om andra.²⁹⁴ Sveriges Skolledarförbund menar å sin sida att det inte sällan förekommer övergripande kommunala mål, t.ex. om att öka kommunens befolkningsstorlek, som går på tvärs mot tanken om en opartisk vägledning och att detta kan försvåra studie- och yrkesvägledarnas arbete och möjlighet att förhålla sig opartiska. I en sådan situation kan kommunen ha förväntningar på att elever ska gå på de skolor som finns i kommunen och vid t.ex. gymnasievalet inte välja skolor i andra kommuner.²⁹⁵

²⁹⁰ Ungdomsbarometern och Skolsamverkan: Syv-barometern 2016.

²⁹¹ Skolverket: Allmänna råd. Arbete med studie- och yrkesvägledning. 2013.

²⁹² Sveriges vägledarförbund: Etiska riktlinjer. 2017.

²⁹³ Lundahl, Lisbeth: Vägledning på gymnasiet. Kapitel i Karriärvägledning – En forskningsöversikt, Lovén, Anders (red.).

²⁹⁴ Uppgift från elevorganisationen Sveriges elevkårer (SVEA).

²⁹⁵ Uppgift från Sveriges Skolledarförbund.

SKL menar dock att många kommuner har uttalade mål om att studie- och yrkesvägledningen ska vara opartisk i förhållande till olika skolhuvudmän. I praktiken har detta kunnat innebära att vägledarna inte arbetar med marknadsföring av skolor utan att denna arbetsuppgift utförs av någon annan. SKL ger även exempel på hur ansvaret för studie- och yrkesvägledningen i den kommunala förvaltningen kan organiseras för att säkerställa att eleverna får en opartisk vägledning. Ansvaret för vägledningen kan t.ex. läggas under en annan kommunal förvaltning än skolan.²⁹⁶

Lärarförbundet menar att det är sällsynt att rektorer och huvudmän aktivt försöker påverka studie- och yrkesvägledarna i deras arbete med att informera och stödja elever.²⁹⁷ Inom ramen för den här uppföljningen har det dock framkommit att en del studie- och yrkesvägledare kan uppleva att de ibland åläggs uppgifter som riskerar deras opartiskhet. Exempel på detta är att medverka vid gymnasieämbetsnämnder där fokus ligger på att informera om den egna skolan eller huvudmannens skolor till ungdomar som står inför sitt gymnasieval. Samtidigt menar andra att denna typ av arbetsuppgift inte ska ses som studie- och yrkesvägledning och att det därför inte är problematiskt i förhållande till vägledningens opartiskhet. Bland andra Sveriges vägledarförening och Lärarförbundet pekar också på att det ankommer på vägledaren att hävda sin professionella integritet och påpeka för arbetsledningen att vissa arbetsuppgifter kan vara olämpliga i förhållande till yrkesrollen som vägledare.²⁹⁸

Bestämmelser om uppehållstillstånd kan påverka vägledningsarbetet

Riksdagen beslutade våren 2017 i enlighet med regeringens förslag att nyanlända ungdomar som går i gymnasieskolan och som sköter sina studier ska få möjlighet att få förlängt uppehållstillstånd i Sverige. Det innebär att de kan slutföra sin gymnasieutbildning även om deras tidigare tillstånd utfärdad av Migrationsverket har upphört.²⁹⁹ Riksdagen beslutade i juni 2018 om ytterligare förändringarna i bestämmelserna om uppehållstillstånd kopplade till gymnasiestudier. Beslutet innebär att en utlänning som har fått, eller annars skulle få, ett beslut om utvisning ska kunna beviljas ett tidsbegränsat uppehållstillstånd för studier på gymnasial nivå om vissa kriterier är uppfyllda. Utöver förlängt uppehållstillstånd ska asylsökande ungdomar även kunna få förlängt uppehållstillstånd för att fullfölja gymnasiestudier och även möjlighet till permanent uppehållstillstånd om de därefter lyckas få ett arbete inom en viss tid. Förändringarna i lagen (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige träder i kraft den 1 juli 2018.³⁰⁰

²⁹⁶ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

²⁹⁷ Uppgift från Lärarförbundet och Sveriges vägledarförening.

²⁹⁸ Uppgift från Sveriges vägledarförening.

²⁹⁹ Prop. 2016/17:133, bet. 2016/17:SfU19 och rskr. 2016/17:239 samt lagen (2017:353) om uppehållstillstånd för studerande på gymnasial nivå.

³⁰⁰ Prop. 2017/18:252 Extra ändringsbudget för 2018 – Ny möjlighet till uppehållstillstånd och bet. 2017/18:FiU49.

De ovan refererade bestämmelserna om uppehållstillstånd kopplade till deltagande i utbildning kan behöva beaktas av studie- och yrkesvägledarna i deras vägledning av de berörda eleverna, och vägledarna kan i detta sammanhang få en viktig roll.

5.5 Studie- och yrkesvägledarnas utbildning och arbetsmarknad

För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande enligt skollagen ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet. Den som inte uppfyller kravet får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.³⁰¹ Även om kraven i skollagen inte uttryckligen innebär att den som arbetar som studie- och yrkesvägledare måste ha en examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram³⁰² är detta den utbildning som i första hand ger kompetens när det gäller arbete med studie- och yrkesvägledning.³⁰³

I det här avsnittet redovisas bl.a. utvecklingen över tid när det gäller andelen vägledare som arbetar i grund- respektive gymnasieskolan och som har examen från studie- och yrkesvägledarprogrammet, högskoleutbildningens kvalitet, popularitet, genomströmning och utformning samt arbetsmarknaden för vägledare som har examen från programmet.

Andel studie- och yrkesvägledare med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram

I det här avsnittet redovisas statistik över andelen vägledare i grund- respektive gymnasieskolan med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram.

Andelen vägledare i grundskolan med examen från studie- och yrkesvägledarprogrammet

Statistik från Skolverket visar att andelen studie- och yrkesvägledare i grundskolan som har genomgått högskolans studie- och yrkesvägledarprogram ökade med 9 procentenheter från 67 procent läsåret 2011/12 till 76 procent läsåret 2014/15. Läsåren 2015/16 och 2016/17 sjönk dock andelen vägledare i grundskolan som har genomgått en sådan utbildning med 5 procentenheter och låg 2016/17 på 71 procent. Utvecklingen beskrivs i tabell 5.5 nedan.

³⁰¹ 2 kap. 30 § skollagen (2010:800).

³⁰² 2 kap. 29 och 30 §§ skollagen (2010:800).

³⁰³ Uppgifter från Skolverket.

Tabell 5.5 Andel studie- och yrkesvägledare i grundskolan med utbildning från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram. Utveckling läsåren 2011/12–2016/17.

Läsår	Andel vägledare med utbildning från studie- och yrkesvägledarprogrammet
2011/12	67
2012/13	70
2013/14	75
2014/15	76
2015/16	73
2016/17	71

Källa: Skolverket.

Andelen vägledare i gymnasieskolan med examen från studie- och yrkesvägledarprogrammet

Andelen vägledare i gymnasieskolan som har genomgått högskolans studie- och yrkesvägledarprogram är högre än i grundskolan. Medan 71 procent av vägledarna i grundskolan läsåret 2016/17 hade genomgått utbildningen var motsvarande andel i gymnasieskolan 80 procent. Som framgår av tabell 5.6 nedan har andelen vägledare i gymnasieskolan som gått studie- och yrkesvägledarprogrammet stigit något mellan läsåren 2011/12 och 2014/15 från 79 till 82 procent för att sedan sjunka med 2 procentenheter till 80 procent 2016/17.

Tabell 5.6 Andel studie- och yrkesvägledare i gymnasieskolan med utbildning från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram. Utveckling läsåren 2011/12–2016/17.

Läsår	Andel vägledare med utbildning från studie- och yrkesvägledarprogrammet
2011/12	79
2012/13	79
2013/14	79
2014/15	82
2015/16	82
2016/17	80

Källa: Skolverket.

Frågan om krav på viss examen för studie- och yrkesvägledare

För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande enligt skollagen ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet. Den som inte uppfyller skollagens krav på att ha en utbildning avsedd för studie- och yrkesvägledande verksamhet får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.³⁰⁴

³⁰⁴ 2 kap. 30 § skollagen (2010:800).

Yrkesprogramsutredningen pekade 2015 på att det råder brist på studie- och yrkesvägledare som genomgått högskolans studie- och yrkesvägledarprogram framför allt i grundskolan men även i gymnasieskolan och i vuxenutbildningen.³⁰⁵ *Som framgår ovan saknar ca 30 procent av dem som är anställda som studie- och yrkesvägledare i grundskolan examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram. Motsvarande andel för vägledare i gymnasieskolan är 20 procent.*³⁰⁶

Enligt skollagen finns inget definitivt krav på att skolor ska ha en studie- och yrkesvägledare anställd eller att den som arbetar som vägledare ska ha examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram. Skolverket menar dock att det kan vara svårt för huvudmän och skolor att lyckas säkerställa att eleverna får tillgång till sådan personal som kan tillgodose deras behov av vägledning, som skollagen kräver, utan att ha en vägledare med en sådan utbildning anställd eller på annat sätt anlita sådan kompetens.³⁰⁷

Det råder emellertid delade meningar om i vilken mån det skulle vara lämpligt att införa ett författningskrav på att alla som arbetar som studie- och yrkesvägledare ska ha examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram, dvs. införa ett krav på legitimation för studie- och yrkesvägledare. Enligt förespråkarna för ett legitimationskrav skulle kravet markera vägledarnas specifika kompetens och höja statusen för yrket. Vägledarna skulle därigenom få bättre förutsättningar att med kraft driva frågor om skolans vägledningssupdrag i förhållande till huvudmän och rektorer.³⁰⁸

Både de som inte förespråkar ett krav på legitimation för studie- och yrkesvägledare och flera av dem som i princip ställer sig positiva till ett legitimationskrav anser dock att det kan finnas praktiska problem med ett sådant krav. Det råder brist på utbildade studie- och yrkesvägledare, och många skolor har svårt att rekrytera personer som genomgått högskolans studie- och yrkesvägledarprogram. Ett legitimationskrav skulle därför riskera att bli verkningslöst. Flera av de som inte förespråkar legitimation för studie- och yrkesvägledare menar också att även om högskolans studie- och yrkesvägledarprogram visserligen är bra kan det också finnas lämpliga personer med annan utbildning som kan fungera väl som vägledare, även om dessa personer givetvis behöver få kompetensutveckling för att klara uppdraget. Personer som t.ex. är socio-nomer eller beteendevetare och har fallenhet för att arbeta med ungdomar uppfattas av flera kunna fungera väl som vägledare.³⁰⁹

³⁰⁵ SOU 2015:97.

³⁰⁶ Uppgift från Skolverkets statistikdatabas Siris.

³⁰⁷ Uppgift från Skolverket.

³⁰⁸ Uppgifter från bl.a. Lärarförbundet och Lärarnas riksförbund.

³⁰⁹ Uppgift från Lärarnas riksförbund och Svensk vägledarförening.

Högskolans studie- och yrkesvägledarprogram

Utbildningens utformning

Studie- och yrkesvägledarprogrammet är en högskoleutbildning som omfattar 180 högskolepoäng, vilket motsvarar 3 års heltidsstudier. Utbildningen anordnas vid tre lärosäten: Stockholms universitet, Umeå universitet och Malmö universitet. Utbildningen som anordnas av Malmö universitet ges på orterna Malmö och Varberg. Vid Stockholms respektive Umeå universitet anordnas utbildningen utöver som studier på campus även som distansutbildning.

Studie- och yrkesvägledarprogrammet leder till en yrkesexamen. Enligt högskoleförordningen ska studenten för att få studie- och yrkesvägledarexamen visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som studie- och yrkesvägledare inom skolväsendet.³¹⁰ Programmet omfattar för vägledaryrket centrala studieområden och de kunskaper, förmågor och förhållningssätt som krävs för att få en studie- och yrkesvägledarexamen beskrivs i högskoleförordningen.³¹¹ Exemplet i figur 5.1 nedan illustrerar studie- och yrkesvägledarprogrammets innehåll på Stockholms universitet.

Figur 5.1 Utformning av studie- och yrkesvägledarprogrammet vid Stockholms universitet – fyra studieblock

Källa: Stockholms universitet.

För studie- och yrkesvägledarutbildningen vid Stockholms universitet sammanfattas de fyra kunskapsområdena på följande sätt:

- Det *samhällsvetenskapliga* blocket syftar till att ge kunskaper om hur samhälle, arbetsliv och utbildning organiseras och fungerar.
- Det *beteendevetenskapliga* blocket inrymmer de grunder i psykologi, pedagogik och sociologi som är nödvändiga för att förstå människors beteenden på ett sådant sätt att man kan fungera som vägledare och kommunikatör.

³¹⁰ Högskoleförordningen (1993:100), bilaga 2.

³¹¹ Högskoleförordningen (1993:100), bilaga 2.

- Utbildningens kärnblock *karriärutveckling och vägledning* syftar till att ge studenterna kunskap och färdigheter i kommunikation och samtal med fokus på förståelse och insikt om människors karriärmönster och hur vägledare kan hjälpa människor att hantera frågor och funderingar kring val av utbildning, yrke och karriär.
- *Praktikblocket* är huvudsakligen inriktat mot utbildningssektorn, men praktiken kan även genomföras på t.ex. Arbetsförmedlingen eller andra verksamheter som bedriver olika former av karriärvägledning. Praktiken innebär bl.a. att man självständigt genomför vägledningssamtal, enskilt eller i grupp, undervisar och informerar. Vid utbildningen på Stockholms universitet omfattar praktiken tre perioder om vardera fem veckor.³¹²

Utbildningens kvalitet

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) utvärderade 2014 studie- och yrkesvägledarprogrammet vid Stockholms respektive Umeå universitet samt vid Malmö högskola (fr.o.m. den 1 januari 2018 Malmö universitet) med avseende på hur väl de uppfyllde kraven i högskolelagen och i examensbeskrivningarna i de förordningar som ansluter till lagen. I utvärderingarna granskade UKÄ i vilken utsträckning studenternas faktiska studieresultat motsvarade de förväntade resultaten. *Samtliga studie- och yrkesvägledarutbildningar vid de tre lärosätena bedömdes ha hög kvalitet, vilket innebar att de uppfyllde kvalitetskraven för högre utbildning. De tre utbildningarna bedömdes dock ha utrymme för utveckling.*³¹³

En alumnienkät från Stockholms universitet från 2016 visar att även de tidigare studenterna förefaller vara nöjda med sin utbildning och upplever att den är relevant för de arbeten de fått efter utbildningen. Mellan 80 och 98 procent av de tidigare studenter som svarande på enkäten upplevde att utbildningen hade en hög eller mycket hög relevans för det arbete de fått.³¹⁴ Samtidigt efterlyste en del tidigare studenter att utbildningen i högre utsträckning skulle behandla vägledningen av t.ex. nyanlända vuxna och ensamkommande ungdomar och de bestämmelser som styr verksamheten i skolväsendet. Några efterfrågade även fler valbara kurser och större fokus på vägledning utanför skolan.³¹⁵

Söktryck och genomströmning

Söktrycket till studie- och yrkesvägledarutbildningen, dvs. antalet sökande per utbildningsplats, har ökat över tid. Vid Malmö högskola ökade söktrycket från

³¹²Stockholms universitets webbplats www.edu.su.se.

³¹³ Universitetskanslersämbetet: Reg.nr 411-663-13. 2014-09-30.

³¹⁴ Flera frågor ingick i frågeblocket och behandlade bl.a. kunskaper om i vilken mån respondenterna upplevde att utbildningen förmedlat kunskap om utbildning, arbetsliv och samhällsutveckling, förmågan att tillämpa olika teorier för vägledning i vid respektive snäv bemärkelse och i förhållande till individers och grupperns behov. Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet: Studie- och yrkesledarenkät 2016.

³¹⁵ Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet: Studie- och yrkesledarenkät 2016.

1,6 sökande per plats 2011 till 5,1 sökande per plats 2016. Vid Stockholms universitet ökade söktrycket under samma period från 2,1 till 4,1 sökande per plats och vid Umeå universitet från 1,6 till 3,6 sökande per plats. I tabell 5.7 nedan redovisas söktrycket samt antalet förstahandssökande vid respektive lärosäte som anordnade utbildningen åren 2011–2016.

Tabell 5.7 Antalet sökande per utbildningsplats (söktryck) samt antalet förstahandssökande vid respektive lärosäte som anordnade studie- och yrkesvägledarprogrammet åren 2011–2017.

	Malmö		Stockholm		Umeå	
	<i>söktryck</i>	<i>1:a-hand</i>	<i>söktryck</i>	<i>1:a-hand</i>	<i>söktryck</i>	<i>1:a-hand</i>
2017	4,3	i.u.	5,1	i.u.	5,0	i.u.
2016	5,1	102	4,1	134	3,6	91
2015	4,4	110	3,4	160	2,0	120
2014	3,2	124	2,9	160	2,4	95
2013	2,1	150	3,1	155	2,1	95
2012	1,9	136	2,1	155	1,6	85
2011	1,6	125	2,1	141	1,6	80

Källa: UKÄ.

Sedan 2011 har omkring 100 studenter varje år börjat på studie- och vägledarprogrammet vid Stockholms universitet respektive Malmö högskola. Vid Umeå universitet har antalet nybörjarstudenter varierat mer. Mellan 54 och 98 studenter har påbörjat studier vid programmet vid lärosätet varje höst sedan 2011. Hösten 2016 påbörjade sammanlagt 308 studenter studier vid studie- och yrkesvägledarutbildningen vid de tre lärosätena.³¹⁶

Vårterminen 2017 fanns på studie- och yrkesvägledarprogrammet 256 registrerade helårsstudenter vid Malmö högskola, vilket var nästan lika många som vid Stockholms universitet där 260 studenter fanns registrerade. Vid Umeå universitet fanns samma år 183 helårsstudenter registrerade.

Antalet personer som genomgår studie- och yrkesvägledarprogrammet har ökat kraftigt de senaste åren. Som framgår av tabell 5.8 nedan avlade 233 personer examen från studie- och yrkesvägledarutbildningen 2016 totalt i riket, vilket var en ökning med drygt 32 procent på fem år från 2012 då 176 personer avlade examen.

³¹⁶ UKÄ:s Statistikdatabas om högskolan.

Tabell 5.8 Antal avlagda examina från studie- och yrkesvägledarprogrammet 2012–2016, totalt i riket.

År	Antal avlagda examina
2016	233
2015	209
2014	186
2013	191
2012	176

Källa: UKÄ.

En stor majoritet av dem som tog examen från studie- och yrkesvägledarprogrammet 2016 var kvinnor, mellan ca 75 och knappt 90 procent, beroende på lärosäte.

Representanter för studie- och yrkesvägledarprogrammet vid Malmö universitet konstaterar att utbildningen de senaste 4–5 åren har ökat i popularitet. För att bli antagen krävs höga poäng från t.ex. gymnasieskolan, komvux eller högskoleprov och de som börjar på programmet är studiemotiverade. Få studenter avbryter sina studier; av omkring 100 antagna studenter avbryter mellan 4 och 7 procent studierna.³¹⁷ Detta kan jämföras med lärarutbildningen där mer än var tredje student (ca 33 procent) på ämneslärarprogrammet och mer än var fjärde grundlärarstudent (ca 25 procent) hoppar av utbildningen under de första två åren.³¹⁸ Orsaken till det höga söktrycket och den goda genomströmningen på studie- och yrkesvägledarprogrammet uppges vara att utbildningen uppfattas ha hög status och drar till sig motiverade studenter med goda förutsättningar att klara av utbildningen. Utbildningens innehåll och upplägg kan också vara en förklaring till den goda genomströmningen då studenterna i utvärderingar ger utbildningens kurser och personalens bemötande goda omdömen.³¹⁹

Behovet av att utbilda dem som redan arbetar som studie- och yrkesvägledare

Det är i dag ofta svårt att rekrytera studie- och yrkesvägledare med examen från studie- och yrkesvägledarprogrammet. Enligt de rektorer som besvarat den enkät som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen ansåg 46 procent att tillgången till personer att anlita med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram var ganska eller mycket liten. Det fanns emellertid tydliga regionala skillnader då mer än hälften av rektorerna utanför storstäderna och storstadsnära kommuner ansåg att tillgången var ganska eller mycket liten, jämfört med 31 procent av rektorerna verksamma i

³¹⁷ Uppgift från representanter för studie- och yrkesvägledarprogrammet vid Malmö universitet vid möte med Skolverkets myndighetsnätverk för studie- och yrkesvägledning 171122.

³¹⁸ Uppgifterna avser riket. Lärarnas tidning: <http://lararnastidning.se/overlagset-flest-av-hopp-bland-lararstudenter/> Publicerat 171013.

³¹⁹ Uppgift från representanter för studie- och yrkesvägledarprogrammet vid Malmö universitet vid möte med Skolverkets myndighetsnätverk för studie- och yrkesvägledning 171122.

storstäder eller i storstadsnära kommuner.³²⁰ Rektorer för skolenheter med enskild huvudman bedömde vidare att tillgången till vägledare att anlita vara sämre än vad rektorerna i kommunala skolor gjorde.³²¹

Enligt regeringens direktiv till den statliga utredning om studie- och yrkesvägledning som tillsattes i slutet av 2017 finns det anledning att överväga hur verksamma studie- och yrkesvägledare som saknar rätt utbildning kan få sådan utbildning och därigenom få möjlighet att tillsvidareanställas. Utredaren ska därför analysera hur andelen utbildade studie- och yrkesvägledare i skolväsendet kan öka och vid behov lämna förslag på åtgärder och nödvändiga författningsförslag.³²² Även Lärarförbundet pekar på behovet av att genomföra ett ”studie- och yrkesvägledarlyft” för dem som arbetar som vägledare utan att ha examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram.³²³ Enligt en del lärosätesföreträdare finns dock i dag en begränsad möjlighet att med bibehållen kvalitet på kort sikt öka antalet utbildningsplatser på studie- och yrkesvägledarprogrammet då det finns få disputerade studie- och yrkesvägledare som kan undervisa på utbildningen.³²⁴ Andra menar att det med ett tillskott av resurser skulle gå att öka antalet utbildningsplatser och att disputerade forskare från angränsande utbildningsområden skulle kunna engageras som lärare i delar av undervisningen.³²⁵

Rektorer har inom ramen för den här uppföljningen påtalat att det kan finnas ett behov av uppdragsutbildningar för dem som arbetar som vägledare men saknar examen från studie- och yrkesvägledarprogrammet och som trots behörighet inte blir antagna till programmet. De aktuella rektorerna menar att man gärna vill kunna erbjuda anställda en sådan kompetensutveckling för att kunna tillsvidareanställa medarbetare som bedöms ha förutsättningar att fungera väl som studie- och yrkesvägledare.³²⁶

³²⁰ Var fjärde rektor uppgav att man hade svårt att bedöma tillgången på högskoleexaminerade studie- och yrkesvägledare och har svarat 'Vet inte' på enkätfrågan. Av de rektorer som kunde bedöma den ansåg hela 63 procent att tillgången var ganska eller mycket liten. Rektorer för skolenheter som endast bedrev undervisning för årskurs 1–6 bedömde tillgången på högskoleexaminerade studie- och yrkesvägledare som mindre än rektorer för övriga grundskolor samt gymnasieskolor och skillnaden syns även när hänsyn tas till regional indelning. Se vidare bilaga 1.

³²¹ Bland skolenheter i mindre städer/tätorter och i landsbygdskommuner ansåg 60 procent av rektorerna på skolor med enskild huvudman att tillgången var ganska eller mycket liten jämfört med 51 procent av rektorerna i kommunala skolor i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner. Se vidare bilaga 1.

³²² Kommittédirektiv 2017:116.

³²³ Uppgift från Lärarförbundet.

³²⁴ Uppgift från Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet.

³²⁵ Uppgift från Institutionen för samhälle, kultur och identitet vid Malmö universitet.

³²⁶ Skolverket har rätt att upphandla vissa uppdragsutbildningar. Jfr t.ex. Lärarlyftet. För ytterligare uppgifter se prop. 2009/10:149 s. 83–84. Se även UKÄ, rapport 2016:8 om uppdragsutbildningar vid universitet och högskolor. Jfr. även förordning (2002:760) om uppdragsutbildning via universitet och högskolor och förordning (2007:223) om uppdragsutbildning för fortbildning av lärare och viss annan personal.

God arbetsmarknad för studie- och yrkesvägledare

Arbetsmarknaden för dem som har examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram är god, enligt Lärarnas Riksförbund som är den fackliga organisation som organiserar flest studie- och yrkesvägledare.³²⁷ Många studenter får erbjudanden om arbete redan innan de avlagt examen.³²⁸ Av en alumnienkät till tidigare studenter på Stockholms universitet från 2016 framgår att ca 88 procent av de svarande hade fått arbete redan under studietiden eller inom tre månader efter avslutad utbildning. En lika stor andel hade fått en tillsvidareanställning. Enligt samma undersökning hade lönerna för de nytexaminerade vägledarna också ökat. Andelen nytexaminerade vägledare med en månadslön i spannet 30–34 000 kronor hade ökat från knappt 29 procent 2013 till 50 procent 2016.³²⁹

Även om majoriteten av dem som genomgått studie- och yrkesvägledarprogrammet på högskolan arbetar inom skolväsendet, har många av dem som under senare år utexaminerats också rekryterats till verksamheter utanför skolan i såväl den offentliga som den privata sektorn. Enligt en alumniundersökning bland tidigare studenter vid Malmö högskola framgår att endast 30–35 procent av de tidigare studenterna börjat arbeta i skolan. Övriga hade gått till andra arbeten i privat eller offentlig sektor.³³⁰ I alumniundersökningen från Stockholms universitet var andelen nytexaminerade vägledare som arbetade i andra verksamheter än i skolväsendet visserligen mindre än bland Malmöstudenterna, knappt 17 procent, men andelen hade fördubblats på tre år mellan 2013 och 2016.³³¹

Ett exempel på en annan verksamhet som i högre utsträckning än tidigare börjat att rekrytera studie- och yrkesvägledare är Arbetsförmedlingen. Eftersom gruppen arbetslösa i allt högre grad består av personer som står långt från arbetsmarknaden uppger representanter för Arbetsförmedlingen att myndigheten börjat prioritera vägledningsfrågan eftersom de arbetslösa numera oftare behöver vägledning och utbildning innan de kan matchas till arbete. Detta har även medfört att myndighetens behov av att anställa personal med studie- och yrkesvägledarkompetens har ökat.³³²

³²⁷ Uppgifter från Lärarnas riksförbund.

³²⁸ Uppgift från representanter för studie- och yrkesvägledarprogrammet vid Malmö universitet vid möte med Skolverkets myndighetsnätverk om studie- och yrkesvägledning, Stockholm 171122.

³²⁹ Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet: Studie- och yrkesledarenkät 2016.

³³⁰ Uppgift från representanter för studie- och yrkesvägledarprogrammet vid Malmö universitet vid möte med Skolverkets myndighetsnätverk om studie- och yrkesvägledning, Stockholm 171122.

³³¹ Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet: Studie- och yrkesledarenkät 2016.

³³² Uppgift från Arbetsförmedlingen.

Krav på förbättrade villkor för att öka skolans attraktivitet som arbetsplats

Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund menar att skolhuvudmän och rektorer skulle behöva arbeta mer aktivt för att förbättra villkoren för studie- och yrkesvägledarna för att bli en mer attraktiv arbetsgivare och lättare kunna rekrytera vägledare med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram. Utöver höjd lön är det även viktigt att skapa tjänster som innebär ansvar för färre skolor och elever för att arbetssituationen ska bli rimlig och för att man ska kunna möta de ökade behoven bland eleverna, menar förbunden.³³³

Flera yrkesverksamma studie- och yrkesvägledare som lämnat uppgifter till den här uppföljningen menar också att många huvudmän både av arbetsmiljöskäl, omsorgen om kvaliteten i verksamheten och möjligheten att rekrytera kvalificerade studie- och yrkesvägledare till skolan borde arbeta mer aktivt än i dag för att prioritera vägledningen och renodla tjänsterna som studie- och yrkesvägledare så att de i mindre utsträckning skulle innehålla arbetsuppgifter som saknar tydlig koppling till vägledningsuppdraget, t.ex. allmänna administrativa uppgifter och praktiska uppgifter kring hantering av praon.³³⁴

³³³ Uppgift från Lärarförbundet, Lärarnas riksförbund och Sveriges vägledarförening.

³³⁴ Uppgifter från Skolverkets referensgrupp för studie- och yrkesvägledare.

6 Vägledningsbehovet för vissa grupper av unga

Vissa elev- och ungdomsgrupper kan ha särskilda behov av studie- och yrkesvägledning. I det här avsnittet redovisas det som framkommit i uppföljningen om arbetet med studie- och yrkesvägledningen av nyanlända elever, barn och ungdomar som står i begrepp att välja skola och ungdomar mellan 16 och 20 år som ingår i gymnasieskolans målgrupp men som varken arbetar eller studerar.³³⁵

6.1 Nyanlända elever

Rätten till utbildning

Rätten till utbildning i skolväsendet regleras i skollagen.³³⁶ Den som är asylsökande och under 18 år har liksom andra barn i Sverige enligt skollagen rätt till utbildning. Den som fyller 18 år under sin asylprocess har rätt att fortsätta en påbörjad utbildning. Den som redan har fyllt 18 år och söker asyl har inte automatiskt rätt till utbildning.

Även barn och ungdomar som vistas i Sverige utan stöd av myndighetsbeslut eller författning, s.k. papperslösa, och vissa andra grupper har rätt till utbildning. För gymnasieutbildning gäller rätten till utbildning dock endast om utbildningen påbörjats innan personen fyllt 18 år.³³⁷

Vem är en nyanländ elev?

I skollagen definieras vilka elever som är att betrakta som nyanlända. Med nyanländ elev avses den som har varit bosatt utomlands och som numera är bosatt här i landet eller ska anses bosatt här och som har påbörjat sin utbildning här efter höstterminens start det kalenderår då hon eller han fyller sju år. En elev ska inte längre anses vara nyanländ efter fyra års skolgång här i landet.³³⁸

Nyanlända elever omfattas av samma bestämmelser som övriga elever när det gäller t.ex. skolans värdegrund och kunskapsuppdag, studie- och yrkesvägledning, elevhälsa, ledning och stimulans samt skolans kompensatoriska uppdrag. Därutöver finns några bestämmelser som specifikt avser nyanlända elever. Dessa bestämmelser syftar till att stärka dessa elevers möjligheter att

³³⁵ Elever med funktionsnedsättning är en grupp som särskilt omnämns i läroplanen för grundskolan när det gäller arbetet med studie- och yrkesvägledning. Med utgångspunkt i syftet med uppföljningen och av avgränsningsskäl behandlas inte elever med funktionsnedsättning specifikt. Se vidare kap. 1 där en redogörelse för uppföljningens avgränsningar återfinns.

³³⁶ 7 kap. och 29 kap. skollagen.

³³⁷ 7 kap. 2 och 3 §§ och 29 kap. 2 § skollagen och Skolverket: Utbildning för nyanlända elever. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. 2016. Se även SOU 2016:77 s. 270.

³³⁸ 3 kap. 12 a § skollagen.

utvecklas så långt som möjligt mot utbildningens mål. Åtgärder för nyanlända elever är förberedelseklass och möjligheter till prioriterad timplan i de obligatoriska skolformerna (bl.a. grundskolan) samt språkintröduktion i gymnasieskolan.³³⁹

Skolinspektionen konstaterar brister i studie- och yrkesvägledningen för nyanlända elever

Skolinspektionen genomförde en granskning av introduktionsprogrammet språkintröduktion i gymnasieskolan 2017. Granskningen visar att många av de granskade huvudmännen inte tillgodoser de nyanlända elevernas utbildningsbehov och att eleverna inte får det stöd och den vägledning de behöver. Studie- och yrkesvägledning av nyanlända elever präglas ofta av låga förväntningar och bristande tilltro till elevernas förmåga. Eleverna vägleds i vissa fall till att sänka sin ambitionsnivå för sitt studie- och yrkesliv. Skolinspektionen menar att detta leder till att eleverna i högre grad hänvisas till sina egna nätverk, vilket innebär en ökad risk för att sociala mönster reproduceras i elevernas gymnasieval och livsval.³⁴⁰

Många nyanlända elever har stora behov av vägledning

Som framgår av kapitel 4 har elevernas socioekonomiska bakgrund fått ökad betydelse för elevernas skolresultat. Även om gruppen är heterogen har barn och ungdomar som invandrar till Sverige under senare år generellt sett sämre förutsättningar än de som tidigare invandrade eftersom de är äldre när de kommer till Sverige och deras föräldrar i högre omfattning är lågutbildade. Antalet invandrade elever har också blivit fler.³⁴¹

Gemensamt för nästan alla nyanlända elever är att de inledningsvis har dåliga kunskaper i det svenska språket då de endast bott i Sverige en förhållandevis kort tid. Språkbarriären innebär att vägledningen tar mer tid i anspråk och att tolk kan behöva anlitas.

Enligt forskaren fil. dr Åsa Sundelin vid Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet³⁴² innebär de nyanlända elevernas och deras föräldrars avsaknad av svenska erfarenheter när det gäller utbildning och arbetsliv också att studie- och yrkesvägledningen behöver kompensera för detta. Många barn och unga som invandrat på senare år behöver löpande och regelbundet återkommande vägledning. Även deras vårdnadshavare kan behöva delta i vägledningen för att förstå det svenska sammanhanget vad gäller utbildning och

³³⁹ Skolverket: Utbildning för nyanlända elever. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. 2016.

³⁴⁰ Skolinspektionen: *Språkintröduktion i gymnasieskolan*. 2017.

³⁴¹ Skolverket: Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor. En kvantitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan. Rapport 467. 2018.

³⁴² Uppgifter från forskaren Åsa Sundelin vid Stockholms universitet (SU) i samband med utbildning om studie- och yrkesvägledning av nyanlända anordnad 170317 av SU på uppdrag av Skolverket.

arbetsliv för att kunna stödja sina barn i deras utbildnings- och yrkesval.³⁴³ Andra frågor som kan behöva tas upp i vägledningen av nyanlända elever innefattar kulturella värdekonflikter och kan t.ex. handla om jämställdheten i arbetslivet mellan kvinnor och män och kvinnors deltagande i förvärvsarbete, relationen mellan chef och medarbetare m.m.³⁴⁴ Lärarförbundet pekar också på att det i själva vägledningssituationen kan finnas en utmaning ur ett yrkes-etiskt perspektiv då en del nyanlända elever är ovana att fatta självständiga beslut om t.ex. yrkesval och söker råd hos vägledaren snarare än stöd för det självständiga valet.³⁴⁵

För att stärka de nyanlända eleverna och deras möjligheter är det enligt forskaren Åsa Sundelin viktigt att ta vara på elevens tidigare erfarenheter, tillmäta dessa erfarenheter värde och ge dem betydelse i vägledningen. Sammantaget krävs kontinuerlig vägledning av nyanlända elever både inom ramen för undervisningen och inom den mer individuellt inriktade vägledningen, för att nyanlända elever ska få sina behov av vägledning tillgodosedda.³⁴⁶

Flera studie- och yrkesvägledare som lämnat uppgifter inom ramen för den här uppföljningen uttrycker i detta sammanhang att det är viktigt att vara särskilt tydlig i vägledningen av nyanlända elever. Avsaknaden av kunskap om det svenska samhället innebär att vägledningen i betydligt högre utsträckning behöver inriktas mot frågor om allmän samhälls- och arbetslivsorientering och var eleven befinner sig i utbildningssystemet. Det kan t.ex. vara viktigt att upplysa om att introduktionsprogrammen inte motsvarar de nationella programmen i gymnasieskolan men också om de möjligheter som finns till yrkesintroduktion och att studera som vuxen för den som inte når behörighet till ett nationellt program innan man upphör att tillhöra gymnasieskolans målgrupp³⁴⁷.

Docent Ali Osman vid Stockholms universitet pekar på de problem som kan uppstå då nyanlända ungdomar med svag utbildningsbakgrund ska introduceras i det svenska utbildningssystemet som bygger på en ålderslogik. För dessa elever behöver vägledningen lyfta fram möjligheten till livslångt lärande. Enligt Osman kan det för många nyanlända elever som kommit till Sverige i tonåren med svag utbildningsbakgrund vara bättre att gå en yrkesintroduktion eller annan yrkesutbildning än att t.ex. direkt försöka bli behörig till

³⁴³ Uppgifter från forskaren Åsa Sundelin vid Stockholms universitet (SU) i samband med utbildning om studie- och yrkesvägledning av nyanlända anordnad 170317 av SU på uppdrag av Skolverket.

³⁴⁴ Uppgifter som framkommit i samtal med yrkesverksamma studie- och yrkesvägledare i samband med utbildning om studie- och yrkesvägledning av nyanlända anordnad 170315–180316 av SU på uppdrag av Skolverket.

³⁴⁵ Uppgift från Lärarförbundet.

³⁴⁶ Uppgifter som framkommit i samtal med yrkesverksamma studie- och yrkesvägledare samt dr Åsa Sundelin i samband med utbildning om studie- och yrkesvägledning av nyanlända anordnad 170315–180316 av SU på uppdrag av Skolverket.

³⁴⁷ Den som påbörjat en gymnasieutbildning före det första kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 20 år har i princip rätt till minst tre års utbildning, oavsett om eleven går ett introduktionsprogram eller ett nationellt program. Nyanlända elever har rätt till fyra års utbildning på gymnasieskolans introduktionsprogram språkintrödningsprogram. Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning. SOU 2016:77.

ett nationellt program eftersom dessa elever riskerar att misslyckas och kanske även avbryta sina studier om de går en utbildning som är för svår i förhållande till elevens förkunskaper. För elever som är studiemotiverade och vill fortsätta att studera behöver övergången mellan skolformerna, t.ex. mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen, enligt Osman samordnas och hänsyn tas till elevens kunskapsnivå.³⁴⁸

I den enkät som genomförts av utskottet inom ramen för den här uppföljningen framgår att det finns ett tydligt samband mellan andelen nyinvandrade elever och i vilken mån denna grupp prioriteras i vägledningen på skolan.³⁴⁹ Ju högre andel nyinvandrade elever på skolan, desto mer prioriterades gruppen i arbetet med studie- och yrkesvägledningen.³⁵⁰

Insatser för att förbättra vägledningen av nyanlända elever

Inom ramen för ett pågående regeringsuppdrag till Skolverket som syftar till att förstärka studie- och yrkesvägledningen och som ska slutredovisas 2019³⁵¹ har verket givit Stockholms universitet i uppdrag att bl.a. ta fram en fyra dagar lång utbildning om studie- och yrkesvägledningen av nyanlända. Vid utbildningstillfället, som anordnades våren 2017, efterlyste många av deltagarna, som i huvudsak utgjordes av studie- och yrkesvägledare från olika delar av Sverige i grund- respektive gymnasieskolan samt komvux, bättre nationellt stöd för hur man kan arbeta med vägledning av nyanlända elever. Även om Skolverket anordnar utbildningar och representanter för myndigheten uppger att arbete med att ta fram stödmaterial för vägledningen av nyanlända planeras³⁵² har huvudmännen stort ansvar att själva att ta fram vägledningsmaterial, och i praktiken faller detta arbete ofta på enskilda vägledare. Exempel på stöd som lyfts fram som angeläget är t.ex. stödmaterial på olika språk och på lätt svenska som beskriver det svenska utbildningssystemet och arbetslivet i Sverige. Även material som kan användas av lärarna inom ramen för den vida vägledningen i undervisningen saknas till stor del, enligt de aktuella vägle-

³⁴⁸ Uppgifter från forskaren Ali Osman vid Stockholms universitet (SU) i samband med utbildning om studie- och yrkesvägledning av nyanlända anordnad 170317 av SU på uppdrag av Skolverket.

³⁴⁹ Med begreppet *nyinvandrade elever* avses elever i skolväsendet vars första invandrings-tidpunkt (datum för första folkbokföringstidpunkt i Sverige) är max fyra år tillbaka i tiden från mättillfället eller elever som har okänd bakgrund (rapporterade med tillfälligt personnummer). I enkäten efterfrågades rektorernas svar angående *nyanlända elever*. Ingen definition angavs i enkäten, men begreppet definieras i skollagen. Med nyanländ elev avses den som har varit bosatt utomlands och som numera är bosatt här i landet eller ska anses bosatt här och som har påbörjat sin utbildning här efter höstterminens start det kalenderår då hon eller han fyller sju år. En elev ska inte längre anses vara nyanländ efter fyra års skolgång här i landet. 3 kap. 12 a § skollagen. I SCB:s register finns bara uppgifter om personer som är folkbokförda, och det finns inga registeruppgifter för hur länge en person vistats i landet, eller hur lång asylprocessen varit innan folkbokföringen. Mot denna bakgrund avviker måttet *nyinvandrade elever* som används i statistiken från begreppet *nyanländ elev* på det sätt som beskrivs ovan. Bilaga 1.

³⁵⁰ Bilaga 1 och 2.

³⁵¹ Regleringsbrev för 2016, U2015/01806/GV, U2015/02800/S, U2015/03785/S, uppdrag 13.

³⁵² Uppgift från Skolverket.

darna. Man efterfrågar även stödmaterial med metoder som visat sig vara effektiva vid vägledningen av nyanlända elever och som beaktar bl.a. kulturella skillnader.³⁵³

6.2 Ungdomar 16–20 år som varken arbetar eller studerar

De flesta ungdomar som går ut grundskolan börjar gymnasieskolan, och även om många inte når en gymnasieexamen befinner sig de flesta ungdomar under 20 år i utbildning (se vidare kap. 2). Det finns emellertid en del ungdomar i åldersgruppen 16–20 år som inte studerar och heller inte arbetar. Enligt skollagen ska hemkommunen löpande under året hålla sig informerad om hur de ungdomar i kommunen är sysselsatta som har fullgjort sin skolplikt men inte har fyllt 20 år och inte genomfört eller har fullföljt utbildning på nationella program i gymnasieskola eller gymnasiesärskola eller motsvarande utbildning. Hemkommunen har inom ramen för detta s.k. aktivitetsansvar uppgiften att erbjuda de ungdomar som berörs lämpliga individuella åtgärder. Åtgärderna ska i första hand syfta till att motivera den enskilde att påbörja eller återuppta en utbildning.³⁵⁴

Ungdomarna inom det kommunala aktivitetsansvaret utmärker sig på flera sätt. Bland annat har deras föräldrar lägre utbildningsnivå jämfört med föräldrarna till samtliga ungdomar i samma ålder. En stor andel av ungdomarna är nyinvandrade och det är också vanligare att män omfattas av aktivitetsansvaret än kvinnor.³⁵⁵

Under 2016 omfattade aktivitetsansvaret 115 200 ungdomar, enligt kommunernas rapportering till Skolverket. Av de rapporterade ungdomarna erbjöds 21 600 minst en åtgärd, vilket motsvarar 19 procent. 4 500 ungdomar tackade nej till den första åtgärd som erbjöds.

En enkätundersökning som besvarats av 86 procent av landets kommuner visar att i stort sett samtliga kommuner som svarat erbjuder studie- och yrkesvägledning som en del av kommunernas aktivitetsansvar.³⁵⁶ En komplette-

³⁵³ Uppgifter som framkommit under den utbildning om studie- och yrkesvägledning av nyanlända som anordnades vid Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet på uppdrag av Skolverket 170315–180316.

³⁵⁴ Enligt skollagen ska hemkommunen löpande under året hålla sig informerad om hur de ungdomar i kommunen är sysselsatta som har fullgjort sin skolplikt men inte har fyllt 20 år och inte genomfört eller har fullföljt utbildning på nationella program i gymnasieskola eller gymnasiesärskola eller motsvarande utbildning (aktivitetsansvar). Hemkommunen har inom ramen för ansvaret uppgiften att erbjuda de ungdomar som berörs lämpliga individuella åtgärder. Åtgärderna ska i första hand syfta till att motivera den enskilde att påbörja eller återuppta en utbildning. Kommunen ska dokumentera sina insatser på lämpligt sätt. Kommunen ska föra ett register över de ungdomar som omfattas av ansvaret. 29 kap. 9 § skollagen. Den 1 juli 2018 träder en ändring av 29 kap. 9 § i kraft som innebär att målgruppen för kommunernas aktivitetsansvar justeras, bl.a. omfattas inte längre ungdomar som går ett introduktionsprogram av aktivitetsansvaret (prop. 2017/18:183, bet. 2017/18:UbU23, rskr. 2017/18:309).

³⁵⁵ Uppgift från Skolverket.

³⁵⁶ Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar: Kommunernas aktivitetsansvar. 2016, s. 13.

rande enkätundersökning till unga som omfattas av det kommunala aktivitetsansvaret visar att studie- och yrkesvägledning tillhör de mest efterfrågade insatserna, både bland pojkar och bland flickor.³⁵⁷ Undersökningen indikerar också att det är betydligt vanligare att ungdomarna vill praktisera eller arbeta inom de närmsta månaderna, framför att studera på gymnasiet, komvux eller vid folkhögskola.³⁵⁸

Som framgår av skollagen är grundprincipen för ungdomar under 20 år som varken arbetar eller studerar dock att de i första hand ska tillbaka till utbildning och inte ut i arbete. Detta innebär också att de statliga arbetsmarknadspolitiska program som finns inte omfattar arbetslösa 16–20 år.³⁵⁹ Arbetsförmedlingen (AF) har dock inte rätt att avvisa någon som är 16 år eller äldre.³⁶⁰ Utöver att AF försöker få ungdomarnas samtycke till att myndigheten ska få samverka med deras hemkommuner försöker man också stötta ungdomarna genom att t.ex. erbjuda dem kortare studiemotiverande kurser på folkhögskola. På vissa av sina lokalkontor har AF även börjat anställa studie- och yrkesvägledare som kan vägleda ungdomar, och sedan 2017 finns studie- och yrkesvägledare anställda vid myndighetens kundtjänst med vilka den som är registrerad på AF kan boka ett samtal.³⁶¹

6.3 Information till dem som ska välja skola

Enligt skollagen ska inte enbart elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.³⁶²

För den som går i grundskolan och ska välja studieinriktning till gymnasieskolan är det i första hand grundskolan som ansvar för vägledningen. Detta gäller såväl den vida vägledning som ska ha genomförts under hela elevens

³⁵⁷ SOU 2018:11, s. 110.

³⁵⁸ SOU 2018:11, s. 109.

³⁵⁹ De program som finns och som riktar sig till något yngre arbetslösa är Utbildningskontrakt (20–24 år) som saknar gymnasieutbildning. För lågutbildade generellt finns studiestartsstöd (beslutat 2017). För ungdomar från 18 år kan AF också fatta ett särskilt beslut om programinsatser bl.a. om den arbetslöse har ett funktionshinder eller ska ingå i etableringsinsats i egenskap av nyanländ till Sverige.

³⁶⁰ Enligt skollagen ska hemkommunen löpande under året hålla sig informerad om hur de ungdomar i kommunen är sysselsatta som har fullgjort sin skolplikt men inte har fyllt 20 år och inte genomfört eller har fullföljt utbildning på nationella program i gymnasieskola eller gymnasiesärskola eller motsvarande utbildning (aktivitetsansvar). Hemkommunen har inom ramen för ansvaret uppgiften att erbjuda de ungdomar som berörs lämpliga individuella åtgärder. Åtgärderna ska i första hand syfta till att motivera den enskilde att påbörja eller återuppta en utbildning. Kommunen ska dokumentera sina insatser på lämpligt sätt. Kommunen ska föra ett register över de ungdomar som omfattas av ansvaret. 29 kap. 9 § skollagen. Den 1 juli 2018 träder en ändring av 29 kap. 9 § i kraft som innebär att målgruppen för kommunernas aktivitetsansvar justeras, bl.a. omfattas inte längre ungdomar som går ett introduktionsprogram av aktivitetsansvaret (prop. 2017/18:183, bet. 2017/18:UbU23, rskr. 2017/18:309).

³⁶¹ Uppgifter från Arbetsförmedlingen.

³⁶² 29 § 2 kap. skollagen (2010:800).

skoltid som den snäva vägledningen och praktiska hjälpen vid val av gymnasieprogram och skola. Gymnasieskolor erbjuder även bl.a. genom gymnasie-mässor och öppet-hus-verksamhet information till presumtiva elever.³⁶³

Elever som är nyanlända och som redan uppnått gymnasieåldern börjar i de flesta fall sin studietid på gymnasieskolans språkintröskning. Eftersom så många asylsökande ungdomar kommit till Sverige de senaste åren är det intryck som fångats upp i den här uppföljningen att kommunerna fokuserat på att skaffa fram utbildningsplatser på språkintröskning och i detta arbete haft dåliga förutsättningar att beakta eventuella önskemål om skolval bland dessa elever.

När det gäller yngre barn vars vårdnadshavare ska välja grundskola har det inom ramen för uppföljningen framkommit att i synnerhet större kommuner ofta erbjuder information om de skolor som går att söka, både kommunala skolor och skolor med enskild huvudman (friskolor). Till exempel kan uppgifter om eventuell särskild pedagogisk inriktning, elevantal, andelen behöriga lärare och lärartäthet redovisas. På grundskolor med högstadium kan även uppgifter om andelen elever som nått behörighet till gymnasieskolans yrkesprogram samt tidigare avgångselevs genomsnittliga meritpoäng förekomma.³⁶⁴

Enligt uppgift från Friskolornas riksförbund har flera kommuner infört ett slags obligatoriskt skolval för alla som ska börja grundskolan, och dessa kommuner har satsat mycket på att utveckla informationen om tillgängliga alternativ.³⁶⁵ En del kommuner informerar också om det fria skolvalet på olika språk så att nyanlända vårdnadshavare ska kunna välja skola till sina barn. Enligt uppgift från Friskolornas riksförbund har flera enskilda skolhuvudmän beslutat att avsätta en kvot för nyanlända elever utanför den ordinarie kön till skolan.

I den enkät som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen uppgår 36 procent av rektorerna att studie- och yrkesvägledningen på skolan inriktar sig på att hjälpa vissa elevgrupper, t.ex. nyanlända elever, med hur de ska använda kommunens information om det fria skolvalet, medan 42 procent uppgår att de inte gör det. Nästan var femte rektor visste inte i vilken mån studie- och yrkesvägledningen på skolan inriktar sig på att hjälpa vissa elevgrupper med hur de ska använda kommunens information om det fria skolvalet. *Sammanfattningsvis varierade det mycket i vilken mån studie- och yrkesvägledaren enligt rektorerna arbetade med denna fråga och många rektorer saknade även kunskap om i vilken mån vägledaren gjorde det.*

Möjligheten att utnyttja rätten att välja skola varierar emellertid inte enbart beroende på tillgången på god studie- och yrkesvägledning. För många elever,

³⁶³ Frågan är dock om dessa insatser som gymnasieskolorna erbjuder faller inom ramen för skollagens definition av studie- och yrkesvägledning då insatserna är inriktade på att informera om den egna skolans verksamhet snarare än att med utgångspunkt i ungdomarnas individuella förutsättningar och önskemål systematiskt resonera och stödja eleverna i deras val av olika yrken och utbildningar.

³⁶⁴ Se t.ex. Stockholmsstads hemsida.

³⁶⁵ Uppgift från Friskolornas riksförbund.

i synnerhet i glesbygden, begränsas valet också av att det där inte alltid finns flera skolor att välja mellan. Men även i städer kan möjligheten begränsas av praktiska omständigheter som t.ex. pendlingsavstånd och långa köer till populära skolor.³⁶⁶

³⁶⁶ Den vidare diskussionen om den s.k. skolsegregationen och dess orsaker faller utanför avgränsningen för denna uppföljning.

7 Sammanfattning av resultatet av utskottets enkät till rektorer i grund- och gymnasieskolan

Resultatet av den enkätundersökning som utskottet genomfört inom ramen för uppföljningen av studie- och yrkesvägledningen i grund- respektive gymnasieskolan och som riktar sig till rektorer i dessa skolorformer redovisas tematiskt i rapporten under respektive kapitel där de olika frågor som tas upp i enkäten behandlas. I det här kapitlet sammanfattas resultatet av enkätundersökningen för den som önskar få en samlad bild av enkätens resultat. Den som önskar ta del av ytterligare detaljer avseende enkätresultaten hänvisas till bilaga 1 och 2.

Prioriteringar i vägledningen av olika elevgrupper

Av de rektorer som svarade på utskottets enkät uppgav 47 procent av grundskolerektorerna att de prioriterade arbetet med studie- och yrkesvägledning för vissa grupper av elever. Motsvarande andel för rektorer i gymnasieskolan var 50 procent. *Detta innebär att ungefär hälften av rektorerna i såväl grund- som gymnasieskolan uppgav att de prioriterade vissa grupper av elever i arbetet med studie- och yrkesvägledningen.*

I grundskolan fanns dock stora skillnader mellan skolor som endast hade klasser med årskurs 1–6 och de skolor som hade högstadium. Av rektorerna för skolor med endast årskurs 1–6 uppgav 28 procent att de prioriterar arbetet med studie- och yrkesvägledning för vissa grupper elever medan motsvarande andel för rektorer för skolor med högstadium var 67 procent. *Det var alltså betydligt vanligare att grundskolerektorer på skolor med högstadium elever prioriterade vissa elevgrupper i arbetet med studie- och yrkesvägledningen i jämförelse med rektorer på skolor med yngre barn i låg- och mellanstadiet.*

De rektorer som i svaren på utskottets enkät uppgett att vissa grupper av elever prioriterades på deras skola ombads även uppges vilka dessa grupper var. Rektorerna kunde välja flera svarsalternativ. 73 procent av grundskolerektorerna som svarat att vissa elevgrupper prioriterades uppgav att elever i årskurs 8–9 prioriterades inför gymnasievalet, 69 procent att elever i grundskolans senare årskurser som riskerade att inte bli behöriga till något av gymnasieskolans nationella program prioriterades och 67 procent att elever i behov av särskilt stöd prioriterades. 48 procent av grundskolerektorerna uppgav att nyanlända elever prioriterades. Av de gymnasierektorer som uppgett att vissa elevgrupper prioriterades i arbetet med studie- och yrkesvägledningen uppgav 65 procent att elever som riskerade att inte nå kraven för en gymnasieexamen prioriterades. 59 procent uppgav att elever på introduktionsprogrammen prioriterades och 55 procent att elever i behov av särskilt stöd prioriterades. 50 procent

uppgav att nyanlända elever prioriterades och en nästan lika stor andel, 49 procent, uppgav att elever som skulle göra val inom ramen för sin utbildning prioriterades.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att utskottets enkät till rektorer visar att de elevgrupper som prioriterades i arbetet med studie- och yrkesvägledning, utöver elever i grundskolans senare årskurser inför gymnasievalet och elever som skulle göra val inom ramen för sin utbildning i gymnasieskolan, var elevgrupper som på olika sätt var i behov av kompensatoriska insatser. Det var vidare betydligt vanligare att skolor prioriterade vägledningen för vissa grupper av elever i grundskolans senare årskurser och i gymnasieskolan än att vägledningen prioriterades för vissa grupper av elever i låg- och mellanstadiet.

Inte ovanligt att lokala mål för studie- och yrkesvägledningen saknas eller är otydliga

För att skolorna ska kunna arbeta fokuserat och målinriktat behöver huvudmannen med utgångspunkt i de nationella kraven besluta om mål för studie- och yrkesvägledningen. I utskottets enkät till rektorer i grund- respektive gymnasieskolan uppgav två av tre rektorer (66 procent) att huvudmannen hade beslutat om mål för verksamheten. 16 procent uppgav att huvudmannen inte hade beslutat om sådana mål medan något fler, 17 procent, uppgav att de inte visste om det fanns några beslutade mål för studie- och yrkesvägledningen. Detta innebär sammantaget att var tredje rektor i grund- och gymnasieskolan (33 procent) uppgav att huvudmannen antingen inte beslutat om mål för studie- och yrkesvägledningen eller att de inte visste om huvudmannen gjort det.

Det föreligger dock skillnader i svaren från rektorerna beroende på om de arbetade på en kommunal skola eller på en skola med enskild huvudman (friskola). Bland rektorer för kommunala skolor svarade 68 procent att huvudmannen hade beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledningen. Motsvarande andel för skolor med enskild huvudman var 57 procent.³⁶⁷

Många rektorer uppger att huvudmannen inte har beslutat om mål för verksamheten eller att man inte vet om huvudmannen gjort det. För rektorernas del kan avsaknaden av lokala mål, eller att man uppfattar att inga mål finns, försvåra arbetet med att planera och göra prioriteringar i verksamheten. Detta får i sin tur konsekvenser för övrig skolpersonal, t.ex. studie- och yrkesvägledarnas och rektorernas möjlighet att arbeta målmedvetet med vägledningen.

³⁶⁷ Skillnaden var störst mellan grundskolor som endast bedrev undervisning för årskurs 1–6 där 67 procent av rektorerna för kommunala skolor svarade att huvudmannen hade beslutat om mål för studie- och yrkesvägledning jämfört med 48 procent av rektorerna för motsvarande skolor med enskild huvudman. Utifrån enkätsvaren från rektorerna går det inte att säkerställa eventuella skillnader mellan grundskolor och gymnasieskolor med enskild huvudman med avseende på utsträckningen som huvudmannen har beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledning. Bland de kommunala skolorna märks dock en tydligare skillnad mellan grundskola och gymnasieskola. Av rektorerna för kommunala grundskolor med undervisning i årskurs 7–9 svarar 74 procent att huvudmännen hade beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledningen jämfört med 63 procent av rektorerna för kommunala gymnasieskolor.

Mindre än hälften av huvudmännen efterfrågar uppföljning av resultatet av studie- och yrkesvägledningen

Även om två av tre av de rektorer som besvarade utskottets enkät uppgav att huvudmannen hade beslutat om mål för studie- och yrkesvägledningen var det betydligt färre, 45 procent, som svarade att huvudmannen begärde att skolan skulle följa upp och återrapportera resultatet av sitt arbete med studie- och yrkesvägledning till huvudmannen. Andelen var lägre, 41 procent, i grundskolor som enbart hade årskurs 1–6 jämfört med övriga grundskolor som hade högstadium och gymnasieskolor där 47 procent av rektorerna i båda skolformer svarade att huvudmannen begärde att skolorna skulle följa upp och återrapportera verksamhetens resultat till huvudmannen.

Sammantaget innebar detta att mindre än hälften av rektorerna i både grundskolan och gymnasieskolan svarade att huvudmannen begärde att skolan skulle följa upp och återrapportera resultatet av sitt arbete med studie- och yrkesvägledning till huvudmannen.

Omfattningen av det systematiska kvalitetsarbetet varierar

Att vägledningen ingår i det systematiska kvalitetsarbetet är viktigt för att verksamhetens resultat ska kunna följas upp och relevanta förbättringar göras. Mot denna bakgrund ställdes frågor om det systematiska kvalitetsarbetet i utskottets enkät om studie- och yrkesvägledning till rektorer i grund- respektive gymnasieskolan. Av rektorerna för gymnasieskolor uppgav 84 procent att studie- och yrkesvägledning var en del i det systematiska kvalitetsarbetet på skolan. Motsvarande andel för rektorerna i grundskolan var 65 procent. Skillnaden var dock stor mellan grundskolerektorer som ansvarade för äldre och yngre elever. 79 procent av rektorerna på skolor med elever i årskurs 7–9 uppgav att vägledningen ingick i skolans systematiska kvalitetsarbete medan bara 52 procent av rektorer i grundskolor som endast bedrev undervisning i årskurs 1–6 uppgav att den gjorde det.

Sammanfattningsvis innebär resultatet av enkäten att 15 procent av rektorerna för gymnasieskolor antingen uppgav att vägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet (11 procent) eller att de inte visste om det gjorde det (4 procent). Även om det fanns skillnader mellan rektorer för skolor med enbart årskurs 1–6 och skolor med årskurs 7–9 innebar resultatet sammantaget att mer än var tredje grundskolerektor antingen uppgav att vägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet (29 procent) eller att de inte visste om det gjorde det (5 procent).

Även om 84 procent av gymnasierektorerna och 79 procent av grundskolerektorerna uppger att studie- och yrkesvägledningen ingår i det systematiska kvalitetsarbetet är det, givet att rektorn enligt skollagen ansvarar för detta arbete, en förhållandevis stor andel (15 respektive 21 procent) som uppger att studie- och yrkesvägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet eller att man inte vet om det gör det.

Många rektorer tycker att statens stöd är bra men en stor andel vet inte om det är bra eller dåligt

I utskottets enkät till rektorer efterfrågades rektorernas bedömning av om det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor i form av t.ex. Skolverkets allmänna råd, stödmaterial och utbildningar om studie- och yrkesvägledning var användbart och ändamålsenligt. 77 procent av grundskolerektorerna bedömde att statens stöd helt (47 procent) eller delvis (30 procent) var användbart och ändamålsenligt. Endast 1 procent uppgav att stödet inte var användbart och ändamålsenligt. 22 procent uppgav att de inte visste om det var det. Av gymnasierektorerna var det 84 procent som bedömde att statens stöd helt (52 procent) eller delvis (32 procent) var användbart och ändamålsenligt medan endast 1 procent inte tyckte det och 14 procent inte visste i vilken mån stödet var användbart och ändamålsenligt.

Sammantaget innebär detta att ungefär fyra av fem rektorer helt eller delvis tyckte att det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor i form av t.ex. Skolverkets allmänna råd, stödmaterial och utbildningar om studie- och yrkesvägledning helt eller delvis var användbart och ändamålsenligt. Få, bara 1 av 100, tyckte inte att materialet var bra. En förhållandevis stor andel av rektorerna, mer än var tionde gymnasiektör och mer än var femte grundskolerektor, visste dock inte om materialet var användbart och ändamålsenligt eller inte. En tolkning av resultatet kan vara att dessa rektorer har begränsad kunskap om innehållet i det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor när det gäller studie- och yrkesvägledning.

I utskottets enkät fick även de rektorer som bedömde att det statliga stödet endast delvis eller inte alls var användbart eller ändamålsenligt svara på vari bristerna bestod. De mest frekvent förekommande bristerna som rektorerna pekade ut var att personalen inte hann sätta sig in i stödmaterialen eller delta i utbildningar om studie- och yrkesvägledning samt att stödmaterialen upplevdes som alltför allmänt formulerat. Ca 50 procent av de rektorer som bedömde att det statliga stödet endast delvis eller inte alls var användbart eller ändamålsenligt pekade på personalens tidsbrist och 33 procent ansåg att stödmaterialen var för allmänt formulerat.

Rektorer som inkluderar vägledningen i det systematiska kvalitetsarbetet har en mer positiv syn på statens stöd

Av utskottets enkät till rektorer framgår att det föreligger ett tydligt samband mellan om studie- och yrkesvägledningen ingår i det systematiska kvalitetsarbetet eller inte och huruvida rektorerna bedömer att det stöd som staten erbjuder är användbart och ändamålsenligt. Av rektorerna för skolor där vägledningen ingår i det systematiska kvalitetsarbetet instämmer 87 procent helt eller delvis i påståendet att det statliga stödet är användbart och ändamålsenligt. Det kan jämföras med ca 60 procent bland både rektorer för skolor där studie- och yrkesvägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet och rektorer som svarat att de inte vet om vägledningen ingår.

En tolkning av att andelen rektorer som instämmer skiljer sig mellan grupperna kan vara att rektorer som inte arbetar med studie- och yrkesvägledning i det systematiska kvalitetsarbetet har svårare att bedöma dess användbarhet. Det är en förhållandevis hög andel, ca 40 procent, bland rektorer för skolor där studie- och yrkesvägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet som inte kan bedöma om det statliga stödet är användbart eller inte och har svarat "vet inte" på enkätfrågan. Motsvarande andel rektorer som svarar att de inte vet bland rektorer för skolor där studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet är drygt 10 procent.

Sammantaget visar enkätsvaren att de rektorer som uppger att arbetet med studie- och yrkesvägledningen ingår i skolans systematiska kvalitetsarbete också i betydligt högre grad bedömer att det statliga stödet när det gäller vägledningen helt eller delvis är ändamålsenligt och användbart än rektorer som uppger att vägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet.

Hälften av rektorerna arbetar inte för aktiv samverkan mellan olika personalkategorier om vägledningen

I enkätundersökningen uppgav 47 procent av rektorerna att de i ganska eller mycket stor utsträckning arbetade för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt skulle arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning. Samtidigt uppgav 50 procent av rektorerna att de i ganska eller mycket liten utsträckning arbetade för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt skulle arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning. *Detta innebar sammanfattningsvis att hälften av rektorerna uppgav att de inte arbetade med att få olika personalkategorier att aktivt samverka i arbetet med studie- och yrkesvägledningen.*

Det fanns dock en betydande skillnad mellan rektorer för gymnasieskolor och grundskolor. Medan 60 procent av gymnasierektorererna uppgav att de arbetade med aktiv samverkan kring studie- och yrkesvägledning på skolan i ganska eller mycket stor utsträckning var det betydligt färre av grundskolerektorerna, 43 procent, som sa sig göra det. Vidare uppgav rektorer för skolor med enskild huvudman i högre utsträckning att de arbetade för att personalen skulle arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledning än rektorer för kommunala skolor. Medan 55 procent av rektorerna för skolor med enskild huvudman svarade att de arbetade med frågan i ganska eller mycket stor utsträckning var motsvarande andel 44 procent bland rektorerna för kommunala skolor.

Sammanfattningsvis visar utskottets enkät att det var vanligare att gymnasierektorer arbetade för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt skulle arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning än att rektorer i grundskolan gjorde det. Det var också vanligare att rektorer för skolor med enskild huvudman arbetade för att personalen aktivt skulle samverka om studie- och yrkesvägledningen.

Orsakerna till att en del rektorer inte arbetade för att få till stånd samarbete och en aktiv samverkan mellan skolans personalgrupper varierar och utifrån

enkätsvaren är det svårt att dra någon tydlig slutsats om vad det främst beror på eftersom det finns stora skillnader mellan de olika skolformerna. Medan rektorer för grundskolor som endast bedrev undervisning i årskurs 1–6 i högre grad än övriga rektorer bedömde att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning var begränsat och även uppgav att andra frågor behövde prioriteras ansåg rektorer för grundskolor där även årskurs 7–9 ingick att det främst var studie- och yrkesvägledaren som skötte skolans arbete med vägledningen. Detta ansåg även gymnasierекторerna, men dessa uppgav också att skolan redan hade etablerade och fungerande arbetssätt och rutiner för studie- och yrkesvägledningen.

Rektorernas svar på utskottets enkät pekar på att omfattningen på samverkan mellan olika personalkategorier när det gäller skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning varierar på ett betydande sätt mellan huvudmän och mellan skolor. Även orsakerna till att man på en del skolor inte arbetar för att få till stånd ett aktivt samarbete mellan olika delar av personalen varierar.

Kunskap och systematiskt arbete förbättrar samarbetet

Även om alltså svaren på utskottets enkät till rektorer visar att ungefär hälften av rektorerna inte arbetade för att olika personalkategorier aktivt ska samarbeta kring studie- och yrkesvägledningen framgick också skillnader mellan rektorer som fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda skolans arbete med studie- och yrkesvägledning och de som inte fått det. *Ungefär hälften av rektorerna svarade att de hade fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda studie- och yrkesvägledningen på skolan de senaste tre åren, varav 15 procent uppgav att de fått det en gång per år eller oftare.*

Av de rektorer som fått kompetensutveckling minst en gång per år svarade 68 procent att de arbetade för att de olika personalkategorierna aktivt skulle arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledningen i ganska eller mycket stor utsträckning. Detta kan jämföras med 34 procent av de rektorer som inte fått kompetensutveckling de senaste tre åren.

Även rektorer som uppgivit att studie- och yrkesvägledningen ingick i skolans systematiska kvalitetsarbete svarade i högre utsträckning att de arbetade med att de olika personalkategorierna aktivt skulle arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledningen. 59 procent av rektorerna för skolor där studie- och yrkesvägledning ingick i det systematiska kvalitetsarbetet svarade att de arbetade med detta i ganska eller mycket stor utsträckning. Det kan jämföras med 16 procent av rektorerna för skolor där studie- och yrkesvägledning inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet.

Sammanfattningsvis visar utskottets enkät att rektorer som fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda skolans arbete med studie- och yrkesvägledning i högre utsträckning än de som inte fått motsvarande kompetensutveckling arbetade för att de olika personalkategorierna aktivt

skulle arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledningen. Även rektorer som uppgav att vägledningen ingick i skolans systematiska kvalitetsarbete arbetade i högre utsträckning med att få till stånd samverkan mellan personalkategorierna än rektorer på skolor där vägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet.

Oklart uppdrag leder till låg prioritering av studie- och yrkesvägledningen

Av rektorens enkätsvar framgår att en förhållandevis liten andel av rektorerna, 14 procent, ansåg att de statliga regelverken för studie- och yrkesvägledningen borde förändras, medan 36 procent inte ansåg det. En stor andel, 50 procent, svarade att de inte visste om de statliga regelverken borde ändras eller inte. *Detta innebär att hälften av rektorerna inte hade någon tydlig uppfattning om i vilken mån de befintliga statliga regelverken för studie- och yrkesvägledning borde förändras eller om de borde behållas oförändrade. En tolkning av resultatet kan vara att många rektorer saknar mer detaljerad kunskap om de statliga regelverken för verksamheten.*

Av de rektorer som uppgav att de statliga regelverken för studie- och yrkesvägledning borde förändras³⁶⁸ menade 42 procent att huvudmannens ansvar borde förtydligas, och 40 procent menade att ett krav borde införas på att de som arbetar som studie- och yrkesvägledare ska ha en examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram. 34 procent ansåg att det borde införas tydliga bestämmelser för den tid som ska avsättas för studie- och yrkesvägledningen i befintliga kurs- och ämnesplaner, och en lika stor andel bedömde att det borde införas kunskapskriterier för vad eleverna ska lära sig inom ramen för studie- och yrkesvägledningen.

Behov av förbättrad vägledning ur ett arbetsmarknadsperspektiv

Av den enkät som genomförts inom ramen för den här uppföljningen framgår att en tredjedel (33 procent) av rektorerna i grundskolan uppgav att man i mycket eller ganska stor omfattning samverkade med arbetslivet medan mer än hälften, 65 procent, uppgav att man gjorde det i liten eller mycket liten omfattning. Av rektorerna för gymnasieskolor uppgav 74 procent att man i ganska eller mycket stor omfattning samverkade med arbetslivet, medan en fjärdedel (25 procent) av rektorerna uppgav att man gjorde det i liten eller mycket liten omfattning. Nästan hälften av gymnasierektorererna uppgav även att de samverkade med anordnare av eftergymnasial utbildning, t.ex. yrkes- högskolor, universitet och högskolor i ganska (39 procent) eller mycket (10 procent) stor utsträckning medan drygt var fjärde gymnasie Rektor uppgav att sådan samverkan endast förekom i ganska liten (32 procent) eller mycket liten (10 procent) omfattning.

³⁶⁸ Rektorerna kunde välja flera svarsalternativ.

Sammanfattningsvis var det alltså betydligt vanligare att gymnasieskolor samverkade med arbetslivet än att grundskolor gjorde det, även om också en fjärdedel av gymnasierекtorerna uppgav att de endast i liten eller mycket liten omfattning gjorde det. En förklaring till att gymnasierекtorerna i större omfattning uppgav att man samverkade med arbetslivet i ganska eller mycket stor omfattning kan bl.a. vara att det som en del av utbildningen på yrkesprogrammen förekommer arbetsplatsförlagt lärande (apl). För gymnasierекtorernas del var det vidare mindre vanligt att samverka med anordnare av eftergymnasial utbildning än med arbetslivet.

Organiseringen av studie- och yrkesvägledningen

38 procent de rektorer som besvarat den enkät som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen uppgav att studie- och yrkesvägledaren var anställd på skolan med rektorn som chef. 18 procent av rektorerna svarade att huvudmannen hade samlat vägledarna centralt och 3 procent att de anlitate studie- och yrkesvägledare via bemanningsföretag vid behov. 17 procent av rektorerna uppgav att studie- och yrkesvägledaren hade en anställningsform eller anlitas på något annat sätt. 22 procent av rektorerna svarade att de saknade studie- och yrkesvägledare helt på skolan och detta gällde främst grundskolor som endast bedrev undervisning i årskurs 1–6.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att huvudmännens och skolornas sätt att organisera studie- och yrkesvägledningen och sättet som vägledare anställs eller anlitas på varierar. Det saknas undersökningar som pekar mot att någon organisationsmodell skulle vara bättre än de andra modellerna. Oavsett hur verksamheten organiseras har huvudmannen och rektorn alltid ett ansvar för att eleverna får den studie- och yrkesvägledning som de har rätt till.³⁶⁹

Regionalt samarbete och skolors samverkan med arbetsliv och anordnare av eftergymnasial utbildning

Av samtliga rektorer som besvarade den enkät som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen uppgav 43 procent att skolan samverkar med arbetslivet i ganska eller mycket stor utsträckning. Andelen varierade dock mellan skolformer och huvudmannatyper. Av rektorerna för grundskolor som endast bedrev undervisning i årskurs 1–6 var det 23 procent som uppgav att deras skola samverkade med arbetslivet i ganska eller mycket stor utsträckning. Av rektorerna för grundskolor som även hade årskurs 7–9 var motsvarande andel 43 procent. Gymnasieskolorna samverkade med arbetslivet i ännu högre utsträckning. Nästan tre av fyra gymnasierекtorer uppgav att skolan gjorde det i ganska eller mycket stor utsträckning.

³⁶⁹ Enligt läroplanen för gymnasieskolan (avsnitt 2.6) har rektorn inom givna ramar ett särskilt ansvar för att studie- och yrkesvägledning organiseras så att eleverna får information om och vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför val av framtida utbildning och yrken. Se även Skolinspektionen: Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.

Andelen rektorer för grundskolor med enskild huvudman och som endast hade årskurs 1–6 svarar att skolan samverkade med arbetslivet i högre grad än motsvarande rektorer för kommunala skolor. Medan 31 procent av rektorerna för skolor med enskild huvudman uppgav att man samverkade med arbetslivet svarade endast 22 procent av deras motsvarigheter i kommunala skolor att man gjorde det. Bland övriga grundskolor, som även inkluderar årskurs 7–9, samverkade i stället de kommunala skolorna i högre utsträckning med arbetslivet. Här svarade 47 procent av rektorerna att skolan samverkade med arbetslivet, jämfört med 35 procent av grundskolorna med enskild huvudman. När det gäller omfattningen av samarbetet mellan gymnasieskolor och arbetsliv kunde inga signifikanta skillnader urskiljas mellan skolor med kommunal respektive enskild huvudman. För gymnasieskolorna kunde man i stället urskilja regionala skillnader i andelen som i ganska eller mycket stor utsträckning samverkar med arbetslivet. 64 procent av rektorerna för gymnasieskolor i storstäder och storstadsnära kommuner uppgav att de samarbetade i ganska eller mycket stor utsträckning med arbetslivet. Motsvarande andel för rektorer för gymnasieskolor i övriga riket var 78 procent.

Det fanns vidare skillnader i samverkan mellan skolan och arbetslivet beroende på elevernas bakgrund. Skolor med lägre andel elever med utländsk bakgrund samverkade med arbetslivet i högre utsträckning än skolor där andelen elever med utländsk bakgrund var högre. 82 procent av rektorerna för gymnasieskolor där mindre än 10 procent av elever hade utländsk bakgrund uppgav att skolan samverkade med arbetslivet i ganska eller mycket stor utsträckning. Motsvarande andel för gymnasieskolor där andelen elever som hade utländsk bakgrund var 40 procent eller mer var 67 procent.

I enkätsvaren förelåg också ett tydligt samband mellan om studie- och yrkesvägledning ingick i det systematiska kvalitetsarbetet och i vilken mån gymnasieskolorna samverkade med anordnare av eftergymnasiala utbildningar. Av rektorerna för gymnasieskolor där vägledningen ingick i det systematiska kvalitetsarbetet samverkade 52 procent med sådana utbildningsanordnare. Motsvarande andel för rektorerna för skolor där studie- och yrkesvägledningen inte ingick i det systematiska kvalitetsarbetet var 43 procent. Gymnasierektorer som i större utsträckning arbetade för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt skulle arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning svarade också i högre grad att skolan samverkade med anordnare av eftergymnasiala utbildningar. Till exempel svarar 59 procent av de gymnasierektorer som i mycket stor utsträckning arbetade med att få till stånd en aktiv samverkan på skolan att skolan också samverkade med anordnare av eftergymnasiala utbildningar i ganska eller mycket stor utsträckning. Detta kan jämföras med 37 procent för de gymnasierektorer som uppgivit att de arbetade i mycket liten utsträckning för att personalen skulle samverka om vägledningen.

Studie- och yrkesvägledarnas arbete alltmer komplext

26 procent av alla de rektorer som svarat på utskottets enkät uppger att resurserna till vägledningen har ökat de senaste två åren, vilket är den period då antalet nyanlända elever ökat snabbast. 6 procent av rektorerna uppger dock att resurserna har minskat. Mer än hälften, 56 procent, uppger att resurserna är oförändrade.

Av grundskolerektorerna uppger 22 procent att resurserna till vägledningen ökat de senaste två åren, medan 5 procent bedömer att de minskat. 59 procent uppfattar att resurserna är oförändrade. I gymnasieskolan är det fler rektorer än i grundskolan som både bedömer att resurserna till studie- och yrkesvägledningen ökat, 36 procent, och som tycker att de minskat, 9 procent. 48 procent anser att resurserna är oförändrade.

Andelen rektorer i gymnasieskolan som bedömer att resurserna ökat är dock betydligt större på skolor där mer än 10 procent av eleverna är nyinvandrade. På dessa skolor uppger 46 procent att resurserna ökat under den aktuella tidsperioden. Grundskolerektorer på skolor med en stor andel nyinvandrade elever bedömer dock inte att resurserna ökat i större omfattning än kollegor på skolor med en mindre andel nyinvandrade. *Sammanfattningsvis varierar rektorernas uppfattning om i vilken mån resurserna till studie- och yrkesvägledningen förändrats de senaste två åren. Ett tydligt resultat av utskottets enkät är dock att nästan hälften av gymnasierektorerna för skolor med mer än 10 procent nyinvandrade elever uppfattar att resurserna ökat. Man bör dock notera att resultaten från rektorsenkäten inte beaktar elevernas behov, varför det är svårt att jämföra rektorernas uppgifter om utvecklingen av resurser med studie- och yrkesvägledarnas upplevelse av en högre arbetsbelastning.*³⁷⁰

Vad ägnar studie- och yrkesvägledarna sin arbetstid åt?

Studie- och yrkesvägledarnas praktiska arbetssituation är ofta diversifierad och består av många olika uppgifter som ska utföras. Av svaren på utskottets enkät till rektorer framgår att studie- och yrkesvägledare som var anställda på skolan med rektorn som chef i större utsträckning fördelade sin arbetstid på flera arbetsområden än studie- och yrkesvägledare som var samlade centralt hos huvudmannen eller anlätades vid behov via bemanningsföretag. Den största skillnaden mellan vägledare med olika anställningsform gällde arbetet med elevhälsa och/eller elevsociala frågor. Två av tre studie- och yrkesvägledare som var anställda på skolan med rektorn som chef ägnade sin arbetstid åt elevhälsa och/eller elevsociala frågor jämfört med drygt en av tre studie- och yrkesvägledare som arbetade i en central organisation hos huvudmannen.

³⁷⁰ Det är svårt att jämföra rektorernas och studie- och yrkesvägledarnas bedömning av hur resurserna till vägledningen utvecklats under senare tid. Att rektorer uppger att resurserna ökat behöver t.ex. inte betyda att de ökat i samma utsträckning som elevernas behov, men kan lika väl vara ett uttryck för att huvudmannen, trots oförändrade behov bland eleverna, valt att satsa på vägledningen. En uppgift om oförändrade resurser kan också både vara ett uttryck för att resursfördelningen i förhållande till elevernas behov bedöms som stabil och att resurserna är oförändrade trots ökade behov bland eleverna.

Bland studie- och yrkesvägledare som anlätades vid behov var motsvarande andel 14 procent.³⁷¹

Det förelåg även skillnader i studie- och yrkesvägledarnas arbetsuppgifter beroende på andelen nyinvandrade elever. Av rektorer för skolenheter där mindre än 1 procent av eleverna var nyinvandrade uppgav 37 procent att studie- och yrkesvägledarna ägnade arbetstiden åt elevhälsa och/eller elevsociala frågor jämfört med 56 procent av rektorerna för skolenheter där minst 5 procent av eleverna var nyinvandrade. Administration av prao var också ett område som studie- och yrkesvägledarna i högre utsträckning ägnade sin arbetstid åt på skolenheter med större andel nyinvandrade elever. *Sammanfattningsvis innebär detta att studie- och yrkesvägledarna i betydligt högre omfattning ägnade sin arbetstid åt elevhälsa och/eller elevsociala frågor samt administration av prao på skolor med många nyinvandrade elever än på andra skolor.*

Rektorerna bedömde vidare att studie- och yrkesvägledarna främst ägnade sin arbetstid åt vägledningssamtal och informationsmöten med elever och föräldrar, men omfattningen skilde sig åt mellan skolformerna då strukturen på vägledarnas arbete varierade beroende på vilken skolform rektorerna arbetade i. Enligt nästan alla rektorer för gymnasieskolor och rektorer för grundskolor där årskurs 7–9 ingick arbetade vägledarna med vägledningssamtal med elever antingen enskilt eller i grupp. I grundskolor som endast bedrev undervisning i årskurs 1–6 var det dock endast ca hälften av studie- och yrkesvägledarna som arbetar med vägledningssamtal. Av svaren framgår även att mer än hälften av de rektorer för grundskolor som endast hade årskurs 1–6 svarar att de saknar studie- och yrkesvägledare.

Möjligheten att rekrytera personer med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram

Enligt de rektorer som besvarat den enkät som utskottet genomfört inom ramen för den här uppföljningen ansåg 46 procent att tillgången till personer att anlita med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram var ganska eller mycket liten. Det fanns emellertid tydliga regionala skillnader då mer än hälften av rektorerna utanför storstäderna och storstadsnära kommuner ansåg att tillgången var ganska eller mycket liten, jämfört med 31 procent av rektorerna verksamma i storstäderna eller i en storstadsnära kommun. Rektorer för skolenheter med enskild huvudman bedömde vidare att tillgången till vägledare att anlita var sämre än vad rektorerna i kommunala skolor gjorde.³⁷²

³⁷¹ I analysen har ingen hänsyn tagits till tjänstgöringsgrad och en del av skillnaderna kan därför bero på det.

³⁷² Bland skolenheter i mindre städer/tätorter och i landsbygdskommuner ansåg 60 procent av rektorerna på skolor med enskild huvudman att tillgången var ganska eller mycket liten jämfört med 51 procent av rektorerna i kommunala skolor i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner.

Prioriteringar i vägledningen

Totalt 47 procent av de grundskolerektorer som svarade på utskottets enkät uppgav att vissa grupper av elever prioriterades i arbetet med studie- och yrkesvägledningen. Av dessa svarade ca åtta av tio rektorer för grundskolor som bedrev undervisning i årskurs 7–9 att de prioriterade eleverna i de senare årskurserna, både elever i årskurs 8 och 9 inför gymnasievalet och elever som riskerade att inte bli behöriga till gymnasieskolans nationella program samt elever som var i behov av särskilt stöd. Rektorer för grundskolor med endast årskurs 1–6 prioriterade utöver de två sistnämnda kategorierna även elever inför språkvalet i årskurs 5 eller 6 samt nyanlända elever.

Av de gymnasierektorer som svarade på enkäten uppgav hälften att vissa grupper av elever prioriterades i arbetet med studie- och yrkesvägledningen. Den vanligaste gruppen av elever som prioriterades var de som riskerade att inte nå kraven för gymnasieexamen. Dessa elever prioriterades i 65 procent av gymnasieskolorna där man prioriterade vissa grupper av elever. De områden som prioriteras i något lägre utsträckning, dock fortfarande i ca hälften av gymnasieskolorna där man prioriterade vissa grupper av elever, var nyanlända elever, elever som skulle göra val inom ramen för den utbildning där de gick och elever som själva aktivt sökte vägledning. Även i fritextsvaren från gymnasierektorerna framkom att det var de äldre eleverna som prioriterades inför val till annan utbildning eller sysselsättning. Bland gymnasieskolorna skilde det sig vilken typ av stöd som gavs beroende på programtyper som fanns på skolan.³⁷³ Flera rektorer uppgav även att elever som hade gjort eller skulle göra omval inom gymnasieskolan prioriterades i arbetet med studie- och yrkesvägledningen.³⁷⁴

Av enkäten framgår vidare att det finns ett tydligt samband med skolenheternas andel nyinvandrade elever och i vilken mån nyanlända elever prioriteras.³⁷⁵ I skolor där andelen nyinvandrade elever var 5 procent eller högre prioriterades nyanlända elever i arbetet med studie- och yrkesvägledning i 62

³⁷³ Elever som läste högskoleförberedande program prioriterades inför val till högskola och elever på yrkesprogram erbjöds stöd inför arbetslivet och/eller högre utbildning beroende på om eleven siktar på grundläggande och/eller särskild högskolebehörighet eller inte. I skolor som erbjöd introduktionsprogram stöttades dessa elever med vad de vill uppnå – behörighet till ett nationellt program och/eller komma in på arbetsmarknaden.

³⁷⁴ Gymnasierektorerna svarade även att elever i gymnasiesärskolan i förekommande fall prioriterades högt i vägledningen för att förbereda dem för arbetslivet genom bl.a. arbetsplatsförlagt lärande (apl).

³⁷⁵ Med begreppet *nyinvandrade elever* avses elever i skolväsendet vars första invandrings-tidpunkt (datum för första folkbokföringstidpunkt i Sverige) är max fyra år tillbaka i tiden från mättilfallet eller elever som har okänd bakgrund (rapporterade med tillfälligt personnummer). I enkäten efterfrågas rektorernas svar angående *nyanlända elever*. Ingen definition angavs i enkäten, men begreppet definieras i skollagen. Med nyanländ elev avses den som har varit bosatt utomlands och som numera är bosatt här i landet eller ska anses bosatt här och som har påbörjat sin utbildning här efter höstterminens start det kalenderår då hon eller han fyller sju år. En elev ska inte längre anses vara nyanländ efter fyra års skolgång här i landet. 3 kap. 12 a § skollagen. I SCB:s register finns bara uppgifter om personer som är folkbokförda, och det finns inga registeruppgifter för hur länge en person vistats i landet, eller hur lång asylprocessen varit innan folkbokföringen. Mot denna bakgrund avviker måttet *nyinvandrade elever* som används i statistiken från begreppet *nyanländ elev* på det sätt som beskrivs ovan.

procent av skolorna, jämfört med 16 procent av skolorna där andelen nyinvandrade elever var mindre än 1 procent. Liksom i grundskolan fanns i gymnasieskolan ett samband mellan prioritering av nyanlända elever och andelen nyinvandrade elever. *Ju högre andel nyinvandrade elever på skolan, desto mer prioriterades nyanlända elever i arbetet med studie- och yrkesvägledningen.*

Information till dem som ska välja skola

Enligt skollagen ska inte enbart elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.³⁷⁶ Av de rektorer som besvarade utskottets enkät uppger 36 procent att studie- och yrkesvägledningen på skolan inriktar sig på att hjälpa vissa elevgrupper med hur de ska använda kommunens information om det fria skolvalet medan 42 procent uppger att de inte gör det. Nästan var femte rektor visste inte i vilken mån studie- och yrkesvägledningen på skolan inriktar sig på att hjälpa vissa elevgrupper med hur de ska använda kommunens information om det fria skolvalet. *Sammanfattningsvis varierade det mycket i vilken mån studie- och yrkesvägledaren av rektorerna uppgavs arbeta med denna fråga och många rektorer saknade även kunskap i vilken mån vägledaren gjorde det.*

³⁷⁶ 29 § 2 kap. skollagen (2010:800).

8 Insatser för att förbättra studie- och yrkesvägledningen

Insatser för att undersöka, kartlägga och förbättra studie- och yrkesvägledningen pågår såväl hos huvudmän, på skolor, hos organisationer och statliga myndigheter som inom forskningen.

8.1 Statlig utredning om studie- och yrkesvägledning

I november 2017 tillsatte regeringen en utredning om en utvecklad studie- och yrkesvägledning.³⁷⁷ Utredningen ska enligt sina direktiv bl.a.

- analysera hur undervisningen samt kompetensen hos pedagogisk personal kan utvecklas inom studie- och yrkesvägledning och området arbetslivskunskap
- analysera hur studie- och yrkesvägledarens roll kan stärkas och i högre grad integreras i verksamheten
- analysera hur nätbaserade och interaktiva studie- och yrkesvägledningstjänster används och kan utvecklas
- analysera hur studie- och yrkesvägledningen i skolväsendet möter nyanlända elevers behov
- analysera hur andelen utbildade studie- och yrkesvägledare i skolväsendet kan öka
- vid behov lämna förslag på åtgärder och nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 oktober 2018.

8.2 Skolverkets pågående regeringsuppdrag

Regeringen har vid flera tillfällen gett skolmyndigheterna i uppdrag att genomföra utvärderingar av studie- och yrkesvägledningens organisation och kvalitet i grundskolan och även lagt uppdrag på myndigheterna att utforma insatser för att stärka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen.³⁷⁸ Regeringen gav i Skolverkets regleringsbrev för budgetåret 2016 myndigheten i uppdrag att genomföra fortbildningsinsatser för främst studie- och yrkesvägledare för att förbättra kvaliteten inom vägledningen. Enligt regeringsuppdraget ska fortbildningsinsatserna inriktas mot att utveckla studie- och yrkesvägledningen med särskilt fokus på ökade kunskaper om arbetsmarknaden. Insatserna ska vidare fokusera på att stärka jämställdhetsperspektivet i vägledningen för att bidra till att elevernas studie- och yrkesval inte begränsas av kön eller social

³⁷⁷ Kommittédirektiv 2017:116.

³⁷⁸ Skolverket: Utvärdering av vägledning inom det offentliga skolväsendet. 2005, Skolverket: Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorientering inom grundskolan. 2007 och Skolverket: Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – hela skolans ansvar. 2009.

eller kulturell bakgrund. Fortbildningen ska främst gälla studie- och yrkesvägledningen inom grundskolan men kan också omfatta vägledningen inom gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Arbetet ska genomföras i samråd med Arbetsförmedlingen.³⁷⁹ Uppdraget ska delredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) årligen senast den 15 mars och slutredovisas den 15 mars 2019.

Skolverket har som en del i regeringsuppdraget tagit fram ett utbildningspaket med föreläsningar och processtöd för att stödja utvecklingen av den lokala skolverksamheten. Tanken är att representanter för hela den lokala styrkedjan hos huvudmannen ska delta. Givet den problembild som framträder (se kap. 4) där flera av de brister som identifierats för arbetet med studie- och yrkesvägledningen härrör från svag styrning av verksamheten, uppger Skolverket att man prioriterar huvudmän och rektorer i de informationsinsatser som myndigheten gör. Skolverket har även upphandlat stöd från lärosäten som innebär att i första hand lärare får handledning i sitt arbete med att föra in studie- och yrkesvägledningen i undervisningen. Våren 2018 hade ca 3 500 lärare, studie- och yrkesvägledare och skolledare tagit del av utbildningspaketet. Både kommunala och enskilda huvudmän deltar i Skolverkets utbildningspaket, men enskilda huvudmän är underrepresenterade.³⁸⁰ Skolverket har även givit lärosäten i uppdrag att anordna utbildningar som särskilt tar upp frågor om studie- och yrkesvägledning av nyanlända elever.

Skolverket arbetar även med flera andra regeringsuppdrag som kan omfatta frågor om studie- och yrkesvägledning. I februari 2017 fick Skolverket t.ex. ett regeringsuppdrag att genomföra systematiska insatser i syfte att stärka huvudmännens förmåga att på kort och lång sikt erbjuda nyanlända barn och elever en utbildning av hög och likvärdig kvalitet.³⁸¹ Sedan tidigare arbetar myndigheten också med skolutvecklingsprogrammet Samverkan för bästa skola.³⁸² Skolverket ansvarar även för ett nätverk av yrkesaktiva studie- och yrkesvägledare och är sammankallande i ett nationellt myndighets- och organisationsnätverk för studie- och yrkesvägledning. Utöver Skolverket ingår bl.a. Skolinspektionen, Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM), Arbetsförmedlingen, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) samt forskare i nätverket.³⁸³

8.3 Skolinspektionen planerar flera tematiska granskningar

Utöver den regelbundna tillsynen som genomförs löpande genomförde Skolinspektionen 2013 en kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen i

³⁷⁹ Regleringsbrev för 2016, U2015/01806/GV, U2015/02800/S, U2015/03785/S, uppdrag 13.

³⁸⁰ Uppgift från Skolverket samt Skolverket: Redovisning av regeringsuppdrag, dnr 7.5 2-2018:219. 2018-03-07.

³⁸¹ Regeringsbeslut 2017-01-26 U2017/00300/S.

³⁸² Regeringsuppdrag U2015/3357/S.

³⁸³ Uppgift från Skolverket.

34 grundskolor som refereras på flera ställen i den här uppföljningen. Skolinspektionen inledde våren 2018 arbetet med en ny kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen, denna gång med fokus på gymnasieskolans yrkesprogram. Skolinspektionen kommer att granska hur studie- och yrkesvägledningen genomförs på yrkesprogram med olika typer av könsfördelning med fokus på vägledning inom undervisningen (vid/bred vägledning).

Inspektionen menar att yrkesprogrammen framstår som särskilt angelägna att granska mot bakgrund av att de är de mest könsupplade programmen inom gymnasieskolan. Dessutom lyckas elever på yrkesprogram i lägre utsträckning få en examen inom tre år jämfört med elever på högskoleförberedande program. Enligt Skolinspektionen pekar också forskning på att elever som gjort otraditionella val på yrkesprogram med stora könsskillnader oftare hoppar av utbildningen och oftare byter program. Studie- och yrkesvägledningen har här ett viktigt uppdrag att stödja och motivera dessa elever inför deras fortsatta studie- och yrkesliv samt utmana elevernas uppfattning om olika branscher utifrån normer kring kön samt social och kulturell bakgrund. Studie- och yrkesvägledningen kan därmed även fungera som en skyddsfaktor för att motverka avhopp och programbyten, menar Skolinspektionen.

Skolinspektionens kvalitetsgranskning av gymnasieskolans yrkesprogram omfattar 30 skolenheter, varav 10 skolenheter med fordon- och transportprogrammet, 10 skolenheter med vård- och omsorgsprogrammet och 10 skolenheter med handels- och administrationsprogrammet. Granskningen inleddes i april 2018 och myndigheten planerar att publicera en sammanfattande rapport med granskningens resultat i februari 2019.³⁸⁴

Skolinspektionen har även fattat beslut om att genomföra en tematisk granskning av nyanlända elevers utbildningsvägar efter språkintröduktion och kommer att beröra frågor om studie- och yrkesvägledning för denna elevgrupp. En kvalitetsgranskningsrapport planeras att publiceras i november 2018. Centrala utgångspunkter för en av frågeställningarna för granskningen är rektorns ansvar för organiseringen av studie- och yrkesvägledningen och vikten av att nyanlända elever får information om utbildningssystemet, sina möjligheter till studier och arbetsmarknadens kompetenskrav. Granskningen tar främst sikte på vägledning i vid bemärkelse.³⁸⁵

8.4 Nationellt forskarnätverk

Forskarnätverket Karriärutveckling (KAV) syftar till att fungera som en arena för utbyte av forskning mellan närbelägna forskningsfält och forskare avseende karriärutveckling, övergångar mellan skola och arbete samt karriärvägledning från grundskola till arbetsliv. Nätverket har varit verksamt i drygt tio

³⁸⁴ Skolinspektionens webbplats.

³⁸⁵ Skolinspektionen: Beslut om att inleda tematisk kvalitetsgranskning av nyanlända elevers utbildningsvägar efter språkintröduktion. Dnr 20017:7322. Beslut 2018-01-17.

år och finansieras av Vetenskapsrådet, forskningsrådet Forte samt de tre lärosäten som ger studie- och yrkesvägledarprogrammet och består av ca 25 seniore och juniora forskare från olika discipliner och lärosäten.³⁸⁶

8.5 EU-projekt mot studieavbrott

Som en del av EU:s strategi för att minska andelen ungdomar som avbryter sina studier i förtid har EU avsatt medel för att medfinansiera olika projekt i EU:s medlemsländer.³⁸⁷ I Sverige har Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) som en del i detta arbete tagit initiativ till projektet Plug In som startade 2012 och avslutades 2017.³⁸⁸ Projektet, som har varit det största i sitt slag i Sverige, syftade till att fånga upp de elever som löpte störst risk att avbryta sina studier och att motivera ungdomar som redan hade avbrutit att återuppta sina gymnasiestudier. I flera av de lokala Plug In-projekten utgjorde studie- och yrkesvägledning en viktig del i arbetet med att förhindra att ungdomar skulle göra studieavbrott och för att förbättra deras möjligheter att träda in på arbetsmarknaden.

Inom ramen för projektet har en nationell, digital plattform kallad Pluginnovation upprättats som förvaltas av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Syftet med plattformen är att samla och sprida resultatet av vetenskapliga undersökningar, beprövade metoder och erfarenheter från projektet som är centrala för personer som arbetar med att motverka studieavbrott.³⁸⁹

8.6 Privata initiativ

Det finns flera privata aktörer som erbjuder huvudmän och skolor stöd i deras utvecklingsarbete med studie- och yrkesvägledning. Bland annat erbjuds stöd i analysen och utformningen av mål och riktlinjer för styrningen av vägledningen samt digitala verktyg som t.ex. lärare kan använda i arbetet med den vida vägledningen i undervisningen.³⁹⁰ Enligt uppgifter till den här uppföljningen från personer som arbetar med verksamhetsutveckling av studie- och yrkesvägledning är deras intryck att fler huvudmän och rektorer än tidigare är intresserade av vägledningen och att utvecklingsinsatser initieras i större omfattning än tidigare.

³⁸⁶ kav-net.se

³⁸⁷ Europeiska kommissionen: Reducing early school leaving: Key messages and policy support. 2013. Plug In finansierades med medel från Europeiska socialfonden (ESF) och med medfinansiering från medverkande kommuner och regioner.

³⁸⁸ Projektet samordnas av SKL och finansieras dels med EU-medel från Europeiska socialfonden genom Svenska ESF-rådet, dels genom medfinansiering från de kommuner och regioner som deltar i projektet.

³⁸⁹ pluginnovation.se.

³⁹⁰ Exempel på sådana aktörer är de ideella utbildningsorganisationerna Ung företagsamhet och Framtidsfrön som båda inriktar sitt arbete mot ungas entreprenörskap. Det förekommer även privata företag som erbjuder olika tjänster för huvudmäns och skolors arbete med studie- och yrkesvägledningen.

9 Nordisk utblick

I det här avsnittet redogörs översiktligt för studie- och yrkesvägledningen i grund- och gymnasieskolan i de nordiska länderna Finland, Danmark och Norge.

9.1 Studie- och yrkesvägledningen i Finland

I Finland styrs studie- och yrkesvägledningen, benämnd elevhandledning och praktisk arbetslivsorientering, av nationella mål. I timplanen för grundskolan finns tid avsatt för vägledningen och i gymnasieskolan ges en obligatorisk kurs inom ramen för studiehandledningen.³⁹¹

Enligt Utbildningsstyrelsen, som motsvarar det svenska Skolverket, är syftet med elevhandledningen att öka elevernas självkännet som så att de upptäcker sina styrkor och utvecklingsbehov. Handledningen ska stödja utvecklingen av de ungas yrkesidentitet och ge färdigheter för livs- och karriärplanering samt för fortsatta studier och arbetsliv. Handledningen i skolan ska vara en kontinuerlig, interaktiv och målinriktad verksamhet. Handledningen är enligt Utbildningsstyrelsen en gemensam uppgift för alla som arbetar i skolan, och skolans verksamhetskultur ska stödja handledningen. Alla elever har rätt till högklassig och tillräcklig handledning enligt sina individuella behov.³⁹²

I de nationella läroplanerna för den finska grundskolan fastställs målen för elevhandledningen i årskurs 1–2, 3–6 och 7–9. Alla elever har minst två årsveckotimmar elevhandledning i klass (en årsveckotimme motsvarar 38 timmar per år). Handledningen genomförs oftast under de tre sista åren av den grundläggande utbildningen (grundskolan) eftersom eleverna då står inför val av fortsatta studier eller yrke.³⁹³ Det är utbildade studie- och yrkesvägledare eller handledare som är ansvariga för undervisningen och det finns läromedel och annat material för undervisning i ämnet.³⁹⁴

Elevhandledningen i klasserna sköts i allmänhet av studiehandledaren, som är en lärare som specialiserat sig på detta. I de lägre klasserna genomförs handledningen i samband med undervisningen i andra ämnen eller skolans övriga verksamhet. I grundskolan är handledningen som gäller fortsatt utbildning mer individuellt utformad för elever i behov av särskilt stöd än för övriga elever.

I elevhandledningen tar man upp ämnen som studiefärdigheter och skolgång, självkännet som, möjligheter till fortsatta studier, yrken, yrkesområden

³⁹¹ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

³⁹² Utbildningsstyrelsens webbplats.

³⁹³ Utbildningsstyrelsen: Kriterier för god handledning i den grundläggande utbildningen, gymnasieutbildningen och yrkesutbildningen. Informationsmaterial 2014:6 samt Utbildningsstyrelsens webbplats.

³⁹⁴ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

och arbetslivet. Eleverna får lära sig behärska olika verktyg för informations-sökning och använda de rådgivnings- och handledningstjänster som samhället erbjuder. I de högsta klasserna i grundskolan anordnas arbetslivsorientering som ska ge grund för elevernas val av utbildning och yrke. Eleverna bekantar sig då med arbetslivet under en eller två veckor långa praoperioder. I samband med dem kan eleverna också ges möjligheter att förlägga sin prao till yrkesutbildningar,³⁹⁵ något som den svenska Yrkesprogramsutredningen föreslagit borde införas också i Sverige.³⁹⁶

9.2 Studie- och yrkesvägledningen i Danmark

I Danmark varierar sättet att organisera vägledningen mellan skolorna, men det är vanligtvis klassläraren i grundskolan som koordinerar ämnesområdet Uddannelses-, erhvervs- og arbejdsmarkedsorientering (UEA) som ges från förskoleklass till och med årskurs 9. Ämnet UEA kännetecknas av många aktiviteter utanför skolan, såsom studiebesök, introduktionskurser för ungdomsutbildningar, praktikplatser i företag och kontakter med organisationer eller branscher. Studie- och yrkesvägledningen har inte någon tid avsatt i timplanen, men det är ett av tre obligatoriska ämnesområden.³⁹⁷ Målet med UEA, undervisningens innehåll, vad som ska uppnås i olika årkurser och stöd för genomförandet finns formulerade i nationella styrdokument.³⁹⁸ Utöver den vägledning som skolorna ansvarar för finns även lokala vägledningscentra för ungdomar under 25 år (Ungdommens Uddannelsesvejledning)³⁹⁹. Vägledningscentrum samarbetar med skolorna och stöder lärarna i deras vägledningsarbete. Därutöver finns även en nationell internetbaserad e-vägledningsservice (e-Guidance) samt en nationell vägledningsportal⁴⁰⁰.

9.3 Studie- och yrkesvägledningen i Norge

Liksom i Sverige har elever i Norge enligt lag rätt till studie- och yrkesvägledning som tillgodoser deras behov av vägledning.⁴⁰¹ År 2008 infördes även ämnet Utdanningsvalg i grundskolan med en egen kursplan och ett visst antal timmar i timplanen. Kursen vänder sig till elever i grundskolans senare årskurser. Utbildningen ska ge eleverna erfarenhet av innehåll, uppgifter och arbetssätt i olika utbildningar på gymnasiet och i yrken och innehåller praktik. Syftet är att eleverna ska kunna göra kunskapsbaserade val av utbildning och

³⁹⁵ Utbildningsstyrelsen: Kriterier för god handledning i den grundläggande utbildningen, gymnasieutbildningen och yrkesutbildningen. Informationsmaterial 2014:6 samt Utbildningsstyrelsens webbplats.

³⁹⁶ Yrkesprogramsutredningen: Välja yrke. SOU 2015:97.

³⁹⁷ Euroguidance Denmark, The Danish Agency for Higher Education: Guidance in Education – the educational guidance system in Denmark. 2014.

³⁹⁸ SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

³⁹⁹ Därutöver finns även regionala vägledningscentra som vänder sig till alla medborgare.

⁴⁰⁰ www.ug.dk.

⁴⁰¹ Euroguidance: <https://www.euroguidance.eu/guidance-system-in-norway>.

yrken. Ett annat uttalat mål för kursen är att minska omval och avhopp i gymnasieskolan.⁴⁰²

9.4 Tydlig struktur i vägledningsarbetet i Finland

Man kan konstatera att Sverige vid en jämförelse med de nordiska länderna, framför allt med Finland, avviker genom att många huvudmän och skolor i Sverige inte arbetar lika systematiskt med vägledningen. En orsak till detta kan vara att den svenska regleringen av studie- och yrkesvägledningen uppfattas som otydligare än den finska, vilket medför att verksamheten inte prioriteras. I Finland finns även tid för vägledningen avsatt på schemat.

I OECD:s undersökning Programme for International Student Assessment (PISA) ingick 2012 frågor som rörde studie- och yrkesvägledning. Bland andra länder deltog Finland i denna undersökning. (Sverige deltog inte i denna del av PISA-undersökningen.) Analysen visar att de finländska ungdomarna i hög utsträckning deltagit i olika vägledningsaktiviteter (*career planning activities*) som skolan annordnat och de finländska elevernas svar visar också att de i högre omfattning än ungdomarna i övriga undersökta länder även tillgodojort sig vägledningen.⁴⁰³

⁴⁰² Euroguidance: <https://www.euroguidance.eu/guidance-system-in-norway> och SKL: Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013.

⁴⁰³ European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN): An Analysis of the Career Development Items in PISA 2012 and of their Relationship to the Characteristics of Countries, Schools, Students and Families. ELGPN Research Paper No. 1. 2014.

Källförteckning

Riksdagstryck

Betänkande 2005/06:KU21 Riksdagen i en ny tid

Betänkande 2006/07:UbU15 Frisökning – ökade valmöjligheter till gymnasieskolan, m.m.

Betänkande 2011/12:UbU15 Gymnasieskolan

Betänkande 2012/13:KU21 Redogörelser för behandlingen av riksdagens skrivelser

Betänkande 2012/13:UbU1 Utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning

Betänkande 2016/17:SfU19 Kompletteringar av den tillfälliga lagen för uppehållstillstånd rörande studier på gymnasienivå

Betänkande 2016/17:UbU18 Skolväsendet – lärare och elever

Betänkande 2017/18:UbU9 Stärkt koppling mellan skola och arbetsliv

Betänkande 2017/18:UbU23 En gymnasieutbildning för alla

Betänkande 2017/18:FiU49 Extra ändringsbudget för 2018 – Ny möjlighet till uppehållstillstånd

Framställning 2005/06:RS3 Riksdagen i en ny tid, Översyn av riksdagsordningen

Proposition 1971:34 Kungl. Maj:ts proposition om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola

Proposition 2006/07:71 Frisökning – ökade valmöjligheter till gymnasieskolan, m.m.

Proposition 2009/10:149 En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor

Proposition 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet

Proposition 2012/13:1 Budgetpropositionen för 2013 utgiftsområde 16

Proposition 2016/17:133 Kompletteringar av den tillfälliga lagen för uppehållstillstånd rörande studier på gymnasienivå

Proposition 2017/18:24 Stärkt koppling mellan skola och arbetsliv

Proposition 2017/18:183 En gymnasieutbildning för alla

Proposition 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter

Proposition 2017/18:204 Fler vägar till kunskap – en högskola för livslångt lärande

Proposition 2017/18:252 Extra ändringsbudget för 2018 – Ny möjlighet till uppehållstillstånd

Riksdagsskrivelse 2006/07:163

Riksdagsskrivelse 2011/12:235

Riksdagsskrivelse 2012/13:113

Riksdagsskrivelse 2016/17:239

Riksdagsskrivelse 2017/18:75

Riksdagsskrivelse 2017/18:155

Författningar, regeringsbeslut, internationella konventioner m.m.

Fortsättningsskolestadgan. 1918

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). 1989

Kommittédirektiv 2015:15, Tilläggsdirektiv till Yrkesprogramsutredningen

Kommittédirektiv 2015:70, Samordnare för unga som varken arbetar eller studerar

Kommittédirektiv 2016:82, Tilläggsdirektiv till samordnare för unga som varken arbetar eller studerar

Kommittédirektiv 2017:116, En utvecklad studie- och yrkesvägledning

Protokoll 2016/17:32, Utbildningsutskottets sammanträde

Regeringens skrivelse 2012/13:75

Regeringsbeslut N2012/6275/RT

Regeringsbeslut N2015/02413/RTS

Regeringsbeslut U2015/3357/S

Regeringsbeslut N2017/07839/RTS

Regeringsbeslut U2017/00300/S

Regeringsformen

Regleringsbrev till Skolverket för 2016, U2015/01806/GV, U2015/02800/S,

U2015/03785/S, uppdrag 13

SFS 1993:100 Högskoleförordningen

SFS 2002:760 Förordningen om uppdragsutbildning via universitet och högskolor

SFS 2007:223 Förordning om uppdragsutbildning för fortbildning av lärare och viss annan personal

SFS 2010:800 Skollagen

SFS 2010:2039 Gymnasieförordningen

SFS 2011:185 Skolförordningen

SFS 2011:556 Förordning med instruktion för Statens skolinspektion

SFS 2011:1108 Förordningen om vuxenutbildning

SFS 2015:1047 Förordning med instruktion för Statens skolverk

SFS 2017:353 Lagen om uppehållstillstånd för studerande på gymnasial nivå

SFS 2017:725 Kommunallagen

SFS 2018:49 Förordning om statsbidrag för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling

SKOLFS 2010:37 Förordning om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet

SKOLFS 2011:144 Förordning om läroplan för gymnasieskolan

SKOLFS 2013:180 Arbete med studie- och yrkesvägledning

Utredningar, rapporter m.m.

Bimrose, J, Effective guidance one year on: Evidence from longitudinal case studies in England. 2005

Christensen, G & Larsen MS, Evidence on Guidance and Counseling. 2011

Dresch, J, och Lovén, A, "Vägen efter grundskolan" i Lundahl, L (red). Att bana vägen mot framtiden. Karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv. 2010

European Lifelong Guidance Policy Network, The Evidence Base on Lifelong Guidance. ELGPN 2013–14.

Europeiska kommissionen, Reducing early school leaving: Key messages and policy support. 2013

Euroguidance Denmark, The Danish Agency for Higher Education, Guidance in Education – the educational guidance system in Denmark. 2014

European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN), An Analysis of the Career Development Items in PISA 2012 and of their Relationship to the Characteristics of Countries, Schools, Students and Families. ELGPN Research Paper No. 1. 2014

Hooley, T och Dodd, V, The Economic Benefits of Career Guidance. 2015

Hök L och Sanandaji N, Samhällsförlusten av skolmisslyckande och värdet av att rädda fler i varje årskull. 2017

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) och Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO), En förlorad generation? En ESO-rapport om ungas etablering på arbetsmarknaden. ESO 2015:3

Institutet för framtidsstudier, Utanförskap. 2011

Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet, Studie- och yrkesledarenkät 2016

Lindblad, M, Studie- och yrkesvägledning som kunskapsområde. En nordisk jämförelse. Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap, Umeå universitet. 2011

Lovén, A, Kvalet inför valet. Om elevers förväntningar och möten med vägledare i grundskolan. Malmö högskola, Institutionen för pedagogik. 2000

Lovén, A, Karriärvägledning – En forskningsöversikt. 2015

Lundahl, L, Vägledning på gymnasiet. Kapitel i Karriärvägledning – En forskningsöversikt, Lovén, Anders (red.). 2015

Lundahl, L och Nilsson, G, Vägledningen i en tid av decentralisering och avreglering i Att bana vägen mot framtiden. Karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv. Lundahl, L (red.) 2010

Lärarnas Riksförbund, Effekter av vägledning. 2012

Lärarnas Riksförbund, Vad säger statistiken om skolan i din kommun? Elevresultat, likvärdighet, resursanvändning, lärarlöner och behörighet hösten 2015. 2015

Lärarnas Riksförbund, Vägledning: En förutsättning för att lyckas i skolan och livet. 1 500 gymnasieelever om studie- och yrkesvägledningen de fick i grundskolan. Juni 2017

Lärarnas Riksförbund, Vägledning måste bli hela skolans ansvar. Så tycker vägledarna att studie- och yrkesvägledningen fungerar i praktiken. Juni 2017

National Dropout Prevention Center/Network and Communities In Schools, Inc., Dropout Risk Factors and Exemplary Programs: A Technical Report. 2007

- Nilsson I, Wadeskog A, Hök L och Sanandaji N: Utanförskapets pris. En bok om förebyggande sociala investeringar. 2014
- Nilsson, G, I backspegeln i Lundahl, red. Att bana vägen mot framtiden. 2010
- OECD, Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools. 2012
- OECD, Getting Skills Right. 2016
- OECD, Investing in Youth. 2016
- OECD, The Resilience of Students with an Immigrant Background. Factors that Shape Well-being. March 2018
- Olofsson J, Lovén A och Deliér E, Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen. En bakgrund och tre fallstudier. Malmö högskola/Skolverket. 2017
- Olofsson J och Panican A, Unga och utanförskap i Sverige, i Olsen T och Tägtström J (red.): För det som vokser, Unge, psykisk ohälsa och tidlig utförelsen i Norden. 2013
- Panican, Hjort & Hjärpe, Rådgivare, vägledare och mäklare – om grundskolans roll och betydelse för gymnasievalet. 2014
- Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar, Kommunernas aktivitetsansvar. 2016
- SKL, Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning. 2013
- SKL, Socioekonomisk resursfördelning till skolor. Så kan kommunerna göra. 2014
- SKL, Utbildning – nyckeln till arbete. 2015
- Skolinspektionen, Beslut om att inleda tematisk kvalitetsgranskning av nyanlända elevers utbildningsvägar efter språkintröduktion. Dnr 2017:7322. Beslut 2018-01-17
- Skolinspektionen, Språkintröduktion i gymnasieskolan. 2017
- Skolinspektionen, Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:3252
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:4315
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:4522
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:4543
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:4589

- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:4602
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9077
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9214
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9282
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9536
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9610
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9630
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9664
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9681
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9730
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9733
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9757
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:9759
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:10004
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:10032
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:10052
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2015:10062
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2016:4394
- Skolinspektionen, Beslut och rapporter: ärendenummer 2016:5040
- Skolverket, Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor. En kvantitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan. Rapport 467. 2018
- Skolverket, Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2016. PM 2016-12-20
- Skolverket, Betyg och studieresultat i gymnasieskolan år 2017. PM 2017-12-21
- Skolverket, Börja om på nytt program i gymnasieskolan. Statistik och elevröster. Rapport 376. 2012
- Skolverket, Gymnasial lärlingsutbildning de tre första åren 2008–2011. Delta-gande, elevernas erfarenheter och studieresultat. Rapport 373. 2012
- Skolverket, Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – hela skolans ansvar. 2008
- Skolverket, Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorientering inom grundskolan. 2007

- Skolverket, Redovisning av uppdrag om att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom studie- och yrkesvägledningen. Dnr 2013:00121. 2016-03-10
- Skolverket, Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Arbete med studie- och yrkesvägledning. 2013
- Skolverket, Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet. 2015
- Skolverket, Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Utbildning för nyanlända elever. 2016
- Skolverket, Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet. 2012
- Skolverket, Stödmaterial för studie- och yrkesvägledning i undervisningen för grundskola och gymnasieskola. 2014 och 2017
- Skolverket, Ungdomars uppfattning om gymnasievalet. 2012
- Skolverket, Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon. 2004
- Skolverket, Utvärdering av vägledning inom det offentliga skolväsendet. 2005
- Skolverket, Vad gör ungdomar efter gymnasieskolan? Rapport 411. 2014
- Skolverket, Redovisning av regeringsuppdrag, dnr. 7.5 2-2018:219. 2018-03-07
- Socialstyrelsen, Social rapport 2010
- SOU 1945:43, 1940 års skolutredning: Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke
- SOU 2001:45, Utredningen om vägledningen i skolväsendet: Kariärvägledning.se.nu
- SOU 2011:11, Långtidsutredningen, bilaga 2, Bäckman O: Att få fotfäste på arbetsmarknaden, i Alm, S m.fl. (red.)
- SOU 2013:74, Utredningen om unga som varken arbetar eller studerar: Unga som varken arbetar eller studerar – statistik, stöd och samverkan
- SOU 2014:5, Kommunaliseringsutredningen: Staten får inte abdikera! – om kommunaliseringen av den svenska skolan
- SOU 2015:97, Yrkesprogramsutredningen: Välja yrke.
- SOU 2016:19, Barnrättighetsutredningen: Barnkonventionen blir svensk lag
- SOU 2016:77, Gymnasieutredningen: En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning
- SOU 2016:94, Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro: Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera

SOU 2017:20, Tillträdesutredningen: Tillträde för nybörjare – ett öppnare och enklare system för tillträde till högskoleutbildning

SOU 2018:11, Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar: Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar

Stiftelsen för strategisk forskning, Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – utmaningar för Sverige. 2014

Sultana R G, Learning Career Management Skills in Europe. 2010

Svenskt näringsliv, Bra att OECD granskar svenska matchningsproblem. 2015-05-15

Sveriges Elevkårer & Lärarnas Riksförbund, Från avhopp till examen. Så vill skolan utveckla skolan. 2015

Svenskt näringsliv, Vikten av vägledning. Studie- och yrkesvägledningens utmaningar. 2016

Sveriges vägledarförening, Etiska riktlinjer. 2017

Ungdomsbarometern och Skolsamverkan, Syv-barometern 2016

UKÄ, Kvalitetsutvärdering av studie- och yrkesvägledarexamen. Reg.nr 411-663-13. 2014-09-30

UKÄ, rapport 2016:8 om uppdragsutbildningar vid universitet och högskolor

Utbildningsstyrelsen, Kriterier för god handledning i den grundläggande utbildningen, gymnasieutbildningen och yrkesutbildningen. Informationsmaterial 2014:6

Vestin, M, Femtio år med syo. 1940/41–1990/91. Skolöverstyrelsen. 1991

Vetenskapsrådets rapportserie 12:2008 Individ, vägar, valen. Karriärval och vägledning i socialt, mångkulturellt och könsperspektiv

Wilson, S. J, Lipsey, M, Tanner-Smith, E, Huang, C, Steinka-Fry, K T, Dropout prevention and intervention programs: Effects on school completion and dropout among school-aged children and youth. Campbell Systematic Reviews 2011:8

Webbsidor

Euroguidance, euroguidance.eu

Europeiska kommissionen, School Education Gateway, The European Toolkit for Schools, schooleducationgateway.eu

Lärarnas tidning, <http://lararnastidning.se/overlagset-flest-avhopp-bland-lararstudenter/>

pluginnovation.se, pluginnovation.se

SKL:s webbplats, skl.se
Skolinspektionens webbplats, skolinspektionen.se
Skolverkets webbplats skolverket.se
Stockholms universitets webbplats,
Utbildningsstyrelsens webbplats, oph.fi

Intervjuer och muntliga uppgifter

Arbetsförmedlingen
Friskolornas riksförbund
Holm, Gabriella, lärare och konsult inom studie- och yrkesvägledning
Idéburna skolors riksförbund
Institutionen för samhälle, kultur och identitet vid Malmö universitet
Kunskapsskolan
Liljeström, Anna, Fil. dr., SKL
Lovén, Anders, Universitetslektor (Malmö universitet)
Lundahl, Lisbeth, professor (Umeå universitet)
Lärarförbundet
Lärarnas Riksförbund
Osman, Ali, docent (Stockholms universitet)
Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet
Skolinspektionen
Skolverket
Skolverkets myndighetsnätverk för studie- och yrkesvägledning
Skolverkets nationella referensgrupp för studie- och yrkesvägledare
Sundelin, Åsa, Fil. dr. (Stockholms universitet)
Svenskt näringsliv
Sveriges elevkårer (SVEA)
Sveriges Kommuner och Landsting, SKL
Sveriges Skolledarförbund
Sveriges vägledarförening

BILAGA 1

SCB: Resultatrapport för utbildningsutskottets enkät till rektorer

Resultatrapport

Uppföljning av studie- och yrkesvägledning

2018-04-09

Statistics Sweden

Statistiska centralbyrån

Innehåll

Beskrivning av populationen	2
Styrning, reglering och stöd	7
Skolenheter med kommunala huvudmän har i högre grad mål för arbetet med studie- och yrkesvägledning.....	7
Vanligare i gymnasieskolor att studie- och yrkesvägledning ingår i kvalitetsarbetet	8
Rektorer som arbetar systematiskt med studie- och yrkesvägledning har nytta av det statliga stödet	9
Tidsbrist för personal och för allmänna formuleringar de främsta bristerna i det statliga stödet	10
Arbetet med studie- och yrkesvägledning	13
Varannan rektor utanför storstäderna uppger liten tillgång till examinerade studie- och yrkesvägledare	13
Nästan nio av tio studie- och yrkesvägledare ägnar sig åt vägledningssamtal med elever.....	14
Nyanlända elever prioriteras om behov finns.....	16
I gymnasieskolan prioriteras elever som riskerar att inte uppnå kraven för gymnasieexamen	17
Samverkan	19
Rektorer som oftare kompetensutvecklas inom studie- och yrkesvägledning mer involverade i frågan.....	19
Varierande orsaker till att rektorer inte arbetar för mer samverkan om studie- och yrkesvägledning på skolan.....	20
Tre av fyra gymnasieskolor samverkar med arbetslivet	21
Ett mönster mellan föräldrars utbildningsbakgrund och vilka gymnasieskolorna samverkar med	22
Definitioner och förklaringar.....	24
Referenser.....	26
Bilaga - Enkäten	27

Beskrivning av populationen

I detta kapitel redovisas antal skolenheter i populationen efter utvalda redovisningsgrupper för att ge en bredare bild av dess sammansättning.

Kort sammanfattning av populationen

- I populationen ingår 5 599 skolenheter, varav 4 354 med kommunal huvudman respektive 1 245 med enskild huvudman
- Fördelningen per skolform är 4 270 grundskolor och 1 329 gymnasieskolor
- I knappt 25 procent av skolenheterna är andelen elever med föräldrar med tre års eftergymnasial utbildning 50 procent eller mer
- 18 procent av skolenheterna har mindre än 1 procent nyinvandrade elever

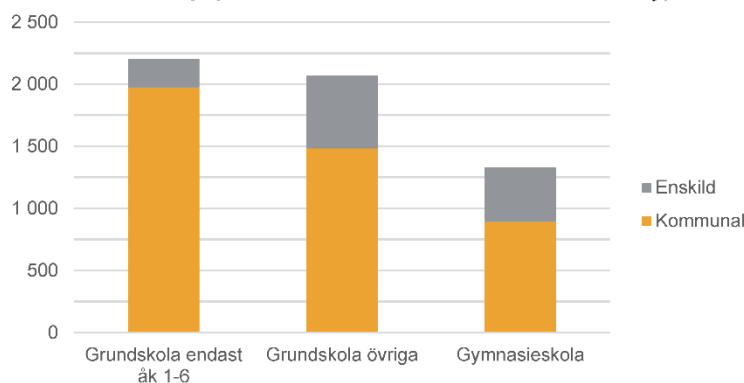
Populationen utgjordes av skolenheter med kommunal eller enskild huvudman inom skolformerna grundskola och gymnasieskola. Grundskolor som enbart bedriver undervisning inom förskoleklass och årskurs 1-3 samt utlandsskolor är exkluderade i denna undersökning.

Viktiga redovisningsgrupper i denna rapport är skolform, huvudmannatyp, regional indelning, föräldrars högsta utbildning, elever med svensk respektive utländsk bakgrund och andel nyinvandrade elever på skolenheten. För mer information om redovisningsgrupperna, se avsnitt *Definitioner och förklaringar* på sida [24].²⁴

Urvalet stratifierades bland annat på skolformerna grund- och gymnasieskola men eftersom arbetet med studie- och yrkesvägledning (Syv) kan skilja sig beroende på elevernas ålder särredovisas även grundskolor som endast har årskurs 1-6.

Figur 1

Antal skolenheter i populationen efter skolform och huvudmannatyp

Populationen omfattar cirka 5 600 skolenheter och det är klart fler skolenheter med kommunal huvudman än med enskild, 4 354 med kommunal huvudman jämfört med 1 245 med enskild huvudman. Fördelningen per skolform är 4 270 grundskolor, varav 2 202 grundskolor som endast bedriver undervisning inom årskurs 1-6, samt 1 329 gymnasieskolor.

Bland de kommunala grundskolorna är andelen skolor som endast bedriver undervisning inom årskurs 1-6 således högre jämfört med skolor med enskilda huvudmän som har en större andel skolor undervisning i högre årskurser, både grundskolor med årskurs 1-9¹ samt gymnasieskolor.

Figur 2

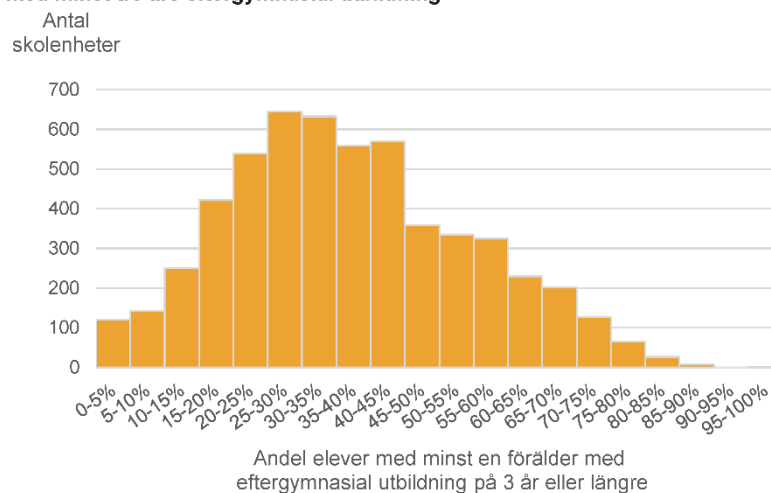
Antal skolenheter i populationen efter huvudmannatyp och regional indelning

Skolor med enskild huvudman är överrepresenterade i större kommuner och kommunala skolor återfinns i högre utsträckning än skolor med enskild huvudman i mindre städer. 43 procent av skolorna med enskild huvudman är förlagda iorstäder och orstadsnära kommuner jämfört med 24 procent av de kommunala skolorna. Av skolenheterna med enskild huvudman är 20 procent förlagda i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner jämfört med 35 procent av de kommunala skolorna.

¹ Avser de grundskolor som bedriver undervisning i årskurs 7-9, antingen i kombination med årskurs 1-6 eller enbart årskurs 7-9.

Figur 3

Antal skolenheter i populationen efter andel elever med minst en förälder med minst tre års eftergymnasial utbildning

Bland grundskolorna är det en högre andel elever som har föräldrar med minst 3 års eftergymnasial utbildning jämfört med elever i gymnasieskolorna.

Medianvärdet av andelen elever som har minst en förälder med eftergymnasial utbildning på tre år eller längre är 39 procent i grundskola respektive 25 procent i gymnasieskolan.

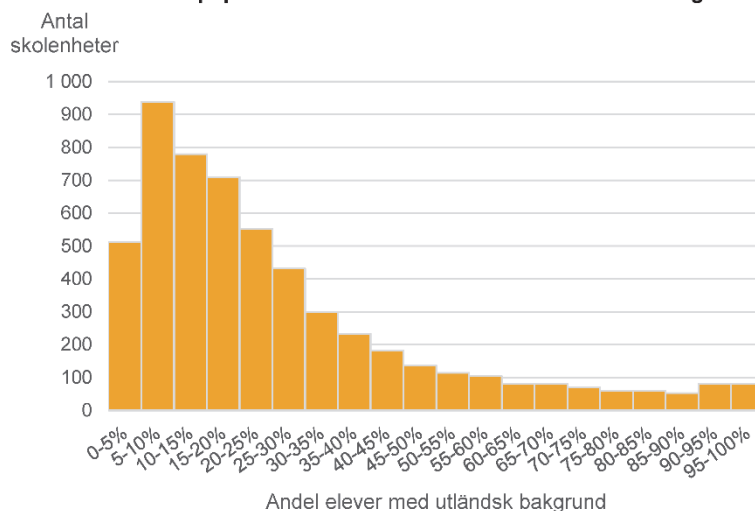
Andelen skolenheter där mer än hälften av eleverna har minst en förälder med 3 års eftergymnasial utbildning eller längre är 27 procent för grundskolor och 12 procent i gymnasieskolor. I hälften av gymnasieskolorna har mindre än var fjärde elev en förälder med minst 3 års eftergymnasial utbildning jämfört med 20 procent av grundskolorna.

Det är vanligare bland enskilda skolor att föräldrarna har en eftergymnasial utbildning på minst tre år. I 33 procent av skolenheterna med enskild huvudman är andelen högutbildade föräldrar 50 procent eller mer jämfört med 21 procent av de kommunala skolorna.

Det föreligger även tydliga regionala skillnader. Det är vanligare i storstäder och storsdagsnära kommuner att elevernas föräldrar har tre års eftergymnasial utbildning eller längre.

Andelen högutbildade föräldrar samvarierar också med andelen nyinvandrade elever² och elever med utländsk bakgrund³. Det är fler föräldrar med minst tre års eftergymnasial utbildning i skolenheter med färre nyinvandrade elever och skolenheter med lägre andel elever med utländsk bakgrund.

Figur 4

Antal skolenheter i populationen efter andel elever med utländsk bakgrund

Grundskolor har generellt en lägre andel elever med utländsk bakgrund jämfört med gymnasieskolor. Andelen skolenheter som har mindre än 10 procent elever med utländsk bakgrund är

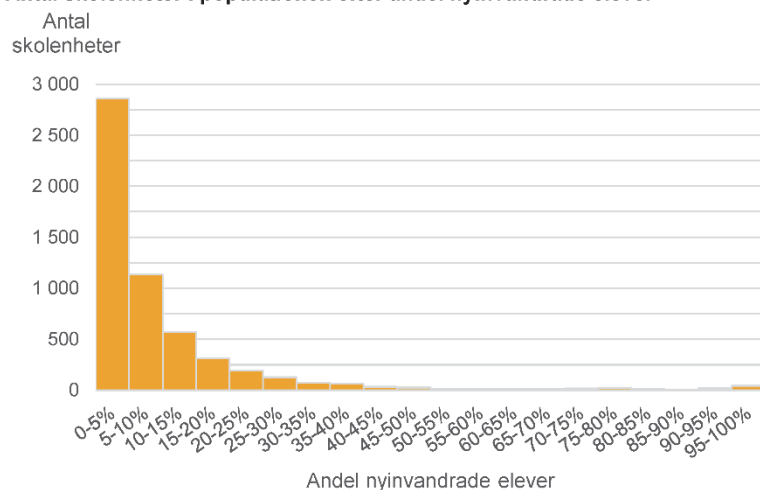
- 38 procent i grundskolor som endast bedriver undervisning i årskurs 1-6
- 22 procent i grundskolor som bedriver undervisning i årskurs 1-9
- 12 procent av gymnasieskolorna

Det är vanligare i storstäder och storstadsnära kommuner med fler elever med utländsk bakgrund i skolorna i mindre städer. Inga större skillnader kan urskiljas mellan kommunala och enskilda skolenheter med avseende på andelen elever med utländsk bakgrund.

² Med nyinvandrade elever avses invandrade elever folkbokförda i Sverige för maximalt fyra år sedan.

³ Med utländsk bakgrund personer födda utomlands och personer födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

Figur 5

Antal skolenheter i populationen efter andel nyinvandrade elever

I de flesta skolenheter är andelen nyinvandrade elever under 10 procent men vissa nivåskillnader går att urskilja. I 35 procent av gymnasieskolorna är andelen nyinvandrade elever 10 procent eller mer jämfört med i 26 procent av grundskolorna. Det är också en större andel nyinvandrade elever i kommunala skolor. I 32 procent av de kommunala skolorna är andelen nyinvandrade elever 10 procent eller mer jämfört med i 14 procent av skolorna med enskild huvudman.

När det gäller regionala skillnader i andelen nyinvandrade elever föreligger ett motsatt mönster jämfört med utländsk bakgrund. Andelen elever med utländsk bakgrund är högre i storstäder men andelen nyinvandrade elever på skolenheterna är istället högre i mindre städer. I 35 procent av skolenheterna i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner är andelen nyinvandrade elever 10 procent eller mer. Motsvarande andel i storstäder och storstadsnära kommuner är 20 procent.

Tänk på att

De resultat som presenteras i kommande kapitel är skattningar från en urvalsundersökning med bortfall. Det innebär att statistikvärdena är behäftade med en viss osäkerhet.

Skillnader som lyfts fram i rapporten är signifikanta med 95 procents sannolikhet, även kallad statistiskt säkerställd skillnad.

Styrning, reglering och stöd

Detta kapitel handlar om huvudmannens styrning, hur rektorerna bedömer den statliga regleringen samt det stöd staten som erbjuder. Avsnittet fokuserar på skillnader i styrning, reglering och stöd främst med avseende på skolform och huvudmannatyp.

De viktigaste resultaten

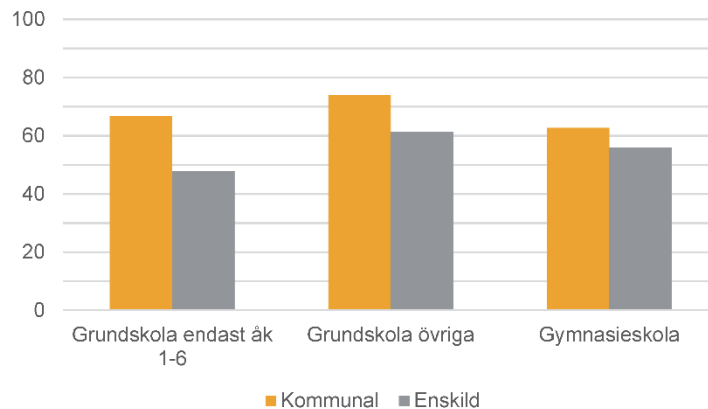
- Rektorerna för kommunala skolor svarar i högre grad att huvudmannen beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledning
- Rektorerna för skolor där studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet bedömer i högre utsträckning att det statliga stödet är användbart och ändamålsenligt
- Tidsbrist för personal och för allmänna formuleringar nämns oftast vad gäller brister i det statliga stödet

Skolenheter med kommunala huvudmän har i högre grad mål för arbetet med studie- och yrkesvägledning

Två av tre rektorer svarar att huvudmannen har beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledning. Det föreligger dock skillnader gällande huvudmannatyp. Bland rektorer för kommunala skolor svarar 68 procent att huvudmannen har beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledning. Motsvarande andel för skolor med enskild huvudman är 57 procent. Skillnaden är störst mellan grundskolor som endast bedriver undervisning inom årskurs 1-6 där 67 procent av rektorerna för kommunala skolor svarar att huvudmannen har beslutat om mål för studie- och yrkesvägledning jämfört med 48 procent av rektorerna för skolor med enskild huvudman.

Figur 6

Skolenheter där huvudman beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledning efter skolform och huvudmannatyp
Procent.

För grundskolor med enskild huvudman skiljer sig utsträckningen som mål för studie- och yrkesvägledning har beslutats där 48 procent av rektorerna för grundskolor som endast bedriver undervisning i årskurs 1-6 svarar att det finns beslut om mål, jämfört med 61 procent av rektorerna för övriga grundskolor. Utifrån enkätsvaren går det inte att säkerställa eventuella skillnader mellan grundskolor och gymnasieskolor med enskild huvudman med avseende på utsträckningen som huvudmannen har beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledning. Bland de kommunala skolorna märks dock en tydligare skillnad mellan grundskola och gymnasieskola. Av rektorer för kommunala grundskolor som har undervisning i årskurs 7-9 svarar 74 procent att huvudmannen har beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledningen jämfört med 63 procent av rektorerna för kommunala gymnasieskolor.

Det är 45 procent av rektorerna som svarar att huvudmannen begär att skolan ska följa upp och återrapportera resultatet av sitt arbete med studie- och yrkesvägledning till huvudmannen. Andelen är lägre, 41 procent, i grundskolor som endast har årskurs 1-6 jämfört med övriga grundskolor och gymnasieskolor där 47 procent av rektorerna i båda skolformer svarar att huvudmannen begär återkoppling. Här syns inga tydliga skillnader med avseende på huvudmannatyp.

Vanligare i gymnasieskolor att studie- och yrkesvägledning ingår i kvalitetsarbetet

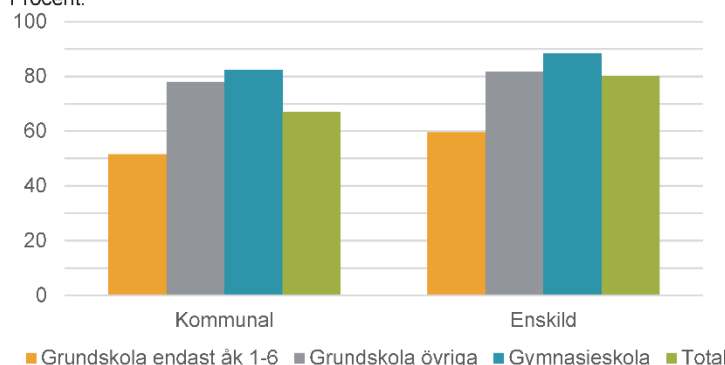
Av rektorerna för gymnasieskolor är det 84 procent som uppger att studie- och yrkesvägledning är en del i det systematiska kvalitetsarbetet på skolan. Motsvarande andel för grundskolor som har elever i årskurs 7-9 är 79 procent. Lägst är andelen i grundskolor som endast bedriver undervisning i årskurs 1-6. Här uppger drygt hälften av rektorerna att det är en del av det systematiska kvalitetsarbetet.

Bland gymnasieskolor går det att urskilja en tydlig skillnad med avseende på huvudmannartyp där 88 procent av rektorer för gymnasieskolor med enskild huvudman uppger att studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska arbetet. Motsvarande andel för kommunala gymnasieskolor är 82 procent.

Figur 7

Skolenheter där studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet efter skolform och huvudmannatyp

Procent.

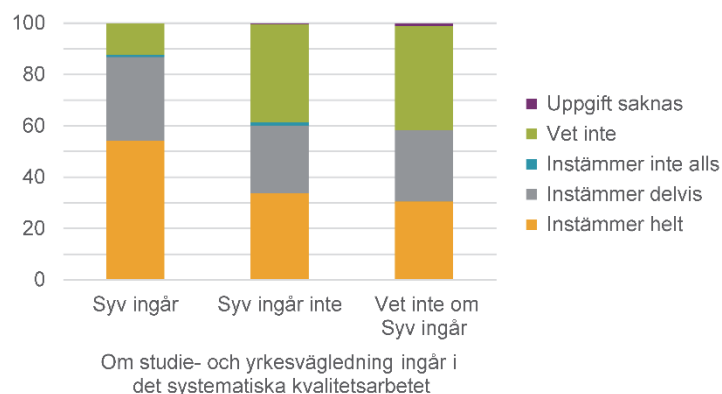
Skillnaden mellan gymnasieskolor och grundskolor som har årskurs 7-9 är större bland de med enskild huvudman jämfört med de med kommunal huvudman. Som ovan nämnt ingår studie- och yrkesvägledning i det systematiska kvalitetsarbetet på 88 procent av gymnasieskolorna med enskild huvudman men motsvarande andel i grundskolor med enskild huvudman som har årskurs 7-9 är 82 procent. Inom de kommunala skolorna går det inte att säkerställa att det faktiskt finns en skillnad mellan dessa skolformer med avseende på om studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet.

Rektorer som arbetar systematiskt med studie- och yrkesvägledning har nytta av det statliga stödet

Det föreligger ett tydligt samband mellan om studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet eller inte och huruvida rektorerna bedömer att det stöd som staten erbjuder är användbart och ändamålsenligt. Av rektorerna för skolor där det ingår i det systematiska kvalitetsarbetet instämmer 87 procent helt eller delvis till att det statliga stödet är användbart och ändamålsenligt. Det kan jämföras med cirka 60 procent både bland rektorer för skolor där studie- och yrkesvägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet och rektorer som svarat att de inte vet om det ingår.

Figur 8

I vilken mån rektorer bedömer att det statliga stödet för arbetet med studie- och yrkesvägledning är användbart och ändamålsenligt i relation till om studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet
Procent.

Oavsett om studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet på skolan eller inte är det en försumbar andel rektor som inte alls instämmer till att det statliga stödet är användbart eller ändamålsenligt. Att andelen rektorer som instämmer till det skiljer sig mellan grupperna verkar därför inte främst bero på att stödet skulle vara oanvändbart utan istället på att rektorer som inte arbetar med studie- och yrkesvägledning i det systematiska kvalitetsarbetet har svårare att bedöma dess användbarhet. Det är en förhållandevis hög andel, cirka 40 procent, bland rektorer i denna grupp som inte kan bedöma om det statliga stödet är användbart eller inte och har kryssat i 'vet inte' på enkätfrågan. Det kan jämföras med drygt 10 procent av rektorerna för skolor där studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet.

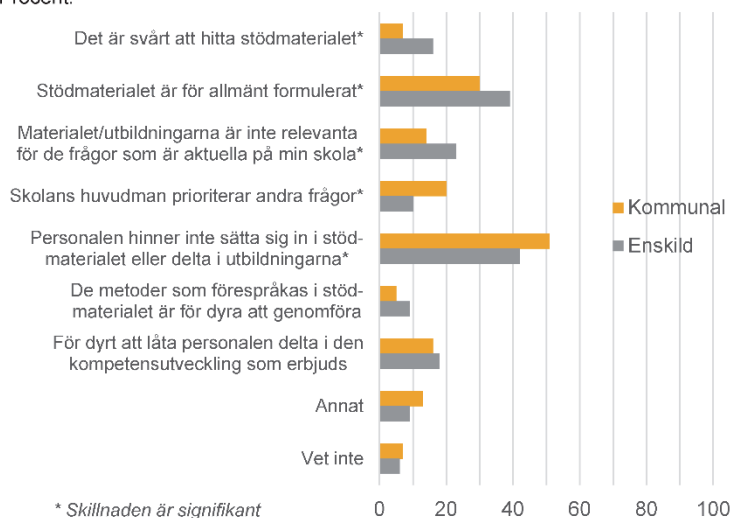
Tidsbrist för personal och för allmänna formuleringar de främsta bristerna i det statliga stödet

De rektorer som bedömer att det statliga stödet endast delvis eller inte alls är användbart eller ändamålsenligt har även fått svara på vari bristerna består. Det var tillåtet att ange flera orsaker i denna enkätfråga och de två brister som sticker ut som mest frekvent förekommande är att personalen inte hinner sätta sig in i stödmaterialet eller delta i utbildningar samt att stödmaterialet upplevs som för allmänt formulerat. Det är cirka 50 procent av rektorerna som pekar på personalens tid respektive 33 procent som påtalar de allmänna formuleringarna i stödmaterialet. Den brist som anges i lägst utsträckning är att metoderna som förespråkas i stödmaterialet skulle vara för dyra att genomföra. Det föreligger dock tydliga skillnader i vilka brister som pekats ut av rektorerna främst med avseende på huvudmannatyp och skolform men även andelen nyinvandrade elever på skolan påverkar rektorernas bedömning av stödmaterialets brister.

Figur 9

Rektors bedömning av vad som är bristerna i det statliga stödet vad gäller studie- och yrkesvägledning

Procent.

Inom samtliga grupper är det de två ovannämnda bristerna som nämns mest frekvent men nivåerna skiljer sig åt. Av rektorerna för kommunala skolor är det 51 procent som uppger personalens brist på tid som en brist jämfört med 42 procent av rektorerna på skolor med enskild huvudman. Rektorerna på skolor med enskild huvudman anger istället att stödmaterial är för allmänt formulerat i högre utsträckning än sina kollegor inom kommunala skolor, 39 procent jämfört med 30 procent av rektorerna inom kommunal verksamhet. Likaså är det främst rektorerna för grundskolor som anser att personalens tid utgör en brist medan rektorerna för gymnasieskolors anmärker på ett för allmänt formulerat stödmaterial i högre utsträckning.

Andra skillnader som kan urskiljas är att fler rektorerna för skolor med enskild huvudman uppger att det är svårt att hitta i stödmaterial, 16 procent jämfört med 7 procent av rektorerna för kommunala skolor. Rektorerna för kommunala skolor uppger istället i högre utsträckning att huvudmannen prioriterar andra frågor än de som lyfts fram i stödmaterial. Det är 20 procent av rektorerna på kommunala skolor som anser att huvudmannen prioriterar andra frågor jämfört med 10 procent av rektorerna på skolor med enskild huvudman. Rektorerna för grundskolor som endast bedriver undervisning inom årskurs 1-6 uppger i högre utsträckning än rektorerna för grundskolor där årskurs 7-9 ingår att materialet och utbildningarna inte är relevanta för de frågor som är aktuella på skolan. Av rektorerna för skolenheter med mindre än 1 procent nyinvandrade elever uppger 22 procent att materialet och utbildningarna inte är relevanta för de frågor som är aktuella på skolan jämfört med 12 procent av rektorerna för skolenheter med mer än 10

procent nyinvandrade elever. Av rektorerna för dessa skolenheter svarar 15 procent att det beror på andra brister än de på enkäten förtryckta svarsalternativen.

Vad gäller regionala skillnader uppger rektorer för skolenheter i storstäder och storstadsnära kommuner i högre utsträckning än rektorer i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner att det är för dyrt att låta personalen delta i den kompetensutveckling om studie- och yrkesvägledning som erbjuds.

Öppna svar

De rektorer som kryssade för 'Annat' på denna enkätfråga ombads även att i fritext ange vad. De vanligaste kommentarerna handlar om att det är svårt att prioritera studie- och yrkesvägledning när det är så mycket annat som också behöver prioriteras. Det handlar både om rektorernas tid men framför allt lärare som enligt rektorerna behöver fokusera på andra utvecklingsområden och hinner inte sätta sig in i stödmaterialet. Rektorerna för skolor som endast bedriver undervisning i årskurs 1-6 lyfter fram att stödmaterialet inte är helt anpassat för deras verksamhet och i kombination med personalens tidsbrist blir det svårt att få det att bli en del av verksamheten.

En del rektorer nämner att utbildningar oftast erbjuds i storstäderna vilket försvårar för en del att personal på landsbygd att ta del av dem och önskar fler utbildningar i närområdet. Det finns även önskemål om mer digitalt material att tillgå, exempelvis filmer. Det kan också vara svårt att hitta vikarier för personal som åker på fortbildningar.

Bland kommentarer som handlar om stödmaterialet inte är aktuellt på deras skola nämns att arbetet med nyanlända behöver prioriteras, med viss pedagogik på skolan blir det svårt att följa andra ramar – här togs Freinetpedagogiken upp som exempel. En rektor skrev att materialet verkar utgå från kommunal verksamhet vilket inte alltid fungerar på samma vis i skolor med enskild huvudman.

Några områden som rektorerna saknar i det statliga stödet är

- Studie- och yrkesvägledning av nyanlända elever.
- Stöd för specifika utbildningar, till exempel språkinträdning.
- Anpassning till digitalisering och framtida arbetsmarknad.
- Mer fokus på studie- och yrkesvägledning i vid bemärkelse som riktar sig till lärare.
- Alternativa vägar för elever i omfattande behov av särskild stöd.
- Utveckla stöder för studie- och yrkesvägledning inom specialpedagogik.
- Mer material och utbildning för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF).
- Ötydlighet om vad som gäller kring prao.
- Tillgänglighet på engelska
- Nivå-riktat material för studie- och yrkesvägledning för elever i olika åldrar/skolformer.

Arbetet med studie- och yrkesvägledning

Detta kapitel handlar om arbetet med studie- och yrkesvägledning på skolan med fokus på skolans möjlighet att anlita personal med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram, vad studie- och yrkesvägledare ägnar sin tid åt och vilka elever som prioriteras i arbetet med studie- och yrkesvägledning. Avsnittet lyfter fram skillnader med avseende på skolform, huvudmannatyp, regional indelning och andel nyinvandrade elever.

De viktigaste resultaten

- Tillgången till högskoleexaminerade studie- och yrkesvägledare ganska eller mycket liten i mer än varannan skola utanför storstäderna
- Arbetet med nyinvandrade elever prioriteras om behov finns
- Elever som riskerar att inte uppnå målen för utbildningen prioriteras högt i både grund- och gymnasieskola

Varannan rektor utanför storstäderna uppger liten tillgång till examinerade studie- och yrkesvägledare

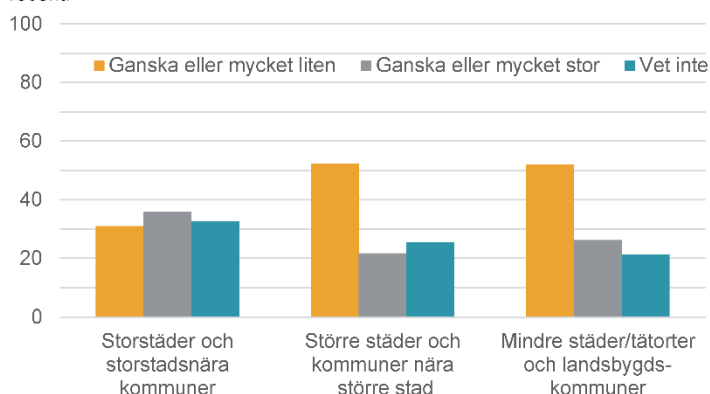
Totalt sett anser 46 procent av rektorerna att tillgången till personer att anlita med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram är ganska eller mycket liten, varav 20 procentenheter anser att den är mycket liten. Det finns tydliga regionala skillnader då mer än hälften av rektorerna utanför storstäderna och storstadsnära kommuner anser att tillgången är ganska eller mycket liten jämfört med 31 procent av rektorerna verksamma i storstäderna eller i en storstadsnära kommun.

Var fjärde rektor har svårt att bedöma tillgången på högskoleexaminerade studie- och yrkesvägledare och har svarat 'Vet inte' på enkätfrågan. Av de rektorer som kunde bedöma den anser hela 63 procent att tillgången ganska eller mycket liten.

Figur 10

Rektors bedömning av tillgången till personer att anlita med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram

Procent.

Rektorer för skolenheter som endast bedriver undervisning för årskurs 1-6 bedömer tillgången på högskoleexaminerade studie- och yrkesvägledare vara mindre än rektorer för övriga grundskolor samt gymnasieskolor och skillnaden syns även när hänsyn tas till regional indelning. Vid en jämförelse av rektorer i gruppen Storstäder och storstadsnära kommuner syns till exempel att endast 15 procent av rektorerna för skolenheter med undervisning i årskurs 1-6 bedömer att tillgången på examinerade studie- och yrkesvägledare är ganska eller mycket stor. Motsvarande andelar för övriga grundskolor i storstäder och storstadsnära kommuner är 42 procent och av gymnasiektorererna i dessa kommuner anser 50 procent att tillgången är ganska eller mycket stor.

Rektorer för skolenheter med enskild huvudman bedömer tillgången vara sämre än vad kollegorna i kommunala skolor gör. Bland skolenheter i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner anser 60 procent av rektorerna på skolor med enskild huvudman att tillgången är ganska eller mycket liten jämfört med 51 procent av rektorerna i kommunala skolor i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner.

Nästan nio av tio studie- och yrkesvägledare ägnar sig åt vägledningssamtal med elever

Studie- och yrkesvägledarna ägnar sin arbetstid främst åt vägledningssamtal och informationsmöten med elever och föräldrar men utsträckningen beror mycket på skolform. Nästan samtliga studie- och yrkesvägledare i gymnasieskolor och grundskolor där årskurs 7-9 ingår arbetar med vägledningssamtal med elever antingen enskilt eller i grupp. I grundskolor som endast bedriver undervisning i årskurs 1-6 är det dock endast cirka hälften av studie- och yrkesvägledarna som arbetar med vägledningssamtal.

Informationsmöten med elever och föräldrar är vanligast i grundskolor med årskurs 7-9 där 92 procent av rektorerna svarar att studie- och yrkesvägledarna ägnar sin tid åt det jämfört med 79 procent av studie- och yrkesvägledarna i gymnasieskolor och 47 procent i grundskolor med endast årskurs 1-6.

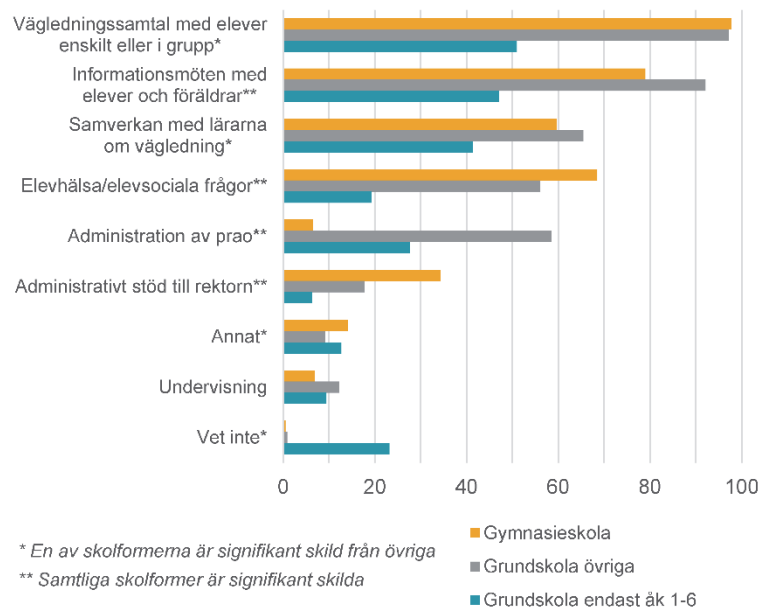
Av svaren framgår även att mer än hälften av rektorerna för grundskolor som endast har årskurs 1-6 svarar att de saknar studie- och yrkesvägledare och var fjärde rektor som har studie- och yrkesvägledare har svårt att bedöma vad de ägnar sin arbetstid åt och kryssat i 'vet inte' på denna enkätfråga. Detta jämfört med skolenheter med övriga skolformer där cirka 2 procent av rektorerna svarar att de saknar studie- och yrkesvägledare och cirka 1 procent som har svårt att bedöma vad studie- och yrkesvägledare ägnar arbetstiden åt.

Undervisning är det område studie- och yrkesvägledarna ägnar sig minst åt enligt rektorerna.

Figur 11

Vad studie- och yrkesvägledare ägnar sin arbetstid på efter skolform

Procent.

I nästan 40 procent av skolorna är studie- och yrkesvägledaren anställd på skolan med rektorn som chef. 18 procent av rektorerna svarar att huvudmannen har samlat vägledarna centralt och 3 procent att de anställer studie- och yrkesvägledare via bemanningsföretag vid behov. 22 procent av rektorerna svarar att de saknar studie- och yrkesvägledare helt på skolan och det gäller främst grundskolor som endast bedriver undervisning i årskurs 1-6.

Studie- och yrkesvägledare som är anställda på skolan med rektorn som chef fördelar sin arbetstid i större utsträckning på flera arbetsområden än studie- och yrkesvägledare som är samlade centralt hos huvudmannen eller anlitas vid behov via bemanningsföretag. Den största skillnaden med avseende på anställningsform syns när det gäller arbetet med elevhälsa och/eller elevsociala frågor. Två av tre studie- och yrkesvägledare som är anställda på skolan med rektorn som chef ägnar sin arbetstid åt elevhälsa och/eller elevsociala frågor jämfört medan drygt en av tre studie- och yrkesvägledare samlade centralt hos huvudmannen gör det, enligt rektorerna. Bland studie- och yrkesvägledare som anlitas vid behov är andelen 14 procent. Ingen hänsyn har tagits till tjänstgöringsgrad och en del av skillnaderna kan därför bero på det.

Det föreligger även skillnader beroende på andel nyinvandrade elever. Av rektorer för skolenheter där mindre än 1 procent av eleverna är nyinvandrade uppges 37 procent att studie- och yrkesvägledarna ägnar arbetstiden åt elevhälsa och/eller elevsociala frågor jämfört med 56 procent av rektorerna för skolenheter där minst 5

procent av eleverna är nyinvandrade. Administration av prao är också ett område där studie- och yrkesvägledare i högre utsträckning ägnar sin arbetstid åt i skolenheter med större andel nyinvandrade elever.

Nyanlända elever prioriteras om behov finns

Det är totalt 47 procent av grundskolerektorer som uppger att vissa grupper av elever prioriteras i arbetet med studie- och yrkesvägledning. Av dessa svarar cirka åtta av tio rektorer för grundskolor som bedriver undervisning i årskurs 7-9 att de prioriterade eleverna är de i senare årskurser, både elever i årskurs 8 och 9 inför gymnasievalet och de som riskerar att inte bli behöriga till gymnasieskolan samt alla elever som är i behov av särskilt stöd. Rektorer för grundskolor med endast årskurs 1-6 prioriterar utöver de två sistnämnda områden även elever inför språkvalet inför årskurs 5 eller 6 samt nyanlända elever mest, dock inte i samma utsträckning som övriga grundskolerektorer.

Beträffande prioritering av nyanlända elever finns ett tydligt samband med skolenheternas andel nyinvandrade elever. I skolor där andelen nyinvandrade elever är 5 procent eller mer prioriteras nyanlända elever i arbetet med studie-yrkesvägledning i 62 procent av skolorna jämfört med i 16 procent av skolorna där andelen nyinvandrade elever är mindre än 1 procent.

Figur 12

Prioriterade elever i arbetet med studie- och yrkesvägledning i grundskolan
Procent.

På enkätfrågan fanns ingen definitionsbeskrivning till nyanländ elev utan resultatet ovan baseras på rektorernas egen uppfattning av begreppet 'nyanländ elev'. För mer information, se avsnittet *Definitioner och förklaringar* på sida [25].

Öppna svar

Grundskolerektorernas fritext-svar bekräftar bilden av att det är de äldre eleverna på skolan som prioriteras även om alla elever som behöver stöd får ta del av studie- och yrkesvägledning. I grundskolor som inte har årskurs 7-9 prioriteras elever i årskurs 5 och 6 inför bland annat eventuellt skolbyte och prao. I grundskolor som har årskurs 7-9 är det prioritet på de äldre eleverna inför gymnasievalet men även inför prao. Utöver elever i de senare årskurserna prioriteras elever som har behov av särskilt/kompensatoriskt stöd högt. Flertalet rektorer kommenterar att elever i särskola prioriteras.

Övriga elevgrupper som skolorna försöker stötta är elever med hög skolfrånvaro, elever som saknar vuxenstöd hemma och de med motivationsbrist.

I gymnasieskolan prioriteras elever som riskerar att inte uppnå kraven för gymnasieexamen

Hälften av gymnasierекторerna uppger att vissa grupper av elever prioriteras i arbetet med studie- och yrkesvägledning. Den vanligaste gruppen av elever som prioriteras är de som riskerar att inte uppnå kraven för gymnasieexamen och som prioriteras i 65 procent av gymnasieskolorna. De områden som prioriteras i något lägre utsträckning, dock fortfarande i cirka hälften av gymnasieskolorna, är nyanlända elever, elever som ska göra val inom ramen för den utbildning där de går och elever som själva aktivt söker vägledning. Likt grundskolorna skiljer det sig i grad av prioritering av nyanlända beroende på andelen nyinvandrade elever. Ju högre andel nyinvandrade elever på skolan desto mer prioriteras nyanlända elever i arbetet med studie- och yrkesvägledning.

Figur 13

Skolenheter som prioriterar elever i arbetet med studie- och yrkesvägledning i gymnasieskolan

Procent.

*Skillnaden mot kategorierna nedanför är signifikant

Som för grundskolerektorer fanns det heller ingen definitionsbeskrivning till 'nyanländ elev' på denna enkätfråga riktad till rektorer för gymnasieskolor utan resultatet baseras på deras egen uppfattning av begreppet 'nyanländ elev'. För mer information, se avsnittet *Definitioner och förklaringar* på sida [25].

Skillnaden är även tydlig med avseende på huvudmannatyp. Nyanlända elever prioriteras i arbetet med studie- och yrkesvägledning i 61 procent av de kommunala gymnasieskolorna jämfört med i 23 procent av gymnasieskolorna med enskild huvudman.

Utsträckningen som elever på introduktionsprogram prioriteras i arbetet med studie- och yrkesvägledning skiljer även mellan skolor med olika andel föräldrar med eftergymnasial utbildning samt andel elever med utländsk bakgrund. Till exempel prioriteras elever på introduktionsprogrammen i 74 procent av skolorna där mindre än var fjärde elev har en förälder med minst tre års eftergymnasial utbildning. Det kan jämföras med i 29 procent av skolorna där minst hälften av eleverna har en förälder med tre års eftergymnasial utbildning eller längre. Liknande förhållande framgår vad gäller andel elever med utländsk bakgrund. Elever på introduktionsprogram prioriteras i 71 procent av skolorna där 40 procent eller mer av eleverna har utländsk bakgrund jämfört med i 41 procent av skolorna där mindre än 10 procent av eleverna har utländsk bakgrund.

En förklaring till att utsträckningen som elever på introduktionsprogram prioriteras varierar med föräldrars utbildningsnivå och svensk/utländsk bakgrund kan vara att de elever vars föräldrar inte har en eftergymnasial utbildning samt elever med utländsk bakgrund i högre grad läser ett introduktionsprogram⁴.

Öppna svar

Även i fritext-svaren från gymnasierекtorerna framkommer det att det är de äldre eleverna som prioriteras inför val till annan utbildning eller sysselsättning. Bland gymnasieskolorna skiljer vilken typ av stöd som ges beroende på programtyp som finns på skolan. Elever som läser högskoleförberedande program prioriteras inför val till högskola och elever i yrkesprogram erbjuds stöd inför arbetslivet och/eller högre utbildning beroende på om eleven siktar på grundläggande och/eller särskild högskolebehörighet eller inte. I skolor som erbjuder utbildning inom introduktionsprogrammen stöttas dessa elever med vad de vill uppnå – behörighet till ett nationellt program och/eller komma in på arbetsmarknaden.

Flera rektorer uppger även att elever som har gjort eller ska göra omval inom gymnasieskolan prioriteras i arbetet med studie- och yrkesvägledning. Även gymnasierекtorerna svarar att elever i särskola prioriteras högt. I de fall det är möjligt prioriteras elever i gymnasiesärskola inför arbetslivet i form av Arbetsplatsförlagt lärande (APL), strukturer och rutiner kring arbetet.

⁴ <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/gymnasieskola/skolor-och-elever/skolor-och-elever-i-gymnasieskolan-lasar-2017-18-1.267434>, Tabell 5 C

Samverkan

Detta kapitel handlar om samverkan dels mellan rektorer och de olika personalgrupperna på skolan, dels skolornas samverkan med anordnare av eftergymnasial utbildning och näringslivet. Avsnittet lyfter fram skillnader med avseende på skolform, huvudmannatyp, regional indelning, föräldrars utbildningsnivå, utländsk bakgrund och andel nyinvandrade elever.

De viktigaste resultaten

- Rektorer som oftare får kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda studie- och yrkesvägledning, arbetar i högre utsträckning för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om syv.
- Tre av fyra gymnasieskolor samverkar med arbetslivet medan ungefär hälften samverkar med anordnare av eftergymnasial utbildning.
- Gymnasieskolor med högre andel föräldrar som har eftergymnasial utbildning samverkar i högre utsträckning med utbildningsanordnare och i lägre utsträckning med arbetslivet.

Rektorer som oftare kompetensutvecklas inom studie- och yrkesvägledning mer involverade i frågan

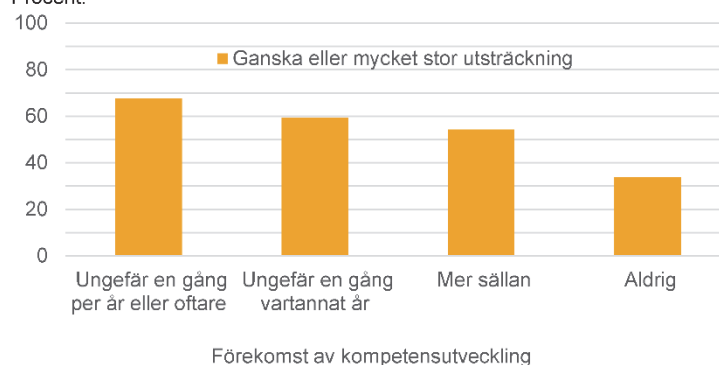
Totalt sett uppger 47 procent av rektorerna att de i ganska eller mycket stor utsträckning arbetar för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning. Det finns dock skillnader mellan rektorer som får kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda studie- och yrkesvägledningen och de som inte får det. Av de rektorer som får kompetensutveckling minst en gång per år svarar 68 procent att de arbetar för att de olika personalkategorierna aktivt ska arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledning i ganska eller mycket stor utsträckning. Det kan jämföras med 34 procent av de rektorer som inte har fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda studie- och yrkesvägledningen de senaste tre åren.

Ungefär hälften av rektorerna svarar att de har fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda studie- och yrkesvägledningen på skolan de senaste tre åren, varav 15 procent att de får det en gång per år eller oftare.

Figur 14

Rektorer som i ganska eller mycket stor utsträckning arbetar för att personal aktivt ska arbeta med och samverka kring studie- och yrkesvägledning efter frekvens av kompetensutveckling senaste tre åren

Procent.

Rektorer för skolenheter där studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet arbetar i högre utsträckning med att personal ska arbeta med och samverka kring studie- och yrkesvägledning. Av rektorerna för dessa skolor svarar 59 procent att de arbetar med det i ganska eller mycket stor utsträckning. Det kan jämföras med 16 procent av rektorer för skolor där studie- och yrkesvägledning inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet.

Rektorer för enskilda skolor arbetar också i högre utsträckning för att personal ska arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledning. Det är 55 procent av rektorerna för enskilda skolor som svarar att de arbetar med det i ganska eller mycket stor utsträckning jämfört med 44 procent av rektorerna för kommunala skolor. Likaså svarar rektorer för gymnasieskolor i högre grad än rektorer för grundskolan att de arbetar med samverkan kring studie- och yrkesvägledning på skolan. 60 procent av gymnasiektorererna uppger att de arbetar med det i ganska eller mycket stor utsträckning jämfört med 43 procent av grundskolerektorerna.

Varierande orsaker till att rektorer inte arbetar för mer samverkan om studie- och yrkesvägledning på skolan

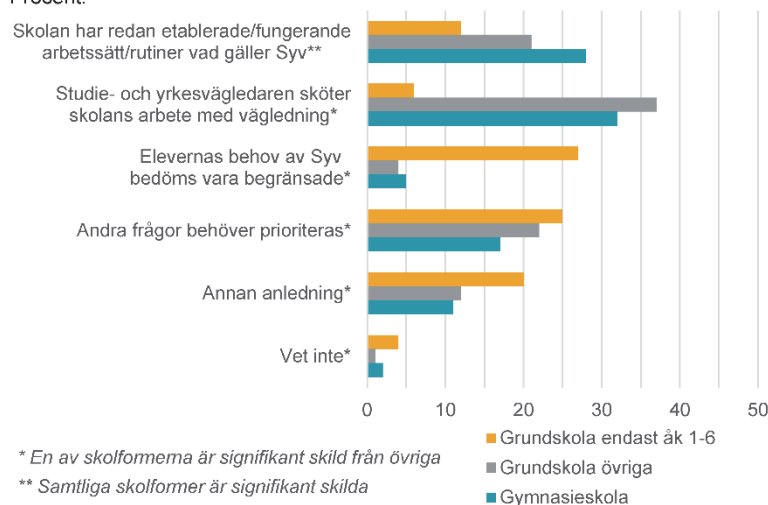
Ungefär hälften av rektorerna svarade att de i ganska eller mycket liten utsträckning arbetar för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning. Dessa rektorer har även fått svara på vad anledningen till det är och det var endast tillåtet att välja en anledning i denna enkätfråga. Utifrån svaren är det svårt att dra någon generell slutsats om vad det främst beror på utan det är mer relevant att bryta ner resultaten per skolform eftersom det är så stora skillnader.

Rektorer för grundskolor som endast bedriver undervisning i årskurs 1-6 bedömer i högre grad än övriga rektorer att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning är begränsade och uppger även att andra frågor behöver prioriteras. Rektorerna för grundskolor där även årskurs 7-9 ingår svarar främst att det är studie- och yrkesvägledaren som sköter skolans arbete med vägledning och inte rektorn.

Det anser även gymnasierекторerna, men de svarar också i ungefär samma utsträckning att skolan redan har etablerade och fungerande arbetssätt och rutiner vad gäller studie- och yrkesvägledning

Figur 15

Anledning till att rektorer arbetar i ganska eller mycket liten utsträckning för att personal aktivt ska arbeta med och samverka kring Syv
Procent.

Rektorer för skolor med enskild huvudman uppger i högre grad än sina motsvarigheter i kommunala skolor att det är studie- och yrkesvägledarna som sköter skolans arbete med vägledning och att elevernas behov av det är begränsade. Rektorer för kommunala skolor som endast arbetar i ganska eller mycket liten utsträckning för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om studie- och yrkesvägledning uppger i högre grad att anledningen till det är att andra frågor behöver prioriteras.

Tre av fyra gymnasieskolor samverkar med arbetslivet

Samtliga rektorer fick svara på i vilken utsträckning skolan samverkar med arbetslivet och 43 procent uppgav att skolan gör det i ganska eller mycket stor utsträckning men resultatet varierar mellan skolformer och beroende på huvudmannatyp. Av grundskolorna som endast bedriver undervisning i årskurs 1-6 är det 23 procent av skolorna som samverkar med arbetslivet i ganska eller mycket stor utsträckning och bland grundskolor som även har undervisning i årskurs 7-9 är andelen 43 procent. Gymnasieskolor samverkar med arbetslivet i högst utsträckning och här svarar nästan tre av fyra rektorer att skolan gör det i ganska eller mycket stor utsträckning.

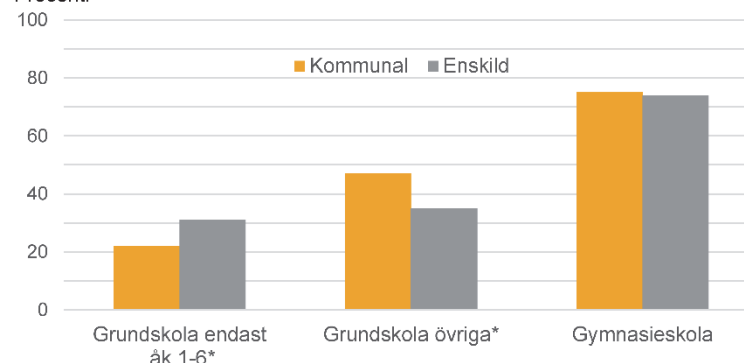
Vid jämförelse av huvudmannatyp varierar utsträckningen inom skolformerna. I grundskolor som endast undervisar i de lägre årskurserna, åk 1-6, är andelen högre bland skolor med enskild huvudman där 31 procent av rektorerna svarar att skolan samverkar med arbetslivet jämfört med 22 procent av deras motsvarigheter i kommunala skolor. Bland övriga grundskolor, som även inkluderar årskurs 7-9,

samverkar istället de kommunala skolorna i högre utsträckning. Här svarar 47 procent av rektorerna att skolan samverkar med arbetslivet jämfört med 35 procent av grundskolorna med enskild huvudman som har undervisning i årskurs 7-9.

Figur 16

Skolenheter som samverkar med arbetslivet i ganska eller mycket stor utsträckning efter skolform

Procent.

* Skillnaderna är signifikanta

Inga signifikanta skillnader kan urskiljas i vilken utsträckning gymnasieskolorna samverkar med arbetslivet med avseende på typ av huvudman. Här återfinns istället regionala skillnader i andelen som i ganska eller mycket stor utsträckning samverkar med arbetslivet:

- 64 procent av gymnasieskolor i storstäder och storstadsnära kommuner
- 78 procent sammanslaget för övriga riket.

Bland övriga skolformer är eventuella skillnader inte lika tydliga och går inte att fastställa. Det finns dock skillnader i samverkan beroende på elevers bakgrund, där skolor med lägre elever med utländsk bakgrund samverkar med arbetslivet i högre utsträckning. 82 procent av gymnasieskolorna där mindre än 10 procent av elever har utländsk bakgrund samverkar med arbetslivet i ganska eller mycket stor utsträckning. Det kan jämföras med i 67 procent av gymnasieskolor där andelen elever som har utländsk bakgrund är 40 procent eller mer.

Ett mönster mellan föräldrars utbildningsbakgrund och vilka gymnasieskolorna samverkar med

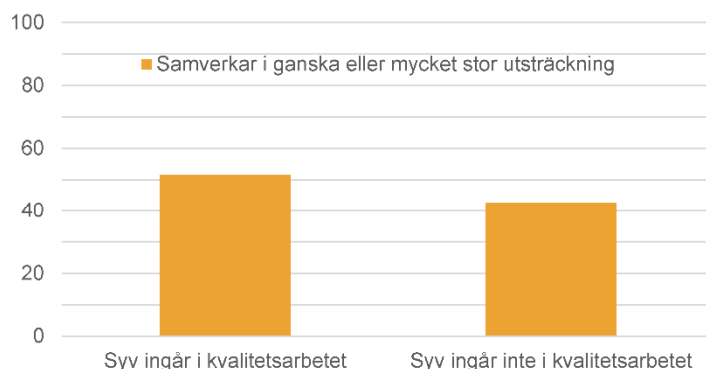
Rektorer för gymnasieskolorna fick även svara på i vilken utsträckning skolorna samverkar med anordnare av eftergymnasial utbildning. Av svaren går att utläsa att gymnasieskolor med högre andel föräldrar som har eftergymnasial utbildning samverkar i högre utsträckning med exempelvis yrkeshögskolor, universitet och högskolor. Däremot är förhållandet omvänt när det gäller samverkan med arbetslivet. Här är det gymnasieskolorna med högre andel föräldrar med eftergymnasial utbildning som istället samverkar i lägre utsträckning.

Nästan hälften av gymnasieskolorna samverkar i ganska eller mycket stor utsträckning med anordnare av eftergymnasial utbildning vilket kan jämföras med tre av fyra som samverkar med arbetslivet.

Det föreligger ett tydligt samband mellan om studie- och yrkesvägledning ingår i det systematiska kvalitetsarbetet eller inte och huruvida gymnasieskolorna samverkar med anordnare av eftergymnasiala utbildningar. Av rektorerna för skolor där det ingår samverkar 52 procent med sådana utbildningsanordnare. Det kan jämföras med cirka 43 procent bland rektorerna för skolor där studie- och yrkesvägledningen inte ingår i det systematiska kvalitetsarbetet.

Figur 17

Skolenheters samverkan med anordnare av eftergymnasial utbildning i relation till om studie- och yrkesvägledn. ingår i systematiska kvalitetsarbetet
Procent.

Rektorer som i större utsträckning arbetar för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning svarar också i högre grad att skolan samverkar med anordnare av eftergymnasiala utbildningar. Till exempel svarar 59 procent av de gymnasierectorer som i mycket stor utsträckning arbetar med detta med de olika personalkategorierna att skolan samverkar med anordnare av eftergymnasiala utbildningar i ganska eller mycket stor utsträckning. Det kan jämföras med 37 procent av gymnasieskolorna där rektorn arbetar i mycket liten utsträckning för det med personalen på skolan.

Omfattningen varierar också mellan typ av huvudman där 51 procent av de kommunala gymnasieskolorna samverkar med anordnare av eftergymnasial utbildning i ganska eller mycket stor utsträckning jämfört med 36 procent av de gymnasieskolorna med enskild huvudman.

Definitioner och förklaringar

Skolform

Organisatorisk form inom skolväsendet. I denna rapport grupperas skolformerna enligt:

- Grundskola endast åk 1-6 (*se förklaring nedan*)
- Grundskola övriga (*se förklaring nedan*)
- Gymnasieskola.

Grundskola endast åk 1-6

Avser grundskolor som endast bedriver undervisning i årskurs 1-6

Grundskola övriga

Avser de grundskolor som bedriver undervisning i årskurs 7-9, antingen i kombination med årskurs 1-6 eller enbart årskurs 7-9.

Syv

Förkortning av studie- och yrkesvägledning.

Huvudmannatyp

Avser om skolenheten har kommunal eller enskild huvudman.

Regional indelning

Avser om skolenheten enligt SKL:s kommungruppsindelning tillhör

- Storstad eller storstadsnära kommun
- Större stad eller kommun nära större stad
- Mindre stad/tätort eller landsbygdskommun.

Eftergymnasial utbildning

Avser eftergymnasial utbildning, minst 3 år lång, som högsta utbildningsnivå enligt SUN (SUN2000 nivå 530 eller högre). I denna rapport används måttet andel elever på skolenheten som har minst en förälder med eftergymnasial utbildning, minst 3 år lång.

Utländsk bakgrund

Personer födda utomlands och personer födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands eller personer som har okänd bakgrund (rapporterade med tillfälligt personnummer). I denna rapport används måttet andel elever på skolenheten med utländsk bakgrund.

Nyinvandrade elever

Avser elever i skolväsendet vars första invandringstidpunkt (datum för första folkbokföringstidpunkt i Sverige) är max fyra år tillbaka i tiden från mättillfället eller elever som har okänd bakgrund (rapporterade med tillfälligt personnummer). I denna rapport används måttet andel nyinvandrade elever på skolenheten enligt denna definition.

Nyanlända elever

I fråga 15, 17 och 18 ombads rektorerna svara på om skolan i arbetet med studie- och yrkesvägledningen hjälper eller prioriterar bland annat nyanlända elever men ingen definition angavs i enkäten. Uppgiften baseras alltså på rektorernas egen uppfattning av begreppet 'nyanländ'.

Skolverket definierar i sina Allmänna råd och rekommendationer för Utbildning för nyanlända elever nyanländ som:

Med nyanländ elev avses den som har varit bosatt utomlands och som numera är bosatt här i landet eller ska anses bosatt här och som har påbörjat sin utbildning här efter höstterminens start det kalenderår då hon eller han fyller sju år. En elev ska inte längre anses vara nyanländ efter fyra års skolgång här i landet⁵

I SCB:s register finns bara uppgifter om personer som är folkbokförda, och det finns inga registeruppgifter för hur länge en person vistats i landet, eller hur lång asylprocessen varit innan folkbokföringen. Därför avviker måttet Nyinvandrade som används i statistiken från begreppet 'Nyanländ' beskrivet här.

⁵ <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3576>

Referenser

Skolverkets webbplats, Skolor och elever i gymnasieskolan läsåret 2017/18, "Elever på program redovisade efter svensk och utländsk bakgrund, föräldrarnas högsta utbildningsnivå samt kön, tabell 5 C"

Skolverket (2016), Allmänna råd om utbildning för nyanlända elever, ISBN: 978-91-7559-225-1

Bilaga - Enkäten

1

Huvudmannens styrning av skolans arbete med studie- och yrkesvägledning

1.	Har skolans huvudman beslutat om mål för arbetet med studie- och yrkesvägledningen?
	☐ Ja ☐ Nej ☐ Vet inte
2.	Begär huvudmannen att skolan ska följa upp och återrapportera resultatet av sitt arbete med studie- och yrkesvägledning till huvudmannen?
	☐ Ja ☐ Nej ☐ Vet inte
3.	Ingår studie- och yrkesvägledningen i det systematiska kvalitetsarbetet på skolan?
	☐ Ja ☐ Nej ☐ Vet inte

Statlig reglering och stöd

4.	Bedömer du att det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor i form av t.ex. Skolverkets allmänna råd, stödmaterial och utbildningar om studie- och yrkesvägledning är användbart och ändamålsenligt? ☐ Instämmer helt → Gå till fråga 6 ☐ Instämmer delvis ☐ Instämmer inte alls ☐ Vet inte → Gå till fråga 6
5.	Om du bara delvis eller inte alls tycker att det stöd som staten erbjuder vad gäller studie- och yrkesvägledning är användbart och ändamålsenligt, var i består bristerna? <i>Det går bra att välja flera svarsalternativ.</i> ☐ Det är svårt att hitta stödmaterial ☐ Stödmaterial är för allmänt formulerat ☐ Materialet och utbildningarna är inte relevanta för de frågor som är aktuella på min skola ☐ Skolans huvudman prioriterar andra frågor än de som lyfts fram i stödmaterial ☐ Personalen på min skola hinner inte sätta sig in i stödmaterial eller delta i utbildningarna ☐ De metoder som förespråkas i stödmaterial är för dyra att genomföra ☐ Det är för dyrt att låta personalen delta i den kompetensutveckling om studie- och yrkesvägledning som erbjuds ☐ Annat, nämligen ... ☐ Vet inte

6. Hur många gånger de senaste tre åren har du som rektor fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda studie- och yrkesvägledningen på din skola? ☐ Ungefär en gång per termin eller oftare ☐ Ungefär en gång per år ☐ Ungefär en gång vartannat år ☐ Mer sällan ☐ Aldrig ☐ Vet inte
7. Bedömer du att de statliga regelverken för studie- och yrkesvägledningen bör förändras? ☐ Ja ☐ Nej → Gå till fråga 9 ☐ Vet inte → Gå till fråga 9
8. Om ja, vad skulle behöva förändras? <i>Det går bra att välja flera svarsalternativ.</i> ☐ Inför en bestämmelse om ett maximalt antal elever som en studie- och yrkesvägledare får ha ansvar för ☐ Inför en miniminivå för antalet timmar vägledning av en studie- och yrkesvägledare som elever ska ha rätt till ☐ Inför krav på att den som arbetar som studie- och yrkesvägledare ska ha en examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram ☐ Gör studie- och yrkesvägledning till ett eget undervisningsämne ☐ Inför tydliga bestämmelser för den tid som ska avsättas för studie- och yrkesvägledning i befintliga kurs- och ämnesplaner ☐ Inför kunskapskriterier för vad eleverna ska lära sig inom ramen för studie- och yrkesvägledningen ☐ Förtydliga huvudmannens ansvar för studie- och yrkesvägledningen ☐ Gör regleringen mindre detaljerad och ge huvudmän och skolor större utrymme att bestämma över sitt arbete med studie- och yrkesvägledningen ☐ Annat, nämligen ... ☐ Vet inte

Organiseringen av studie- och yrkesvägledningen

9. Hur är tillgången till personer att anlita med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram? ☐ Mycket stor ☐ Ganska stor ☐ Ganska liten ☐ Mycket liten ☐ Vet inte

10. Vilken sorts anställning har studie- och yrkesvägledaren på din skola?

☐ Vi saknar studie- och yrkesvägledare → *Gå till fråga 12*

☐ Anställd på skolan med mig som chef

☐ Huvudmannen har samlat vägledarna centralt

☐ Anställd av bemanningsföretag och anlitas av skolan vid behov

☐ Annat, nämligen ...

☐ Vet inte

11. Vad ägnar studie- och yrkesvägledaren eller motsvarande sin arbetstid åt?
Det går bra att välja flera svarsalternativ.

☐ Vägledningssamtal med elever enskilt eller i grupp

☐ Samverkan med lärarna om vägledning

☐ Informationsmöten med elever och föräldrar

☐ Administration av prao

☐ Administrativt stöd till rektorn

☐ Undervisning

☐ Elevhälsa/elevsociala frågor

☐ Annat, nämligen ...

☐ Vet inte

Skolans arbete med studie- och yrkesvägledning

12. I vilken utsträckning arbetar du som rektor för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning?

☐ I mycket stor utsträckning → *Gå till fråga 14*

☐ I ganska stor utsträckning → *Gå till fråga 14*

☐ I ganska liten utsträckning

☐ I mycket liten utsträckning

☐ Vet inte

13. Vad beror det på att du i ganska eller mycket liten utsträckning arbetar med att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning?
Valj ett svarsalternativ.

☐ Skolan har redan etablerade och fungerande arbetssätt och rutiner vad gäller studie- och yrkesvägledning

☐ Studie- och yrkesvägledaren sköter skolans arbete med vägledning

☐ Elevernas behov av studie- och yrkesvägledning bedöms vara begränsade

☐ Andra frågor behöver prioriteras

☐ Annat, nämligen ...

☐ Vet inte

14. Har resurserna till arbetet med studie- och yrkesvägledning på din skola förändrats under de senaste två åren och i så fall hur? <i>Inkludera både resurser för att anställa/anlita studie- och yrkesvägledare och resurser för att integrera vägledningen i undervisningen.</i> ☐ Ja, de har ökat ☐ Ja, de har minskat ☐ Nej, de är oförändrade ☐ Vet inte
15. Inriktar sig studie- och yrkesvägledningen på din skola på att hjälpa vissa elevgrupper med hur de ska använda kommunens information om det fria skolvalet? <i>Elevgrupperna kan exempelvis vara nyanlända elever eller elever i behov av särskilt stöd.</i> ☐ Ja ☐ Nej ☐ Vet inte
16. Prioriteras arbetet med studie- och yrkesvägledning för vissa grupper av elever? ☐ Ja → Gå till fråga 17 om du är rektor i grundskolan. Gå till fråga 18 om du är rektor i gymnasieskolan ☐ Nej → Gå till fråga 20 om du är rektor i grundskolan. Gå till fråga 19 om du är rektor i gymnasieskolan
17. Enbart till rektorer i grundskolan: Om ja, vilka elever prioriteras? <i>Det går bra att välja flera svarsalternativ.</i> ☐ Nyanlända elever ☐ Elever i behov av särskilt stöd ☐ Elever i grundskolans senare årskurser som riskerar att inte bli behöriga till gymnasieskolans nationella program ☐ Elever i årskurs 8 och 9 inför gymnasievalet ☐ Elever som själva aktivt söker vägledning ☐ Elever till och med årskurs 4 ☐ Elever inför språkvalet i årskurs 5 eller 6 ☐ Andra elever, nämligen ... ☐ Vet inte Gå till fråga 20

18. Enbart till rektorer i gymnasieskolan: Om ja, vilka elever prioriteras? <i>Det går bra att välja flera svarsalternativ.</i> ☐ Nyanlända elever ☐ Elever på introduktionsprogrammen ☐ Elever i behov av särskilt stöd ☐ Elever som riskerar att inte uppnå kraven för gymnasieexamen ☐ Elever som ska göra val inom ramen för den utbildning där de går ☐ Elever som själva aktivt söker vägledning ☐ Andra elever, nämligen ... ☐ Vet inte
19. Enbart till rektorer i gymnasieskolan: I vilken utsträckning samverkar din skola med anordnare av eftergymnasial utbildning, t.ex. yrkeshögskolor, universitet och högskolor? ☐ I mycket stor utsträckning ☐ I ganska stor utsträckning ☐ I ganska liten utsträckning ☐ I mycket liten utsträckning ☐ Vet inte
20. I vilken utsträckning samverkar din skola med arbetslivet? ☐ I mycket stor utsträckning ☐ I ganska stor utsträckning ☐ I ganska liten utsträckning ☐ I mycket liten utsträckning ☐ Vet inte
21. Allt sammantaget, hur tycker du att studie- och yrkesvägledningen fungerar på din skola? ☐ Mycket bra ☐ Ganska bra ☐ Ganska dåligt ☐ Mycket dåligt ☐ Vet inte

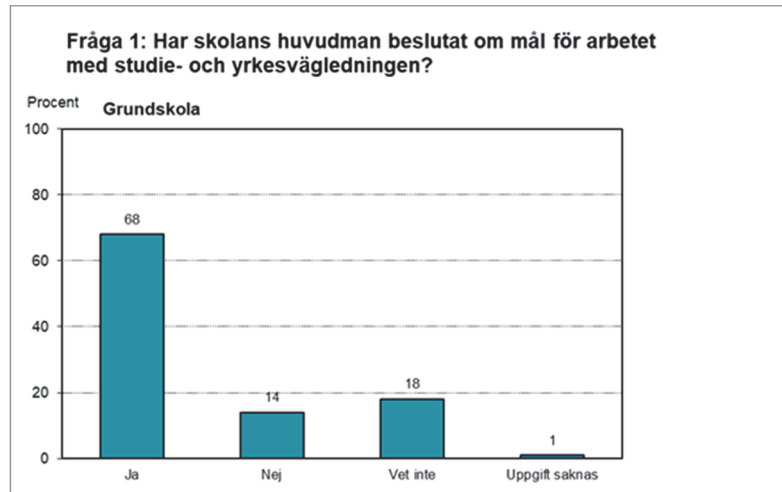
Tack för att du svarade på enkäten!

BILAGA 2

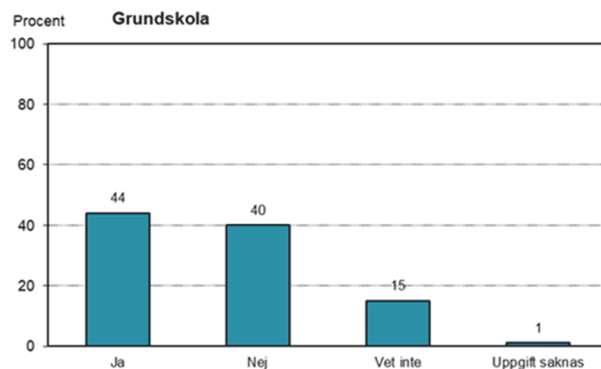
Diagram: utbildningsutskottets enkät till rektorer

Redovisning av resultat av utbildningsutskottets enkät till rektorer i grund- respektive gymnasieskolan om rektorernas arbete med att leda arbetet med studie- och yrkesvägledning 2018. Diagram.

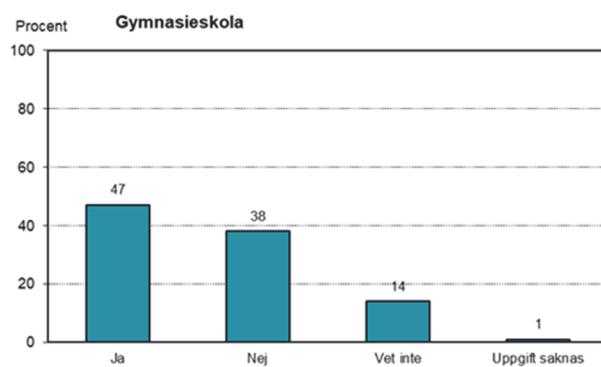
För SCB:s statistiska resultatrapport, se vidare bilaga 1.

Fråga 2: Begär huvudmannen att skolan ska följa upp och återrapportera resultatet av sitt arbete med studie- och yrkesvägledning till huvudmannen?

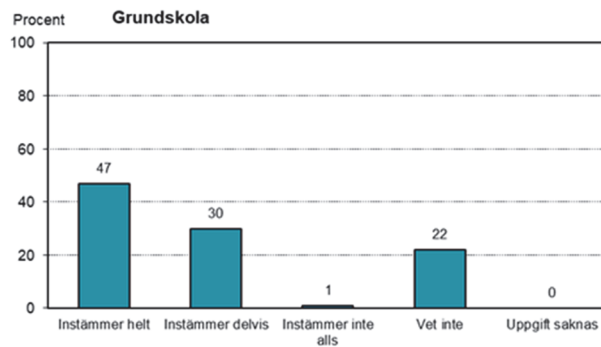

Fråga 2: Begär huvudmannen att skolan ska följa upp och återrapportera resultatet av sitt arbete med studie- och yrkesvägledning till huvudmannen?

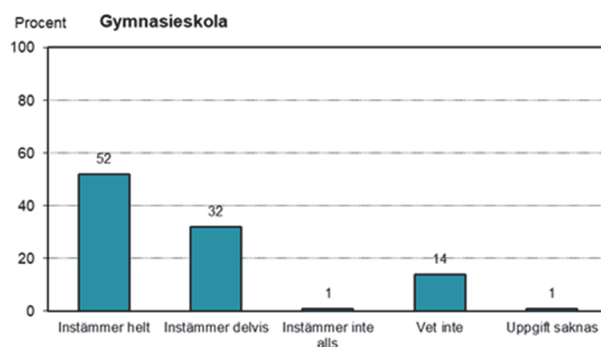

Fråga 4: Bedömer du att det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor i form av t.ex. Skolverkets allmänna råd, stödmaterial och utbildningar om studie- och yrkesvägledning är användbart och ändamålsenligt?

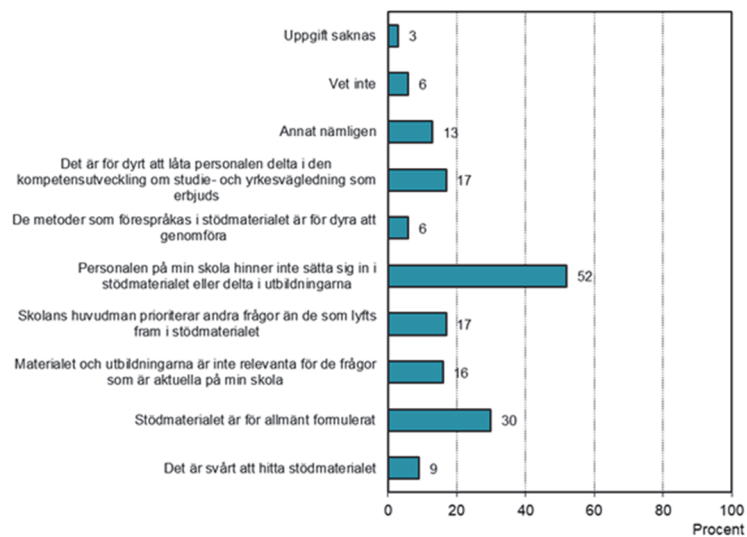

Fråga 4: Bedömer du att det stöd som staten erbjuder huvudmän och skolor i form av t.ex. Skolverkets allmänna råd, stödmaterial och utbildningar om studie- och yrkesvägledning är användbart och ändamålsenligt?

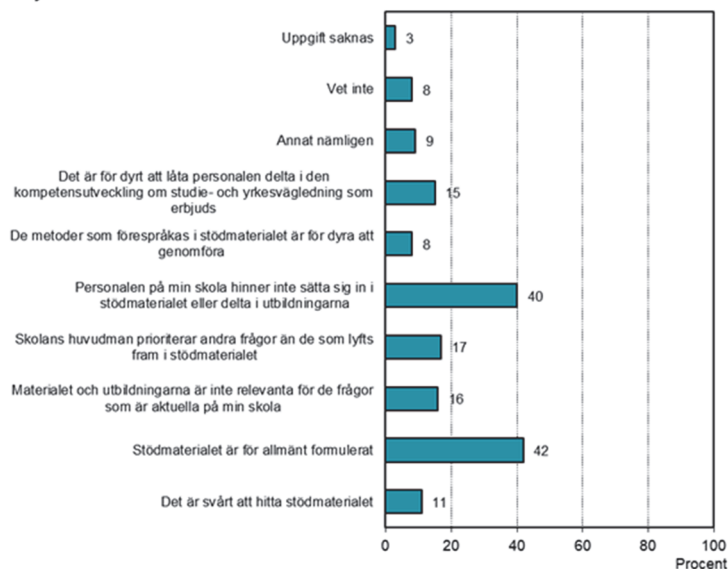
Fråga 5: Om du bara delvis eller inte alls tycker att det stöd som staten erbjuder vad gäller studie- och yrkesvägledning är användbart och ändamålsenligt, vari består bristerna?

Grundskola

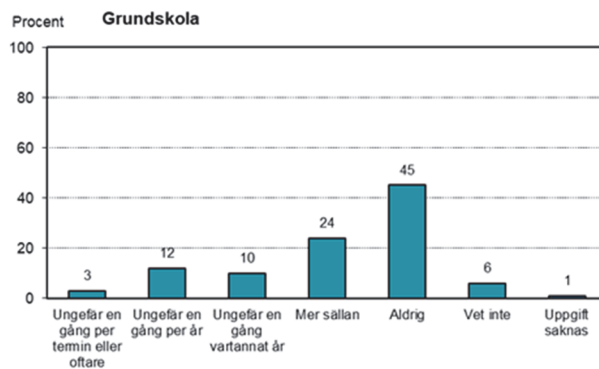

Fråga 5: Om du bara delvis eller inte alls tycker att det stöd som staten erbjuder vad gäller studie- och yrkesvägledning är användbart och ändamålsenligt, vari består bristerna?

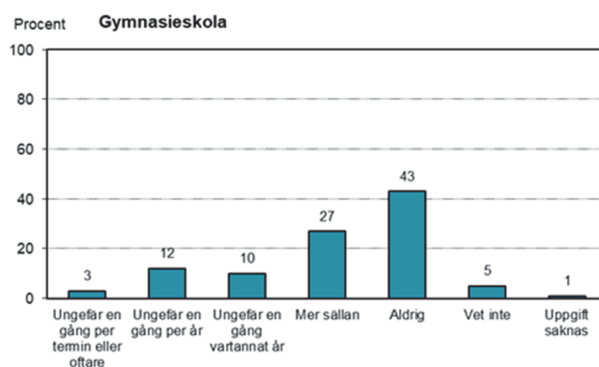
Gymnasieskola

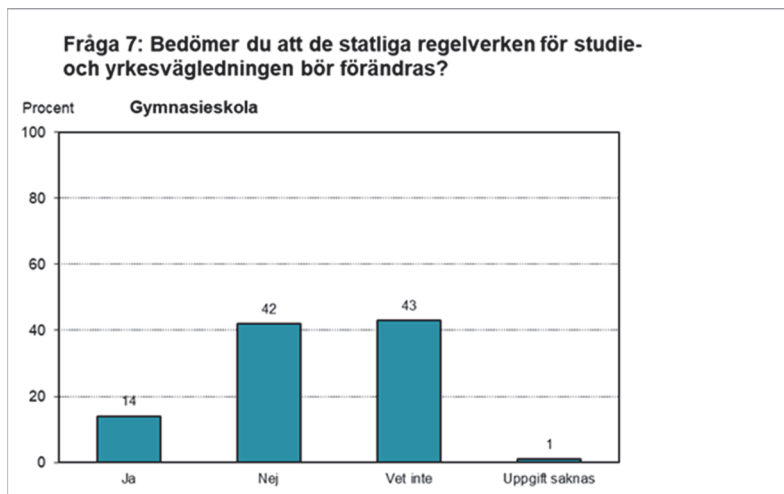
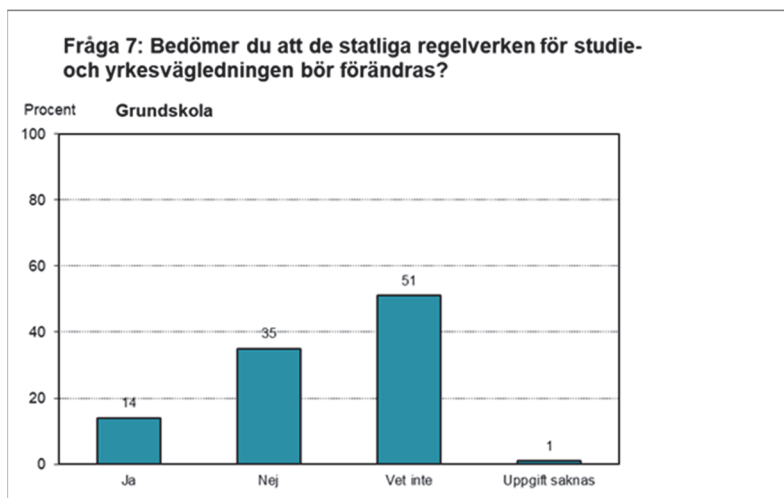

Fråga 6: Hur många gånger de senaste tre åren har du som rektor fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda studie- och yrkesvägledningen på din skola?

Fråga 6: Hur många gånger de senaste tre åren har du som rektor fått kompetensutveckling som en del i arbetet med att styra och leda studie- och yrkesvägledningen på din skola?

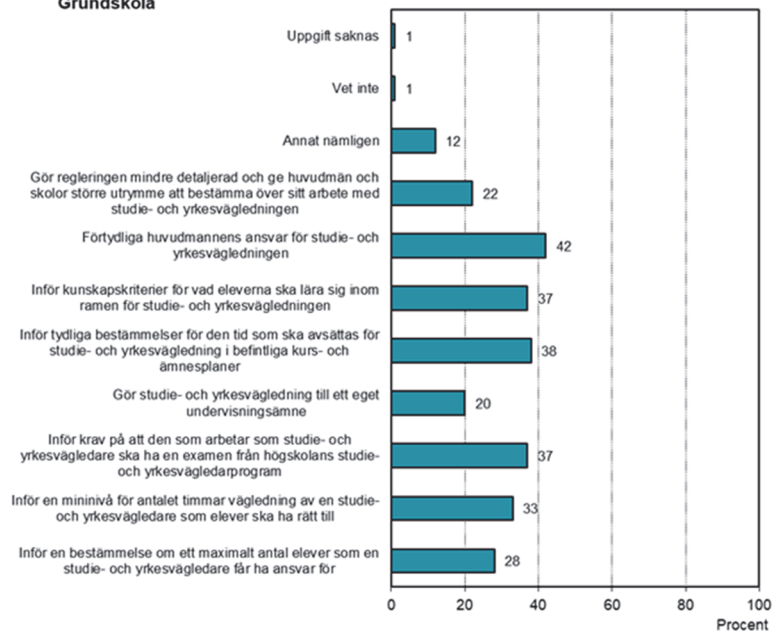

Fråga 8: Bedömer du att de statliga regelverken för studie- och yrkesvägledningen bör förändras?

Om ja, vad skulle behöva förändras?

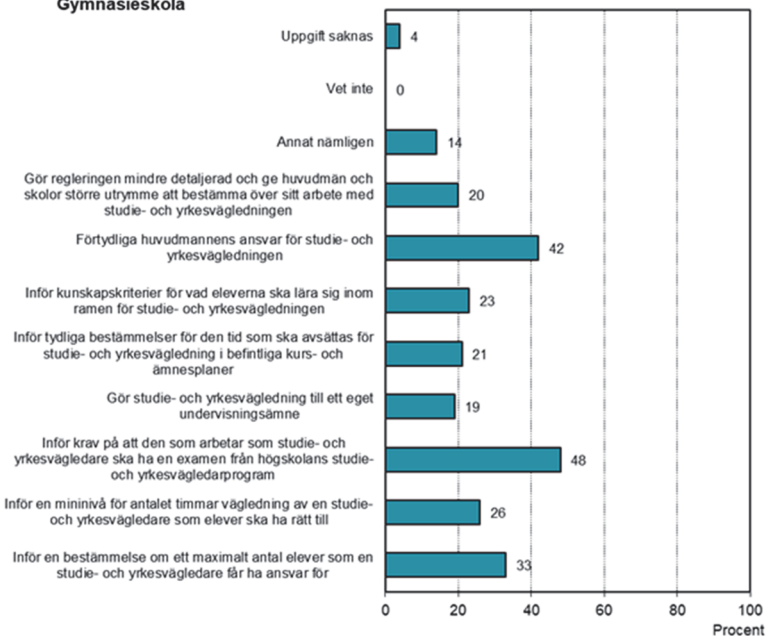
Grundskola

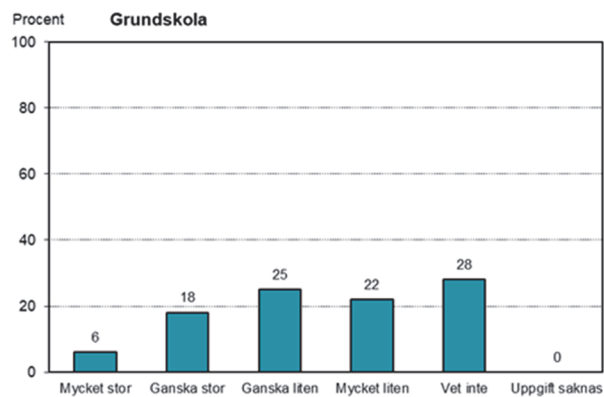
Fråga 8: Bedömer du att de statliga regelverken för studie- och yrkesvägledningen bör förändras?

Om ja, vad skulle behöva förändras?

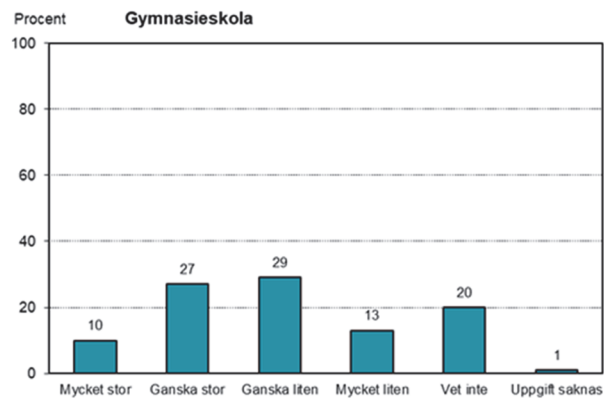
Gymnasieskola

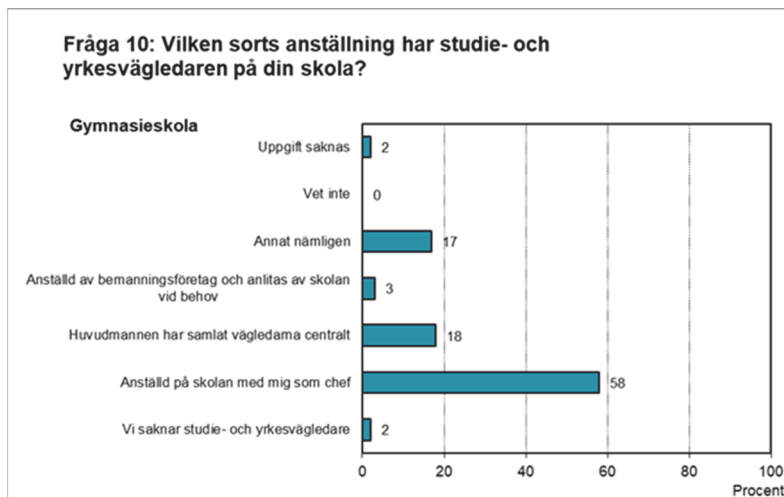

Fråga 9: Hur är tillgången till personer att anlita med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram?

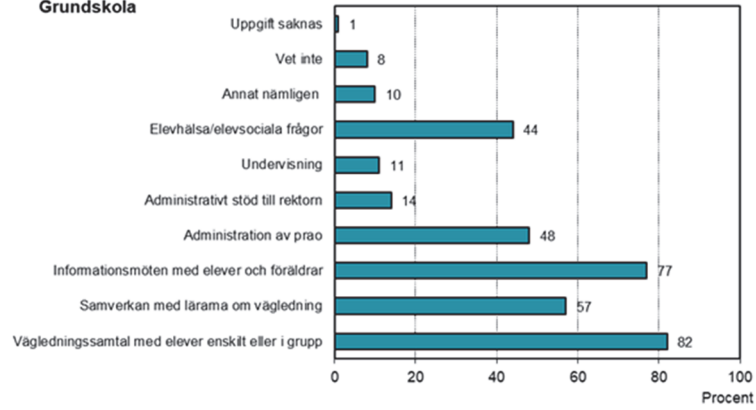
Fråga 9: Hur är tillgången till personer att anlita med examen från högskolans studie- och yrkesvägledarprogram?

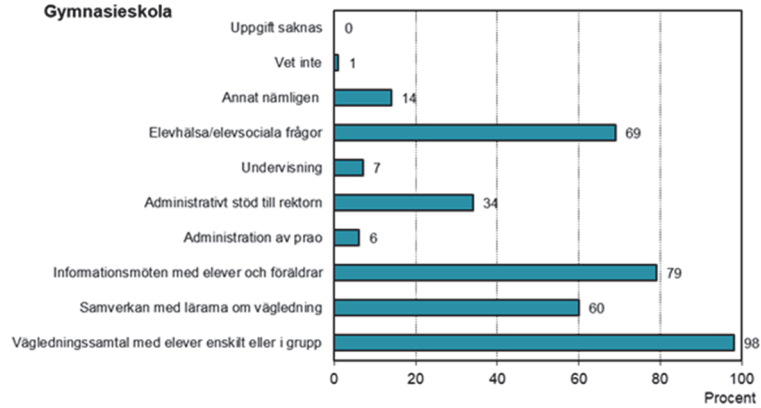
Fråga 11: Vad ägnar studie- och yrkesvägledaren eller motsvarande sin arbetstid åt?

Grundskola

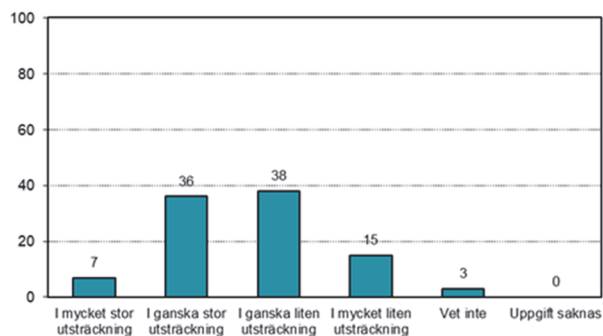
Fråga 11: Vad ägnar studie- och yrkesvägledaren eller motsvarande sin arbetstid åt?

Gymnasieskola

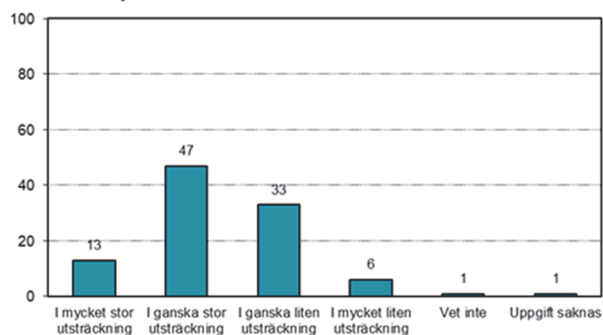
Fråga 12: I vilken utsträckning arbetar du som rektor för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning?

Procent **Grundskola**

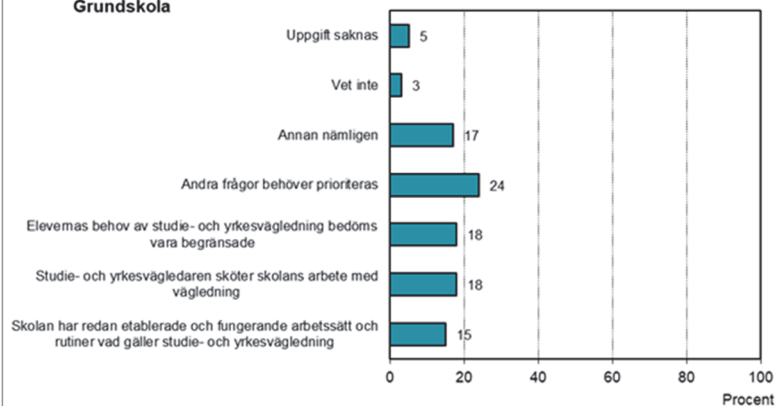
Fråga 12: I vilken utsträckning arbetar du som rektor för att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning?

Procent **Gymnasieskola**

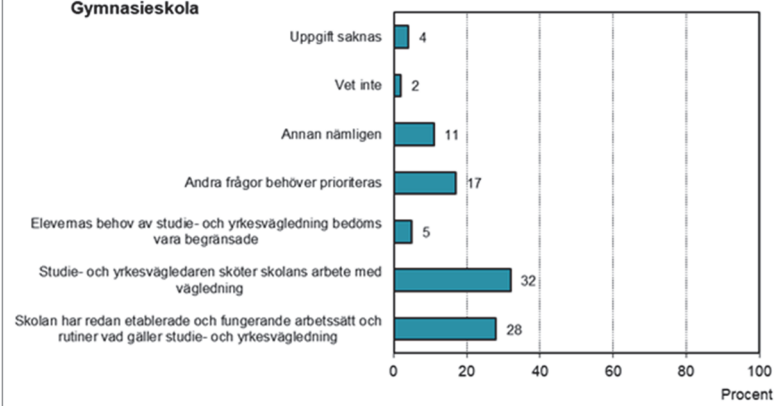
Fråga 13: Vad beror det på att du i ganska eller mycket liten utsträckning arbetar med att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning?

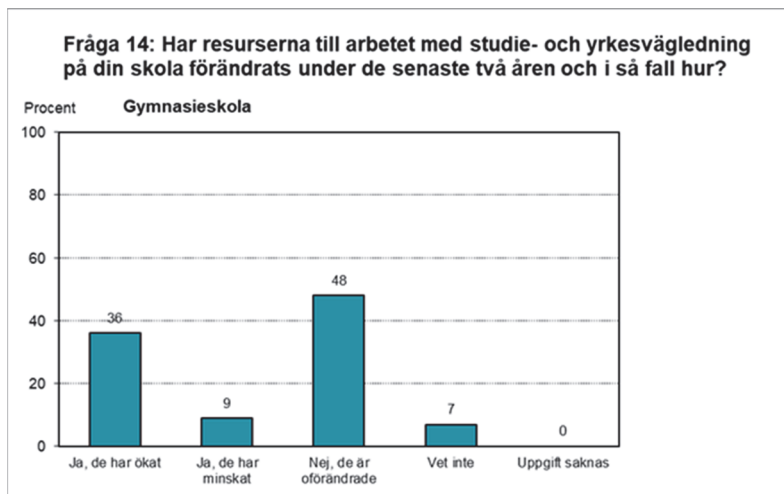
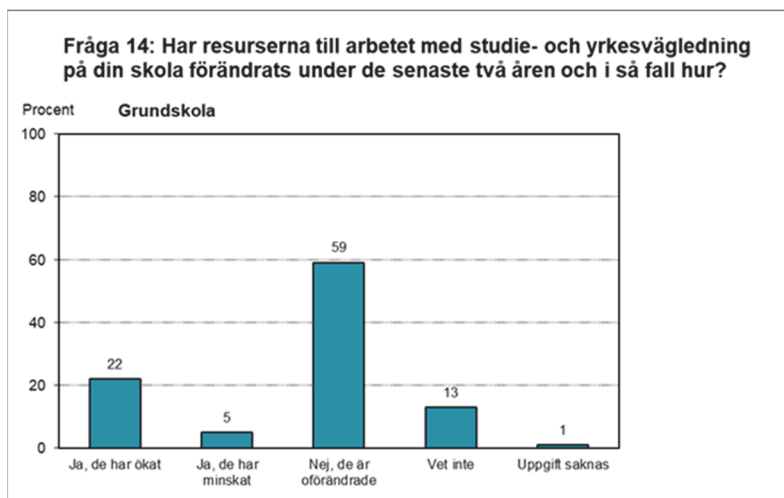
Grundskola

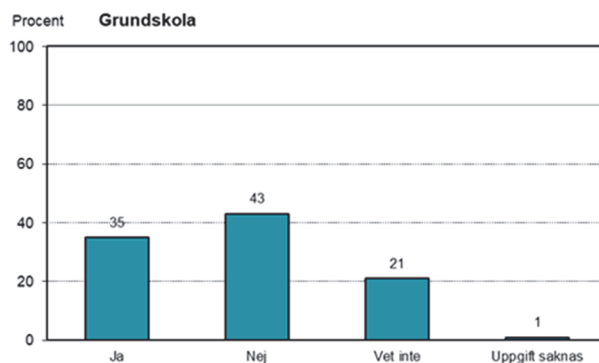
Fråga 13: Vad beror det på att du i ganska eller mycket liten utsträckning arbetar med att de olika personalkategorierna på skolan aktivt ska arbeta med och samverka om skolans uppdrag om studie- och yrkesvägledning?

Gymnasieskola

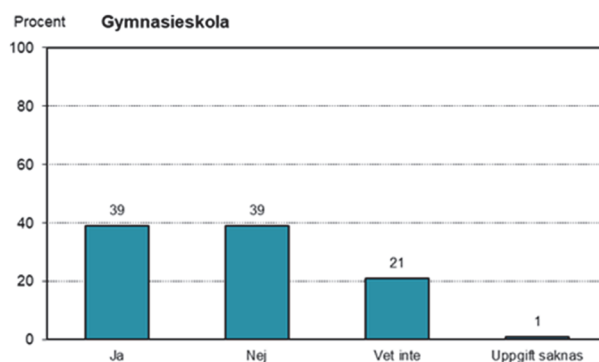

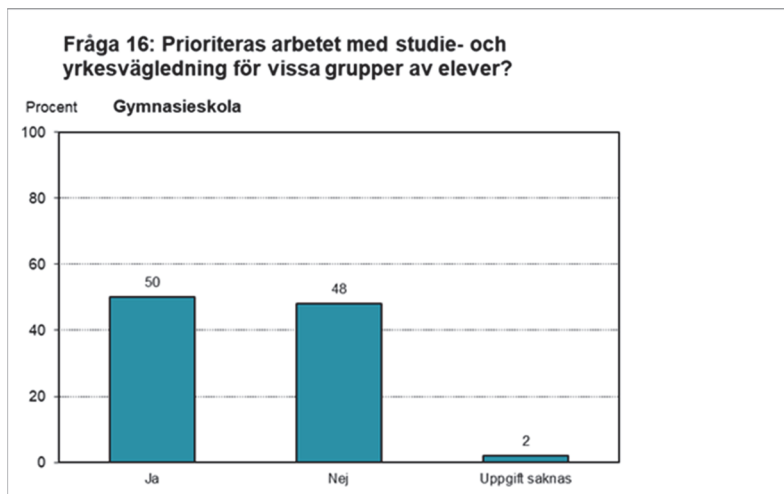
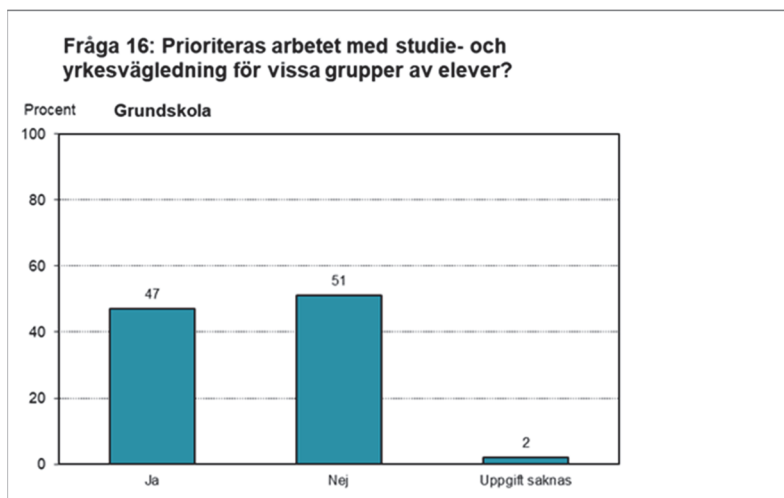

Fråga 15: Inriktar sig studie- och yrkesvägledningen på din skola på att hjälpa vissa elevgrupper med hur de ska använda kommunens information om det fria skolvalet?

Fråga 15: Inriktar sig studie- och yrkesvägledningen på din skola på att hjälpa vissa elevgrupper med hur de ska använda kommunens information om det fria skolvalet?

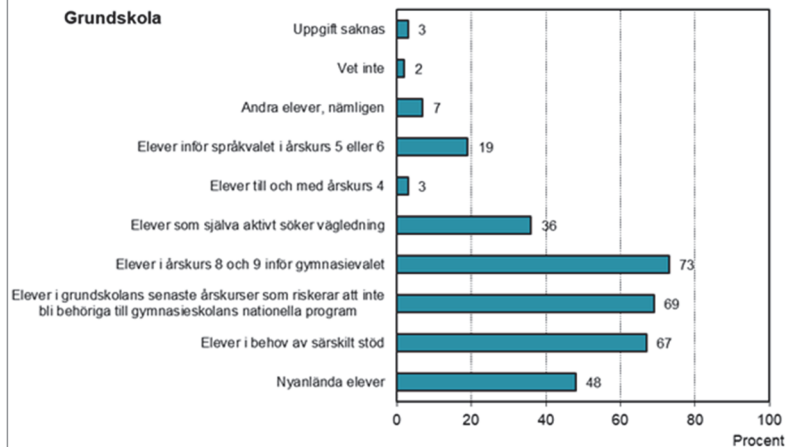

Fråga 17: Prioriteras arbetet med studie- och yrkesvägledning för vissa grupper av elever? Rektorer Grundskolan

Om ja, vilka elever prioriteras?

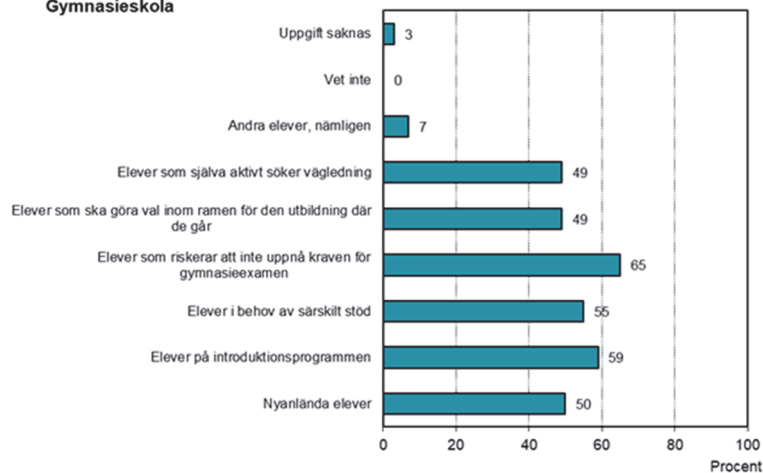
Grundskola

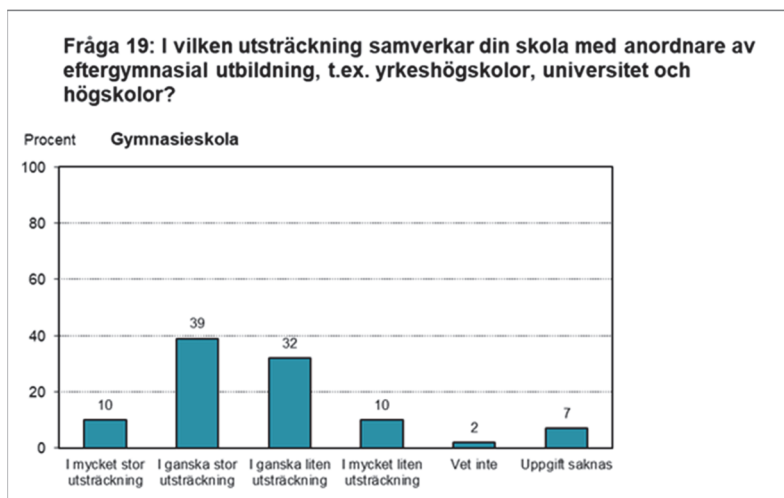

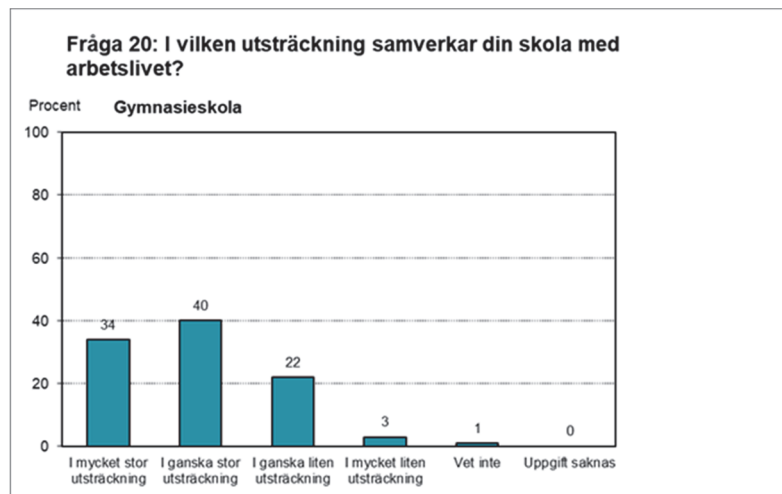
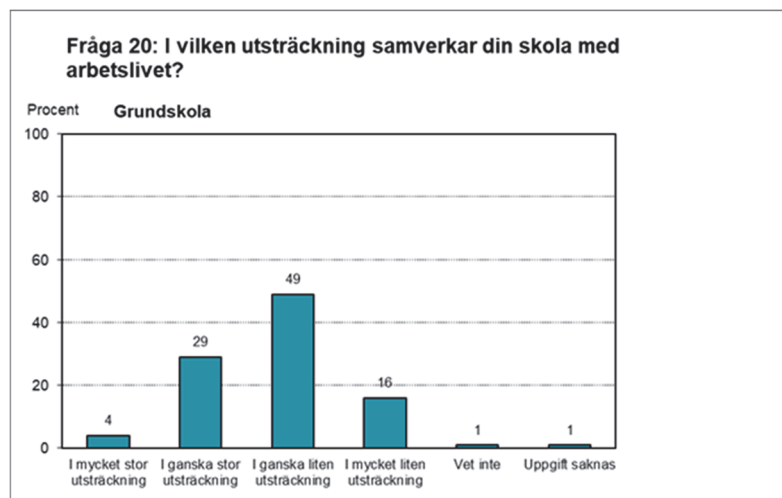
Fråga 18: Prioriteras arbetet med studie- och yrkesvägledning för vissa grupper av elever? Rektorer Gymnasieskolan

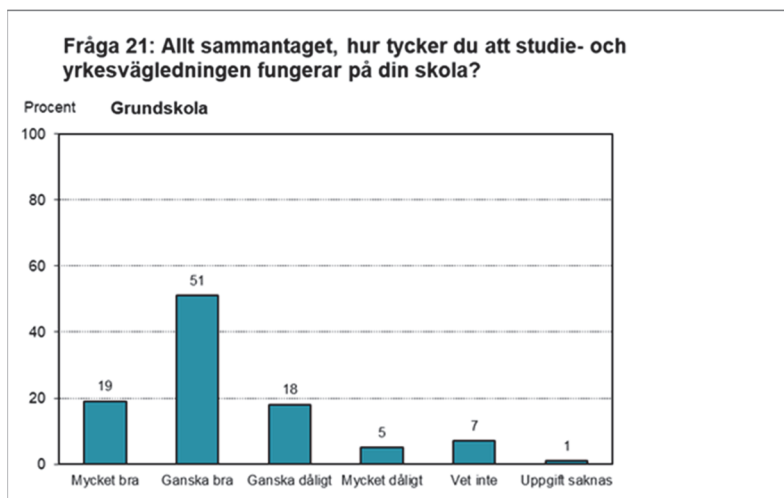
Om ja, vilka elever prioriteras?

Gymnasieskola

RAPPORTER FRÅN RIKSDAGEN		2015/16
2015/16:RFR1	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Statsråds medverkan i konstitutionsutskottets granskning	
2015/16:RFR2	FINANSUTSKOTTET Finansutskottets offentliga utfrågning om den aktuella penningpolitiken den 24 september 2015	
2015/16:RFR3	FÖRSVARSKOTTET Om krisen eller kriget kommer – En uppföljning av informationsinsatser till allmänheten om den enskildes ansvar och beredskap Huvudrapport och Bilagor	
2015/16:RFR4	KULTURUTSKOTTET Är samverkan modellen? En uppföljning och utvärdering av kultursamverkansmodellen	
2015/16:RFR5	FINANSUTSKOTTET Öppna utfrågning om den aktuella penningpolitiken den 12 november 2015	
2015/16:RFR6	FINANSUTSKOTTET Utvärdering av Riksbankens penningpolitik 2010–2015	
2015/16:RFR7	FINANSUTSKOTTET Review of the Riksbank's Monetary Policy 2010-2015	
2015/16:RFR8	SKATTEUTSKOTTET Punktskattehöjningar på alkohol- och tobaksprodukter – skatteeffekter och påverkan på den oregistrerade anskaffningen av dessa produkter	
2015/16:RFR9	CIVILUTSKOTTET Miljömärkning av produkter – En översikt över de miljömärkningar av produkter som finns i Sverige och i de övriga nordiska länderna	
2015/16:RFR10	KONSTITUTIONSUTSKOTTET OCH JUSTITIEUTSKOTTET Konstitutionsutskottets och justitieutskottets hearing om radikalisering och rekrytering till våldsbejakande extremism i den digitala miljön	
2015/16:RFR11	KULTURUTSKOTTET Kulturutskottets seminarium om kultursamverkansmodellen	
2015/16:RFR12	FINANSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om den aktuella penningpolitiken 23 februari 2016	
2015/16:RFR13	SOCIALUTSKOTTET Cancervården – utmaningar och möjligheter	
2015/16:RFR14	TRAFIKUTSKOTTET Kollektivtrafiklagen – en uppföljning	
2015/16:RFR15	CIVILUTSKOTTET Inventering av forskning inom civilutskottets beredningsområde 2016	

RAPPORTER FRÅN RIKSDAGEN		2015/16
2015/16:RFR16	UTBILDNINGSUTSKOTTET Utbildningsutskottets offentliga utfrågning inför proposition om forskning och innovation	
2015/16RFR17	KULTURUTSKOTTET Offentlig utfrågning om förutsättningar för svensk film	
2015/16RFR18	UTBILDNINGSUTSKOTTET Digitaliseringen i skolan – dess påverkan på kvalitet, likvärdighet och resultat i utbildningen	
2015/16RFR19	UTBILDNINGSUTSKOTTET Autonomi och kvalitet – ett uppföljningsprojekt om implementering och effekter av två högskolereformer i Sverige	
2015/16RFR20	FINANSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om utvärderingen av penningpolitiken 2010-2015 12 maj 2015	
2015/16RFR21	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om Finanspolitiska rådets rapport 2016	
2015/16RFR22	UTBILDNINGSUTSKOTTET Utbildningsutskottets öppna utfrågning om lärarbrist	
2015/16RFR23	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets seminarium om cancervården – utmaningar och möjligheter	
2015/16RFR24	UTBILDNINGSUTSKOTTET Utbildningsutskottets öppna utfrågning om brist på utbildade inom naturvetenskap och teknik	
2015/16RFR25	NÄRINGSUTSKOTTET Näringsutskottets offentliga utfrågning om piratkopiering och andra rättighetsintrång på den digitala marknaden	
2015/16RFR26	TRAFIKUTSKOTTET Offentlig utfrågning om finansieringsmodeller för transportinfrastruktur	
2015/16RFR27	CIVILUTSKOTTET Civilutskottets offentliga utfrågning om familjerätten är i takt med tiden	

RAPPORTER FRÅN RIKSDAGEN		2016/17
2016/17:RFR1	TRAFIKUTSKOTTET It-infrastrukturen – i dag och i framtiden	
2016/17:RFR2	CIVILUTSKOTTET Uppföljning av den nya fastighetsmäklarlagen	
2016/17:RFR3	FINANSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om den aktuella penningpolitiken den 27 september 2016	
2016/17:RFR4	UTBILDNINGSUTSKOTTET Forskarskolor för lärare och förskollärare – en uppföljning av fyra statliga satsningar	
2016/17:RFR5	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om den aktuella penningpolitiken den 15 november 2016	
2016/17:RFR6	SOCIALFÖRSÄKRINGSUTSKOTTET Socialförsäkringsutskottets offentliga utfrågning om Finsams fortsatta utveckling - nästa steg	
2016/17:RFR7	MILJÖ- OCH JORDBRUKSUTSKOTTET Uppföljning av systemet med överlåtbara fiskerättigheter i det pelagiska fisket	
2016/17:RFR8	SKATTEUTSKOTTET OCH NÄRINGSUTSKOTTET Konkurrenskraften hos svenska multinationella företag i ljuset av nya regler inom internationell beskattning	
2016/17:RFR9	CIVILUTSKOTTET Civilutskottets offentliga utfrågning om marknadsföring i sociala medier	
2016/17:RFR10	NÄRINGSUTSKOTTET Uppföljning av handlingsplanen för kulturella och kreativa näringar 2010–2012	
2016/17:RFR11	SKATTEUTSKOTTET Skatteutskottets seminarium om Skattereformen 25 år – dess historia och framtid	
2016/17:RFR12	KULTURUTSKOTTET Statens idrottspolitiska mål – en uppföljning med inriktning på barn och ungdomar	
2016/17:RFR13	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om den aktuella penningpolitiken den 14 mars 2017	
2016/17:RFR14	SOCIALUTSKOTTET Socialutskottets offentliga utfrågning om kompetensförsörjningen inom hälso- och sjukvården	
2016/17:RFR15	KULTURUTSKOTTET Offentlig utfrågning om framtidens public service	
2016/17:RFR16	TRAFIKUTSKOTTET Offentlig utfrågning om ett ökat kollektivt resande för framtiden	

RAPPORTER FRÅN RIKSDAGEN		2016/17
2016/17:RFR17	CIVILUTSKOTTET Offentlig utfrågning Riktvärden för trafikbuller	
2016/17:RFR18	SOCIALFÖRSÄKRINGSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om åtgärder för lägre sjukfrånvaro och om hanteringen av regionala skillnader i sjukförsäkringen	
2016/17:RFR19	FINANSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om Finanspolitiska rådets rapport 2017	
2016/17:RFR20	TRAFIKUTSKOTTET Offentlig utfrågning om it-infrastrukturen – i dag och i framtiden	
2016/17:RFR21	NÄRINGSUTSKOTTET Näringsutskottets offentliga utfrågning om framtidens innovations- och entreprenörsklimat	
2016/17:RFR22	FINANSUTSKOTTET Finansutskottets offentliga utfrågning om den finansiella stabiliteten den 13 juni 2017	
2016/17:RFR23	KULTURUTSKOTTET Kulturutskottets seminarium om statens idrottspolitiska mål med inriktning på barn och ungdomar	
2016/17:RFR24	SKATTEUTSKOTTET Skatter som drivkrafter för företags lokalisering	

RAPPORTER FRÅN RIKSDAGEN		2017/18
2017/18:RFR1	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Öppen utfrågning om Riksrevisionen - en del av riksdagens kontrollmakt	
2017/18:RFR2	ARBETSMARKNADSUTSKOTTET Vägen till arbete för unga med funktionsnedsättning – en uppföljning och utvärdering	
2017/18:RFR3	FINANSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om den aktuella penningpolitiken 28 september 2017	
2017/18:RFR4	CIVILUTSKOTTET Civilutskottets offentliga utfrågning om barns skuldsättning	
2017/18:RFR5	SOCIALUTSKOTTET Samordnad individuell plan (SIP) – en utvärdering	
2017/18:RFR6	NÄRINGSUTSKOTTET Näringsutskottets offentliga utfrågning om internationell handel	
2017/18:RFR7	KULTURUTSKOTTET Offentlig utfrågning om framtidens spelpolitik	
2017/18:RFR8	FINANSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om finansiell stabilitet och makrotillsyn den 23 januari 2018	
2017/18:RFR9	ARBETSMARKNADSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om vägen till arbete för unga med funktionsnedsättning – en uppföljning och utvärdering	
2017/18:RFR10	SOCIALUTSKOTTET Personlig assistans – effekter av rättsutvecklingen	
2017/18:RFR11	KONSTITUTIONSUTSKOTTET Forskarhearing om nya svenskar och demokratin	
2017/18:RFR12	FINANSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om den aktuella penningpolitiken den 6 mars 2018	
2017/18:RFR13	TRAFIKUTSKOTTET Fossilfria drivmedel för att minska transportsektorns klimatpåverkan – flytande, gasformiga och elektriska drivmedel inom vägtrafik, sjöfart, luftfart och spårbunden trafik	
2017/18:RFR14	TRAFIKUTSKOTTET Offentlig utfrågning om konkurrens på lika villkor inom luftfarts- och åkerinäringarna	
2017/18:RFR15	UTBILDNINGSUTSKOTTET Offentlig utfrågning om trygghet och studiero i skolan	
2017/18:RFR16	TRAFIKUTSKOTTET Järnvägstunnlar och skogsbilvägar – en uppföljning av klimatanpassningsåtgärder för infrastruktur	
2017/18:RFR17	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om Riksbankens rapport Redogörelse för penningpolitiken 2017	
2017/18:RFR18	FÖRSVARsutskottet Försvarsutskottets offentliga utfrågning om cybersäkerhet	

RAPPORTER FRÅN RIKSDAGEN		2017/18
2017/18:RFR19	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning om Finanspolitiska rådets rapport Svensk finanspolitik 2018	
2017/18:RFR20	SOCIALFÖRSÄKRINGSUTSKOTTET Regeringens resultatredovisningar i ett 20-årigt perspektiv – utgiftsområde 8 Migration	
2017/18:RFR21	Seminarium om Agenda 2030	
2017/18:RFR22	FINANSUTSKOTTET Öppen utfrågning med anledning av Riksrevisorenas årliga rapport 2018 och Riksrevisionens uppföljningsrapport 2018	
2017/18:RFR23	KULTURUTSKOTTET Öppet seminarium om Efter #metoo – hur går vi vidare?	